

**Onderzoek naar de mogelijkheden voor de uitbouw van een
educatieve werking voor jongeren van het secundair onderwijs bij
Contour Mechelen**

Evelien De Smet

UA- begeleider: Véronique Lambert

Instellingsbegeleider: Steven Op de Beeck

Scriptie ingediend tot het bekomen
van het diploma Master in het Cultuurmanagement

EXECUTIVE SUMMARY

De kunstorganisatie *Contour Mechelen vzw* legt zich toe op de presentatie van *kunst met bewegend beeld* en organiseert hiervoor enkele activiteiten. Elke twee jaar kan het publiek kennis maken met de *Biënnale voor bewegend beeld*, een tentoonstelling van nationale en internationale videokunstenaars in het hart van Mechelen. Tijdens eerdere edities van de biënnale werden de medewerkers van Contour geconfronteerd met enkele aanvragen voor schoolbezoeken. Gezien voor deze doelgroep nog geen specifiek programma voorhanden was, ontstond de wil om een educatieve werking in het kader van de biënnale op te zetten. Hoewel de interesse van de organisatie in eerste instantie gericht was op het ontwikkelen van een educatief pakket voor jongeren van twaalf tot achttien jaar binnen het onderwijs, toont *Contour Mechelen vzw* tevens belangstelling voor een vrijetijdsaanbod.

In deze context kwamen twee scripties tot stand. Dit onderzoek behandelt de ontwikkeling van een educatief pakket voor jongeren van het secundair onderwijs (leeftijdsgroep 12 tot 18 jaar) binnen Contour. Een parallel hieraan verlopende scriptie van Stefanie Pape onderzoekt de mogelijkheden tot een werking voor jongeren binnen dezelfde leeftijdsgroep in de vrije tijd.

Met dit onderzoek willen we Contour een aanzet geven tot de verdere uitbouw van een educatieve werking voor jongeren van het secundair onderwijs. De probleemstelling is driedelig. In eerste instantie is de scriptie een onderzoek naar relevante educatieve pakketten voor jongeren van het secundair onderwijs in de culturele sector, om te weten te komen in hoeverre Contour van een vergelijkbaar aanbod gebruik kan maken. Daarnaast wordt ook de vraag gesteld naar de haalbaarheid van een educatieve werking voor scholen binnen de organisatie en tenslotte wordt onderzocht welke stappen door Contour kunnen ondernomen worden om een dergelijke werking te organiseren en te implementeren.

Uit een onderzoek van het culturele veld bleek dat organisaties drie belangrijke werkvormen voor secundaire scholen presenteren, namelijk de interactieve rondleiding, de workshop (actief en beschouwend) en de lesmap voor leerkrachten. Een interactieve rondleiding waarbij leerlingen via de kunstwerken vertrouwd kunnen worden gemaakt met de beeldtaal van videokunst, lijkt ons erg geschikt voor Contour. Een interactieve aanpak voor jongeren vereist echter een gewijzigde rol van de gids, waarbij dialoog centraal staat en een

belerende omgang met de kunstwerken moet worden vermeden. Indien Contour opteert voor een actieve workshop, kan de organisatie de leerlingen laten samenwerken met een videokunstenaar uit de biënnale om op die manier een omkadering van de tentoonstelling te bieden. Voor de uitvoering van een beschouwende workshop kunnen films of filmfragmenten in *Cjour* geprojecteerd worden. Lesmappen zijn een handig instrument indien Contour ook leerkrachten buiten de publiekswerking wil aanspreken. Zij kunnen een dergelijke map gebruiken om zelfstandig de tentoonstelling te bezoeken of voor een inleiding of nabespreking in de klas. De uitwerking van een lesmap is vrij arbeidsintensief, maar de productie is vrijwel kosteloos.

Voor de concrete ontwikkeling van een educatief pakket voor secundaire scholen kan Contour methodes uit het veld raadplegen met betrekking tot de omgang met leerlingen. Verder kan de instelling zich laten inspireren door organisaties die in de beeldende kunst actief zijn en die tentoonstellingen rond videokunstenars organiseren. De uitwerking met betrekking tot een 'andere manier van kijken' en rond het aanleren van specifieke kijkvaardigheden, die door kunsteducatieve organisaties gehanteerd wordt, kan verder ook gebruikt worden. Hiervoor kan literatuur met betrekking tot audiovisuele vorming in het onderwijs worden geraadpleegd. Contour kan daarnaast ook een leerkrachtenwerkgroep samenstellen, die de verwachtingen van het onderwijs over een educatief aanbod kenbaar maakt. De organisatie kan voor de communicatie van het aanbod naar secundaire scholen gebruik maken van een communicatieplan, waarin voornamelijk leerkrachten en directie zullen worden aangesproken.

In het licht van de praktische haalbaarheid van een kunsteducatief pakket voor scholen voor Contour moet vooral gelet worden op de implementatie in de huidige publiekswerking. Omdat een educatieve werking voor scholen een constante opvolging en evaluatie nodig heeft raden we aan om hiervoor een extra personeelslid aan te nemen. Contour kan daarnaast ook de kost tussen een interne publieksmedewerker en een uitbesteding afwegen. Vanzelfsprekend zal de organisatie rekening moeten houden met het budget van een educatief programma voor scholen. De kosten zullen zich vooral voordoen in de posten communicatie, promotie en personeel, waarbij het budget zal afhangen van het belang dat Contour hecht aan een educatieve werking en van het aanbod dat de organisatie zal ontwikkelen. Contour kan echter ook een subsidie voor de educatieve werking aanvragen via het kunstendecreet.

VOORWOORD

Deze verhandeling kon niet tot stand komen zonder de hulp van een aantal mensen. In de eerste plaats dank ik alle medewerkers van *Contour Mechelen vzw* en in het bijzonder Steven Op de Beeck en Klaartje Brouns, die hun deuren gedurende een aantal maanden voor me open stelden. Daarnaast wil ik mijn UA- begeleidster Véronique Lambert bedanken voor de feedback.

Mijn oprechte dank gaat ook uit naar de personen die hun bijdrage leverden aan dit onderzoek en die met plezier tijd voor me vrijmaakten. Het betreft Kaat van Looken van kunstencentrum Z33, Colette Castermans van *Beaufort03*, Sophie Gregoir van het *MuHKA*, Dieter Debruyne van *BE-PART platform voor hedendaagse kunst*, Dirk Terryn van *Canon Cultuurcel*, Tjil Bossuyt van *De Veerman*, Elise Van Beurden en Geert Poelaert van *Jekino Educatie*, Franky Devos van *Kunstencentrum BUDA* en Guy Redig, kabinetschef Cultuur.

Tenslotte nog een bijzonder woord van dank aan mijn collega-student Stefanie Pape, voor de aangename samenwerking en aan mijn vriend Gerd voor de mentale steun in dit proces.

LIJST VAN TABELLEN, SCHEMA'S EN FIGUREN

Tabel 1: Overzicht van de complementaire producten van Contour

Figuur 1: Organigram Contour

Tabel 2: Overzicht van enkele (belangrijke) cijfers uit de resultatenrekening van 2008

Tabel 3: Overzichtstabel kunsteducatieve organisaties audiovisuele kunst

Tabel 4: Overzichtstabel kunsteducatieve organisaties beeldende kunst

Tabel 5: Overzichtstabel organisaties gespecialiseerd in hedendaagse kunst

Tabel 6: Overzichtstabel organisaties gespecialiseerd in audiovisuele kunst

Tabel 7: Overzichtstabel tentoonstellingen of festivals rond kunst met wandelparcours

Schema 1: Vakoverschrijdende eindterm muzisch – creatieve vorming

Schema 2: Communicatieplan in negen stappen

Tabel 8: Communicatiemediën voor secundaire scholen

Tabel 9: Communicatiemediën voor de biënnale van Contour

LIJST VAN BIJLAGEN

Bijlage 1: Activiteitenlijst

Bijlage 2: Chronologische lijst van interviews

Bijlage 3: Medewerkers Contour

Bijlage 4: Partnerorganisaties Contour

Bijlage 5: Overzicht van enkele cijfers resultatenrekening 2008

Bijlage 6: Overzichtstabel veldanalyse

Bijlage 7: Lijst met kunsteducatieve organisaties

Bijlage 8: Lijst met organisaties hedendaagse beeldende kunst

Bijlage 9: Lijst met organisaties of festivals audiovisuele kunst

Bijlage 10: Lesmap Lessen in het donker

Bijlage 11: Lesmap Jekino Educatie

Bijlage 12: Lesmap S.M.A.K.

Bijlage 13: Lesmap Bozar Studios

Bijlage 14: Lesmap Middelheimmuseum

Bijlage 15: Lesmap Middelheimmuseum

Bijlage 16: Lesmap Zap33

Bijlage 17: Lesmap BE-PART Atelier

Bijlage 18: Lesmap Beaufort03

Bijlage 19: Lesmap SuperStories

Bijlage 20: Interview Z33

Bijlage 21: Interview Contour

Bijlage 22: Interview Canon Cultuurcel

Bijlage 23: Interview Beaufort03

Bijlage 24: Interview MuHKA

Bijlage 25: Interview BE-PART

Bijlage 26: Interview De Veerman

Bijlage 27: Interview Franky Devos

Bijlage 28: Interview Jekino Educatie

Bijlage 29: Interview Guy Redig

INHOUDSTAFEL

Executive summary

Voorwoord

Lijst van tabellen, schema's en figuren

Lijst van bijlagen

Inleiding	1
1 Probleemstelling en situering	1
2 Methodologie	2
Deel 1 Situatieschets Contour Mechelen vzw	4
1 Artistiek Beleid	4
1.1 Historiek	4
1.2 Missie en doelstellingen	5
1.3 Kunst met bewegend beeld, de biënnale en kunst in de openbare ruimte	6
1.4 Kernproduct	7
1.4.1 Contour 2009	8
1.4.2 ContourLight	8
1.4.3 Cjour	8
1.5 Complementaire producten	9
1.6 Doelgroepen	10
1.7 Publiekswerking en communicatie	11
2 Zakelijk beleid	12
2.1 Organisatiestructuur	12
2.2 Partnerorganisaties	14
2.3 Financiële situatie	14
2.3.1 Subsidies en andere opbrengsten	15
2.3.2 Artistieke, communicatie-, promotie- en personeelskosten	16
3 Besluit	16
Deel 2 Jongeren, cultuurparticipatie en cultuureducatie	18
1 Jongeren en cultuurparticipatie	18
1.1 De doelgroep jongeren	18

1.2 Cultuurparticipatie van jongeren	18
1.2.1 Schooltijd	19
1.2.2 Vrije tijd	21
1.2.3 Cultuur binnen of buiten schoolverband?	22
2 Het beleid rond jongeren en cultuurparticipatie	23
2.1 Algemene visie	23
2.2 Kunst- en cultuureducatie	24
2.2.1 Vlaams ministerie van Onderwijs en CANON Cultuurcel	24
2.2.2 Vlaams ministerie van Cultuur	27
2.2.3 Definiëring van het begrip cultuureducatie	28
2.2.4 Audiovisuele vorming	29
3 Besluit	30
Deel 3 Veldanalyse	32
1 Publiekswerking en educatie	32
2 Culturele organisaties met educatieve pakketten voor scholen	34
2.1 Kunsteducatieve organisaties	35
2.1.1 Kunsteducatieve organisaties audiovisuele kunst	35
2.1.1.1 Lessen in het donker	36
2.1.1.2 Imagica	37
2.1.1.3 Jekino Educatie	37
2.1.2 Kunsteducatieve organisaties beeldende kunst	41
2.1.2.1 De Veerman	41
2.1.2.2 Mooss	42
2.1.2.3 De Kunstbank	43
2.1.2.4 Rasa	44
2.2 Culturele organisaties met een educatieve werking	46
2.2.1 Organisaties hedendaagse beeldende kunst	46
2.2.1.1 MuHKA	47
2.2.1.2 S.M.A.K.	49
2.2.1.3 Bozar Studios	50
2.2.1.4 Middelheimmuseum	52
2.2.1.5 Z33	53
2.2.1.6 BE-PART	56
2.2.1.7 Wiels	58

2.2.1.8 Cultuurcentrum Mechelen	59
2.2.1.9 H30	59
2.2.2 Organisaties of festivals audiovisuele kunst	61
2.2.2.1 MuHKA_media	61
2.2.2.2 Internationaal Kortfilmfestival Leuven	62
2.2.2.3 EMAF	63
2.2.2.4 Vidéoformes	64
2.2.2.5 Organisaties audiovisuele kunst met filmprogramma	64
2.3 Tentoonstellingen of festivals rond kunst met wandelparcours	66
2.3.1 Beaufort03	66
2.3.2 SuperStories	68
2.4 Partnerorganisaties van Contour zonder educatieve werking	71
2.5 Besluit	73
2.5.1 Doelgroepen	73
2.5.2 Educatief aanbod en materiaal	75
2.5.2.1 De interactieve rondleiding	75
2.5.2.2 De workshop	76
2.5.2.3 De lesmap	77
2.5.3 Schoolprojecten en andere samenwerkingsverbanden	78
2.5.4 Kunsteducatieve methodes	78
2.5.5 Eindtermen	79
Deel 4 De ontwikkeling van een educatief pakket voor het secundair onderwijs	82
1 Visie van Contour met betrekking tot een educatief pakket	82
2 Communicatie	83
2.1 Het opstellen van een communicatieplan	84
2.2 De doelgroepen van de communicatie	85
2.2.1 Communicatie voor scholen	86
2.2.2 Communicatie voor jongeren	87
2.3 Media en kanalen voor het secundair onderwijs	87
2.3.1 Voorbeelden uit de praktijk	87
2.3.2 Massamedia voor scholen	89
2.3.3 Communicatiemediën en -kanalen in de school	90
2.4 De communicatie binnen de werking van Contour	92
3 Haalbaarheid	94

3.1 Integratie en evaluatie	94
3.2 Budget	96
4 Besluit	97
Deel 5 Aanbevelingen en algemeen besluit	99
1 Aanbevelingen	99
1.1 Waarom is er nood aan een educatieve werking voor scholen?	99
1.2 Welk publiek willen we binnen het onderwijs aanspreken?	100
1.3 Welke vormen van educatief aanbod voor scholen willen we aanbieden?	101
1.4 Op welke manier zal de educatieve werking bekend gemaakt worden?	105
1.5 Hoe gaan we het educatief aanbod implementeren en evalueren?	107
1.6 Wat zijn de beschikbare middelen?	108
2 Algemeen besluit	109
Bibliografie	110
Bijlagen	

1 Probleemstelling en situering

De kunstenuorganisatie *Contour Mechelen vzw* is gelegen in het hart van Mechelen, vlak naast de Sint-Romboutskathedraal.¹ Elke twee jaar wordt vanuit het hoofdkantoor de *Biennale voor bewegend beeld* georganiseerd, een tentoonstelling waarin de werken van nationale en internationale videokunstenaars via een wandelparcours in dialoog gaan met de architectuur van de historische binnenstad. In het kader van de biennale werden de medewerkers van de instelling herhaaldelijk geconfronteerd met een aantal aanvragen van scholen uit de omgeving, die de tentoonstelling wilden bezoeken. Tot op heden werd echter nog niet gewerkt aan een programma op maat voor deze doelgroep.

In het licht van deze schoolaanvragen was de interesse van de organisatie in eerste instantie gericht op het ontwikkelen van een educatief pakket voor jongeren van twaalf tot achttien jaar binnen een onderwijscontext. Om Contour een volledig overzicht te geven van het cultureel aanbod voor jongeren, kwam naast deze verhandeling een gelijkaardige scriptie tot stand met betrekking tot educatieve initiatieven van culturele instellingen voor jongeren in de vrije tijd. Beide onderzoeken hebben een gemeenschappelijke grond, maar verschillen in uitwerking en invalshoek.

Met dit onderzoek willen we Contour een aanzet geven tot de verdere uitbouw van een educatieve werking voor jongeren van het secundair onderwijs. De probleemstelling is drieledig. In eerste instantie is de scriptie een onderzoek naar relevante educatieve pakketten voor jongeren van het secundair onderwijs in de culturele sector, om te weten te komen in hoeverre Contour van een vergelijkbaar aanbod gebruik kan maken. Daarnaast wordt ook de vraag gesteld naar de haalbaarheid van een educatieve werking voor scholen binnen de organisatie en tenslotte wordt onderzocht welke stappen door Contour kunnen ondernomen worden om een dergelijke werking te organiseren en te implementeren.

¹ In de verdere tekst gebruiken we de afkorting Contour.

Voor de uitwerking van een aanbod voor secundair onderwijs concentreren we ons voornamelijk op de *Biennale voor bewegend beeld* en ook de aanbevelingen op het einde van dit onderzoek werden in die context geformuleerd.

In de verhandeling richten we ons tot de doelgroep 'jongeren van 12 tot 18 jaar, die een culturele activiteit of organisatie bezoeken in schoolverband'. Contour koos voor dit onderzoek bewust voor leerlingen uit de eerste, tweede en derde graad van het secundair onderwijs. De ruime opdeling 'secundair', laat meer mogelijkheden in de keuze van een educatief aanbod voor Contour open. Bij de concrete uitwerking van een pakket kan de organisatie desgewenst een verdere opdeling maken naar gelang de smaakvoorkeur of de voorkennis van de leerlingen.

Verder beperken we ons in dit onderzoek tot het algemeen secundair onderwijs met een kleine zijsprong naar het technisch secundair onderwijs. De keuze voor deze onderwijsvormen werd bepaald door de aanvragen die Contour kreeg van twee Mechelse scholen, namelijk het *Scheppersinstituut* (ASO) en *TSM of Technische Scholen Mechelen* (TSO).

In een eerste deel van deze verhandeling onderzoeken we het artistieke en het zakelijke beleid van Contour om in een verder stadium duidelijke aanbevelingen te kunnen formuleren voor de uitbouw van een educatieve werking voor scholen.

Een tweede deel bevat een literatuurstudie met betrekking tot jongeren en cultuurparticipatie binnen en buiten schoolverband, waarbij ook de huidige stand van zaken met betrekking tot cultuureducatie in het beleid wordt geschetst.

Het derde deel is een onderzoek naar educatieve pakketten voor het secundair onderwijs in het culturele veld. De veldanalyse is het meest lijvige onderdeel van dit onderzoek en steunt grotendeels ook op interviews met medewerkers van de betreffende organisaties.

Tenslotte poogt een vierde deel een antwoord te bieden op enkele vragen die verbonden zijn aan de implementatie en de verdere ontwikkeling van een educatief pakket voor scholen binnen de organisatie Contour, met een focus op de communicatie van de educatieve werking. We sluiten de verhandeling af met een aantal aanbevelingen voor Contour, die zijn opgesteld in de vorm van een stappenplan, en een algemeen besluit.

2 Methodologie

In dit onderzoek werd geopteerd voor een kwalitatieve onderzoeksmethodologie, waarbij de neergeschreven informatie uit verschillende bronnen kwam en op een interpretatieve basis werd verwerkt. We onderzochten literatuur, haalden gegevens uit beleidsdocumenten van Contour, bezochten een studiedag², namen een aantal interviews af en kregen informatie via participatieve observatie³, gesprekken en vergaderingen met de medewerkers van Contour.⁴ De gegevens in de literatuurstudie, het beleid- en veldonderzoek en het praktijkonderdeel van de thesis werden aangevuld met een aantal interviews, waarbij de respondenten werden gekozen om een meer genuanceerde aanvulling van de tekst te geven. In bijlage voegden we een chronologische lijst van de interviews toe. (Bijlage 2) Op voorhand werd een vragenprotocol met uitgeschreven vragen opgesteld, maar hiervan kon ook worden afgeweken om de dynamiek in het gesprek te houden. In de interviews die aansluiten bij de veldanalyse werden gelijkaardige vragen aan de medewerkers van de instellingen gesteld, de vragen van de andere interviews werden opgesteld in functie van het onderzoek. We legden de interviews via recorder vast en in bijlage werd telkens een transcript toegevoegd. De gesprekken werden in de verschillende delen van de tekst verwerkt.

Verder waren we van februari tot mei in het hoofdkantoor van Contour aanwezig, waardoor we informatie konden halen uit informele gesprekken met de medewerkers van de instelling en uit vergaderingen.

De onderzoeksmethode van de veldanalyse verdient tenslotte een verdere verduidelijking. Hiervoor werd vanuit informatie op websites en in brochures of boeken, een overzicht opgesteld van organisaties die voor dit onderzoek interessant zijn. Per organisatiecategorie voegden we in bijlage een lijst toe waaruit de instellingen met de meest uitgesproken educatieve werking werden geselecteerd. Deze organisaties werden via mail gecontacteerd en opgebeld indien een verder interview nodig bleek.

² De *Cultuurbeurs voor Onderwijs* werd op woensdag 13 mei in *deSingel* te Antwerpen georganiseerd door *Prospekta*. De beurs bestond uit een studievoormiddag en uit een interactieve beurs in de namiddag.

³ Vanuit een participatieve observatie, die het mogelijk maakte om mee te draaien met de organisatie, kon informatie bekomen worden. De informatie werd in de situatieschets van de organisatie, in het vierde deel van de thesis en in het laatste deel met de aanbevelingen verwerkt.

⁴ In bijlage voegden we een lijst toe van activiteiten die we in de context van dit onderzoek hebben verricht. (Bijlage 1)

DEEL 1

SITUATIESCHETS CONTOUR MECHELEN VZW

Via een onderzoek naar een aanbod voor scholen in de culturele sector willen we een basis geven voor de opstart van een educatieve werking in de organisatie *Contour Mechelen vzw*. Daarom is het zinvol om vooraf een voorstelling te geven van de huidige werking (2008 – 2009) van de instelling. We geven een beeld van het artistieke beleid met een bespreking van de missie, de doelstellingen, het kernproduct, de complementaire producten, de doelgroepen, de publiekswerking en de communicatie. Daarna volgt een schets van het zakelijke beleid met een overzicht van de organisatiestructuur en van de financiële situatie. In een laatste fase van dit onderzoek kunnen we op basis van deze gegevens een aantal aanbevelingen formuleren voor de uitbouw van een educatieve werking voor het secundair onderwijs binnen Contour.

1 Artistiek beleid

1.1 Historiek

Contour Mechelen vzw werd opgericht op 15 januari 2003, vanuit de vaststelling dat er in Vlaanderen een sterke nood was aan projecten rond videokunst. In de zomer van dat zelfde jaar zette de organisatie daarom met de samenwerking van het *Cultuurcentrum* in Mechelen een audiovisueel festival op.⁵ Tijdens *Contour 2003* stelden vijftien videokunstenaars van augustus tot oktober op acht locaties in het centrum van Mechelen hun werk tentoon. In 2004 besliste de organisatie om het festival om te dopen tot een tweejaarlijks evenement, dat de naam *Biënnale voor bewegend beeld* kreeg. Vandaag is de biënnale nog steeds het belangrijkste kernproduct van Contour, waarbij de wisselwerking tussen hedendaagse kunst met bewegend beeld en de architectuur van de historische binnenstad het uitgangspunt vormt. (Verstraeten, 2005 – 2006: 7 en gesprek met Etienne Van den Bergh op 18/02/2009)

⁵ Etienne Van den Bergh, momenteel de voorzitter van Contour, nam het initiatief tot de oprichting van de organisatie en was de curator van het eerste festival *Contour 2003*.

1. 2 Missie en doelstellingen

Bij de oprichting van Contour werden vijf doelstellingen in de statuten opgenomen. Kort samengevat wil de organisatie de beeldende kunsten en projecten die hiermee verband houden bevorderen door het organiseren van culturele evenementen en tentoonstellingen, met als voornaamste evenement de *Biënnale voor bewegend beeld*. Naar aanleiding van de tentoonstellingen zorgt de organisatie voor publicaties. Contour wil verder ook samenwerken met andere instellingen die de beeldende kunsten promoten en wil educatieve initiatieven nemen die met de voorgaande doelstellingen verband houden. (Intranet Contour)

Vandaag vormen deze doelstellingen nog steeds de basis van de organisatie. Ze werden echter wel scherpgesteld volgens de huidige noden. In enkele documenten staat de missie van Contour over een aantal pagina's beschreven.⁶ Een bondige versie staat op de website.

Contour Mechelen vzw wil Mechelen op de kaart zetten wat kunst met bewegend beeld betreft. Contour wil projecten organiseren die een samenspel teweegbrengen tussen hedendaags bewegend beeld en het Mechelse architecturale patrimonium en wil deze kunstvorm zichtbaar maken voor een breed publiek. Contour wil een forum bieden aan programmatoren en kunstenaars die met en rond bewegend beeld werken.

Het hoogtepunt van de werking van Contour Mechelen vzw is de biënnale voor videokunst, die telkens plaatsvindt in de onpare jaren. Een wandelparcours leidt naar bijzondere architecturale ruimtes die een boeiende wisselwerking aangaan met hedendaags bewegend beeld. Hiertoe nodigt Contour telkens een andere curator, tentoonstellingsarchitect en grafisch vormgever uit om hun visie gestalte te geven.⁷

Uit de missie leiden we af dat de organisatie vier belangrijke doelstellingen vooropstelt:

- 1) Contour wil Mechelen op de kaart zetten wat kunst met bewegend beeld betreft
- 2) Contour wil projecten organiseren die een samenspel teweegbrengen tussen hedendaags bewegend beeld en het Mechelse architecturale patrimonium
- 3) Contour wil hedendaags bewegend beeld zichtbaar maken voor een breed publiek
- 4) Contour wil een forum bieden aan programmatoren en kunstenaars die met en rond bewegend beeld werken

⁶ Deze documenten zijn *Subsidieaanvraag voor het geheel van de werking in 2008 en 2009*: p. 6 en *Beleidsplan 2010 – 2013*: p. 8-10.

⁷ Missie op de site van Contour: <http://www.contourmechelen.be/organisatie>.

1.3 Kunst met bewegend beeld, de biënnale en kunst in de openbare ruimte

Reeds van bij het ontstaan van de organisatie wil Contour *kunst met bewegend beeld* zichtbaar maken voor een breed publiek door de plaatsing in de publieke ruimte. In het *beleidsplan 2010 – 2013* van de organisatie wordt een verklaring gegeven van de term.

Kunst met bewegend beeld: 'moving image art' 'art à l'image mouvante', het zijn intussen gevestigde termen in de kunsttheorie en kritiek. De expliciete nadruk op bewegend beeld en op de publieke presentatie ervan is kenmerkend voor Contour. Bewegend beeld is een veel ruimer begrip dan videokunst; het omvat ook installaties, environments, artistiek gebruik van film, digitale creatie en animatie, interactiviteit, publieksparticipatie. Ook de essentie van het bewegend beeld, namelijk het licht, biedt veel nieuwe mogelijkheden. Overigens blijkt bewegend beeld gemakkelijk allianties aan te gaan met andere kunstmedia. Met fotografie natuurlijk, maar ook met schilderkunst, kunst in de publieke ruimte, performance en dans, geluidskunst,... Het interdisciplinaire, crossmediale is met andere woorden sterk aanwezig. (Beleidsplan 2010 – 2013: 9 – 10)

Kunst met bewegend beeld is in alle activiteiten van Contour het uitgangspunt. Het begrip bevindt zich binnen het domein van de beeldende kunsten en is ruimer dan videokunst. Hiervoor gaat Contour op zoek naar kunstenaars die het audiovisuele op een beeldende manier interpreteren en die uit het beeldende kunstencircuit komen of zich aan de rand ervan bevinden. Het beeld wordt verder steeds getoond in relatie met het historisch patrimonium van Mechelen, dat ook een belangrijke inspiratiebron vormt voor de organisatoren en de kunstenaars. Het doel is steeds bewegend beeld op geregelde tijdstippen in de publieke ruimte brengen. De nadruk ligt op de presentatie, maar Contour wil ook de creatie en de productie van nieuwe werken stimuleren. (Beleidsplan 2010 – 2013: 8 – 10)

Het belangrijkste initiatief van Contour met betrekking tot kunst met bewegend beeld is de *Biënnale voor bewegend beeld*. Een biënnale is een tweejaarlijkse kunstmanifestatie, die meestal de vorm aanneemt van een tentoonstelling voor beeldende kunst, maar die soms ook een film- of theaterfestival kan zijn. De bekendste biënnale is de *Biënnale van Venetië*, een toonaangevende internationale manifestatie rond beeldende kunst, architectuur, muziek, theater en dans, die sinds 1895 tweejaarlijks in de zomermaanden van juni tot november wordt gehouden. Verschillende landen uit Europa stellen tijdens deze manifestatie hun kunstwerken tentoon in speciale paviljoenen. Ooit was Venetië de enige

plaats met een biënnale voor hedendaagse kunst. Vandaag heeft elke stad die zichzelf respecteert een dergelijk evenement. Recent werd ook in onze hoofdstad een soortgelijke transnationale tentoonstelling opgestart. *Brussel Biënnale* was de eerste biënnale voor hedendaagse kunst in Brussel en bevatte bijdragen van meer dan veertig internationale artiesten.⁸

Het gegeven *openbare ruimte* is daarnaast een belangrijk uitgangspunt voor Contour, omdat kunst die in de publieke ruimte wordt geplaatst toegankelijk is voor een breed publiek. Volgens kunstcriticus Luc Lambrecht is *Skulptur Projekte* in Münster de moeder van de publieke projecten met beeldende kunst. De eerste editie van de tentoonstelling vond plaats in 1977 en hierna werd elke tien jaar kunst getoond in de binnenstad. Ook in België zijn er veel voorbeelden van publieke projecten met hedendaagse beeldende kunst. *Beaufort*, de triënnale voor hedendaagse kunst aan de Belgische kust, is hier één van. De curator van *Beaufort03* ziet het strand als één van de weinige overgebleven publieke ruimtes, omdat de zogeheten publieke ruimte van de stad eigenlijk een mengvorm is van publieke en private ruimte.⁹ Met hedendaagse beeldende kunst in de openbare ruimte is het publiek inmiddels al vertrouwd, maar videokunst of kunst met bewegend beeld werd in dit domein nog maar zelden toegepast. (Cloostermans, 2009: 5)

1. 4 Kernproduct

Contour wil zichzelf niet enkel als biënnale, maar ook als een permanente culturele speler in de stad en op internationaal vlak profileren. De activiteiten rond kunst met bewegend beeld worden daarom georganiseerd in de vorm van twee presentatieformats: een biënnale voor videokunst en tussentijdse activiteiten met de presentatie van bewegend beeld in de publieke ruimte. (Subsidieaanvraag voor het geheel van de werking 2008 – 2009: 31) We bespreken uitsluitend de activiteiten die in 2009 plaatsvinden.

⁸ Informatie op <http://www.uitinbrussel.be/evenement/brussel-bi-nnale>.

⁹ Verdere informatie over *Brussel Biënnale* en over *Beaufort03* werd in de veldanalyse (deel 3) van dit onderzoek opgenomen.

1. 4. 1 Contour 2009, 4de Biënnale voor bewegend beeld

De *Biënnale voor bewegend beeld* is de hoofdactiviteit van Contour. De vierde editie vindt plaats van 15 augustus tot 18 oktober 2009.

Contour 2009 is een grote internationale tentoonstelling, die de klemtoon legt op een wisselwerking tussen actuele kunst, bewegend beeld en bijzondere ruimtes op een interessant wandelparcours. Er wordt werk van zeventien videokunstenaars van over de hele wereld, van bekend en opkomend talent, doorheen de Mechelse binnenstad tentoon gesteld.¹⁰ De biënnale van 2009 speelt met het thema *Bewegend beeld als geheugen* in op geschiedenis en op geschiedschrijving. *Hidden in Remembrance is the Silent Memory of our Future* is de titel van de tentoonstelling. Katerina Gregos, geboren in Griekenland en nu werkzaam in Brussel, is de curator. (Aangepast beleidsplan 2008 – 2009: ongenummerd)

1. 4. 2 ContourLight

Om ook op andere tijdstippen dan tijdens de biënnale zichtbaar te zijn in de stad, organiseert Contour tussentijdse presentaties. Dit jaar kan het publiek de tentoonstelling *ContourLight* bezoeken van 21 maart tot 21 juni 2009. Via een parcours in het stadscentrum van Mechelen, dat als een avondwandeling is opgevat, kan de bezoeker van schemerdonker tot middernacht genieten van *kunst met bewegend licht* in de publieke ruimte. Er wordt gespeeld met verschillende soorten licht, waardoor de historische binnenstad een nieuwe dimensie krijgt. *ContourLight* maakt deel uit van het stadsfestival *Stadsvisioenen*, dat gedurende drie maanden loopt in Mechelen. De tentoonstelling volgt hetzelfde parcours als de biënnale *Contour 2009*, en zal ook tijdens dit evenement opnieuw te zien zijn. (Aangepast beleidsplan 2008 – 2009: ongenummerd)

1. 4. 3 Clour

Contour beschikt over een voormalige congregatiekapel uit de negentiende eeuw, die de naam *Clour* meekreeg. De kapel grenst aan de ruimtes die deel uitmaken van de infrastructuur van de organisatie en wordt voornamelijk gebruikt als receptieve ruimte.

¹⁰ De deelnemende kunstenaars zijn Herman Asselberghs, Yael Bartana, Ulla von Brandenburg, Andreas Bunte, Lene Berg, Michaël Borremans, Matthew Buckingham, Chto Delat, Maryam Jafri, David Maljkovic, Vincent Meessen, Nathaniel Mellors, Wendelien van Oldenborgh, Julian Rosefeldt, Mira Sanders, Yorgos Sapountzis en T.J. Wilcox.

Jazzzolder vzw, een plaatselijke jazzclub, organiseert hier een tweemaandelijks concert op vrijdagavond. De ruimte bestaat uit vijftig zitplaatsen en een podium. Backstage zijn er kleedkamers, een douche, een toilet en een slaapkamer voor gasten. De kapel fungeert ook als één van de tentoonstellingsruimtes tijdens de biënnale. Er wordt nagedacht over manieren om in Cjour vaste toonmomenten te organiseren en om de plaats te gebruiken als receptieve ruimte voor programmatoren, kunstenaars of organisaties die rond audiovisuele kunst werken.¹¹ (Aangepast beleidsplan 2008 – 2009: ongenummerd)

1.5 Complementaire producten

Voor de communicatie en voor de promotie van het artistieke kernproduct ontwikkelde Contour een aantal complementaire producten. Ze maken ook deel uit van de publiekswerking en moeten de ervaring van de bezoekers zo aangenaam mogelijk maken. We geven een overzicht van complementaire producten die bij de *Biënnale voor bewegend beeld* horen.

Tabel 1: Overzicht van de complementaire producten van Contour

Producten communicatie en promotie		Producten publiekswerking
Gedrukte media	Digitale media	
flyers	website	infopanelen
affiches	nieuwsbrief	signalisatie
folders	e-mail	technisch onderhoud
catalogus		nette locaties
bezoekersgids		drank- eetgelegenheid
persmap/cd		gidsbeurten/nocturnes
banners		suppoostenwerking
bedrukte bierviltjes		onthaal
placemats		tickets
t-shirts		wimpels
potlood		
grote affiches/bedrukking <i>De Lijn</i>		

Bron: Eigen verwerking gegevens uit Subsidieaanvraag voor het geheel van de werking in 2008 en 2009 en Beleidsplan 2010 – 2013 p. 22.

¹¹ Lies Declerck, voormalig directeur van Contour, vatte het doel op om in 2008 van start te gaan met een eigen programmatie in *Cjour*. Er werd een onderzoeksproject over de mogelijkheden hiervan opgestart met de *Katholieke Hogeschool Mechelen*. Ook met de *Jazzzolder* werd het idee opgevat om af en toe jazzmuzikanten en live videokunstenaars samen te brengen voor een improviserende voorstelling. Voorlopig is er geen eigen programma van Contour in de kapel.

Voor elke biënnale worden een aantal gedrukte media gemaakt, waaronder flyers, folders, affiches en banners. Een affiche of bedrukking kan ook worden aangebracht op de voertuigen van *De Lijn*. Daarnaast is er telkens een catalogus met essays, interviews, artikels en tal van illustraties. Aan elke belangstellende wordt verder een gratis bezoekersgids meegegeven. Journalisten krijgen een persmap met documentatie en een cd. Tenslotte kunnen ook een aantal gadgets gemaakt worden met een volledig promotionele werking, waaronder bedrukte bierviltjes, placemats, t-shirts of potloden.

Verder zijn er ook digitale media waaronder de website van Contour, die tijdens de biënnale voortdurend wordt aangepast en elektronische nieuwsbrieven (nationaal en internationaal), die per trimester vanaf oktober in het jaar voor de biënnale worden verspreid.¹²

Complementaire producten maken daarnaast ook deel uit van de publiekswerking van de organisatie. Voor de biënnale zijn dit nette locaties, het technisch onderhoud van de installaties, de signalisatie van het parcours en de drank – en eetgelegenheden tijdens de tentoonstellingen. Voor een goede zichtbaarheid doorheen het parcours worden wimpels en infopanelen aangebracht. Groepen kunnen een bezoek brengen aan de tentoonstelling onder begeleiding van een gids of ze kunnen een *nocturne* bestellen. Daarnaast zijn bij elke biënnale ongeveer vijftig suppoosten betrokken, die een belangrijk aanspreekpunt zijn voor het publiek. Tenslotte horen ook de verdeling van de tickets en het onthaal bij de complementaire producten. (Beleidsplan 2010 – 2013: p. 21)

1. 6 Doelgroepen

In het *Beleidsplan 2010 – 2013* worden de doelgroepen van Contour beschreven. De organisatie wil zich richten tot het *nationale en internationale kunstpubliek, studenten van middelbare scholen, hogescholen, academies en universiteiten, medioren en senioren, toeristische bezoekers en alle Mechelaars*. (Beleidsplan 2010 – 2013: 21)

Door de plaatsing van kunstwerken in de publieke ruimte wil Contour een publiek bereiken dat niet uit zichzelf een tentoonstelling voor bewegend beeld zou bezoeken. Daarnaast wil de instelling door de organisatie van een biënnale in de zomermaanden en in de nazomermaanden een publiek bereiken dat zowel uit toeristen als uit studenten bestaat.

¹² Sinds kort bevat de website van Contour een verwijzing naar een aparte rubriek voor de biënnale van 2009.

Sinds enkele jaren worden ook secundaire scholen uit de omgeving van Contour uitgenodigd om de biënnale te bezoeken. Voorlopig is er echter nog geen educatief aanbod voor scholen of voor jongeren. (Subsidieaanvraag voor het geheel van de werking in 2008 en 2009: 11)

1. 7 Publiekswerking en communicatie

Eén van de doelen van Contour is de kunstwerken van de biënnale zo dicht mogelijk bij de mensen brengen. (Beleidsplan 2010 – 2013: 21) De eigenlijke uitvoering van de publiekswerking van Contour is in handen van een aantal personen.

De website van de instelling wordt in functie van de biënnale grafisch vormgegeven door Kurt Cornelis van het ontwerpbureau *Sfumato* in Borgerhout. Dit bureau staat ook in voor de algemene vormgeving van de communicatie. De ontwerpstudio *Minded Design* verzorgt de hosting, de technische opbouw en uitwerking van de website en de nieuwsbrief.

V-G-S is het communicatiebureau waarmee Contour samenwerkt.¹³ Dit bureau staat in voor de communicatie, de marketing en de sponsorwerving van de instelling. V-G-S zet een communicatiestrategie uit en koppelt hieraan het budget. Er wordt onder meer advies gegeven over de advertenties en de doelgroepen. Het bureau zorgt daarnaast voor de perswerking vóór en tijdens de biënnale, waarbij een contactenboek wordt opgesteld voor televisie, kranten en radio. Perscontacten vinden plaats met de nationale en internationale pers en met de pers voor vrije tijd. Gerrie Soetaert verzorgt de relaties met de internationale pers en de promotie in het buitenland. (Gesprek met Steven Op de Beeck op 12/05/2009)

De publiekswerking wordt verder ook intern door de organisatie opgevolgd. De zorg voor de suppoosten van *ContourLight* bijvoorbeeld, was in de handen van productieverantwoordelijke Klaartje Brouns en de gidsenwerking van deze tentoonstelling werd verzorgd door voorzitter Etienne Van den Bergh.

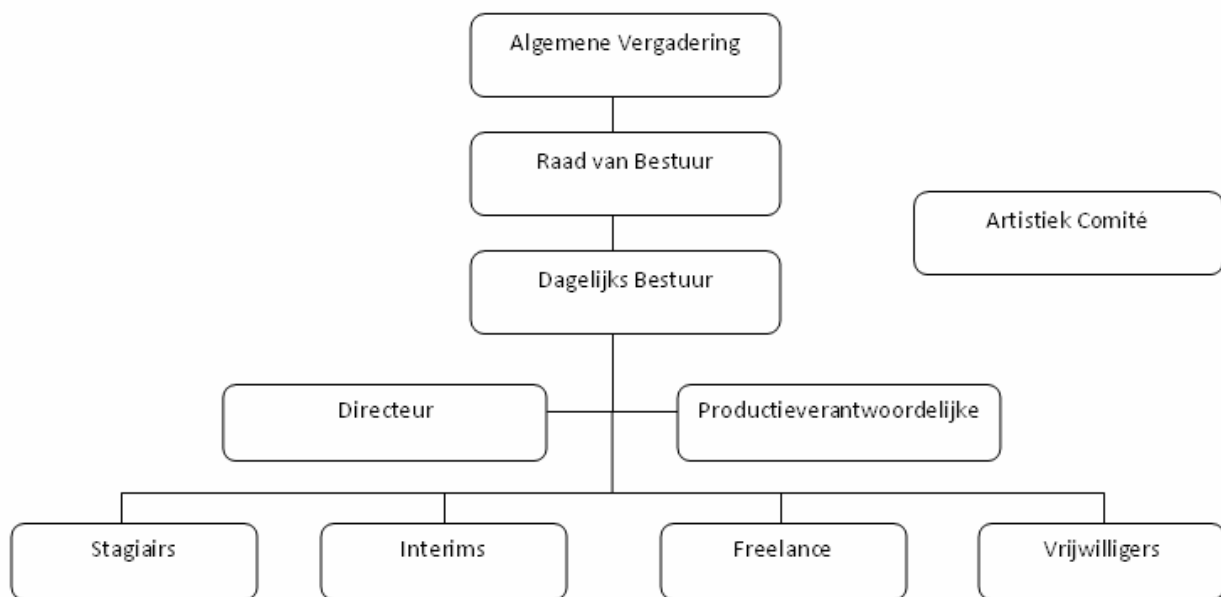
¹³ Op 2 december 2008 werd het contract ondertekend.

2 Zakelijk beleid

2. 1 Organisatiestructuur

Het organigram van Contour bestaat uit een Algemene Vergadering, een Raad van Bestuur, een Artistiek Comité, een Dagelijks Bestuur, twee fulltime personeelsleden, freelance medewerkers, interims, vrijwilligers en stagiairs.

Figuur 1: Organigram Contour

Bron: Eigen verwerking van gegevens uit het Beleidsplan 2010 - 2013.

Een groot aantal medewerkers zijn in organen ondergebracht, die elk een eigen beslissingsmacht hebben. De *Algemene Vergadering* heeft de eindverantwoordelijkheid van de organisatie en heeft in functie hiervan een aantal bevoegdheden, waaronder het benoemen en ontslaan van de bestuurders. De *Raad van Bestuur*, waarvan de leden benoemd zijn door de Algemene Vergadering, staat in voor het beheer en voor het bestuur van de instelling. De bevoegdheden van de Raad van Bestuur werden gedeeltelijk overgedragen aan een aantal van de leden in het *Dagelijks Bestuur*. Dit orgaan komt elke maand samen en is bevoegd voor de organisatorische en financiële kant van de werking. Het *Artistiek Comité* bestaat uit enkele experts en komt een aantal keer per jaar samen. Het Comité steunt beslissingen die genomen worden, geeft advies over de grote artistieke lijnen en heeft een hoge netwerkfunctie inzake beeldende kunst. Het maakt verder de preselectie

van kandidaat-curatoren en geeft advies voor de finale keuze. Dit orgaan maakt echter geen deel uit van het bestuur van de organisatie. (Subsidieaanvraag voor het geheel van de werking in 2008 en 2009: 49 en *Statuten* op het intranet van Contour)

De dagelijkse werking van Contour is in de handen van twee voltijdse medewerkers. De directeur heeft de zakelijke en de artistieke leiding en moet daarover verantwoording afleggen aan de bestuursorganen van de instelling.¹⁴ Een productieverantwoordelijke helpt bij de dagelijkse werking en bij alles wat te maken heeft met de kunstenaars, de kunstwerken en de plaatsing. Dit personeelslid zorgt onder andere ook voor de opbouw, het onderhoud en de afbraak van de tentoonstellingen en ondersteunt de directeur in een aantal administratieve taken.¹⁵ (Beleidsplan 2010 – 2013: 28)

De grootste groep medewerkers van Contour sorteert onder de freelance werkkrachten. Contour werkt samen met een aantal firma's, waaraan een deel van de werking wordt uitbesteed. Dit zijn het extern communicatiebureau *V-G-S* in Leuven en *Sfumato*, de grafisch vormgever van de organisatie. Het accountantskantoor *Verschaeren & Mertens* staat in voor de boekhouding. Het bedrijf *MIXX bvba* levert audiovisuele installaties en Contour werkt ook samen met een bedrijfsrevisor. Verder zorgt het Mechelse bedrijf *ODIT* voor de computeraansluitingen en voor de ICT van Contour.

Veel medewerkers worden specifiek voor de tentoonstellingen aangenomen. Elke biënnale heeft een curator en een tentoonstellingsarchitect, die zorgt voor een visuele eenheid. Verder zijn er ook grafische vormgevers, auteurs van artikels voor de catalogi en vertalers, een decorbouwer, een schermmaker, een persoon die de lettering verzorgt en een fotograaf. Ook de kunstenaars zijn freelance en werken onder verschillende statuten. Er zijn ook technici en mensen die zorgen voor de opbouw van de tentoonstelling. De poetsvrouw werkt onder een interim-contract, evenals de meeste gidsen. Op elke biënnale zijn er verder een groot aantal vrijwilligers, waaronder vooral suppoosten. Contour wil ook jaarlijks maximum vier stagiairs opnemen in haar werking. (Beleidsplan 2010 – 2013: 27 – 29) In bijlage voegden we een overzicht van alle medewerkers van Contour. (Bijlage 3)

¹⁴ De directeur zorgt verder ook voor het budget, de public relations, de subsidieaanvragen, de sponsoring, de personeelszaken en de samenwerking met partnerorganisaties. Voor elke biënnale werkt hij samen met de curator, de kunstenaars en het communicatiebureau. (Beleidsplan 2010 – 2013: 27)

¹⁵ Steven Op de Beeck is directeur vanaf 1 oktober 2008. Klaartje Brouns was productieverantwoordelijke vanaf 20 oktober 2008. Op vrijdag 17 april 2009 verliet Klaartje Brouns de organisatie en werd recentelijk opgevolgd door Nathalie De Boelpeap.

Hoewel het vaste personeelsbestand slechts uit twee personeelsleden bestaat, kan Contour een beroep doen op een grote en wisselende periferie van medewerkers. De organisatiestructuur is hiërarchisch, waarbij de directeur verantwoording aflegt aan de Algemene Vergadering en de Raad van Bestuur. Toch is samenwerking in teamverband in de dagelijkse activiteiten noodzakelijk, vooral tijdens en in de aanloop naar de tentoonstellingen.

2. 2 Partnerorganisaties

Contour werkt regelmatig samen met partners uit binnen – en buitenland. De samenwerking met andere instellingen die de beeldende kunsten promoten is één van de doelstellingen van de organisatie die in de statuten werd opgetekend. In bijlage geven we een overzicht van de partnerorganisaties van Contour. (Bijlage 4)

Op Europees niveau zijn er contacten met enkele organisaties in de audiovisuele kunst en met een aantal kunsthogescholen en academies. De samenwerking met Mechelse organisaties situeert zich vooral in de context van de biënnales. Zo werden bijvoorbeeld reeds kunstwerken tentoon gesteld in het *Cultuurcentrum Mechelen* en in *De Garage*. Ook kunstencentrum *nOna* stelde repetitieruimtes ter beschikking. De Mechelse afdeling van het *Festival van Vlaanderen* was eerder al in *CJour* te gast. Contour werkte verder reeds samen met verschillende organisaties in Vlaanderen die in de hedendaagse beeldende kunst of in de audiovisuele kunst gespecialiseerd zijn.¹⁶

2. 3 Financiële situatie

Om een beeld te geven van de financiële situatie van Contour geven we een schets van de algemene posten. Hiervoor werd de resultatenrekening van het boekjaar 2008 geraadpleegd in het *Werkingsverslag 2008*. (Werkingsverslag 2008: ongenummerd) In functie van dit onderzoek werden de subsidies, de artistieke kosten, de communicatie- en promotiekosten

¹⁶ De partnerorganisaties worden uitgebreid besproken in de veldanalyse (deel 3) van dit onderzoek .

en de personeelskosten onderzocht.¹⁷ We geven een volledig overzicht in bijlage en een verkorte weergave van het totaal in onderstaande tabel. (Bijlage 5)

Tabel 2: Overzicht van enkele (belangrijke) cijfers uit de resultatenrekening van 2008

	Totaal in 2008 (EUR)
Subsidies	383.636,37
Artistieke kosten	207.247,94
Communicatie- en promotiekosten	22.501,22
Personeelskosten	81.597,99

Bron: Eigen verwerking van gegevens uit het Werkingsverslag 2008.

2. 3. 1 Subsidies en andere opbrengsten

Contour krijgt via het kunstendecreet een structurele werkingssubsidie van de Vlaamse Gemeenschap.¹⁸ Tot voor kort was dit een tweejaarlijkse subsidie, maar voor de periode 2010 – 2013 vroeg de organisatie een vierjarige subsidie aan. Het subsidiebedrag dat van de Vlaamse Gemeenschap wordt ontvangen verschilt jaarlijks. In 2008 kreeg Contour een bedrag van 212.995,76 euro. Naast een structurele subsidie kreeg de organisatie van de Vlaamse Gemeenschap ook een projectsubsidie van 1.017,60 euro.¹⁹

Van de stad Mechelen werd een subsidie van 30.000 euro ontvangen. Het stadsbestuur heeft met Contour een convenant afgesloten, die moet leiden tot een structurele band en een vast subsidiebedrag.²⁰

Daarnaast kreeg Contour een Europese subsidie ten bedrage van 117.123,01 euro. De instelling legt telkens een tweejarig project voor aan de Europese Unie.²¹ De organisatie

¹⁷ Wij zijn ons ervan bewust dat het, in het licht van het onderwerp van deze thesis, interessanter zou zijn geweest hier de boekhouding van 2007 te bespreken. De ontwikkeling van een educatieve werking voor Contour moet namelijk worden gezien binnen de context van de hoofdactiviteit, de *Biënnale voor bewegend beeld*. Net als 2009, was 2007 een biënnalejaar. Bij nader onderzoek van de resultatenrekening van 2007 bleek echter het sorteren van de verschillende posten problematisch, onvolledig en aldus onbetrouwbaar.

¹⁸ De subsidieaanvraag wordt voorgelegd aan de *Beoordelingscommissie Beeldende Kunst*, omdat volgens de artistieke visie van de instelling de klemtoon van de werking ligt op het tentoon stellen van werken rond bewegend beeld en niet op het audiovisuele aspect. (Gesprek met Etienne Van den Bergh op 18/02/2009)

¹⁹ Contour kreeg een extra projectsubsidie voor het organiseren van *ContourLight*. (Gesprek met Steven Op de Beeck op 12/05/2009).

²⁰ De convenant werd op het einde van 2008 afgesloten en loopt tot het einde van de huidige bestuursperiode in 2012. De convenant garandeert een jaarlijkse subsidie van 10.000 €, een overname van de huur van de kantoren, de kapel en de foyer en ondersteuning in de vorm van beschikbaarheid van toonruimtes en technische bijstand. (Beleidsplan 2010 – 2013: 27)

ontvangt daarnaast ook subsidies van andere buitenlandse instellingen, voor het tonen van kunstwerken van buitenlandse artiesten. (Gesprek met Steven Op de Beeck op 12/05/2009)
In 2008 bedroegen deze subsidies 22.500 euro.

Contour krijgt ook een subsidie van de Provincie Antwerpen, maar niet op structurele basis. Naast subsidies haalt de organisatie ook opbrengsten uit de verkoop van tickets en catalogi, de verhuur van *CJour* en van audiovisueel materiaal en uit sponsoring. Verder zijn er ook opbrengsten uit co-producties en samenwerking.

2. 3. 2 Artistieke kosten, communicatie- en promotiekosten en personeelskosten

De artistieke kosten die de organisatie maakt, zijn voornamelijk de productiekosten voor het artistieke kernproduct. Hierbij horen ook de kosten voor de vergoeding van de kunstenaars. Voor de communicatie en de promotie van het kernproduct zitten de kosten vervat in de publiekswerving en in de promotie, waaronder de mailing en de website. Vooral de personeelskosten van Contour zijn over verschillende posten gespreid. Dit geld ging in 2008 naar de uitbetaling van het technisch personeel, de firma's, de boekhouder, de bedrijfsrevisor, de interims, de vrijwilligers en de bedienden.

3 Besluit

Contour wil *kunst met bewegend beeld* voor een breed publiek zichtbaar maken via projecten die een samenspel brengen tussen hedendaags bewegend beeld en de architectuur van de Mechelse binnenstad. Naast de tweejaarlijkse *Biennale voor bewegend beeld* ontwikkelt de organisatie ook tussentijdse presentaties. Door de plaatsing van kunstwerken in de publieke ruimte kan een publiek bereikt worden dat anders geen tentoonstelling voor bewegend beeld zou bezoeken. Omdat de biennale ook in de nazomermaanden plaatsvindt kan Contour eveneens studenten aanspreken.

Naast twee voltijdse personeelsleden bestaat de organisatie uit een grote en wisselende periferie van medewerkers, die enerzijds in aparte organen zijn ondergebracht en anderzijds

²¹ Het nieuwe Europese project *Moving Stories* loopt voor de periode 2009 - 2011. Daarnaast heeft de curator van *Contour 2009* connecties bij buitenlandse stichtingen en is ze gehouden een bedrag via deze kanalen binnen te brengen. (Beleidsplan 2010 – 2013: 27)

hoofdzakelijk voor de tentoonstellingen worden aangenomen. Een groot deel van de werking van de instelling wordt verder uitbesteed en daarnaast werkt Contour ook samen met een hele reeks nationale en internationale partners.

De publiekswerking van de organisatie is momenteel in de handen van een aantal medewerkers. Daarnaast wordt ook een deel van deze werking uitbesteed. Voorlopig werden nog geen educatieve initiatieven ontwikkeld, maar de organisatie wil hier snel werk van maken.

Voor de organisatie van projecten en tentoonstellingen krijgt Contour, naast andere subsidies, structurele steun van de Vlaamse Gemeenschap via het kunstendecreet.

DEEL 2

JONGEREN, CULTUURPARTICIPATIE EN CULTUUREDUCATIE

Dit deel geeft een beeld van de doelgroep die Contour wil bereiken aan de hand van een literatuurstudie en een onderzoek van het beleid met betrekking tot jongeren, cultuurparticipatie en cultuureducatie. Een eerste paragraaf is een literatuurstudie waarin we de leeftijd van de doelgroep situeren en waarin we verder nagaan in hoeverre jongeren aan cultuur participeren en via welke wegen ze dit doen. We bespreken de cultuurdeelname tijdens de schooltijd en de vrije tijd en we belichten het discours dat hier rond ontstond. Een tweede paragraaf is een beleidsonderzoek met betrekking tot kunst- en cultuureducatie voor jongeren, waarin we de visie van het ministerie van Cultuur en van het ministerie van Onderwijs weergeven.

1 Jongeren en cultuurparticipatie

1.1 De doelgroep ‘jongeren’

Doorgaans wordt in Vlaanderen met betrekking tot cultuurdeelname een onderscheid gemaakt tussen jongeren in een onderwijscontext en jongeren in de vrije tijd. In schoolverband krijgen jongeren de leeftijd van 12 tot 18 jaar toebedeeld. In een context van vrije tijd ontbreekt echter een duidelijke leeftijdsgebonden indeling. Franky Devos, auteur van *Ambrassadeurs* en directeur van *Kunstencentrum BUDA*, plaatst jongeren in de vrije tijd bewust onder de leeftijd van 15 tot 25 jaar. Ook het Vlaams cultuurbeleid neemt de leeftijd van 25 jaar als arbitraire grens. (Interview met Franky Devos, Bijlage 27 en met Guy Redig, Bijlage 29)

1.2 De cultuurparticipatie van jongeren en de opdeling schooltijd – vrije tijd

Verschillende studies die in de context van cultuurparticipatie werden uitgevoerd, beklemtonen de afwezigheid van een groot aantal jongeren in het culturele veld. Twee op drie onder hen bezoekt bijvoorbeeld nooit een museum of tentoonstelling. (Smits, 2005: 8) Bij het onderzoeken van de cultuurparticipatie van jongeren moet men er echter rekening

mee houden dat zij deelnemen vanuit verschillende contexten. Jongeren kunnen bijvoorbeeld op museumbezoek gaan met de klas, ze kunnen met hun ouders of met vrienden naar een theatervoorstelling gaan of ze brengen een bezoek aan een tentoonstelling met de jeugdbeweging. We kunnen twee belangrijke wegen onderscheiden waarlangs jongeren aan cultuur participeren, namelijk de schooltijd en de vrije tijd.²²

1. 2. 1 Schooltijd

De schooltijd behoort tot het domein van de verplichte tijd, waarbij culturele activiteiten plaatsvinden tijdens de lessen of in extra - curriculaire uren. We denken hierbij aan een klasuitstap voor het vak esthetica, maar ook tijdens schoolreizen worden bezoeken aan musea en aan andere culturele instellingen georganiseerd.

Scholen spelen een belangrijke rol in de toeleiding van jongeren naar cultuur. Jongeren participeren meer aan cultuur dan volwassen dertigers en de reden voor deze grotere deelname is grotendeels aan het onderwijs te danken. Leerlingen vormen een groot deel van de museumbezoekers en scholen zijn geen onbekenden meer in het culturele veld. Toch is er nog geen reden tot gejuich. Het gaat slechts om een klein segment van een veel grotere doelgroep, namelijk 'jongeren uit het algemeen secundair of uit het hoger onderwijs van wie de ouders een hoge socio - professionele status en een hoog opleidingsniveau hebben'. (Devos, 2004a: 22 - 24)

Hoger opgeleide jongeren participeren meer aan cultuur, ongeacht een school- of vrijetijdscontext. Opleiding blijkt een zeer bepalende factor te zijn in de cultuurdeelname van jongeren. In alle culturele activiteiten vertonen hogeschoolden een hoger deelnemingspercentage dan lager geschoolden. (Devos, 2004a: 10) Op het niveau van de school nemen voornamelijk jongeren uit het algemeen secundair onderwijs deel aan het culturele gebeuren. Toch studeert in Vlaanderen een minderheid van de jongeren af in deze onderwijsvorm en is het cultuurbeleid evenals de meeste educatieve initiatieven uit de culturele sector juist aan die hoger opgeleiden gericht. (Devos, 2004a: 33)

²² De tijdsbesteding van jongeren wordt doorgaans in drie milieus onderverdeeld: het gezin, de verplichte tijd en de vrije tijd. Gemakkelijkheidshalve plaatsen we de culturele activiteiten die jongeren met het gezin uitvoeren onder de vrije tijd.

Omdat scholen voor een groot aantal culturele instellingen een gedroomd kanaal blijken om jongeren aan te spreken, is hun educatief aanbod dikwijls op jongeren in onderwijsverband gericht. Scholen blijken een gemakkelijke toegangspoort te zijn naar jeugd, omdat hier een grote verzameling van jongeren kan gevonden worden die een aanzienlijk deel van hun tijd verplicht op de schoolbanken doorbrengen. Men vindt er bovendien mensen van verschillende leeftijden en met verschillende sociale of culturele achtergronden en interesses. (Interview met Franky Devos, Bijlage 27 en met Tijn Bossuyt Bijlage 26) Het uitgebreide aanbod van culturele instellingen voor scholen kan dus voor een groot deel de hoge cultuurparticipatie van jongeren verklaren.²³

Recent gaan er stemmen op om jongeren ook vanuit andere wegen met cultuur in contact te brengen. De reden hiervoor heeft onder meer te maken met een aantal bevindingen in het domein van de participatie. Kennismaken met cultuur via de school blijkt immers een lager participatieniveau in de jongvolwassenheid tot gevolg te hebben dan kennismaken via de ouders. (Devos, 2004a: 16) De rol van het ouderlijk huis is in de participatie van jongeren niet te verwaarlozen. Ouders hebben een grote impact op de cultuurdeelname van hun kinderen tot de leeftijd van twaalf jaar. Daarna neemt de invloed af, maar het al dan niet participeren op latere leeftijd wordt hierna nog steeds voor een groot deel bepaald door het ouderlijk milieu. De ouders bepalen ook de smaakvoorkeuren van hun kroost, en dit in sterkere mate dan vrienden, jeugdleiders of mediafiguren. Het onderwijs kan de rol van de ouders hierin niet overnemen. (Devos, 2004a: 14)

Daarnaast blijkt de leeftijd waarop jongeren met cultuur in contact komen nog meer bepalend dan de invloed van het ouderlijk milieu. Als kinderen op jonge leeftijd geregeld in contact worden gebracht met cultuurvormen, gaan ze op latere leeftijd meer aan cultuur deelnemen, ongeacht of ouders of school de kennismaking verzorgden. De waarschijnlijkheid of kinderen en jongeren al dan niet op latere leeftijd cultuurparticipanten worden hangt bovendien grotendeels af van hun eigen opleidingsniveau en niet van de mate waarmee ze met kunst in contact zijn gekomen op school. (Devos, 2004b) De ideale formule

²³ Anderzijds zoeken leerkrachten via dergelijke activiteiten ook een aansluiting bij hun leerstof. We verwijzen hiervoor naar de paragraaf over de vakoverschrijdende eindtermen in het veldonderzoek (deel 3) van deze verhandeling.

tot een latere cultuurparticipatie van jongeren blijkt dus het in contact brengen van kinderen met cultuur via een vrijetijdsaanbod en niet via de school.

1. 2. 2 Vrije Tijd

Een groot deel van de Vlaamse jongeren participeert via de school aan cultuur. Maar in welke mate nemen jongeren ook vrijwillig deel aan culturele activiteiten? Een globaal overzicht kan gevonden worden in onderzoeken naar de vrije tijd van de jeugd, waarin de tijdsbesteding van jongeren reeds uitvoerig werd bestudeerd. Uit studies blijkt dat jongeren drie favoriete vrijetijdsbestedingen hebben: tv of video kijken, muziek beluisteren en vrienden bezoeken. (Sinnaeve, 2004: 3 – 4) Hiertegenover staat de bevinding dat twee op drie jongeren nooit een tentoonstelling of museum bezoekt, dat zes op tien jongeren nooit naar een muziekfestival gaat en dat de helft van hen nooit een muziekoptreden of concert bijwoont. (Smits, 2005: 8) Ook een bezoek aan een filmmuseum of aan een culturele filmclub krijgt nauwelijks een plaats in het vrijetijdsbestedingspatroon van jongeren. Ze zijn daarentegen wel geïnteresseerd in (commerciële) films en zouden graag wat vaker naar de bioscoop gaan. (Sinnaeve, 2004: 16) In een top vijf van favoriete culturele activiteiten staat een bioscoopbezoek op de eerste plaats, gevolgd door theater, een bezoek aan een cultuur – historisch museum, of aan een museum beeldende kunst en tenslotte het bijwonen van een klassiek concert. (Devos, 2004a: 28)

Een opvallende vaststelling uit de onderzoeken naar jongeren en hun vrije tijd is daarnaast dat er een verschil is tussen de vrijetijdsbesteding van jonge mensen naar gelang het onderwijsniveau. Jongeren uit het technisch- en beroepsonderwijs bijvoorbeeld, zijn in hun vrije uren meer gericht naar informele, commerciële en amusementsgebonden activiteiten. Met vrienden omgaan en sms'en staan bij hen bovenaan. Deze jongeren hebben een grote voorkeur voor allerlei vormen van nieuwe media, maar culturele activiteiten worden in beperkte mate uitgeoefend. Zij nemen ook minder deel aan het verenigingsleven, begeven zich vaker buitenshuis en gaan frequenter naar cafés en dancings. (Smits, 2005: 8 – 10 en Sinnaeve, 2004: 6) Het vermogen om abstract te denken is bij deze groep jongeren minder sterk ontwikkeld en al wat aan het onderwijs doet denken is voor hen absoluut niet aantrekkelijk. Ook activiteiten in de vrije tijd die te sterk naar het schoolse neigen worden door deze groep sneller afgewezen. (Devos, 2004a: 37)

1. 2. 3 Cultuur binnen of buiten schoolverband?

School en vrije tijd zijn water en vuur, schreef een leerling in *Ambrassadeurs*, een boek over jongeren en cultuurbeleving. (Devos, 2004a: 41) Het verband tussen cultuur en school wordt ook in de literatuur vaak problematisch behandeld.

Eerder vermeldden we al dat een kennismaking met cultuur via de school een lager participatieniveau in de jongvolwassenheid tot gevolg heeft dan een kennismaking met cultuur via de ouders.²⁴ Volgens auteur Franky Devos zit cultuur *teveel ingebakken in de verplichte sfeer van het onderwijs en in alles moet duidelijk zijn dat cultuur tot het domein van de vrije tijd behoort en niet tot het domein van de verplichte schooltijd*. (Devos, 2004: 40) Cultuureducatie is teveel gekoppeld aan de verplichte sfeer van lesroosters en kunstuitstappen. Dit maakt dat jongeren cultuur ook hiermee gaan associëren en dat dit een afwijzing van de latere cultuurdeelname tot gevolg heeft. Artistieke activiteiten die met de school worden beoefend gebeuren daarnaast nog te dikwijls in functie van kennisverwerving. (Van Hecke, 2004: 2)

Zowel scholen als culturele instellingen zoeken naar oplossingen voor dit probleem. Vanuit het culturele veld wordt gezocht naar nieuwe methoden en technieken om jongeren warm te maken voor cultuur en om hen blijvend te boeien. Vanuit het onderwijs tracht men kinderen op jonge leeftijd via de school met kunst en cultuur in contact te brengen. Kinderen worden reeds vanaf de kleuterklas via een creatieve leeromgeving vertrouwd gemaakt met cultuur.

Toch blijven er twijfels bestaan over de doeltreffendheid van deze ondernemingen. Enkele auteurs pleiten voor methodes om jongeren aan te zetten tot cultuurparticipatie buiten de school om. Volgens Franky Devos kiezen culturele instellingen deels vanuit een gemakzuchtige houding voor een op het onderwijs gericht aanbod en deels omdat dit hen hogere participatiecijfers oplevert. Jongeren moeten echter ook met een soort liefdegevoel aan kunst kunnen participeren. Daarom mag je ze niet dwingen om aan activiteiten deel te nemen via klasverband. Culturele instellingen moeten afstappen van het educatief systeem van de school en scholen mogen enkel nog begrepen worden als *ontmoetingsplatformen voor cultuur*. Het eigenlijke bezoek aan een tentoonstelling, museum of evenement moet buiten de schooluren plaatsvinden of uit het aanbod moet duidelijk zijn dat het om iets gaat

²⁴ Dit stelde Ineke Nagel in 2004 vast in haar doctoraatsproefschrift *Cultuurdeelname in de levensloop*.

dat los staat van een onderwijscontext. (Devos, 2004a: 41 - 42) Scholen kunnen nog steeds hun leerlingen naar een culturele instelling brengen, maar de eigenlijke deelname gebeurt best niet in klasverband. Verder moeten culturele instellingen evolueren naar een soort aanbod waarin alle jongeren zich kunnen vinden doordat ze uit een aantal opties kunnen kiezen. Mark Elchardus publiceerde in *Ambrassadeurs* een studie waarin hij jongeren onderverdeelt in vier smaakprofielen: de *cultureel correcten*, de *alternatievelingen*, de *amusementzoekers* en de *macho's*. (Devos, 2004a: 11 – 12) Culturele instellingen houden in de huidige situatie voornamelijk rekening met de eerste twee smaakprofielen. Door jongeren zelf te laten kiezen volgens hun eigen smaak zullen ook de laatste twee profielen een geschikt aanbod vinden. Ze zullen zelfs na verloop van tijd ook van meer experimentele cultuurvormen willen proeven. Om het juiste aanbod naar de juiste leerlingen te brengen is een sterke samenwerking nodig tussen het onderwijs en de culturele sector. (Interview met Franky Devos, Bijlage 27)

2 Het beleid rond jongeren en cultuurparticipatie

2. 1 Algemene visie

Het beleid van Vlaams minister van Cultuur en Jeugd Bert Anciaux richt zich op het zorgen voor een kwaliteitsvol en divers culturaanbod dat naar een zo uiteenlopend mogelijk deel van de bevolking moet worden toegeleid. Ook jongeren moeten het recht hebben op een volwaardige cultuurparticipatie. In de *Beleidsnota Cultuur 2004 – 2009* van minister Anciaux lezen we volgende zin in verband met jongeren en cultuurparticipatie:

Het brede cultuurbeleid van de Vlaamse overheid moet erop gericht zijn kinderen en jongeren als volwaardige actor in het culturele landschap te erkennen en te honoreren. Diverse beleidsinstrumenten moeten worden geëvalueerd en indien nodig bijgestuurd in hun potentie om kinderen en jongeren te erkennen als gebruiker, producent en mede - aanstuurder van cultuur. (Anciaux, 2004a: 44)

De initiatieven die de overheid neemt met betrekking tot de cultuurdeelname van jongeren treffen elkaar op twee beleidsdomeinen, namelijk het cultuurbeleid en het jeugdbeleid.

Binnen het cultuurbeleid zijn een aantal initiatieven specifiek naar jongeren gericht, waaronder de *1 euro maatregel* met betrekking tot erfgoed en de subsidiëring van kunsteducatieve initiatieven, maar ook binnen het decreet landelijk jeugdwerk worden culturele initiatieven gesubsidieerd. Het beleid heeft zowel via het kunstendecreet als via het jeugddecree, het erfgoeddecree en het decreet amateurkunsten aandacht voor jongeren. (Interview met Guy Redig, Bijlage 29)

Voor kunsteducatieve organisaties zijn er structurele en projectmatige subsidiemogelijkheden. Daarnaast kunnen ook kunstorganisaties die kunsteducatieve activiteiten als een cruciaal luik binnen hun werking beschouwen, de educatieve werking als een optie aanduiden om subsidies te verkrijgen.

2. 2 Kunst- en cultuureducatie

In de oproep van minister Anciaux tot een bredere cultuurparticipatie schuilt ook het belang van kunst- en cultuureducatie. In Vlaanderen maakt deze materie deel uit van het ministerie van Onderwijs en van Cultuur. We behandelen de visie en de raakvlakken van beide ministeries met betrekking tot cultuur en jongeren.

2. 2. 1 Het Vlaams Ministerie van Onderwijs en CANON Cultuurcel

Vanuit het Vlaams ministerie van Onderwijs werden een aantal initiatieven ondernomen om de band tussen cultuur en onderwijs te versterken. In 1995 werd *CANON Cultuurcel* binnen het ministerie van Onderwijs opgericht om initiatieven met betrekking tot cultuur in het onderwijs te stimuleren en te ondersteunen.²⁵

Scholen konden initieel bij deze cel een pakket met cultuuractiviteiten bestellen, waarbij ze met de steun van de overheid de mogelijkheid kregen om bepaalde workshops te laten plaatsvinden. Na verloop van tijd evolueerde de cultuurcel naar een beleidscel die de minister van Cultuur adviseert, maar die daarnaast ook nog steeds scholen ondersteunt bij de realisatie van culturele en creatieve projecten op school. Daarnaast kunnen scholen via *Dynamo* meermaals per jaar subsidies aanvragen bij het ministerie van Onderwijs. Het doel is projecten vanuit het onderwijs stimuleren om leerkrachten en directies te laten nadenken

²⁵ *CANON* is een onderdeel van het *Agentschap voor Onderwijscommunicatie*, dat instaat voor de externe communicatie van het domein Onderwijs en Vorming.

rond culturele initiatieven. Soms gaat *CANON* ook zelf naar de scholen om hen hierin te adviseren of geeft de cel informatie over cultuureducatie via een aantal studiedagen en via de pedagogische begeleiders. *CANON* ontwikkelt verder ook pakketten voor het onderwijs als er vanuit onderzoek blijkt dat het veld hier een nood aan heeft. Voor de pakketten *INgeBEELD* rond audiovisuele vorming werkte de cultuurcel samen met kunsteducatieve organisaties.²⁶ *CANON* wil voor dergelijke organisaties ook een databank ontsluiten waarop leerkrachten navormingen, evenementen, publicaties en onderzoeksresultaten kunnen vinden. Op beleidsniveau overlegt de cel met verschillende steunpunten en met de minister van Cultuur. In functie van dergelijk overleg werd ondermeer reeds onderzoek verricht naar audiovisuele vorming en erfgoededucatie in het Vlaamse onderwijs en naar kunst- en cultuureducatie in Vlaanderen.²⁷ (Interview met Dirk Terryn, Bijlage 22)

Naast de oprichting van *CANON Cultuurcel* werden binnen Onderwijs ook andere initiatieven uitgedacht om de noden op het vlak van cultuureducatie aan te pakken. Zo werd de vakoverschrijdende eindterm *muzisch – creatieve vorming* vanaf de tweede graad van het secundair onderwijs via alle vakken in het Vlaams onderwijscurriculum geïmplementeerd. Het uitgangspunt was dat kunst en cultuur een belangrijke rol spelen in het ontwikkelingsproces van alle leerlingen. Leerkrachten van elk vak moeten met deze term rekening houden. (De Coninck, 2002: 165) Via deze eindterm kan de muzische creativiteit en de culturele competentie in elke jongere ontdekt worden. Het gaat om meer dan een loutere kennis van de stijlrichtingen. Leerlingen leren via deze term ook kritisch, bewust en actief omgaan met kunst- en cultuuruitingen.²⁸ (Vanderpoorten, 2004: ongenummerd)

Verder sloten de toenmalige ministers van Onderwijs en Cultuur in 2002 het *Protocolakkoord*, waarin ze elkaar beloofden samen een beleid te ontwikkelen op de niveaus waar cultuur en onderwijs elkaar raken. Via overleg tussen beide administraties zou

²⁶ Voor meer informatie over dit pakket verwijzen we naar het veldonderzoek (deel 3) in deze verhandeling.

²⁷ Hieruit ontstonden de publicaties *Audiovisuele vorming in het Vlaamse onderwijs* (2004), *Kwaliteit en consistentie. Kunst- en cultuureducatie in Vlaanderen* (2007), *Erfgoededucatie in het Vlaamse onderwijs. Erfgoed en onderwijs in dialoog* (2007) en *Audiovisueel onderwijs: de knop omdraaien* (2008).

²⁸ Voor meer informatie over deze vakoverschrijdende eindterm verwijzen we naar het besluit van de veldanalyse (deel 3).

informatie worden uitgewisseld en worden samengewerkt rond de thema's schooltijd, vrije tijd en professionele tijd.²⁹ (Vanderpoorten, 2002: 1 – 2)

Toch kwam onlangs kritiek op de samenwerking tussen beide ministeries. Tijdens het schooljaar 2006 – 2007 werd de stand van zaken met betrekking tot kunst- en cultuureducatie in Vlaanderen vanuit een externe blik onderzocht. Zes maanden lang bestudeerde de Australische professor Anne Bamford in opdracht van het ministerie van Onderwijs de rol van de kunsten in het onderwijs, waarbij ze zowel het beleid als de praktijk evalueerde aan de hand van internationale kwaliteitsindicatoren. De studie *Kwaliteit en consistentie. Kunst- en cultuureducatie in Vlaanderen* onderzocht de aard en het effect van de Vlaamse kunst- en cultuureducatie op kinderen en jongeren tot de leeftijd van 18 jaar. Kunst- en cultuureducatie werd zowel binnen de school onderzocht als in het diverse aanbod van buitenschoolse activiteiten. In het onderzoek stelde Bamford niet enkel vast dat kunst- en cultuureducatie niet voor iedereen in Vlaanderen was weggelegd, maar dat het aanbod ook sterk was versnipperd. Initiatieven werden zowel via het onderwijs als via losse projecten genomen. Verder was er nood aan de ontwikkeling van gepaste instrumenten om de kwaliteit van kunst- en cultuureducatie te toetsen. (Vlaams Theater Instituut, 2007: 4 – 6) Samenwerking tussen Onderwijs en Cultuur was volgens Bamford van vitaal belang en daarom dienen beide ministeries regelmatig structureel te overleggen. Ze zag een heel aantal mogelijke spelers die een brug vormden tussen cultuur en onderwijs, maar die nog onvoldoende werden ingezet. (Bamford, 2007: 7 en 29)

Na het verschijnen van het rapport stelde Vlaams minister van Onderwijs Frank Vandenbroucke een *Commissie Onderwijs en Cultuur* samen, die op basis van het onderzoek van Anne Bamford concrete beleidsaanbevelingen formuleerde in *Gedeeld. Verbeeld. Eindrapport van de commissie onderwijs en cultuur*. In dit rapport pleit de Commissie voor meer concrete initiatieven met betrekking tot cultuur- en kunsteducatie vanuit een samenwerking tussen scholen en hun culturele partners. Verder dient de overheid cultuur- en kunsteducatie in het beleid en in de volledige beleidscyclus te verankeren, via een betere samenwerking tussen Onderwijs en Cultuur. (Van Hulle, 2008: 16 – 20)

²⁹ Het *Protocol van samenwerking* werd op 18 februari 2002 gesloten tussen ministers Marleen Vanderpoorten (Onderwijs) en Bert Anciaux (Cultuur). Oorspronkelijk werd ook gesproken over de oprichting van een *Steunpunt Cultuur en Onderwijs*.

2. 2. 2 Het Vlaams Ministerie van Cultuur

Cultuureducatie wordt door het ministerie van Cultuur als een noodzakelijke fase naar een grotere en betere cultuurparticipatie gezien, waarbij de focus ligt op een toeleiding naar de kunsten. Daarnaast wil het ministerie activiteiten steunen die erop gericht zijn om tot een beter begrip van de kunsten te komen of die de culturele competentie bevorderen. (Anciaux, 2008b: 75) Ook in het ministerie van Cultuur werden een aantal maatregelen genomen om cultuureducatie in het beleid te versterken. Eén van de maatregelen was een verankering in de decreten. Kunsteducatieve organisaties kregen via het kunstendecreet in 2004 voor het eerst een structurele subsidie en hetzelfde gebeurde voor educatieve verenigingen binnen het decreet Vlaams jeugdbeleid. Ook in de *Beleidsnota Cultuur 2004 – 2009* werd het belang van deze organisaties vermeld. *Kunsteducatieve organisaties kunnen bijdragen tot initiatieven voor kinderen en jongeren binnen alle kunstdisciplines en in het cultureel erfgoed. Ze kunnen eveneens een intermediaire rol spelen tussen het onderwijs en kunst- en cultuurorganisaties.* (Anciaux, 2004a: 45) Cultuureducatie werd daarnaast ook in culturele instellingen versterkt door het schenken van een verhoogde aandacht aan de publiekswerking. Organisaties die kunsteducatieve activiteiten als een onderdeel van hun werking beschouwen kunnen eveneens via het kunstendecreet een subsidie verkrijgen. Het Vlaams cultuurbeleid wil in dit verband een sterkere samenwerking tussen culturele instellingen en het onderwijs, omdat cultuureducatie voor het beleid een krachtig instrument is om cultuurparticipatie tot stand te brengen en te bevorderen. (Anciaux, 2004a: 45)

Het onderzoeksrapport van Bamford vormde voor het ministerie van Cultuur een aanzet om een eigen visie op kunst- en cultuureducatie te geven. Op 17 september 2008 stelde minister Anciaux *Smaakmaker* voor, een beleids- en actienota over cultuureducatie. Hierin wordt duidelijk gemaakt dat cultuureducatie wel degelijk in het cultuurbeleid aanwezig is, maar dat het overzicht soms verloren gaat. Het grootste deel van deze nota bestaat uit een inventaris van cultuureducatieve initiatieven in het culturele veld die reeds ondersteuning krijgen via culturele organisaties, kunsteducatieve organisaties of sociaalartistieke projecten. Volgens kabinetschef Guy Redig was het *Bamfordrapport* een aanzet voor Cultuur om duidelijk te maken dat het ministerie een eigen visie heeft op kunst- en cultuureducatie die niet

gestuurd is door het onderwijs.³⁰ Onderwijs is belangrijk om in te spelen op jongeren via de verplichte tijd, maar vaak wordt vergeten dat Cultuur ook in het domein van de vrije tijd heel actief is. Er zijn veel vrijetijdsactoren die hun aanbod in de vrije tijd aanbieden, maar tegelijk in het onderwijs actief zijn. Hun basis is echter vaak het cultuur- en het jeugdbeleid en niet het onderwijsbeleid. Daarom is het belangrijk dat het ministerie van Cultuur de eigen visie op cultuur blijft koesteren, los van het onderwijs. (Interview met Guy Redig, Bijlage 29)

In *Smaakmaker* wordt verder de tijdsbesteding van jongeren in drie milieus onderverdeeld. Het eerste milieu behoort tot het gezin, het tweede milieu is het domein van de verplichte tijd of de schooltijd en het derde milieu is de vrije tijd. De vrije tijd wordt daarnaast dikwijls als resttijd beschouwd na de gezin- en verplichte tijd. Hoewel het milieu van het gezin het belangrijkste is, heeft de overheid hierop het minst vat. De kwaliteit van de vrije tijd en de mate waarin jongeren in deze tijd ervaringen opdoen die blijven nazinderen is echter veel nadrukkelijker in de vrije tijd dan in de verplichte tijd. Daarom wordt in *Smaakmaker* de nadruk gelegd op de toeleiding van jongeren van middelbare schoolleeftijd naar vrijwilligerswerk en naar het vrijetijdscircuit. (Anciaux 2008a: 12 - 13)

Het ministerie van Cultuur wil naast de publicatie van *Smaakmaker* kunst- en cultuureducatie nog beter in het beleid versterken. Het VTi zal daarom een tijdelijke opdracht van drie jaar krijgen om alle spelers in een netwerk te brengen en om een plan uit te werken dat een betere verankering in het beleid mogelijk maakt. Daarnaast wil Cultuur een *Dag van de Cultuureducatie* organiseren in samenwerking met het ministerie van Onderwijs. (Interview met Guy Redig, Bijlage 29)

2. 2. 3 Definiëring van het begrip cultuureducatie

Zowel het ministerie van Cultuur als dat van Onderwijs gaven een beschrijving van het begrip cultuureducatie. In de nota *Smaakmaker* staat een definitie van de term:

Cultuureducatie is het geheel van maatregelen en actoren, dat via begeleiding en “toeleiding” van mensen en groepen, gericht op het effectief en reflectief omgaan met cultuuruitingen, bijdraagt tot meer en betere cultuurparticipatie, in de betekenissen van deelnemen (smaken) en/of deelhebben (maken). (Anciaux, 2008a: 16)

³⁰ Guy Redig is *Kabinetschef cultuur, jeugd en participatie* in het Vlaams Ministerie van CJSM.

Onder de term cultuureducatie wordt zowel kunsteducatie, als media-, erfgoed- en literatuureducatie verstaan.³¹ *Smaakmaker* heeft het over een actieve en passieve omgang met cultuur. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen mensen die deelnemen en mensen die deelhebben aan cultuur, de *smakers* en de *makers*. Cultuureducatie moet gericht zijn op het produceren van kunst en op de intellectuele en emotionele reacties hierop. Verder moet cultuureducatie niet enkel gericht zijn op de overdracht van kennis of vaardigheden, maar houdt dit een proces van begeleiding in met als doel een hogere participatie aan cultuur.

Ook de *Commissie Onderwijs en Cultuur* publiceerde in het rapport *Gedeeld/verbeeld* volgende omschrijving van het begrip met betrekking tot de omgang met cultuur: *Cultuureducatie heeft een passieve en actieve (participatieve en creatieve) kennismaking met, verwerven van, inzicht in en beleving van cultuur tot doel*. Cultuureducatie kan verder volgens de Commissie vier verschillende leerfasen integreren, namelijk sensibiliseren, exploreren, activeren en reflecteren. (Van Hulle, 2008: 22)

2. 2. 4 Audiovisuele vorming

Audiovisuele vorming of media- educatie maakt deel uit van het ruimer begrip cultuureducatie en is een erg actueel onderwerp binnen het onderwijs.

Jongeren groeien vandaag op in een maatschappij die gericht is op audiovisuele beelden in plaats van op woorden. De media zijn op dit moment de grootste betekenisgevers, maar het onderwijs is in heel dit proces nog hoofdzakelijk verbaal – literair gericht. Er gaan steeds meer stemmen op om beeldvorming een vaste plaats te geven in het curriculum. Net als de woordtaal vereist de beeldtaal immers specifieke vaardigheden die moeten worden aangeleerd. (Goegebuer, 2004: 13 – 30)

In 2004 onderzocht Annemie Goegebuer in opdracht van *IAK (Vlaams steunpunt voor audiovisuele kunst)* en *CANON Cultuurcel* de stand van zaken met betrekking tot audiovisuele vorming of media- educatie in het Vlaamse onderwijs. Ook Bamford maakte in haar rapport een opmerking over de audiovisuele vorming in Vlaanderen. Volgens haar zou audiovisuele vorming of media – educatie veel sterker moeten uitgebouwd worden in het Vlaamse

³¹ Informatie op de website www.cjism.vlaanderen.be. Als we in dit onderzoek naar het beleid rond educatie verwijzen, hebben we het over dit ruimer begrip. In meer specifieke voorbeelden, die vooral in de veldanalyse worden onderzocht, kan zowel de term kunsteducatie als media- educatie gebruikt worden.

onderwijs. Uit beide onderzoeken bleek dat veel leerkrachten zich vastklampten aan verouderde invalshoeken. (Bamford, 2007: 18 – 19)

Daarom werd besloten om audiovisuele vorming een volwaardige plaats in het curriculum te geven, die verder gaat dan een integratie via de eindtermen, een apart vak 'audiovisuele vorming' of het organiseren van een meerdaagse creatieve workshop. Leerlingen moeten doordacht leren omgaan met het audiovisuele beeld en moeten ingeleid worden in de grammatica van de audiovisuele taal om bewust te leren omgaan met de media. Ze moeten ook zelf de kans krijgen om met verschillende vormen van media te experimenteren. Het gaat voornamelijk om de technische bediening van audiovisuele media, een kritische houding bij audiovisueel bronnengebruik en informatieverwerking, audiovisuele communicatie en audiovisuele expressie en creatieve vorm – en betekenisgeving. Korter samengevat gaat het over technische, kritische, communicatieve en muzische benaderingen.³²

De uiteindelijke doelstelling van audiovisuele vorming op school is het *bewust en kritisch kunnen kijken (en luisteren) door het verwerven van inzichten in de taal (als semantisch en syntactisch tekensysteem en communicatiemiddel) en de cultuur (het geheel van audiovisuele creaties in hun bestaanscontext) van het (audio)visuele beeld*. (Goegebuer, 2004: 73) Voor het benaderen van het audiovisuele beeld worden doorgaans twee educatieve strategieën gebruikt. Enerzijds een productieve benadering waarbij kunst zelf bedacht en gecreëerd wordt en anderzijds een reflectieve of beschouwende benadering, waarbij kunst wordt geanalyseerd en beoordeeld. (Goegebuer, 2004: 73)

3 Besluit

Een groot aantal jongeren komt via de school met kunst en cultuur in contact. Het onderwijs is een belangrijke speler in de toeleiding van de jeugd naar cultuur. Scholen blijken voor culturele instellingen een gemakkelijke toegangspoort te zijn, omdat hier de meest diverse verzameling van jongeren kan gevonden worden. Door een samenwerking tussen het ministerie van Onderwijs en van Cultuur kwamen op het niveau van het beleid reeds een heel aantal initiatieven en actoren met betrekking tot cultuureducatie tot stand. Ook werd

³² Informatie uit de toespraak van minister Frank Vandenbroucke naar aanleiding van de studiedag *Audiovisuele media en onderwijs* op 17 februari 2005 in Brussel.

via een aantal decreetwijzigingen ruimte gemaakt voor jongeren en educatie. Het cultuurbeleid stimuleert de samenwerking tussen culturele organisaties en scholen, omdat cultuureducatie een krachtig instrument is om participatie tot stand te brengen.

Toch blijkt een schoolbezoek aan een culturele instelling een beperkt effect te hebben op de latere cultuurdeelname van jongeren. De oorzaak is volgens Franky Devos dat artistieke activiteiten die door de school worden beoefend nog te vaak in functie van kennisverwerving gebeuren, ondanks het feit dat de vakoverschrijdende eindterm *muzisch – creatieve vorming* niet enkel op kennisoverdracht is gericht. Er is een algemene tendens om af te stappen van het belerende van activiteiten en soms wordt zelf een klassikaal contact met cultuur geheel afgewezen (Franky Devos). Binnen de culturele sector wordt gezocht naar nieuwe en actieve vormen en methoden in de omgang van jongeren met cultuur. Daarnaast zoekt men naar manieren om jongeren ook via de vrije tijd met kunst en cultuur in contact te brengen. Ook het cultuurbeleid benadrukt de initiatieven die in dit verband in Vlaanderen gebeuren.

DEEL 3

VELDANALYSE

De veldanalyse in dit deel is een onderzoek naar educatieve pakketten in de culturele sector in Vlaanderen. Meer bepaald wordt gefocust op initiatieven voor jongeren van 12 tot 18 jaar in een onderwijscontext, met het oog op de ontwikkeling van een educatief pakket voor secundaire scholen in de werking van Contour. Eerst wordt een schets gegeven van de ontwikkeling en de integratie van educatieve initiatieven in de publiekswerking van culturele instellingen. Daarna volgt een onderzoek van het veld met een bespreking van verschillende organisaties die educatieve pakketten voor secundair onderwijs aanbieden. Tenslotte worden de meest opvallende bevindingen in een besluit opgesomd.

1 Publiekswerking en educatie

Publiekswerking groeide de laatste jaren in het cultuurbeleid uit tot een vast onderwerp als middel om de cultuurparticipatie te stimuleren. Culturele organisaties geven een verhoogde aandacht aan initiatieven om beter met hun publiek te communiceren. Steeds meer instellingen willen ook een educatieve werking in hun huis integreren of richten enkele educatieve initiatieven of projecten op.

De gedachte dat een culturele instelling of een museum ook voor kinderen en jongeren toegankelijk moet zijn is onder meer het gevolg van een democratisering van de maatschappij in de tweede helft van de twintigste eeuw. Ook het denken in doelgroepen, waarbij de bezoeker wordt gezien als een cultuurconsument en waarbij het publiek in doelgroepen wordt onderverdeeld, is in deze periode ontstaan.³³ (Van Oost, 2009: 20 – 23)

Educatie maakt in de werking van cultuurhuizen deel uit van de interne publiekswerking. Vandaag is het echter niet meer vanzelfsprekend om het woord *educatie* automatisch aan kinderen en jongeren te koppelen. Cultuureducatie wordt door steeds meer cultuurhuizen ook gezien als kunstbemiddeling, waarbij het publiek naar het kunstenlandschap wordt

³³ De meningen over dit denken in categorieën zijn vandaag verdeeld als het op jongeren aankomt. Sommige instellingen willen een publiekswerking die zich specifiek op de doelgroep jongeren concentreert, andere organisaties willen hiervan juist afstappen. (Van Oost, 2009: 23)

toegeleid. In het *MuHKA* bijvoorbeeld maakt de educatieve werking deel uit van de afdeling *publieksbemiddeling*. De medewerkers van het museum vermijden liever de term *educatie* of *educatieve werking*, vanwege de belerende connotaties die het woord met zich meebrengt. Hierbij wordt geregeld aan een aanbod voor kinderen en scholen gedacht, terwijl musea eigenlijk de intentie hebben om iedereen te bereiken. Het woord *bemiddeling* dekt in dit geval een bredere lading.³⁴ (Saey en Van Eeckhaut, 2003: 43) De afdeling *bemiddeling* in het *MuHKA* maakt van de ontmoeting tussen het publiek en de culturele producten een betekenisvolle ervaring. Vroeger was bemiddeling bijna uitsluitend op educatie of op leren gericht, maar nu komt een veelheid van aspecten aan bod. Het cultureel product wordt bovendien niet als middel gebruikt om materiaalkennis en technische vaardigheden te verwerven, maar is het doel en het uitgangspunt van de hele werking. (Saey en Van Eeckhaut, 2006: 43 – 44) Binnen de afdeling *bemiddeling* van het *MuHKA* komen ook initiatieven met betrekking tot scholen en jongeren tot stand.

Culturele organisaties die beslissen om een educatief programma uit te werken, doen dit dikwijls in samenwerking met het onderwijs of met organisaties die zich specifiek richten op cultuureducatie voor jongeren. Veel instellingen willen een educatief aanbod voor onderwijs, omdat scholen hiervoor vragende partij zijn. Enkel via schoolbezoeken kan een cultuurhuis iedereen, ongeacht de sociale achtergrond, de opvoeding of de interesses bereiken. Toch worden meestal geen exclusieve initiatieven voor scholen uitgewerkt, maar is het aanbod ook toegankelijk voor jongeren in een vrijetijdscontext. Omdat de uitwerking en implementatie van initiatieven voor de jeugd vaak in de handen van één medewerker valt, worden bij de opstart en in het verdere proces van initiatieven soms ook jongeren betrokken. Een werking die mee wordt gedragen door jongeren, situeert zich voornamelijk in de context van de vrije tijd, omdat jongeren hierbij op vrijwillige basis initiatieven uitdenken. Meestal wil een culturele organisatie via een dergelijke werking meer jongeren bereiken via de vrije tijd. (Van Oost, 2009: 16 - 22) *Bozar* in Brussel bijvoorbeeld, heeft een uitgebreide jongerenwerking die steunt op de hulp van vrijwilligers. Jongeren worden ingezet voor de promotie van de werking door ondermeer te flyereren op strategische plaatsen. Andere voorbeelden van een dergelijke werking zijn *JEF* of '*Jongeren en Fotografie*' in het *Fotomuseum* in Antwerpen, *Museumfreaks* in de *Koninklijke Musea voor Kunst en*

³⁴ Het woord *educatie* kan volgens de medewerkers wel gebruikt worden indien het aanbod zich enkel tot het onderwijs richt.

Geschiedenis te Brussel en Musea in Jonge Handen in het Museum Aan de Stroom te Antwerpen. (Van Oost, 2009: 63-71)³⁵

2 Culturele organisaties met educatieve pakketten voor scholen

In dit onderdeel geven we een overzicht van culturele organisaties in Vlaanderen, die een educatief pakket voor secundaire scholen aanbieden.

Uit het hele culturele veld werden een aantal instellingen geselecteerd die relevant zijn voor het onderzoek. We kozen bewust niet voor een volledige opsomming, omdat dit de veldanalyse te uitgebreid zou maken en ten koste zou gaan van de overzichtelijkheid. We maakten een selectie die resulteerde in vier organisatiecategorieën. Binnen elke categorie worden de instellingen met de meest uitgesproken educatieve werking besproken. Door hierbij te focussen op de educatieve werking voor secundaire scholen, kon een correct beeld geschetst worden van wat er reeds bestaat in het culturele veld.

De eerste categorie betreft organisaties waarvan de primaire werking zich toespitst op educatie, namelijk de kunsteducatieve organisaties. We maakten een onderscheid tussen kunsteducatieve organisaties in de beeldende kunst en in de audiovisuele kunst. Een tweede categorie zijn instellingen waarbij de educatieve werking een onderdeel is van de algemene werking, waarbij we een opdeling maakten tussen organisaties in de hedendaagse kunst en in de audiovisuele kunst.³⁶ Als derde selectiecriteria kozen we instellingen die geen educatieve werking hebben, maar die een partnerorganisatie van Contour zijn. Een vierde categorie tenslotte betreft tentoonstellingen of festivals rond hedendaagse kunst of audiovisuele kunst, die in een wandelparcours geïntegreerd zijn die al dan niet een educatieve werking hebben. Elke organisatie wordt kort ingeleid, waarna we de doelgroepen van de educatieve werking bespreken. Hierna belichten we enkele initiatieven voor jongeren die specifiek werden uitgedacht voor het secundair onderwijs. Tenslotte maken we een opsomming van het aanwezige educatief materiaal voor scholen.³⁷ Onder elke

³⁵ Verder zijn er ook nog *Kunst om 8* van de *Stedelijke Musea Antwerpen* en de jongerenwerking rond de tentoonstelling *Bling Bling* in het *Diamantmuseum* in Antwerpen.

³⁶ We beperkten ons in de veldanalyse tot organisaties die gespecialiseerd zijn in hedendaagse kunst, omdat het onderzoek ons anders te ver zou leiden.

³⁷ Met de term *educatief materiaal* verwijzen we naar educatieve documenten die door leerkrachten of leerlingen kunnen gebruikt worden.

organisatiecategorie wordt verder een kort besluit geformuleerd. Het merendeel van de organisaties die we in de onderzoek bespreken bieden initiatieven rond audiovisuele kunst aan.

Een diepere focus op enkele organisaties werd mogelijk gemaakt door een aantal interviews met de betrokken medewerkers. Het betreft de organisaties *Z33*, *Beaufort03*, *MuHKA*, *BE-PART*, *De Veerman* en *Jekino Educatie*.

Verschillende cultuurhuizen uit de veldanalyse bieden ook projecten voor de lerarenopleiding, navorming voor leerkrachten, kadervorming voor jeugdwerkers of *leerkrachtenmiddagen* aan. Dit aanbod laten we in ons onderzoek achterwege, om ons volledig te concentreren op de initiatieven voor de jongeren zelf.

In bijlage voegden we een overzichtstabel van het veldonderzoek toe met een samenvatting van de doelgroepen en het educatief aanbod en materiaal voor secundaire scholen. (Bijlage 6)

2. 1 Kunsteducatieve organisaties

De organisaties met een kunsteducatieve werking die hieronder volgen, werden uit drie verschillende bronnen geselecteerd. Enerzijds haalden we de informatie op de site van *FOK*, de federatie van organisaties uit de kunsteducatie die werkzaam zijn in Vlaanderen. We baseerden ons anderzijds op het boek *Audiovisuele vorming in het Vlaamse Onderwijs* van Annemie Goegebuer en op de Nota *Smaakmaker* van minister Anciaux, die beiden een opsomming geven van kunsteducatieve organisaties. (Bijlage 7)

2. 1. 1 Kunsteducatieve organisaties audiovisuele kunst

In dit onderdeel bekijken we het aanbod van kunsteducatieve organisaties die gespecialiseerd zijn in het werken rond audiovisuele kunst met kinderen en jongeren.

Enkele van deze instellingen bieden beschouwende initiatieven aan rond het fenomeen film of rond het proces van het filmmaken. Andere organisaties hebben vormingsinitiatieven die jongeren ook op een actieve manier vertrouwd willen maken met beeldtaal om hen bewuster te laten omgaan met recente ontwikkelingen in de nieuwe media. In bijlage voegden we een lijst toe met educatieve organisaties in de audiovisuele kunst, waaruit we drie instellingen kozen: *Jekino Educatie*, *Lessen in het donker* en *Imagica*. De drie

organisaties geven een overzicht van het veld, omdat ze zo uiteenlopend zijn. *Lessen in het donker* is een organisatie die zich vooral richt op beschouwende filmeducatie, *Imagica* is een voorbeeld uit het aanbod aan actieve vormingsinitiatieven en *Jekino Educatie* combineert beide initiatieven. We situeren eerst de werking van de organisaties en bespreken achtereenvolgens de doelgroepen, het aanbod en het educatief materiaal.

2. 1. 1. 1 *Lessen in het donker*

Lessen in het donker programmeert filmvoorstellingen in bioscopen en gemeenschaps- en cultuurcentra in Vlaanderen. De organisatie stelt jaarlijks een filmprogramma samen voor het Vlaamse onderwijs, waarbij leerlingen kunnen kennismaken met films die voorbij de grenzen van de *blockbuster* film gaan. De films van *Lessen in het donker* doen vragen en discussies ontstaan en vinden plaats in een goed uitgeruste bioscoopzaal.

De organisatie richt zich specifiek tot leerlingen van het basis- en secundair onderwijs en op een programmatie tijdens de uren. Leerkrachten kunnen met hun klas een bioscoop in de buurt bezoeken. De medewerkers van *Lessen in het donker* maakten in samenwerking met *Jekino Educatie* en *Filmfestival Open Doek* bij elke film een lesmap voor leerkrachten, waarin verschillende filmaspecten worden benaderd zoals productie, regie, camerawerk, filmpersonages en soundtrack. In de verschillende lesmappen wil de organisatie eveneens inspelen op de eindtermen en ontwikkelingsdoelen van het onderwijs.

In bijlage voegden we een korte bespreking van de lesmap *Paradise Now* toe. (Bijlage 10) In de map wordt de nodige achtergrondinformatie gegeven over de film, de regisseur en de productie. Daarnaast wil men peilen naar de reacties van de leerlingen en worden stijlkenmerken en de geschiedkundige achtergrond van de film besproken. De lesmappen zijn gratis indien de leerkracht zich vooraf inschrijft op één van de *Lessen in het donker – locaties*, in elk ander geval kan de map tegen betaling verkregen worden.

Het educatief materiaal van *Lessen in het donker* bestaat naast de lesmappen bij de films uit een *Infopakket secundair onderwijs*, dat bedoeld is voor leerkrachten van de twee laatste graden. Leerkrachten kunnen het pakket na of voor de voorstelling gebruiken om leerlingen met de filmtaal en met filmanalyse vertrouwd te maken. Hierin wordt een geschiedkundige achtergrond over film gegeven. Er is verder een theoretisch deel over beeldtaal en

filmgenre, maar ook een bespreking van meer technische aspecten als mise-en-scène, cinematografie en montage.³⁸

2. 1. 1. 2 *Imagica*

Imagica in Brussel laat kinderen en jongeren audiovisuele media op een actieve manier verkennen om hen zo bewuster te maken in hun omgang met mediaboodschappen. De doelgroep van de organisatie zijn kinderen en jongeren van 8 tot 21 jaar in de context van het onderwijs en van het jeugdwerk.

Het aanbod van *Imagica* bestaat uit workshops en creatieve projecten, waarbij de focus ligt op het zelf creëren en met media aan de slag gaan. De organisatie wil jongeren technische en kritische inzichten meegeven, die ze in hun omgang met de alom vertegenwoordigde media kunnen gebruiken. In het aanbod wordt vooraf geen onderscheid gemaakt tussen onderwijs en vrije tijd. Dagactiviteiten en workshops zijn zowel voor jongerenorganisaties als voor scholen bedoeld.

Dagactiviteiten bestaan uit één of twee werksessies van een halve dag. Er is een projectdag rond media, een initiatie audiovisuele taal of een initiatie multimedia. Verder kan een productieworkshop gevolgd worden, die bestaat uit meerdere sessies en waarbij kinderen en jongeren een videobrief, een reportage, een webpagina, een kortfilm, een installatie of een digitale schoolkrant kunnen maken.³⁹

2. 1. 1. 3 *Jekino Educatie*

De organisatie *Jekino Films vzw* is distributeur van jeugdfilms en gespecialiseerd in media-educatie. *Jekino Distributie* biedt een alternatief filmaanbod aan bioscopen, organisaties, scholen en cultuurcentra om jongeren op een educatief verantwoorde manier met film, beeldmateriaal en nieuwe media in contact te brengen. *Jekino Educatie* is een aparte vereniging, die een gespecialiseerd vormingsaanbod rond de filmvoorstellingen uitwerkte. Kinderen, jongeren en hun begeleiders worden hierbij zowel tijdens als na de schooluren in contact gebracht met het medium film. De organisatie wil haar aanbod voor iedereen toegankelijk maken, ongeacht de sociale of culturele achtergrond, maar houdt bij de

³⁸ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.lesseninhetdonker.be> en uit het *Infopakket secundair onderwijs*.

³⁹ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://imagica.vgc.be>.

uitwerking van de formules wel rekening met de leeftijd en de beginsituatie van de deelnemers.

Het aanbod van *Jekino Educatie* bestaat grotendeels uit workshops, die gekoppeld zijn aan een filmvoorstelling. Alle workshops zijn mobiel en worden steeds samen met een begeleider naar de aanvrager gebracht. Ze zijn beschouwend of actief.⁴⁰ Aanvankelijk wilde men kinderen en jongeren voornamelijk een kritische houding meegeven en hen leren kijken naar beelden. Nu verschuift de focus steeds meer naar een actieve houding en het leren correct omgaan met de media. Scholen kunnen een workshop in de eigen infrastructuur laten plaatsvinden of ze kunnen hiervoor naar een cultuurcentrum gaan. Workshops die in de context van vrije tijd worden aangevraagd duren vaak meerdere dagen, waardoor een intensief contact met het medium film mogelijk is. Scholen hebben hiervoor minder tijd en geld, waardoor meer voor dagactiviteiten wordt geopteerd.

We geven een overzicht van de workshops die voor jongeren binnen de leeftijdsgroep 12 tot 18 jaar door een school besteld kunnen worden.

In *Studio Jekino kortfilm* kunnen kinderen en jongeren vanaf 10 jaar een eigen kortfilm maken. Na een brainstorm wordt een verhaal uitgewerkt en maken de leerlingen een storyboard. Daarna stellen de begeleiders een filmcrew samen met een cameraman, een regisseur en een geluidsman. Op een actieve manier wordt op minimum één dag kennis gemaakt met de verschillende fasen en taken in het filmproductieproces. *Studio Jekino animatie* is de tegenhanger voor kinderen en jongeren vanaf 5 jaar. Ze kunnen een eigen animatiefilmpje maken met tekeningen, poppen, foto's en plasticine figuren. Voorwerpen worden beeld per beeld met een camera of met een digitaal fototoestel opgenomen en tot leven gewekt.

In de workshop *Tweede stappen*, bedoeld voor kinderen van 8 tot 14 jaar, worden de mogelijkheden van de hedendaagse media ontdekt door actief aan de slag te gaan met camera, computer of geluidsrecorder. Verder worden ook de bouwstenen van de audiovisuele taal verkend, waaronder kader, licht en montage.

⁴⁰ De workshops zijn *Studio Jekino kortfilm*, *Studio Jekino animatie*, *Thematische workshops animatiefilm*, *Eerste stapjes*, *Tweede stappen*, *ABC van de film*, *Filmfrutsels*, *Bouwstenen van de film*, *Filmbesprekingen*, *Navorming* en *A la carte*.

ABC van de film zijn initiatieworkshops over en met film voor jongeren van 10 tot 18 jaar, die eerder een beschouwend contact inhouden. De voorlopers van de film worden onderzocht aan de hand van filmfragmenten en flipboekjes, zoötropen en thaumatropen. Daarnaast worden ook een aantal technieken zelf uitgeprobeerd met de camera. *Jekino Educatie* ontwikkelt naast dit vast aanbod ook workshops op maat van de aanvrager.

De organisatie biedt verder ook filmbesprekingen aan voor de leeftijdsgroep 12 tot 18 jaar van het secundair onderwijs. Ze worden aangeboden bij een filmvoorstelling naar keuze en kunnen bestaan uit een analyse na de film, waarbij onder meer scenario, camera, soundtrack en montage worden besproken. Daarnaast kan ook worden gekozen uit een filmbespreking bij de titels uit het educatieve programma van *Lessen in het donker* of uit de eigen programmatie van *Jekino Distributie*.

Het educatief materiaal van de organisatie bestaat uit lesmappen bij de films, die in samenwerking met *Open Doek* en *Lessen in het Donker* tot stand kwamen. Leerkrachten kunnen hiermee voor of na de film aan de slag gaan en de mappen kunnen ook los van een voorstelling besteld worden. Elke lesmap heeft aandacht voor eindtermen en ontwikkelingsdoelen van de leeftijdsgroep waarvoor de film geprogrammeerd werd. We geven een overzicht van de lesmap bij de film *No Network*. (Bijlage 11) De indeling is grotendeels gelijklopend met de lesmap van *Lessen in het donker*. Na een filmfiche en informatie over de regisseur, het verhaal en de personages wordt naar de reacties van de leerlingen gepeild. Verder wordt uitleg gegeven over het *Green screen*, het maken van films onder extreme weersomstandigheden en het maken van films met dieren.

Ook het lessenpakket *INgeBEELD* maakt deel uit van het educatief materiaal.⁴¹ *INgeBEELD* is een pakket dat aan leerkrachten, jongeren en begeleiders wordt aangeboden om de bouwstenen van de audiovisuele taal te verkennen. Voor het secundair onderwijs (jongeren van 12 tot 18 jaar) is het pakket *INgeBEELD III* gratis beschikbaar in de vorm van een online module.⁴²

⁴¹ Dit pakket werd door *Jekino Educatie* op initiatief van en in samenwerking met *CANON Cultuurcel* ontwikkeld.

⁴² We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie, <http://www.jekino.be/index.html>, uit de brochure *Jekino Educatie. Film en media voor kinderen, jongeren en hun begeleiders* en uit een interview met de medewerkers. (Bijlage 28)

Tabel 3: Overzichtstabel kunsteducatieve organisaties audiovisuele kunst

Organisatie	Doelgroep	Aanbod secundair onderwijs	Educatief materiaal secundair onderwijs
Lessen in het donker <i>Brugge</i>	S	filmprogramma	lesmap voor leerkrachten, infopakket secundair onderwijs
Imagica <i>Brussel</i>	K, J, S	workshops, dagactiviteiten	
Jekino Educatie <i>Brussel</i>	K, J, S, G	actieve en beschouwende workshops, filmbesprekingen	lesmap voor leerkrachten, lessenpakket <i>INgeBEELD</i>

Legende: K = kinderen, J = jongeren, S = scholen, G = gezinnen

Bron: Eigen verwerking van gegevens

Alle kunsteducatieve instellingen audiovisuele kunst uit het overzicht hebben een aanbod voor scholen. Eén organisatie richt zich specifiek op het onderwijs (*Lessen in het donker*); alle andere instellingen hebben naast een educatief aanbod voor scholen ook een aanbod voor jongeren in een vrijetijdscontext. Twee organisaties bieden actieve workshops aan, waarin het maken van een film of het bezig zijn met audiovisueel materiaal centraal staat, maar die daarnaast ook een vormende bedoeling hebben. *Jekino Educatie* heeft ook een aanbod van beschouwende workshops en filmbesprekingen. Beschouwende initiatieven zijn besprekingen bij een film, het belichten van de geschiedenis van de film, een filmanalyse of een bespreking van de beeldtaal. De bedoeling is jongeren zowel via actieve als via beschouwende initiatieven een inzicht geven in de nieuwe media.

Het educatief materiaal voor het onderwijs bestaat bij twee organisaties uit lesmappen bij films voor leerkrachten. Daarnaast wordt ook het lessenpakket *INgeBEELD* en een infopakket voor secundair onderwijs aangeboden.

Hoewel deze instellingen zich hoofdzakelijk richten op het medium film en niet op videokunst, is het educatief aanbod toch bruikbaar voor Contour. Enkele actieve workshops belichten de technische aspecten van het filmgebeuren en de beschouwende workshops zijn nuttig om ook de beeldtaal van film te begrijpen. Daarnaast belichten ook de lesmappen voor leerkrachten aspecten van de beeldtaal.

2. 1. 2 Kunsteducatieve organisaties beeldende kunst

In deze paragraaf belichten we de educatieve werking voor secundaire scholen van kunsteducatieve organisaties die zich specialiseren in de beeldende kunst. In bijlage voegden we een lijst toe waaruit we de instellingen *De Veerman*, *Mooss*, *De Kunstbank* en *Rasa* kozen. (Bijlage 7) Zowel *Rasa* als *De Kunstbank* hebben een educatieve werking die zich concentreert rond hedendaagse kunst. *De Veerman* en *Mooss* bieden daarnaast ook projecten rond erfgoed aan. Al deze organisaties hebben eveneens een aanbod rond audiovisuele kunst.

2. 1. 2. 1 De Veerman

De Veerman is een kunsteducatieve organisatie met een brede kijk op de kunsten en op educatie, die kinderen, jongeren en volwassenen op een actieve manier wil laten kennismaken met kunst. De instelling is actief in het onderwijs, in het culturele veld en in de kunsten met een ruim aanbod aan initiatieven. *De Veerman* ontwikkelt kunsteducatieve programma's en methodes, begeleidt kunsteducatieve activiteiten, geeft advies over het opzetten van een kunsteducatief project of proces, maakt publicaties over de theorie en de praktijk van de kunsteducatie, verzorgt opleidingen en werkt mee aan onderzoek. *De Veerman* wil er mee voor zorgen dat iedereen kan participeren aan het kunstgebeuren en dat hiervoor de juiste instrumenten worden aangereikt. Geregeld worden publieksgroepen aangesproken, waarvan de deelname aan het kunstgebeuren niet als evident wordt aanzien.

De Veerman ontwikkelt kunsteducatieve programma's en projecten als de organisatie merkt dat het veld hier een nood aan heeft. Ze kunnen ook ontstaan vanuit observaties, discussies of beleidvoerend werk. De programma's worden vaak vanuit een intensieve samenwerking met scholen gemaakt. *Cookies* bijvoorbeeld, is een kunsteducatief erfgoedproject voor leerlingen uit het secundair onderwijs, dat deze jongeren op een ongedwongen manier in contact wil brengen met erfgoed en hen wil laten nadenken over de betekenis ervan. Vanuit alle vakken wordt samen met kunstenaars rond een bepaald erfgoedthema gewerkt, waarbij het uiteindelijke product een kunstzinnige weergave is. Deelnemende scholen uit het algemeen-, technisch- en beroepsonderwijs werkten reeds een jaar lang rond een zelfgekozen erfgoedthema.

Naast eigen projecten werkt de organisatie ook programma's uit op vraag van het onderwijs, de culturele sector en de jeugdsector. *De Veerman* en concertorganisatie *Amuz*, bijvoorbeeld, gaan sinds 2007 verschillende coproducties aan om kinderen te laten kennismaken met klassieke en hedendaagse muziek.

Uit deze programma's wordt na verloop van een aantal jaren een methodiek voor kunsteducatie ontwikkeld. Zo ontstonden uit verschillende projecten met scholen onder andere de verhalenmethode van *Kom op Verhaal*, de erfgoedmethode *Cookies* en de methode *Vlaggen en wimpels* voor actieve kunstbeoefening in concentratiescholen. Momenteel wordt gewerkt aan een methodiek rond creativiteitsontwikkeling. Naast de eigen methodes verricht *De Veerman* ook wetenschappelijk onderzoek met betrekking tot kunsteducatie in samenwerking met universiteiten.⁴³

Het educatief materiaal van de organisatie bestaat voornamelijk uit publicaties. De verschillende kunsteducatieve programma's resulteren immers geregeld in uitgaven, om de ervaringen, het onderzoek en het inzicht in en over kunsteducatie te delen met anderen. Zo werd onder andere vanuit de rijkdom aan de vele *Cookies*-projecten een boek geschreven. *Koken met Cookies*, beschrijft de ervaringen en heeft een stappenplan voor geïnteresseerden die zelf een dergelijk project willen opstellen.⁴⁴ In *Kunsvakwerk*, een deelproject van *Bij-buurten* in samenwerking met het *Middelheimmuseum* in Antwerpen, werd samengewerkt met jongeren die een technische - of beroepsopleiding volgen.⁴⁵

2. 1. 2. 2 Mooss

Mooss is een landelijke jeugddienst voor actieve kunst- en erfgoededucatie in Leuven. De organisatie biedt een uitgebreid gamma van workshops en programma's aan in de domeinen muziek, theater, dans, audiovisuele kunsten en beeldende kunsten voor kinderen, jongeren

⁴³ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.veerman.be>, uit de publicaties *Koken met Cookies* en *Kunsvakwerk* en uit een interview met Tijn Bossuyt. (Bijlage 26)

⁴⁴ Over dit project publiceerde *De Veerman* het boek *Koken met Cookies. Handleiding voor het opzetten van een kunsteducatief erfgoedproject in secundaire scholen*.

⁴⁵ In het project *Bij-buurten* wordt gezocht naar invalshoeken om publieksgroepen die niet of amper het *Middelheimmuseum* bezoeken toch aan te zetten om die stap te nemen. Uit het project *Kunsvakwerk* ontstond de publicatie *Kunsvakwerk. Handleiding voor een optimale samenwerking tussen een museum en een vaktechnische schoolopleiding*.

en hun begeleiders. Alle projecten zijn gericht op de culturele sector, de sociale sector, het onderwijs en individuele jongeren.

Het aanbod voor jongeren van 12 tot 18 jaar bestaat uit workshops, participatieprojecten, *Moossmobielen* en *Moossproducten*.

Voor de workshops worden jongeren vanaf 12 jaar opgesplitst in twee subgroepen.⁴⁶ Het aanbod bestaat uit een groot deel audiovisuele workshops, waarbij jongeren zelf een film kunnen maken of monteren, maar daarnaast wordt hen ook een meer bewuste manier van kijken aangeleerd. In de audiovisuele workshop *Video jockey* kunnen jongeren eigen beelden filmen en importeren in een VJ- programma. In *Komkommertijd* kan een eigen reportage over een alledaags onderwerp worden gefilmd en gemonteerd. *Thriller, maar niet van Michael Jackson* is een audiovisuele workshop waarin jongeren een film maken vanuit zelf opgenomen geluidsopnames en in *Ondersteboven* kan geëxperimenteerd worden met ongewone camerastandpunten en bewegingen.

Mooss biedt ook participatieprojecten aan. Het project *Rewind*, voor jongeren van 14 tot 18 jaar, werd opgezet in het kader van de *Erfgoeddag*. Jongeren werken hierbij met audiovisuele middelen, spelen theater of componeren muziekstukken met erfgoed in de hoofdrol.

De *Moossmobielen*, een muziekmobiel en een erfgoedmobiel, zijn installaties met hulpmiddelen en inspirerende ideeën rond muziek en erfgoed. Ze kunnen in combinatie met een workshop op locatie afgeleverd worden. Tenslotte ontwikkelt *Mooss* ook educatieve producten op maat van organisaties, die worden afgestemd op individuele vragen in functie van een bepaald evenement of van een bepaalde doelgroep. Er kan gekozen worden uit een museumspel, een educatieve publicatie, een actieve rondleiding, een speurtocht, een activiteitenkoffer en andere activiteiten. Daarnaast worden ook projecten en workshops op maat bedacht.

Mooss ontwikkelt geen educatief materiaal dat specifiek op het onderwijs is gericht.⁴⁷

2. 1. 2. 3 De Kunstbank

De Kunstbank organiseert projecten rond hedendaagse kunst, beeldcultuur en erfgoed om de visuele cultuur toegankelijk te maken en om mensen te stimuleren er aan deel te nemen.

⁴⁶ De subgroepen betreffen jongeren van 12 tot 14 jaar en jongeren van 15 tot 18 jaar.

⁴⁷ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.mooss.org>.

De organisatie werd in de jaren tachtig opgericht op vraag van het onderwijs vanuit een nood aan kunsteducatie voor jongeren. Toch is het aanbod ook voor andere doelgroepen toegankelijk. Het uitgangspunt is het samen leren met kinderen, jongeren, volwassenen en senioren in schoolse en in niet – schoolse contexten.

Het aanbod bestaat voornamelijk uit projecten rond tentoonstellingen, die naar scholen en cultuurcentra in Vlaanderen en Brussel reizen. In het aanbod wordt voor de leeftijdscategorieën een onderscheid gemaakt tussen kleuters, basisonderwijs, secundair onderwijs en hoger onderwijs. De projecten die onder deze categorieën voorkomen zijn ook voor jongeren in een vrijetijdscontext bedoeld. In deze projecten ligt de nadruk op het talige, het verwoorden van wat men ziet en ervaart. Hierdoor kunnen de culturele competenties vergroten en wordt op een zelfbewustere manier aan cultuur geparticipeerd.

Onder de afgelopen tentoonstellingsprojecten bevindt zich een hele lijst voor de leeftijdscategorie secundair onderwijs. Enkele jaren geleden werd het tentoonstellingsproject *Moves. Over video, kunst en actie* voor de eerste, tweede en derde graad van het secundair onderwijs en voor het hoger onderwijs ontwikkeld in samenwerking met *Argos*. Hierin werd werk van zes videokunstenaars getoond en besproken.⁴⁸ Na afloop werd een discussie aangewakkerd, omdat de beelden aanzetten tot een andere manier van filmkijken.

Het educatief materiaal van de *Kunstbank* bestaat uit enkele publicaties bij de tentoonstellingsprojecten, die soms ook specifiek voor het onderwijs zijn bedoeld.⁴⁹

2. 1. 2. 4 *Rasa*

Rasa is een kunsteducatieve organisatie die zich concentreert op projecten met hedendaagse beeldende kunst. De projecten zijn gemaakt om kinderen van 4 tot 14 jaar vertrouwd te maken met originele kunst en om hen kijk – vaardigheden aan te reiken. Om zoveel mogelijk kinderen van kunst te laten genieten, organiseert *Rasa* voornamelijk rondreizende thematentoonstellingen. Het aanbod is gericht op de culturele sector, het onderwijs en het jeugdwerk en omvat rondreizende tentoonstellingen, kunstkoffers voor

⁴⁸ Noël Godin, Michel François, Johan Grimonprez, François Vogel, Monsieur Delmotte en Ronald Dagonnier

⁴⁹ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.dekunstbank.org>

leerkrachten, vorming en begeleiding, internationale kunsteducatieve projecten en maatwerk.

Elk jaar wordt een nieuwe thematentoonstelling ontwikkeld die twee jaar lang langs cultuurhuizen gaat en waarbij scholen en gezinnen worden uitgenodigd. Elke tentoonstelling krijgt rondleidingen, een *kunstkoffer*, publicaties en een website. De rondleidingen worden op de locatie begeleid door een medewerker van *Rasa* of door leerkrachten of medewerkers van culturele centra, na een opleiding door *Rasa*.

PIXELme (2006 - 2008), ging over de invloed van de nieuwe media op jongeren. Hierin werden videokunstwerken, installaties en foto's opgenomen. Er is ook een aansluitende interactieve website, die een databank vol informatie bevat met vragen over communicatie en media, links naar webkunst, een webquest met opdrachten en een module om zelf e-cards te maken en om screensavers te downloaden.

Het educatief materiaal van de organisatie bestaat uit kunstkoffers voor kinderen in de vrije tijd of in klasverband. Voor leerkrachten bieden ze concreet materiaal om de vakoverschrijdende doelstelling *muzisch-creatieve vorming* in de klas te integreren. Verder zijn er ook werkmappen voor leerkrachten en begeleiders en een naverwerkingsmap voor leerkrachten. Bij elke tentoonstelling hoort een publicatie en een website.⁵⁰

Tabel 4: Overzichtstabel kunsteducatieve organisaties beeldende kunst

Organisatie	Doelgroep	Aanbod secundair onderwijs	Educatief materiaal secundair onderwijs
De Veerman <i>Antwerpen</i>	K, J, S	kunsteducatieve programma's, projecten, workshops	publicaties, methodes
Mooss <i>Leuven</i>	K, J, S, G	workshops, participatieprojecten, <i>Moossmobielen</i> en <i>Moossproducten</i>	
De Kunstbank <i>Brussel</i>	K, J, S	Tentoonstellingsprojecten	publicaties bij de tentoonstellingsprojecten
Rasa <i>Sint Niklaas</i>	K, S, G	tentoonstellingen met rondleiding	kunstkoffers, werkmappen, naverwerkingsmap voor leerkrachten

Legende: K = kinderen, J = jongeren, S = scholen, G = gezinnen

Bron: Eigen verwerking van gegevens

⁵⁰ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.rasa.be>.

Alle onderzochte kunsteducatieve organisaties beeldende kunst hebben een aanbod voor scholen, maar de werking richt zich niet exclusief op het onderwijs. Er is een tendens om jongeren ook via het jeugdwerk of de vrije tijd te bereiken. Het aanbod bestaat voornamelijk uit workshops en projecten rond tentoonstellingen die op locatie gaan. Twee organisaties hebben een rondreizende tentoonstelling met educatief materiaal, maar ook de twee andere instellingen werken op verplaatsing. *Mooss* bijvoorbeeld heeft mobielen die op locatie worden geleverd en ook *De Veerman* werkt buitenshuis.

Het educatief materiaal voor scholen is uiteenlopend en bestaat uit publicaties en methodes voor het onderwijs en kunstkoffers, werkmappen en een naverwerkingsmap voor leerkrachten. Het unieke aan het aanbod van *De Veerman* ligt in het feit dat de projecten meestal langlopende programma's zijn, waarbij het contact met de scholen duurzaam verloopt. *De Veerman* is ook de enige organisatie van de besproken instellingen die vanuit praktijkervaringen methodes ontwikkelt om elders te gebruiken.

De audiovisuele projecten bestaan, net als bij de kunsteducatieve organisaties audiovisuele kunst, uit een actieve en een beschouwende component. Naast het maken van een film wordt jongeren een bewuste manier van kijken aangeleerd en moeten ze via aspecten van de beeldtaal kunnen verwoorden wat ze ervaren. In de projecten rond videokunst ligt de nadruk op een andere manier van filmkijken en op kijkvaardigheden. Het beschouwende wordt telkens in de context van het contact van jongeren met de nieuwe media aangehaald.

2. 2 Culturele organisaties met een educatieve werking

Naast organisaties waarvan de werking zich volledig op educatie richt, bespreken we enkele instellingen die een educatieve werking hebben als onderdeel van een publiekswerking.

2. 2. 1 Organisaties gespecialiseerd in hedendaagse beeldende kunst

In deze paragraaf belichten we organisaties die zich specifiek richten op het tentoonstellen van hedendaagse kunst op een vaste locatie, waarbij we enkele opvallende initiatieven voor jongeren in een schoolcontext behandelen. Deze initiatieven zijn meestal gekoppeld aan de

publiekswerking en meer bepaald aan de educatieve werking van de organisaties. De inspiratie voor deze veldanalyse haalden we uit de gids *Beeldend Vlaanderen*, waarin 147 organisaties beeldende kunst werden opgenomen. In bijlage is de lijst toegevoegd die we voor het veldonderzoek gebruikten. De galeries en cultuurcentra uit de gids werden niet in het overzicht opgenomen. (Bijlage 8)

2. 2. 1. 1 *MuHKA*

De collectie van het *Museum van hedendaagse kunst Antwerpen* bestaat uit een uiteenlopende verzameling hedendaagse kunst. Door een fusie met het voormalig *Centrum voor beeldcultuur* in 2003 verwierf het museum ook een collectie beeldcultuur, die de naam *MuHKA_media* meekreeg.⁵¹

Het museum heeft een bloeiende educatieve werking, hoewel men deze term bewust vermijdt en eerder spreekt van publiekswerking. Deze werd samen met het museum in 1987 opgericht en bestaat uit een afdeling *bemiddeling* en een afdeling *communicatie*. De afdeling *bemiddeling* houdt zich bezig met wat binnen het museum gebeurt. Dit gaat van signalisatie tot veldonderzoek, methodieken over rondleiden en het uitwerken van educatieve pakketten. De werking van de afdeling *communicatie* maakt het museum kenbaar naar buiten toe, zet het *MuHKA* in brochures en tijdschriften en maakt ontmoetingen mogelijk tussen de kunstwerken, de bezoekers en de kunstenaars.

De afdeling *bemiddeling* van de publiekswerking heeft een aanbod voor volwassenen, kinderen, gezinnen en het onderwijs. Voor scholen wordt een onderscheid gemaakt tussen kleuter-, lager-, secundair- en hoger onderwijs. Het aanbod voor het secundair onderwijs bestaat voornamelijk uit interactieve rondleidingsformules met gidsen. Scholen kunnen enerzijds kiezen uit een rondleiding op maat, waarbij de thema's op voorhand door de leerkracht werden doorgegeven. Daarnaast is er ook een *Kennismaking met kunst*. De rode draad in deze rondleiding is afhankelijk van de lopende tentoonstelling en kan gaan over bepaalde thema's, materialen en technieken en basiselementen van de kunst. Tenslotte zijn er ook themarondleidingen, die werden opgesteld met het gidsenteam en met de staf

⁵¹ Het *MuHKA* staat op de website van Contour vermeld bij de partnerorganisaties. In 2006 werd op de Algemene Vergadering van Contour een actieplan goedgekeurd om de banden met verwante organisaties te versterken. Hiervoor zijn onder meer ontmoetingen geweest met *Buda vzw*, *Z33*, *Courtisane*, *Argos* en *MuHKA_media*.

publiekswerking. Afhankelijk van het publiek werden ze in vijf thema's ingedeeld.⁵² Voor het secundair onderwijs zijn dit *kunst en ondernemen, kunst en iconografie, kunst en maatschappij* en *kunst en taal*. De thema's zijn vakoverschrijdend en kunnen dus in verschillende vakken gebruikt worden. Het *MuHKA* werkte voor de rondleidingen een methodiek uit vanuit pedagogische modellen waarbij ervaringsgericht denken, betrokkenheid en welbevinden sleutelwoorden zijn. Alle rondleidingen zijn *interactief*, waarbij het publiek vanuit de vraag 'wat betekent kunst voor jou?' wordt betrokken in het kijken naar kunst. Na een verwelkoming waarin iedereen zich voorstelt, wordt naar de verwachtingen van de jongeren gepolst door middel van een vraaggesprek of door een stellingenspel. Soms wordt ook een kijkopdracht gegeven of beschrijven de jongeren een voorwerp. Daarna krijgen de leerlingen een groepsopdracht. In een zoekopdracht bijvoorbeeld, wordt vertrokken van een citaat, een muziekstuk, een voorwerp of een beeld, waarbij een kunstwerk wordt gezocht. Hierna kan dieper op het kunstwerk, de kunstenaar en het verhaal worden ingegaan. De gids vult aan met informatie die de jongeren niet uit het kunstwerk konden halen. Het verhaal van de bezoeker en van de kunstenaar staan op die manier naast elkaar.

Scholen kunnen ook aan workshops deelnemen. Hierbij doen leerlingen eerst anderhalf uur lang indrukken op, waarbij kunstwerken verkend worden en waarbij leerlingen vertellen wat ze zien en ervaringen uitwisselen. Het daaropvolgende uur worden die indrukken op verschillende manieren zichtbaar gemaakt en vormgegeven, afhankelijk van de tentoonstelling en van het tijdsbestek. Dit kunnen collages, tekeningen, installaties en performance zijn. Er wordt niet met audiovisuele media gewerkt, omdat dit op het korte tijdsbestek niet haalbaar is.

Verder zijn er ook dagprogramma's voor scholen, in samenwerking met het *Middelheimmuseum*. In de voormiddag wordt een interactieve rondleiding gegeven met een gids in het *MuHKA* en in de namiddag in het *Middelheimmuseum*. De dag wordt afgesloten met een creatief beeldhouwatelier.

Het *MuHKA* heeft geen educatief materiaal voor leerkrachten. Er werd wel een actieve dag ontwikkeld waarin leerkrachten tips krijgen voor de eigen lespraktijk en een pedagogisch-didactische omkadering om zelf aan de slag te gaan in een museum. *Dubbelfocus* kreeg een

⁵² Er zijn rondleidingsformules voor kleuters, basisonderwijs, secundair onderwijs en hoger onderwijs.

begeleidende publicatie, die zich echter voornamelijk richt tot leerkrachten van het basisonderwijs.⁵³

2. 2. 1. 2 S.M.A.K.

Het *Stedelijk museum voor actuele kunst Gent* brengt een overzicht van de ontwikkelingen in de nationale en internationale kunst vanaf het midden van de vorige eeuw tot nu.⁵⁴ In de publiekswerking maakt men een onderverdeling in *polkadots* (4 tot 12 jaar), *pixels* (12 tot 18 jaar) en volwassenen.

Leerlingen van het secundair onderwijs vallen onder de leeftijdscategorie van de *pixels*. Voor hen is de rondleidingsformule *Parcours* uitgewerkt. Dit is *geen maffe rondleiding, maar een parcours met een frisse gids, waarbij de sleutelwoorden gevoel en dialoog zijn*.⁵⁵ De eigen mening van de leerlingen staat in deze rondleiding centraal. Na het parcours kan er met *hippe media* geëxperimenteerd worden in de atelier-ruimte *Studio*. Naar analogie met het *MuHKA* heeft ook dit museum twee formules uitgewerkt die een volledige dag in beslag nemen. Dit zijn *Woord in Beeld*, waarbij in de voormiddag een rondleiding in het *S.M.A.K.* wordt gegeven en waarbij in de namiddag het stadscentrum wordt verkend. Zowel in het museum als in de stad wordt gezocht naar de link tussen woord en beeld. *De Brug* is een dagformule met een parcours in de collecties van het *S.M.A.K.* en van het *Museum voor Schone Kunsten* te Gent.

Het educatief materiaal voor het secundair onderwijs bestaat uit lesmappen voor leerkrachten, die gericht zijn op de voorbereiding en op de verwerking van het museumbezoek. Bij het uitwerken van de opdrachten in deze mappen wordt voor een speelse aanpak gekozen en wordt gepoogd een aansluiting te vinden bij de lessen. In bijlage geven we een overzicht van de lesmap bij de tentoonstelling over de kunstenaar *Mark Manders*. (Bijlage 12) De map bevat informatie voor de leerkrachten over de kunstenaar, de

⁵³ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.muhka.be/ontvangt> en uit een interview met Sophie Gregoir. (Bijlage 24)

⁵⁴ Het *S.M.A.K.* is een partnerorganisatie van *Contour*, waarbij de samenwerking vooral gaat om de uitwisseling van apparatuur en technische knowhow. Voor de tweede biënnale in 2005 kon *Contour* een grote hoeveelheid videomateriaal huren en een beroep doen op de kennis van de hoofdtechnicus. Voor de biënnale van 2007 was er sprake van een combiticket *S.M.A.K. - Contour*. (Subsidieaanvraag voor het geheel van de werking in 2008 & 2009: 27).

⁵⁵ Informatie op de website van de organisatie <http://www.smak.be>.

symboliek en het materiaalgebruik in zijn kunstwerken. De verwerking met opdrachten voor de leerlingen gebeurt vanuit filosofische gesprekken, die overgaan in creatieve opdrachten en in een opdracht rond taal.

Leerkrachten die lesgeven in het secundair onderwijs kunnen in het *S.M.A.K.* een *kijkwijzer* krijgen. Dit is een pedagogische handleiding voor het secundair onderwijs, waarbij leerkrachten de informatie kunnen aanpassen aan het leerniveau en de leeftijd van hun groep. In een inleiding wordt achtergrondinformatie gegeven over actuele kunst. Dan volgt een kijkwijzer om leerlingen naar actuele kunst te laten kijken en waarbij zeven stappen worden voorgesteld. Bij een eerste indruk worden vragen gesteld als 'wat valt op?' en 'spreekt het kunstwerk aan?'. Daarna volgen vragen over het kunstwerk, de kunstenaar en zijn omgeving en wordt de techniek, het medium en de discipline besproken. In een vierde stap wordt stilgestaan bij het materiaal, de lijn, de vorm, de kleur, het licht, de ruimte en de compositie. Een vijfde stap behandelt de betekenis van het kunstwerk. Daarna wordt het kunstwerk gestoffeerd met achtergrondinformatie en tenslotte volgt een nabespreking, die naar de mening van de leerlingen peilt. Binnen een specifiek vak kan na het bezoek aan het museum een opdracht worden gegeven, met een creatieve invalshoek of met een discussie over een bepaald thema. De kijkwijzer wordt geïllustreerd aan de hand van kunstwerken van Bacon, Warhole, Panamarenko, Beuys, Appel en Fabre. Afsluitend volgen een aantal tips voor leerkrachten om een bezoek aan het museum voor te bereiden en te organiseren.⁵⁶

2. 2. 1. 3 *Bozar Studios*

In het kunstencentrum *Bozar* in het *Paleis voor Schone Kunsten* te Brussel komen de disciplines muziek (*Bozar Music*), beeldende kunst (*Bozar Expo*), theater (*Bozar Theatre*), dans (*Bozar Dance*), literatuur (*Bozar Literature*), film (*Bozar Cinema*) en architectuur (*Bozar Architecture*) aan bod. Naast tentoonstellingen, zijn er ook projecten en installaties rond fotografie, videokunst en architectuur.⁵⁷ De afdeling kunsteducatie van het museum kreeg de naam *Bozar Studios*. Het aanbod is enorm breed en wordt onderverdeeld in scholen/leerkrachten, families/kinderen, jongeren/-26 jaar en medioren/senioren. Voor

⁵⁶ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.smak.be>. en uit *Kijkwijzer. Een pedagogische handleiding voor het secundair onderwijs*.

⁵⁷ Hoewel de educatieve initiatieven van het museum zich niet specifiek richten op hedendaagse kunst, namen we dit voorbeeld toch in ons onderzoek op, omdat *Bozar* een bijzondere aandacht voor scholen heeft.

scholen is er een aanbod voor basisonderwijs, secundair- en hoger onderwijs en leerkrachten.

Binnen de acht artistieke afdelingen zijn er formules uitgewerkt voor het secundair onderwijs. Bij alle tentoonstellingen zijn er rondleidingen en is er een aanbod theater, literatuur en dans voor scholen. In de filmafdeling zijn er filmvoorstellingen voor het onderwijs en in de afdeling klassieke muziek kunnen leerlingen naar en concert gaan of leren ze in een workshop zelf muziek maken. Verder is er ook een architectuurrondleiding in het *Paleis voor Schone Kunsten*.

Voor elke tentoonstelling wordt een rondleiding ontwikkeld, waarin de leerlingen de historische en culturele achtergrond van de werken leren kennen. Ze gaan ook in dialoog met de gids, die telkens op zoek gaat naar aanknopingspunten met de leefwereld van de jongeren. De bedoeling is een concreet beeld te schetsen van de kunst en de cultuur uit een bepaalde kunsthistorische periode. Momenteel kunnen leerlingen van de tweede en derde graad van het secundair onderwijs de voorstelling *Cine Pocket* bekijken in de filmafdeling van *Bozar*. Hierbij worden een aantal kortfilms getoond die met de gsm gemaakt werden. Na de voorstelling volgt een geanimeerde discussie en kunnen de leerlingen een Pocket Film maken met als thema 'Jouw speelplaatsmoment'. De medewerkers van *Bozar Studios* zorgen daarnaast ook voor een aanbod op maat voor groepen uit het technisch-, beroeps-, of bijzonder onderwijs. Voor hen worden speciale projecten opgezet.

Het educatief materiaal van *Bozar Studios* bestaat uit een lesmap bij elke tentoonstelling. We geven een overzicht van de map die bij de tentoonstelling *Da Van Dyck a Bellotto. Luister aan het Hof van Savoye* hoort. (Bijlage 13) De eerste zeven hoofdstukken bevatten een tekst die een theoretische en geschiedkundige achtergrond schetst rond de tentoonstelling. Hierna volgt een woordenlijst met de verklaring van belangrijke begrippen uit de geschiedenis en uit de kunstgeschiedenis, die van belang zijn bij de tentoonstelling. Voor de activiteitenfiches van de leerlingen secundair onderwijs worden een aantal geschiedkundige vragen gesteld en zijn er opdrachten die peilen naar de smaakvoorkeur van de jongeren. Er zijn ook zoekopdrachten in boeken of op het internet en een creatieve opdracht. Zowel de vragen als de opdrachten zijn gekoppeld aan de leefwereld van de jongeren.⁵⁸

⁵⁸ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.bozar.be> en uit de brochure *Bozar Studios 2008 – 2009. Scholen. Basisonderwijs en secundair onderwijs*.

2. 2. 1. 4 Middelheimmuseum

Het *Middelheimmuseum* in Antwerpen heeft een belangrijke collectie moderne en hedendaagse beeldhouwkunst in openlucht. Daarnaast organiseert het museum twee maal per jaar een tentoonstelling.

De educatieve dienst ontwikkelt heel wat activiteiten voor scholen, groepen en verenigingen. Leerlingen van het secundair onderwijs kunnen een interactieve rondleiding volgen, die optioneel kan worden afgesloten met een creatief atelier. Daarnaast kunnen ze ook deelnemen aan een dagprogramma.

Interactieve rondleidingen zijn geschikt voor alle onderwijstypes en kregen de naam *WYSIWYG* of *What you see is what you get*. Via een actieve aanpak leren jongeren kijken en de beeldtaal kennen om zo door te dringen tot het wezenlijke van de moderne en de hedendaagse westerse beeldhouwkunst.

Daarnaast kunnen leerlingen ook een creatief atelier bijwonen, waarin ze samen met de gids een driedimensionaal kunstwerk maken met klei, hout, mergelsteen en andere natuurlijke materialen. Het atelier kan op zichzelf bezocht worden of in aansluiting op een rondleiding.

Het dagprogramma tenslotte begint met een actieve rondleiding in het *MuHKA* in de voormiddag, waarna een picknick, een verkennende rondleiding en een creatief beeldhouwatelier in het *Middelheimmuseum* volgt.⁵⁹

Het museum werkt geregeld samen met kunsteducatieve organisaties. Voor jongeren in de vrije tijd bijvoorbeeld organiseert het *Middelheimmuseum* het initiatief *Sculpturized! Mix your media* in samenwerking met de kunsteducatieve organisatie *Piazza dell' Arte*.⁶⁰ Het museum stelde eerder ook al de deuren open voor de kunsteducatieve organisatie *De Veerman*, die het project *Kunstvakwerk* organiseerde voor jongeren uit het technisch- en het beroepsonderwijs.⁶¹

Het *Middelheimmuseum* presenteert een brede waaier aan educatief materiaal. Er zijn lesmappen die leerkrachten kunnen gebruiken voor en na het museumbezoek en er zijn

⁵⁹ Dit dagprogramma werd eerder in de tekst vermeld bij de educatieve werking van het *MuHKA*.

⁶⁰ Hierbij kunnen jongeren boven 16 jaar via elektronische muziek, video, fotografie of grafische vormgeving een multimediale beeldtoer creëren voor andere jongeren. Met muziek en multimedia wordt zo een interpretatie gegeven bij de beelden in het museum.

⁶¹ Voor de bespreking van dit project verwijzen we naar het besluit van dit deel.

werkbladen voor leerlingen. Bij de formule *WYSIWYG* zijn er mappen rond het thema kijken, waaronder *Kijken*, *Kijken-structureren-ordenen*, *Kijken-beschrijven* en *Associëren*. De mappen *Kunstenaars aan het woord* en *Stellingenspel* gaan over filosoferen over kunst en beeldhouwkunst aan de hand van citaten van kunstenaars. Verder zijn er ook werkbladen voor leerlingen die het bezoek willen voorbereiden, bladen rond het thema *Kunstenaars aan het woord* en een *Kijkoefening*. Naast voorbereidende mappen zijn er ook werkmappen om na het museumbezoek te gebruiken. Dit zijn *Stellingenspel*, *Je kwam, je keek en je zag*, *Vergelijking moderne en hedendaagse sculptuur* en *Kunstenaars aan het woord*. In bijlage voegden we een samenvatting van een werkmap voor leerkrachten om de interactieve rondleiding *WYSIWYG* met de klas voor te bereiden. (Bijlage 14) De werkmap is opgevat als een opdracht, waarbij leerlingen afbeeldingen die ze zelf meebrachten op een creatieve manier moeten ordenen. Net zoals in de rondleiding ligt ook hier het accent op het kijken naar beelden. De bedoeling is om niet volgens een vast patroon, maar actief te kijken. De werkmap voor de naverwerking van de rondleiding bevat een opdracht, waarbij een beeld uit de collectie de inspiratie vormt om een documentatiemap aan te leggen. (Bijlage 15)

Met het *WYSIWYG* pakket kunnen leerkrachten ook zelf gidsen. Verschillende *Gidshandleidingen voor leerkrachten* staan hiervoor ter beschikking. Voor leerlingen van 12 tot 14 jaar zijn dit *Tekens in de ruimte*, *Beeldtaal*, *Sprekende beelden*, *Modern of hedendaags?* en *Mythen en mensen*. Voor leerlingen van 15 tot 18 jaar zijn dit *Sculptuur =*, *Sculptuur nu*, *Mind the gap* en *Kunstenaars aan het woord*.

Het *Middelheimmuseum* zoekt zowel in de aangeboden activiteiten als in het educatief materiaal voor scholen een aansluiting bij de eindtermen.⁶²

2. 2. 1. 5 Z33

Kunstencentrum Z33 in Hasselt heeft geen vaste collectie, maar creëert tentoonstellingen en projecten met maatschappelijke ontwikkelingen en wetenschappelijke fenomenen als thema, die het midden houden tussen hedendaagse beeldende kunst en design. In Z33 wordt vooral hedendaagse kunst gepresenteerd, maar ook media, nieuwe media, film en

⁶² We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.middelheimmuseum.be>.

mediakunst. De educatieve werking, *Zap33*, focust zich op kinderen, jongeren, scholen en verenigingen of groepen.

In de werking van *Zap33* staat het ervaren en het beleven centraal. Het bezoek en de kennismaking met kunst moet jongeren prikkelen en uitdagen. Hiervoor is reflectie en gesprek nodig, want samen filosoferen is belangrijk om een kunstwerk te kunnen begrijpen. Aan de jongere bezoekers wil men voornamelijk creatieve impulsen geven.

Voor scholen zijn er interactieve rondleidingen, die steeds aan één van de drie grote jaarlijkse tentoonstellingen worden gekoppeld. Deze zijn aangepast aan de leeftijdscategorie van de bezoekers.⁶³ In tegenstelling tot een bezoek voor volwassenen, dat door de gidsen zelf wordt samengesteld, schrijft *Zap33* de rondleidingen voor scholen uit. In de rondleidingen zitten *doe-activiteiten*, *zitstops* en *zoekopdrachten* en ervaring, waarneming en gesprek staan centraal. Aansluitend op een rondleiding wordt telkens een workshop aangeboden in het *zaplabb*, de doe- en denkruimte van *Zap33*. Hierin wordt dieper ingegaan op een aantal kunstenaars en op verschillende werkvormen, gekoppeld aan het waarnemen van de kunst. In de workshops kunnen leerlingen schrijven of acteren, creatief bezig zijn of met film of fotografie experimenteren.

In het kader van de tentoonstelling *Exces – beelden en lichamen in buitensporige tijden* (2006), dat jongeren doet kennismaken met de beeldtaal in de hedendaagse beeldcultuur werkte *Zap33* een educatief aanbod uit om hen bewuster te laten omgaan met de massale toevoer van audiovisuele beelden. Na een korte inleiding, waarin de leerlingen zichzelf voorstellen, gaf de gids een inwijding in de wereld van de media aan de hand van geprojecteerde beelden. Door middel van een antwoordspel met steekwoorden werden vragen gesteld aan de hand van een PowerPoint presentatie. Dan volgde een interactieve rondleiding met een dialoog tussen de leerlingen, de kunstwerken en de gids. Soms werden ook actieve en beschouwende opdrachten gegeven bij de werken. De gids legde niet uit wat er te zien was, maar richtte de blik van de leerlingen op de kunstwerken. Na de rondleiding konden leerlingen deelnemen aan een workshop, waarin per groep een ander medium werd gebruikt. Dit kon een potlood zijn, maar ook een fototoestel, een bandopnemer of een camera.

⁶³ De rondleidingen zijn voor kinderen onder 10 jaar, jongeren van 10 tot 14 jaar en jongeren boven 14 jaar.

Zap33 ontwikkelde naast de interactieve rondleidingen ook een vast aanbod dat niet gebonden is aan de jaarlijkse tentoonstellingen. De *Mooi niet- box* is een ontleenkoffer om in de klaspraktijk te gebruiken voor kinderen van 10 tot 14 jaar en werd ontwikkeld bij het boek *Mooi niet (over hedendaagse kunst)* van Stefan Boonen en Willo Gonnissen. De koffer bevat dit boek in vijftientig uitleenexemplaren en één nieuw exemplaar, een filmpje over het maken van een tentoonstelling, een catalogus met werk van twintig hedendaagse kunstenaars, enkele originele kunstwerken, een aantal reproducties, replica's en DVD's, *creakaarten* voor het maken van eigen kunstwerken, een handleiding voor de leerkracht met verwijzingen naar de eindtermen en ideeën voor de organisatie van een tentoonstelling, een checklist en een evaluatieformulier. Het uiteindelijke doel is om leerlingen zelf een tentoonstelling te laten samenstellen die begint met het communiceren en het organiseren en die eindigt met een vernissagefeestje en de officiële opening. De *Mooi- niet box* kan voor twee weken bij *Zap33* worden uitgeleend.

Naast deze box bestaat het educatief materiaal van *Zap33* uit een *zapmap* voor leerkrachten. Dit is een lesmap met vragen en activiteiten om in de klas het tentoonstellingsbezoek voor te bereiden of te verwerken. In bijlage voegden we een samenvatting van een *zapmap* bij de tentoonstelling *PLACE@SPACE*. (Bijlage 16) De map is gratis voor leerkrachten die de bijhorende tentoonstelling bezoeken of die aan een rondleiding deelnemen en bevat informatie over de tentoonstelling en een aantal opdrachten die leerkrachten in de klas kunnen uitvoeren. Tussen de voorbereidende opdrachten staan creatieve opdrachten waarbij leerlingen een kledingstuk kunnen ontwerpen of een boekbespreking kunnen schrijven. Er worden ook tips gegeven om een debat of een experiment in de klas te organiseren. De naverwerking bevat voornamelijk creatieve opdrachten, zoals het knutselen van een vlinder en het maken van een schilderij of een foto. In de bijlage van de lesmap werd een verwijzing naar de eindtermen opgenomen.

Naast een map voor leerkrachten bestaat het educatief materiaal uit een *zapflap* voor alle leerlingen van 10 tot 14 jaar. Dit is een gratis kijkwijzer waarmee kinderen zelfstandig een tentoonstelling kunnen bezoeken of achteraf nog even over de kunstwerken kunnen nadenken. In de *zapflap* wordt informatie over de kunstenaar telkens met een afbeelding geïllustreerd. Een aantal vragen vertrekken vanuit het kunstwerk en peilen verder naar de mening van de leerlingen. De laatste vragen worden algemener, sluiten aan bij de leefwereld

van de jonge bezoekers en zetten aan om zelf ook enkele creatieve ontwerpen te bedenken.⁶⁴

2. 2. 1. 6 BE-PART Platform voor actuele kunst

BE-PART Platform voor actuele kunst is een centrum voor beeldende kunst, dat zich toespitst op hedendaagse kunst. De werking van de organisatie steunt op drie pijlers, namelijk tentoonstellingen, kunstenaars in residentie en *BE-PART Atelier*. Jaarlijks worden drie tot vier tentoonstellingen met Belgische of buitenlandse kunstenaars georganiseerd, die zijn toespitsen op actuele beeldende kunst. Daarnaast richtte *BE-PART* voor deze kunstenaars een studio in om hen te ondersteunen in hun denk- en productieproces. De educatieve werking van de organisatie, die nu een vijftal jaar bestaat, is in handen van *BE-PART Atelier* en geeft voornamelijk een invulling voor jongeren aan de verschillende tentoonstellingen. De projecten van dit atelier zijn producties van *kleinVerhaal* vzw in opdracht van de provincie West-Vlaanderen. *KleinVerhaal* vzw startte de atelierwerking van *BE-PART* met als doel kinderen en jongeren ervaringsgericht kennis te laten maken met de wereld van de kunst. In *BE-PART Atelier* staan ervaringsgericht en experimenteel werken centraal met een prikkelende en unieke beleving als doel. Via *crossovers* tussen verschillende disciplines krijgen kinderen en jongeren voeling met hedendaagse kunst.

Voor secundaire scholen heeft *BE-PART Atelier* een ruim aanbod, waarbij de doelgroep zo divers mogelijk wordt gekozen. Het educatief personeel werkte reeds met leerlingen uit het algemeen- , technisch- , kunst- , beroeps- en buitengewoon secundair onderwijs. Vooraf wordt geen onderscheid gemaakt in leeftijdscategorieën, maar de initiatieven worden op de individuele groepen afgestemd. Leerkrachten geven het aanbod meestal een invulling in functie van hun vak. Naast de leraren van artistieke vakken brachten ook onderwijzers wiskunde, grieks en latijn reeds een bezoek aan het *Atelier*.

Bij elke tijdelijke tentoonstelling hoort een interactieve rondleiding en een workshop, waarvoor een atelier is ingericht. Bij elke nieuwe tentoonstelling of kunstenaar wordt een nieuw aanbod van workshops ontwikkeld waarvoor klassen zich kunnen inschrijven. Workshops worden doorgaans in samenwerking met een kunstenaar georganiseerd. In de

⁶⁴ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.z33.be>, uit de brochure *Mooi Niet*, uit flyers met de educatieve werking, uit elektronische documenten van *Zap33* en uit een interview met Kaat Van Looken (Bijlage 20)

workshop *Polaroid me* (2005) rond fotografie werden leerlingen van 14 tot 16 jaar begeleid door fotograaf Tom Lagast.

BE-PART Atelier werkt daarnaast projecten en initiatieven met verschillende media en disciplines op maat uit, waarvoor de kunstenaars en de kunstwerken uit de tentoonstellingen de inspiratie vormen. Voor het basisonderwijs gaat het Atelier zelf naar scholen, soms vergezeld van een kunstenaar. Daar worden *speelplaatsacties* gehouden, waarin samen met leerlingen rond audiovisueel materiaal kan worden gewerkt. Met een videocamera leggen de kinderen bewegingen vast die achteraf gemonteerd en op een groot scherm voor de leerlingen geprojecteerd worden.

Voor het secundair onderwijs worden verder ook *masterclasses* georganiseerd, waarin leerlingen onder begeleiding van een kunstenaar en van een Atelier- medewerker tijdens de lessen in de klas een opdracht maken. De *masterclass* wordt in samenwerking met de leerkracht vorm gegeven, waardoor een aanpassing aan niveau, studierichting en interesse mogelijk is. Na een inleiding, waarbij vragen kunnen gesteld worden en waarbij leerlingen in discussie kunnen treden met de kunstenaar, kunnen de jongeren zelf aan de slag gaan onder begeleiding van de betrokken artiest. Meestal wordt met *crossovers* tussen diverse disciplines gewerkt, zoals film en schilderkunst. Er ontstaat een wisselwerking tussen het verhaal van de kunstenaar en het zelf uitproberen van technieken en materialen. Op een later tijdstip komt de klas langs in *BE-PART Atelier* voor een werkbezoek, waarbij de leerlingen de presentatie van hun zelfgemaakte werkstukken verzorgen. Deze presentatie is later ook voor het publiek toegankelijk. Als afsluiting van de *masterclass* krijgen de leerlingen een interactieve rondleiding doorheen de lopende tentoonstelling in *BE-PART*. De hele procedure wordt uitgeschreven in een lesmap in de vorm van een draaiboek waarmee leerlingen ook voor of na de *masterclass* kunnen werken. De medewerkers van *BE-PART Atelier* kunnen leerkrachten verder ook in contact brengen met relevante kunstenaars voor het ontwikkelen van projecten op maat.

Het educatief materiaal van *BE-PART Atelier* bestaat uit lesmappen bij de *masterclasses* voor leerkrachten en leerlingen. In bijlage voegden we een samenvatting van de lesmap die hoort bij de *masterclass* met kunstenaar Viola Groenhart. (Bijlage 17) De lesmap bevat geen tips voor een eventuele voor- of nabespreking in de klas, maar is eerder opgevat als een document met informatie over de *masterclass* die met de leerlingen zal bezocht worden. Na

een introductie met informatie over *BE-PART*, de *masterclass* en de kunstenaar volgt een uiteenzetting over het verloop van de workshop *Storytelling*.⁶⁵

2. 2. 1. 7 *Wiels Centrum voor Hedendaagse Beeldende Kunst*

Wiels is een centrum voor de creatie en de presentatie van hedendaagse kunst. De organisatie heeft geen vaste collectie, maar de focus ligt op tijdelijke activiteiten waaronder tentoonstellingen van Belgische en internationale kunstenaars. Elk jaar worden een zestal tentoonstellingen georganiseerd, waarnaast ook aanvullende activiteiten als films, festivals, concerten en creatieve stages op het programma staan. *Wiels* hecht daarnaast veel belang aan de educatieve dimensie van de werking. Het educatieve aanbod voor kinderen en jongeren bestaat uit rondleidingen, workshops, kinderateliers, vakantiestages en georganiseerde verjaardagsfeestjes.

Voor secundaire scholen zijn er *actieve* rondleidingen met aangepaste formules die kunnen afgesloten worden met een creatief atelier. De rondleidingen sluiten telkens aan bij de lopende tentoonstellingen en ze zijn aangepast aan de leeftijd en aan de vaardigheden van de leerlingen. Steeds ligt de nadruk op het leren appreciëren van kunstwerken en niet op het opdringen van kennis. De rondleidingen vinden een aansluiting bij de eindtermen en willen op die manier *de verbeelding van de leerlingen stimuleren, een kennismaking brengen met de artistieke technieken, een waarnemende en analytische geest ontwikkelen, leerlingen in staat stellen zich mondeling uit te drukken met respect voor de anderen, de mogelijkheid ontwikkelen om de wereld die ons omringt te analyseren en te begrijpen en een kritische manier van denken ontwikkelen*.⁶⁶

Het educatief materiaal van *Wiels* bestaat uit een pedagogisch dossier voor leerkrachten, waarmee onderwijzers in het kader van een lopende tentoonstelling een bezoek aan het kunstencentrum kunnen voorbereiden. Ze vinden hierin informatie over *Wiels*, over hedendaagse kunst en over architecturaal erfgoed. Telkens worden ook een aantal woorden verklaard en is er een rubriek *om te onthouden!*. Leerkrachten krijgen ook tips om vragen in dit verband aan hun leerlingen te stellen.

⁶⁵ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.be-part.be>, uit de brochure voor onderwijs en uit een interview met Dieter Debruyne. (Bijlage 25)

⁶⁶ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.wiels.org/site2/home> en uit het *Pedagogisch dossier*.

2. 2. 1. 8 Cultuurcentrum Mechelen

Het *Cultuurcentrum* in Mechelen heeft een aanbod muziek, theater, humor, familievoorstellingen en beeldende kunst.⁶⁷ Er worden regelmatig tentoonstellingen in het cultuurcentrum georganiseerd, waaraan scholen een begeleid bezoek kunnen brengen, al dan niet gecombineerd met een workshop. De rondleidingen worden op maat van de doelgroep gemaakt en ze worden aangepast aan de leeftijd van de leerlingen. Voor leerkrachten worden hiervoor telkens lesmappen voorzien.⁶⁸

2. 2. 1. 9 H30

H30 is een artistieke werkplek voor jongeren in Mechelen die zich hoofdzakelijk concentreert op de *skater- en hiphopscene*. Voor de *skaters* uit de stad is een ruimte voorzien in de infrastructuur van het centrum en de medewerkers organiseren geregeld workshops graffiti en dans voor jongeren.⁶⁹

Momenteel zijn er plannen om in de toekomst ook workshops of cursussen rond film in *H30* te organiseren, waarvoor reeds toenadering gezocht werd met Contour. Een samenwerking zou mogelijk zijn via de *Biënnale voor bewegend beeld*. Jongeren die de tentoonstelling bezoeken kunnen nadien een cursus of workshop volgen bij *H30*. Er zou ook een *portfolio-dag* georganiseerd kunnen worden, waarbij jonge mensen die werken rond het medium film hun creaties in de vorm van een portfolio kunnen laten zien aan één of meerdere kunstenaars die meewerkten aan de *Biënnale*.

H30 wil na afloop van de filmcursussen ook een permanent aanbod rond film organiseren. Ook Contour heeft plannen om in 2011 een doorlopende activiteit te organiseren met videokunstenaars die ook na de biënnale in Mechelen aanwezig zijn. (Vergadering met de medewerkers van *H30* op 13/03/2009)

⁶⁷ Zonder een nauwe samenwerking met dit centrum zou de eerste Contourtentoonstelling in 2003 niet mogelijk geweest zijn en ook tijdens de tweede biënnale werden ruimtes van dit centrum in het parcours opgenomen. (Subsidieaanvraag voor het geheel van de werking in 2008 en 2009: 27)

⁶⁸ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.cultuurcentrummechelen.be>.

⁶⁹ De werking van *H30* wordt in dit onderzoek niet uitvoerig besproken en de organisatie wordt niet in de samenvattende tabel opgenomen, omdat de instelling zich vooral richt tot jongeren in de vrije tijd.

Tabel 5: Overzichtstabel organisaties gespecialiseerd in hedendaagse kunst

Organisatie	Doelgroep	Aanbod secundair onderwijs	Educatief materiaal secundair onderwijs
MuHKA Antwerpen	K, J, S, G	interactieve rondleidingsformules, workshops, dagprogramma	
S.M.A.K. Gent	K, J, S, G	interactieve rondleidingsformules, atelier, dagprogramma's	lesmap voor leerkrachten, kijkwijzer
Bozar Studios Brussel	K, J, S, G	rondleidingsformules, aanbod theater, literatuur en dans, filmvoorstellingen, workshops, aanbod op maat	lesmap voor leerkrachten
Middelheimmuseum Antwerpen	K, J, S, G	interactieve rondleiding, creatief atelier, dagprogramma	lesmap voor leerkrachten, werkbladen voor leerlingen, gidshandleiding voor leerkrachten
Z33 Hasselt	K, J, S	interactieve rondleiding, workshop, ontleenkoffer	lesmap voor leerkrachten, kijkwijzer voor leerkrachten en leerlingen
BE-PART Waregem	K, J, S	interactieve rondleiding, workshop, masterclass, projecten op maat	lesmap voor leerkrachten
Wiels Brussel	K, J, S	interactieve rondleiding, creatief atelier	pedagogisch dossier voor leerkrachten
Cultuurcentrum Mechelen	J, S	rondleiding, workshop	lesmap voor leerkrachten

Legende: K = kinderen, J = jongeren, S = scholen, G = gezinnen

Bron; Eigen verwerking van gegevens

De educatieve werking van de organisaties in de hedendaagse kunst is een onderdeel van de publiekswerking. Het aanbod voor jongeren is voornamelijk op het onderwijs gericht, waarbij meestal een onderverdeling wordt gemaakt in kleuter-, lager-, secundair-, en hoger onderwijs.

Alle organisaties bieden rondleidingen voor scholen aan, die doorgaans *interactief* zijn. Dit betekent dat de gids niet de rol van informatieoverdrager aanneemt, maar van begeleider en dat de nadruk ligt op dialoog en interactie met de leerlingen.

Elke instelling biedt naast een rondleiding ook een workshop aan, die ook wel *atelier* of *creatief atelier* wordt genoemd. In de workshops wordt de informatie uit de rondleiding meestal op een creatieve manier verwerkt, waarbij verschillende media worden gebruikt. De

meeste instellingen verzorgen naast een rondleiding en een workshop ook andere formules. Het *MuHKA*, het *S.M.A.K.* en het *Middelheimmuseum* hebben bijvoorbeeld een dagprogramma voor scholen. *Zap33* biedt een ontleenkoffer aan en *BE-PART Atelier* organiseert *masterclasses*.

Het educatief materiaal voor scholen bestaat voornamelijk uit lesmappen, waarin leerkrachten informatie vinden die ze voor of na het bezoek met hun leerlingen kunnen gebruiken. Meestal worden in de lesmappen een aantal tips toegevoegd om op een actieve en creatieve manier met de informatie aan de slag te gaan.

Heel wat organisaties in de hedendaagse kunst bieden ook initiatieven aan die meestal aan een tentoonstelling rond audiovisuele kunst (videokunst of audiovisuele media) zijn verbonden. Leerlingen discussiëren over wat ze zien, krijgen een inwijding in de wereld van de video- of mediakunst en gaan hierna ook zelf met filmmateriaal aan de slag. Soms worden ze hierin bijgestaan door een kunstenaar (*BE-PART Atelier*).

2. 2. 2 Organisaties of festivals gespecialiseerd in audiovisuele kunst

In deze paragraaf geven we een overzicht van de educatieve werking van organisaties die zich specialiseren in audiovisuele kunst. We selecteerden de instellingen uit de databank van *BAM, Instituut voor beeldende, audiovisuele en mediakunst*. (Bijlage 9) Een aantal van deze organisaties en festivals zijn partners van Contour.

2. 2. 2. 1 MuHKA_media

Het *MuHKA* verwierf door de fusie met het voormalig *Centrum voor beeldcultuur* in 2003 een collectie beeldcultuur, die de naam *MuHKA_media* kreeg.

MuHKA_media beschikt over twee filmzalen in het *FotoMuseum* in Antwerpen, waarin dagelijks voorstellingen worden gegeven van historische tot experimentele films. Voor het onderwijs biedt de instelling een waaier aan kleinere, onafhankelijke films aan, waaruit leerkrachten een eigen keuze kunnen maken. Er staat een film op het programma voor elk onderwijsniveau, voor elke leeftijd en voor verschillende vakleerkrachten. Leerkrachten kunnen kiezen uit het programma *Film à la Carte*, of ze reserveren een film uit de *Film top*

10. Als uit dit aanbod een keuze is gemaakt, kunnen leerkrachten daarnaast ook opteren om de film te bekijken met een korte introductie.

In *Film à la Carte* worden de films per thema ingedeeld, waaronder *opgroeien, animatie, humor, politiek/ideologie, horror, film noir, documentaire, sciencefiction, musical* en *roadmovie*. In *Film top 10* maakt de organisatie een selectie van films die aansluiten bij de leefwereld van de jongeren en die uitblinken in filmstijl en verhaal. De interactieve omkadering van elke film gebeurt optioneel door een filmdocent.

Naast dit aanbod zijn er ook *Filmlezingen*, die een inzicht bieden in beeldtaal en beeldanalyse. Hierin wordt een introductie gegeven op basis van beelden, die aansluiten bij de leefwereld van de jongeren. Leerkrachten kunnen twee lezingen aanvragen. *Gelaagde beelden* werkt rond het idee dat in alle beelden die we zien verborgen boodschappen zitten. De beelden worden samen met de leerlingen ontrafeld om op zoek te gaan naar hun ware betekenis. *Beeldspraak* gaat over de taal en de bouwstenen van de film. De codes van de beeldtaal worden onder de loep genomen aan de hand van diverse mediavormen, die aansluiten bij de leefwereld van de jongeren.

MuHKA_media werkt verder ook samen met de *Week van de Franse Film*, de *Week van de Duitse Film*, *Filmmagie* en het *Europees Jeugdfilmfestival*, waarbij scholen films uit een programma kunnen selecteren.⁷⁰

2. 2. 2. 2 Internationaal Kortfilmfestival Leuven

Het *Internationaal Kortfilmfestival* in Leuven presenteert elk jaar een selectie kortfilms, waaronder fictie- en animatiefilms, documentaires, experimentele films en videoclip. Tijdens het festival worden telkens een aantal jury- en publieksprijzen uitgereikt. De organisator van het festival is *Fonk vzw*.

Voor het onderwijs heeft de organisatie een scholenwerking en een filmprogramma. Het hele jaar door kunnen leerlingen een compilatie van kortfilms bekijken en leerkrachten die een kortfilm in de klas willen gebruiken worden hierin met raad bijgestaan door de organisatie.

⁷⁰ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.muhka.be/toont>, uit de brochure *Filmaanbod voor onderwijs (schooljaar 2008 – 2009)* en uit een interview met Sophie Gregoir. (Bijlage 24)

Ook tijdens het festival hebben scholen een aantal mogelijkheden. De medewerkers kunnen een programma op maat samenstellen met een selectie van de beste Vlaamse kortfilms van het jaar, een selectie van kortfilms rond een specifiek thema of films in een bepaalde taal. Een bredere kadering van de voorstelling is ook mogelijk, met een inleiding en een klassikale bespreking na de filmvoorstelling. Leerkrachten krijgen hierbij een aantal vragen om een klassikale discussie uit te lokken. Na de bespreking krijgen de leerlingen de mogelijkheid om hun favoriete film door middel van een stembriefje bekend te maken, waarna de winnaar plechtig bekend gemaakt wordt.

Voor leerlingen vanaf veertien jaar produceerde het productiehuis *S.O.I.L.* de compilatie *DichtVorm*, een verzameling van vijftien korte animatiefilms van jonge Vlaamse animators gebaseerd op hedendaagse Vlaamse poëzie. De medewerkers van het *Internationaal Kortfilmfestival* organiseren voor deze compilatie schoolvoorstellingen op maat, waarbij leerkrachten een uitgebreid pedagogisch dossier of een lesmap krijgen om in de klas te verwerken.⁷¹

2. 2. 2. 3 European Media Art Festival Osnabrück (EMAF)

Het *European Media Art Festival* in Osnabrück toont kunst van internationaal bekende media- kunstenaars en innovatieve werken van pas afgestudeerde kunstenaars aan de academie. Jaarlijks brengt het festival een actueel overzicht van experimentele films, performance, lezingen, een tentoonstelling en de *Media Campus*.⁷²

Het festival dat in 2009 plaatsvindt heeft enkele educatieve initiatieven voor scholen, waaronder *Schülertag: Medien und krieg*. Het thema van deze schooldag is berichtgeving over oorlog in de media. Leraren van kunstvakken zijn op deze dag even welkom als leerkrachten geschiedenis, politiek of Duits. Men wil jongeren via dit initiatief met de mediawereld vertrouwd maken en hen mediavaardigheden bijbrengen. Aansluitend aan dit programma wordt een workshop georganiseerd, *Ich zeig' dem Computer, was er kann*, waarin leerlingen leren hoe ze creatieve *flash-animatie* maken.

⁷¹ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.kortfilmfestival.be>.

⁷² Het *EMAF* was van 2006 tot 2008 één van de vier Europese partnerorganisaties van Contour voor het Europees Cultuur 2000-programma *Contour / Passage*. (Subsidieaanvraag voor het geheel van de werking in 2008 en 2009: 13).

In *Media Campus* vindt het *International Student Forum* plaats, met tentoonstellingen waarbij de focus ligt op het contrast tussen analoge, manuele en digitale technieken. Bezoekers kunnen de kunstwerken via deze technieken zelf vervolledigen. Er is ook een filmprogramma met kortfilms en *Campus specials* met workshops, lezingen en performances.⁷³

2. 2. 2. 4 *Vidéoformes*

Vidéoformes in Clermont-Ferrand is een internationaal festival voor videokunst en multimedia, dat ongeveer een week duurt. De tentoonstellingen lopen echter twee weken langer. Gedurende die periode kan het publiek kennismaken met installaties, videokunst, films en performance, cd-roms en internetsites.⁷⁴

Het festival dat in maart 2009 plaatsvond had een programma van videokunst voor basisonderwijs, secundair onderwijs en hoger onderwijs. Daarnaast werd *Concours 1 minute*, een nationale videowedstrijd voor jongeren en scholen, georganiseerd.⁷⁵

2. 2. 2. 5 *Organisaties audiovisuele kunst met een filmprogramma voor scholen*

Heel wat organisaties audiovisuele kunst hebben geen educatieve werking, maar wel een filmprogramma voor scholen, waarbij leerkrachten een aantal films kunnen reserveren om met de klas te bezoeken.

Bozar Cinema bijvoorbeeld, de filmafdeling van het *Paleis voor Schone Kunsten* in Brussel, organiseert geregeld schoolvoorstellingen voor het secundair onderwijs. In mei 2009 waren dit een aantal kortfilms van nationale en internationale kunstenaars.

Cinema ZED in Leuven beschikt al een tijdje over een actieve scholenwerking, waarin leerkrachten en leerlingen terecht kunnen voor een brede waaier aan films. Ze kunnen kiezen uit een filmaanbod uit het publieke programma van *Cinema ZED* of selecteren uit het filmaanbod van *Lessen in het Donker*, dat gedurende het schooljaar 2008 - 2009 ook in deze bioscoop wordt gedraaid. *Fonk vzw*, de vereniging achter *Cinema ZED*, organiseert jaarlijks twee grote internationale filmfestivals, namelijk het *Internationaal Kortfilmfestival Leuven*

⁷³ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.emaf.de> en uit een e-mail van Alfred Rotert op 31/03/2009.

⁷⁴ Ook *Vidéoformes* was één van de vier partnerorganisaties voor *Contour / Passage*.

⁷⁵ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.videoformes-fest.com>.

en het *Internationaal Documentaire Filmfestival*, waarbij ook scholen meer dan welkom zijn. Leerkrachten kunnen tenslotte bij *ZED* ook films op maat aanvragen.

Cinemamed, het jaarlijks filmfestival van de Middellandse landen, wil scholieren laten kennismaken met interculturele films. Hiervoor worden films gekozen die toegankelijk zijn voor een groter publiek. De medewerkers kiezen voor universele thema's waarmee elke jongere zich kan identificeren.⁷⁶

Tabel 6: Overzichtstabel organisaties of festivals gespecialiseerd in audiovisuele kunst

Organisatie	Doelgroep	Aanbod secundair onderwijs	Educatief materiaal secundair onderwijs
MuHKA_media <i>Antwerpen</i>	K, J, S, G	Film Top 10, Film à la carte, filmlezingen	
Internationaal Kortfilmfestival Leuven	K, J, S	kortfilmcompilatie, filmprogramma op maat	pedagogisch dossier <i>DichtVorm</i>
EMAF <i>Osnabrück</i>	S	schooldag met workshop	
Vidéoformes <i>Clermont-Ferrand</i>	S	filmprogramma, wedstrijd	

Legende: K = kinderen, J = jongeren, S = scholen, G = gezinnen

Bron: Eigen verwerking van gegevens

Uit het overzicht van organisaties of festivals rond audiovisuele kunst blijkt dat al deze instellingen in hun educatief aanbod een filmprogramma's voor scholen aanbieden. Soms wordt dit programma aangevuld met educatieve activiteiten. Dit kunnen filmlezingen zijn, waarin de beeldtaal wordt bekeken en waarin aan beeldanalyse wordt gedaan vanuit beelden die aansluiten bij de leefwereld van de leerlingen. Het kan ook een kadering bij de films zijn, waarbij een discussie kan ontstaan. De organisaties in het buitenland bieden daarnaast ook andere mogelijkheden. Het *EMAF* heeft een workshop waarin leerlingen vertrouwd worden gemaakt met de wereld van de media en *Vidéoformes* organiseert een wedstrijd voor videokunst. Enkel het *Internationaal Kortfilmfestival Leuven* ontwikkelde educatief materiaal

⁷⁶ We haalden de informatie voor de bespreking op de websites van de organisaties: <http://www.bozar.be/home.php?bozar=cinema>, <http://www.cinemazed.be>, <http://www.kortfilmfestival.be> en <http://www.cinemamed.be>.

voor leerkrachten, namelijk een pedagogisch dossier bij *DichtVorm*.

2. 3 Tentoonstellingen of festivals rond kunst met wandelparcours

In dit deel bespreken we enkele tentoonstellingen en festivals die net als de biënnale van Contour in een wandelparcours zijn gevat. Daarom zijn ze relevant voor dit onderzoek. We vermelden zowel initiatieven in de hedendaagse beeldende kunst als in de audiovisuele kunst. Voor de selectie vonden we inspiratie in de gids *Beeldend Vlaanderen* en op de website van *BAM*. De initiatieven die we behandelen komen in twee bijlagen voor. (Bijlage 8 en 9)

De voorbeelden die hieronder volgen zijn van kortlopende aard. We bespreken enkele tentoonstellingen of festivals die in 2009 plaatsvonden en die van nut zijn voor dit onderzoek.

2. 3. 1 *Beaufort03*

Beaufort is een triënnale voor hedendaagse kunst aan zee, die georganiseerd wordt door *vzw Ku(n)st* in samenwerking met het *Kunstmuseum aan Zee* in Oostende. In 2009 kan men van 28 maart tot 4 oktober *Beaufort03* bezoeken, de derde triënnale van de organisatie. Het evenement bestaat uit een binnen- en buitententoonstelling. *Beaufort Outside* stelt hedendaagse kunstwerken van nationale en internationale kunstenaars via een kunstparcours in de kustgemeentes over de gehele kustlijn tentoon.⁷⁷ *Beaufort Inside* is een tentoonstelling in het *Kunstmuseum aan Zee* in Oostende. *Herinneringen. Kunstenaars aan de Belgische kust van 1830 tot 1958* is een ontdekkingsstocht in het heden en het verleden naar de plaats van de kunst aan de kust.

De instelling kiest voor de educatieve werking van de tentoonstelling voor de leeftijdsgroep van zeven tot vijftien jaar.⁷⁸

⁷⁷ De kustgemeentes zijn Knokke-Heist, Zeebrugge, Blankenberge, De Haan-Wenduine, Bredene, Oostende, Middelkerke-Westende, Nieuwpoort, Koksijde-Oostduinkerke en De Panne.

⁷⁸ De Cultuurafdeling van de *Hogeschool West-Vlaanderen* deed een studie, waarbij jongeren enkele vragen kregen rond de kunstwerken van *Beaufort*. Hieruit bleek dat zij geen behoefte hadden om de kunstwerken te bezoeken. (Interview met Colette Castermans Bijlage 23)

Voor scholen werd voor het lager secundair onderwijs gekozen, omdat dit volgens de medewerkers van de organisatie de meest vatbare groep is voor projecten in schoolverband. Leerkrachten krijgen een lesmap opgestuurd over de tentoonstelling *Beaufort Inside*, die is ingedeeld volgens de verschillende thema's van de binnententoonstelling. (Bijlage 18) Telkens wordt informatie gegeven rond een thema en zijn er illustraties van de kunstwerken. Per thema staan ook een aantal opdrachten voor leerlingen om voor of na het museumbezoek te gebruiken. De opdrachten peilen naar de smaak en de mening van leerlingen, laten hen op zoek gaan naar informatie en afbeeldingen en zetten aan tot creatief werken. De creatieve opdrachten hebben zowel een literaire ('verzin een verhaal') als een plastische ('maak een zelfportret') invalshoek. De bespreking van de thema's bevat telkens ook een verwijzing naar de kunstwerken van *Beaufort Outside*. Voor scholen is deze lesmap het enige initiatief van de organisatie. Momenteel zijn er geen plannen voor een educatieve werking voor het onderwijs rond de buitententoonstelling, omdat scholen hier zelden naar vragen. Ook de opvolging van een dergelijke werking zou een belangrijk obstakel zijn voor de organisatie.⁷⁹

Voor jongeren tussen zeven en vijftien jaar die de tentoonstelling buiten schoolverband willen bezoeken, maakte de organisatie het *Logboek van Kapitein Beaufort*. Dit boek gaat over *Beaufort03*, kunstenaars en hun kunst, erfgoed en natuur en de tien badplaatsen van de tentoonstelling met verhalen, tekeningen, prenten, doe- activiteiten, vragen en antwoorden. Elk verhaal rond elke kustgemeente eindigt met een opdracht rond een *Beaufort* kunstwerk. Voor kinderen werd een uitloper van het boek gemaakt. Een kapitein verwelkomt hen in het *Kunstmuseum aan Zee* en vertelt hen een verhaal. Daarna wordt langs de verschillende werken gegaan en kan er afsluitend een atelier gevolgd worden.⁸⁰

⁷⁹ In 2006 werd in elke deelnemende gemeente van *Beaufort02* een familiezoektocht georganiseerd. Dit initiatief werd echter door de continue opvolging eerder negatief ervaren. (Interview met Colette Castermans Bijlage 23)

⁸⁰ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie, uit *Beaufort03 Zeemagazine 2009*, uit de brochure van de tentoonstelling *Kunst aan zee* en uit een interview met Colette Castermans. (Bijlage 23)

2. 3. 2 SuperStories, 2^e triënnale voor beeldende kunst, mode en design

De tweede triënnale van *SuperStories* werd georganiseerd door *Triënnale Hasselt* vzw en vond plaats in Hasselt van 7 februari tot 10 mei 2009. Een honderdtal kunstwerken van nationale en internationale kunstenaars, mode-ontwerpers en designers werd in verschillende cultuurhuizen tentoon gesteld op een wandelparcours in het centrum van Hasselt. Het thema van dit jaar was het gebruik van verhalende en documentaire elementen binnen de beeldende kunst. De cultuurhuizen die deelnamen aan de triënnale zijn het *cultuurcentrum Hasselt*, *Kunstencentrum Z33*, het *Modemuseum Hasselt*, het *Nationaal Jenevermuseum* en *Ciap*. *Superstories* omvatte naast de vijf tentoonstellingen ook twee stadsprojecten, een uitgebreid educatief luik, podiumvoorstellingen en lezingen van deelnemende kunstenaars.

Voor scholen werd een educatief programma ontwikkeld, waarbij eveneens *het verhaal* in beeldende kunst, mode en design centraal stond. Via interactieve rondleidingen konden kinderen en jongeren het verhaal achter de kunstwerken, designobjecten of kleding leren kennen of ze verzonnen hier zelf een verhaal rond. De medewerkers wilden hen via deze rondleidingen op een betekenisvolle manier naar kunst leren kijken. Nadien kon een aansluitende workshop gevolgd worden met de klas.

Het educatief materiaal van de tentoonstelling bestaat uit een *kijkwijzer* voor leerkrachten en leerlingen. Dit is een boekje voor kinderen van 6 tot 9 jaar en voor jongeren van 10 tot 14 jaar dat tijdens de rondleiding en de workshop als leidraad kan dienen en kan fungeren als werkinstrument voor een naverwerking in de klas. In de *kijkwijzer* worden een aantal opdrachten gegeven voor een bezoek aan *Z33*, het *Cultuurcentrum Hasselt* en het *Modemuseum*. De leerlingen krijgen per kunstenaar informatie over het tot stand komen van zijn of haar kunst, met een afbeelding van een kunstwerk op de tentoonstelling. Bij elke afbeelding horen een aantal vragen over het object, die soms ook peilen naar de mening van de leerlingen. Daarnaast wordt bij elk kunstwerk een creatieve opdracht gegeven, waarbij kan worden getekend, gefantaseerd en ontworpen.

Voor leerkrachten is een *didactische map* beschikbaar met tips als ondersteuning om in de klas aan de slag te gaan. (Bijlage 19) De map bevat informatie over de tentoonstelling en

over het bezoek. Daarnaast zijn er ook een aantal ideeën voor een voorbereiding en een naverwerking in de klas met opdrachten. De bijlage van de map bevat verwijzingen naar de eindtermen.⁸¹

We vermelden verder enkele evenementen en festivals die geen educatieve werking hebben, maar die door de aard van het onderwerp en door de integratie van een wandelparcours overeenkomsten vertonen met de *Biennale voor bewegend beeld* van Contour.

Van 19 oktober tot en met 4 januari 2009 liep de eerste editie van *Brussel Biennale*. Voor het eerst in Brussel werd een biennale voor hedendaagse kunst georganiseerd met zeven tentoonstellingen, zeventig kunstenaars en een randprogramma met meer dan honderdvijftig kunstenaars die overal in de stad tentoon stelden. De organisatie wil met dit initiatief Brussel als Europese hoofdstad bekend maken in de wereld van de actuele kunst. *Brussel Biennale* wordt in dit onderzoek vermeld, omdat dit net als de biennale van Contour een tweejaarlijks gebeuren is rond hedendaagse kunst. De tentoonstelling had echter geen educatieve werking en er werden geen educatieve initiatieven voor scholen of jongeren genomen.⁸²

ERROR ONE is een zwervend initiatief voor hedendaagse beeldende kunst dat projecten ontwikkelt die niet gebonden zijn aan een vaste ruimte. Dit kunnen verlaten stadsgebouwen zijn of andere alternatieve locaties. De organisatie wil met haar projecten de stad intrekken, waarbij context, plaats, inhoud en dialoog onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden. De organisatie ontwikkelt tentoonstellingen, performances, debatten en projecten en heeft haar hoofdbureau in het Antwerpse centrum voor hedendaagse kunst, *Extra City*. Net als Contour betreft de organisatie de stad in het hele kunstgebeuren, maar ook deze instelling heeft geen educatieve werking voor scholen of jongeren.⁸³

Het festival *Artefact* wordt georganiseerd door kunstencentrum *STUK* in Leuven. Dit festival voor kunst en nieuwe media presenteert naast installaties ook een programma van voorstellingen, lezingen en muziek. Het festival *Behind the image / The image behind* liep

⁸¹ We haalden de informatie voor de bespreking op de website van de organisatie <http://www.superstories.be>, uit de *Kijkwijzer*, uit de *Didactische map* en uit een gesprek met Kaat Van Looken op 31/03/2009.

⁸² Informatie op de website van *Uit in Brussel*: <http://www.uitinbrussel.be/evenement/brussel-bi-nnale>.

⁸³ Informatie op de website van de organisatie <http://www.errorone.be> en e-mail van Ria Van Landeghem op 22/03/2009.

van 10 tot en met 15 februari 2009. Het thema van dit jaar ging over de interpretatie van beelden. Het festival had geen educatieve werking initiatieven voor de jeugd, maar de instelling ondernam hiervoor reeds enkele stappen. In 2008 werd een educatieve werking opgestart in het *STUK*, waarbij rondleidingen door gidsen werden aangeboden op maat van scholen. Omdat men niet over educatieve pakketten beschikte was er eerder al contact met de kunsteducatieve organisatie *Mooss*, die een pakket op maat voorstelde. De medewerkers van *Artefact* waren echter geen fan van dit voorstel.⁸⁴

Kunst & Zwalm is een biënnale voor hedendaagse kunst waar kunstenaars een uniek en nieuw kunstwerk creëren in een landelijke, natuurlijke biotoop. Om de twee jaar wordt in de Zwalmstreek een route voor hedendaagse kunst uitgestippeld door *vzw Boem*. De biënnale, die werk van binnen- en buitenlandse kunstenaars tentoon stelt, was oorspronkelijk een kunstenaarsinitiatief. De deelnemers kiezen een plek uit en maken hun kunstwerken ter plaatse. *Kunst en Zwalm 2009* zal plaatsvinden van 20 augustus tot 13 september en het thema van de tentoonstelling zal de toenadering tussen ecologie en cultuur zijn. *Kunst en Zwalm* is net als de biënnale van Contour een tweejaarlijks evenement met een wandelparcours in de publieke ruimte. De biënnale heeft echter geen educatieve werking voor scholen en jongeren.⁸⁵

Tabel 7: Overzichtstabel tentoonstellingen of festivals rond kunst met wandelparcours

Organisatie	Doelgroep	Aanbod secundair onderwijs	Educatief materiaal secundair onderwijs
Beaufort03 <i>Oostende</i>	K, S	lesmap voor leerkrachten	lesmap voor leerkrachten
Superstories <i>Hasselt</i>	S	interactieve rondleiding, workshop	kijkwijzer voor leerkrachten en leerlingen, didactische map voor leerkrachten

Legende: K = kinderen, J = jongeren, S = scholen, G = gezinnen

Bron: Eigen verwerking van gegevens

Slechts twee van de vermelde tentoonstellingen of festivals rond kunst met een wandelparcours hebben een educatieve werking voor scholen, namelijk *Beaufort03* en *Superstories*. Wegens de

⁸⁴ Informatie op de website van de organisatie <http://www.artefact-festival.be> en uit een e-mail van Annelies Mommen op 25/03/2009.

⁸⁵ Informatie op de website van de organisatie <http://www.kunst-en-zwalm.be>.

grote omvang van het traject en het beperkte budget van *Beaufort03*, werd niet gekozen voor een rondleiding voor scholen in de tentoonstelling *Beaufort Outside*. Leerlingen en leerkrachten kunnen wel gebruik maken van *Het logboek van Kapitein Beaufort*, waarin ook een aantal opdrachten rond de kunstwerken van de buitententoonstelling zijn opgenomen. Dit boek werd echter niet exclusief voor deze doelgroep ontwikkeld.

Het parcours van *Superstories* is beperkter en de kunstwerken worden niet in de publieke ruimte getoond. Rondleidingen voor scholen zijn wel mogelijk. Ze kunnen worden afgesloten met een workshop. Leerkrachten kunnen met hun klas ook zelf de tentoonstelling bezoeken en hierbij gebruik maken van een *kijkwijzer*.

2. 4. Partnerorganisaties van Contour zonder educatieve werking

We sluiten het veldonderzoek af met een vermelding van partnerorganisaties van Contour zonder educatieve werking. (Bijlage 4) De partners die wel educatieve initiatieven in hun werking integreerden werden hierboven reeds besproken.

De hoofdopdracht van *Kunstencentrum BUDA* in Kortrijk is het ondersteunen van nationale en internationale kunstenaars uit alle disciplines, die in dit centrum werken. Vijf keer per jaar zijn er festivals waarin hun kunst wordt tentoon gesteld. *BUDA* is dus voornamelijk een werkplaats voor kunstenaars met een filmaanbod en een aanbod podiumkunsten.

Franky Devos, directeur van het centrum, is geen voorstander van een educatieve werking voor jongeren omdat *BUDA* voor hen geen aanbod heeft. Als creatieplek van jonge makers hangt het aanbod niet af van de programmatoren, maar van de kunstenaars. Er zijn echter wel een aantal plannen met betrekking tot jongeren, die geen deel uitmaken van een educatieve werking. In de zalen van het centrum zal een parallelprogramma opgezet worden dat overeenkomt met de drie smaakprofielen van jongeren. Drie films zullen simultaan starten voor de *amusementzoekers*, de *cultureel correcten* en de *alternatievelingen*. Ook scholen kunnen hun leerlingen naar het centrum brengen. De jongeren beslissen echter zelf naar welke film ze gaan, waardoor ze de filmzaal met een goed gevoel verlaten.⁸⁶

⁸⁶Daarnaast begeleidt *BUDA* een project voor Kortrijk rond cultuur en jongeren voor alle cultuurhuizen in de stad. Op een cultuurdag zullen alle Kortrijkse jongeren op de grote markt worden uitgenodigd voor een ontbijt,

Netwerk/ Centrum voor Hedendaagse Kunst in Aalst is een kunstencentrum met een focus op hedendaagse beeldende kunst. Kunstenaars uit binnen- en buitenland kunnen hier hun werk creëren en tentoon stellen. Vaak balanceert het werk van de kunstenaars op de grens tussen kunst en architectuur en beeld en ruimte. De werking van *Netwerk* draait rond tentoonstellingen, concerten, performances, film- en videovoorstellingen, lezingen en publicaties. Het centrum heeft geen educatieve werking voor scholen of jongeren.⁸⁷

Kunstencentrum *Argos* in Brussel was oorspronkelijk een verdeler van kunstfilms en video's. Vandaag wordt het werkterrein gevormd door de audiovisuele en de beeldende kunsten en de snijvlakken tussen deze disciplines. De werking omvat nu naast de verdeling van films ook productie, archivering, conservering en presentatie met tentoonstellingen en filmvoorstellingen. *Argos* hecht hierbij veel belang aan het kritisch omgaan met de evoluties binnen de digitale informatiemaatschappij. *Argos* heeft momenteel geen educatieve werking, maar er zijn plannen voor een aanzet hiervan vanaf 2010.⁸⁸

Kunstencentrum *Beursschouwburg* legt in haar programmering de nadruk op fotografie en bewegend beeld van voornamelijk jonge Belgische kunstenaars. Per seizoen wordt ook minstens één tentoonstelling georganiseerd. Ook deze organisatie heeft geen werking voor scholen of jongeren.⁸⁹

Courtisane is een festival voor film, video en mediakunst in Gent. Van 23 tot 26 april 2009 vond de achtste editie van het festival plaats met een mix van film, video, audiovisuele performance en mediakunst. Het centrale gegeven van deze editie was de samenhang tussen geschiedenis en geheugen. Er waren vertoningen in het *Kunstencentrum Vooruit*, *Cinema Sphinx*, *de Bank van de Arbeid* en *Film-Plateau Gent*. Het thema van dit festival is heel gelijklopend met het thema van *Contour 2009*. Er worden echter geen educatieve initiatieven voor scholen of jongeren genomen.⁹⁰

waarbij ze zelf kiezen uit een breed aanbod van concerten, theater, film en dans. Informatie uit een interview met Franky Devos (Bijlage 27)

⁸⁷ Informatie op de website van *Netwerk* <http://www.netwerk-art.be/nl>.

⁸⁸ Informatie op de website van de organisatie <http://www.argosarts.org> en uit een e-mail met Paul op 15/03/2009.

⁸⁹ Informatie op de website van de organisatie <http://www.beursschouwburg.be>. De *Beursschouwburg* stelde een aantal werken van videokunstenaars tentoon tijdens *Passage* in 2008. Met deze organisatie is er ook een 'zielsverwantschap' op basis van het enthousiasme voor kunst met bewegend beeld. Hetzelfde geldt voor *Argos*. (Beleidsplan 2010 – 2013: 21).

⁹⁰ Informatie op de website van de organisatie <http://www.courtisane.be>.

2. 5 Besluit

Het veldonderzoek leverde een beeld op van heel wat educatieve initiatieven voor secundaire scholen in culturele instellingen. We zetten de belangrijkste bevindingen op een rij met een bespreking van de doelgroepen, waarbij een speciale aandacht uitgaat naar het technisch- en beroepsonderwijs. Daarna volgen de voornaamste vormen in het educatief aanbod en materiaal voor scholen. Naast organisaties die een educatief aanbod voor scholen hebben, zijn er enkele culturele instellingen die een samenwerkingsverband op lange termijn uitbouwen met een bepaalde school. We bespreken hieruit enkele opmerkelijke initiatieven. Veel cultuurhuizen inspireren zich voor het ontwikkelen van educatieve pakketten op pedagogische modellen of op het onderwijs zelf. We vermelden daarom tenslotte ook de methodes die enkele organisaties gebruiken en de aansluiting bij de eindtermen van het onderwijs.

2. 5. 1 Doelgroepen

De meeste culturele organisaties hebben zowel een aanbod voor scholen als een aanbod voor jongeren in de vrije tijd. Meestal wordt geen exclusief onderscheid gemaakt tussen scholen en jongeren, maar zijn de activiteiten voor beiden toegankelijk. Een aanbod voor jongeren gaat in bijna alle gevallen samen met een aanbod voor kinderen, al dan niet in combinatie met een gezinsactiviteit. Enkele instellingen hebben enkel een educatief aanbod voor scholen.

In enkele interviews vroegen we aan de medewerkers of ze bij het ontwikkelen van een educatief aanbod of materiaal voor scholen rekening houden met de leeftijd of de onderwijsvorm van de leerlingen. De meeste organisaties maken hierin vooraf geen onderscheid. Het aanbod wordt aangepast in functie van de groep en van de praktische uitvoering, waarbij tijd en budget van belang zijn. Meestal kan een bepaald aanbod wel voor andere onderwijsvormen of leeftijden werken, mits een aanpassing aan de omstandigheden en aan de groep. *Zap33* bijvoorbeeld, communiceert op voorhand naar de gidsen dat zij hun rondleidingstijl aan een bepaalde leeftijd of onderwijsvorm moeten aanpassen.

Andere organisaties maken wel een bewuste indeling. Het *MuHKA* werkte verschillende pakketten uit voor kleuter- , basis- en secundair onderwijs, waarin bepaalde leerlijnen

worden doorgetrokken. De organisatie kiest echter bewust niet voor een opdeling in algemeen-, technisch- of beroepsonderwijs. Voor de tentoonstelling *Beaufort03* werd doelbewust voor jongeren tussen 7 en 15 jaar gekozen, omdat dit volgens de medewerkers de meest vatbare groep is voor dit soort evenement. (Interviews Bijlage 20, 23 en 24)

Vaak worden leerlingen uit het technisch- of beroepsonderwijs als een moeilijk te bereiken doelgroep beschouwd. Deze scholen blijven vaak in musea en culturele instellingen buiten beeld, omdat voor hen geen aanbod is uitgewerkt of omdat kunst en cultuur niet in het leerplan past. Soms gaan ook de leerkrachten van dergelijke scholen ervan uit dat hun leerlingen geen interesse hebben in culturele activiteiten, en wordt door hen daarom op dit vlak weinig initiatief genomen. (Interview met Tijn Bossuyt, Bijlage 26) *De Veerman* ging de uitdaging aan om kunst ook voor deze jongeren boeiend te maken. Samen met het *Middelheimmuseum* werkte de organisatie het project *Kunstvakwerk* uit voor leerlingen uit het technisch- en beroepsonderwijs.⁹¹ Hiervoor werd in de loop van het schooljaar 2006 – 2007 met vijf verschillende klassen uit het *SPIA (Stedelijk Polytechnisch Instituut van Antwerpen)* met kunstenaars en het museum samengewerkt. De kracht van het project lag in de meerwaarde die de school en het museum elkaar te bieden hadden. Die werd gevonden op de snijlijn *techniek*. Maar waar voor de leerlingen van *SPIA* de functionaliteit centraal staat, primeert in de beeldende kunst het verhaal en de betekenis. De leerlingen waren tussen 14 en 17 jaar en volgden de opleidingen carrosserie, bouw, houtbewerking, lassen en sanitair. Na eerst kennis gemaakt te hebben met het museum en met de taal van beeldende kunst, werkten de leerlingen onder begeleiding van een kunstenaar gedurende een week aan een eigen kunstwerk. De resultaten van het hele proces werden in de school en in het museum tentoon gesteld.

Het project was het product van een intensief traject, waarbij goede communicatie en afspraken met de directie, de leerkrachten, de leerlingen, de kunstenaars de medewerkers van de publiekswerking en de gidsen van het museum essentieel was. Wegens het succes van het project werd later ook een handleiding voor het werken met vaktechnische schoolopleidingen door *De Veerman* uitgegeven.⁹²

⁹¹ Andere projecten van *De Veerman* waaraan ook technische- en beroepsscholen deelnamen zijn: *Drummen voor cultuur*, *Cookies* en *Kom op Verhaal*.

⁹² *Kunstvakwerk. Handleiding voor een optimale samenwerking tussen een museum en een vaktechnische school.*

2. 5. 2 Educatief aanbod en materiaal

2. 5. 2. 1 De interactieve rondleiding

De rondleiding, al dan niet interactief, blijkt een populaire educatieve formule voor leerlingen van het secundair onderwijs. Tien organisaties uit het veldonderzoek bieden rondleidingen aan voor scholen, die al dan niet aan een tentoonstelling zijn verbonden. Zeven van deze instellingen zijn gespecialiseerd in hedendaagse beeldende kunst en de overgrote meerderheid van de rondleidingen zijn interactief. Meestal wordt een rondleiding voor scholen aangeboden bij een lopende tentoonstelling, maar enkele grotere organisaties bieden die mogelijkheid ook met betrekking tot de vaste collectie.

De rondleidingen zijn steeds actief of interactief en in dialoog met de gids, waarbij wordt gezocht naar aanknopingspunten bij de leefwereld van de jongeren. Ervaring, waarneming en gesprek staan centraal en soms worden ook doe- activiteiten en zoekopdrachten opgegeven. Leerlingen leren gericht kijken en maken kennis met de beeldtaal, maar verder wordt ook belang gehecht aan het leren appreciëren van de kunstwerken, het stimuleren van de verbeelding, het scheppen van een analytische en kritische geest en het zich mondeling leren uitdrukken.

Bij een interactieve rondleiding neemt de gids niet de rol aan van kennisoverdrager, maar van begeleider of moderator. In plaats van een monoloog, staat hier interactie en dialoog met het publiek centraal.⁹³ Door middel van vraaggerekstechnieken streeft de gids tweerichtingsverkeer na in de communicatie. Hij beschouwt zijn publiek niet als onwetend, maar als een volwaardige partner in het denkproces. De gids stelt open vragen en brengt de informatie niet op een belerende of moraliserende manier aan. Elke groep bestaat uit individuen, die een eigen persoonlijkheid en mening hebben. Om deze reden wordt getracht aansluiting te vinden bij de verschillende achtergronden van de deelnemers. Ook het kunstwerk wordt centraal gesteld. De betekenis en het verhaal hierachter wordt mee geproduceerd door de toeschouwers en de inhoud van het kunstwerk moet vertaald worden naar het niveau en naar de leef- en denkwereld van de groep. De gids peilt voortdurend of iedereen in de groep kan volgen door op de reacties en de gezichtsuitdrukkingen van de

⁹³ Het *MuHKA* specialiseerde zich in het geven van interactieve rondleidingen, die aanvankelijk enkel voor scholen waren bedoeld, maar later ook voor volwassenen werden uitgewerkt. (Interview met Sophie Gregoir, Bijlage 24) Janien Prummel en Peggy Saey van het *MuHKA* werkten een methodiek uit om volwassenen interactief rond te leiden in een museum.

deelnemers te letten. In de opdrachten van een interactieve rondleiding wordt tenslotte elke vorm van betutteling en schoolse aanpak afgewezen.⁹⁴

Een interactieve rondleiding die uitgaat van een thematische benadering is een dankbare vorm voor scholen. Hierbij wordt niet enkel het aantal te bezoeken kunstwerken beperkt, maar kan er ook een onderwerp gekozen worden dat aansluit bij de leefwereld van de jongeren. Verder kunnen leerkrachten vanuit verschillende invalshoeken via een thematische rondleiding aansluiting vinden bij hun vak.

2. 5. 2. 2 De workshop

De workshop heeft een vaste plaats naast de rondleiding in het educatief aanbod voor secundaire scholen. Vijftien organisaties uit de veldanalyse bieden workshops aan, die soms ook de naam *atelier* of *creatief atelier* meekregen. Workshops worden vooral georganiseerd door de instellingen die gespecialiseerd zijn in hedendaagse beeldende kunst en ze zijn dikwijls een optie na een interactieve rondleiding. Ook veel kunsteducatieve organisaties, vooral deze die werken rond audiovisuele kunst, bieden workshops aan.

De besproken kunsteducatieve organisaties audiovisuele kunst organiseren voornamelijk actieve workshops, waarbij ze jongeren technische en kritische inzichten willen geven via een actieve omgang met filmmateriaal. Soms worden ook beschouwende workshops aangeboden, waarin leerlingen een overzicht krijgen van de voorlopers van de film of waarbij een filmbespreking wordt gegeven bij een filmvoorstelling. Ook de kunsteducatieve organisaties beeldende kunst richten zich in hun audiovisuele workshops tot het zelf maken en monteren van een film, waarbij gestreefd wordt naar een bewuste manier van kijken.

De organisaties hedendaagse kunst met een educatieve werking bieden eveneens workshops aan, waarin leerlingen eerst indrukken opdoen bij de kunstwerken via een rondleiding. Daarna worden die indrukken zichtbaar gemaakt door met verschillende media te experimenteren. Dit kan gaan van collages of tekeningen maken en schrijven tot performance, experimenteren met film of fotografie en het maken van kunstwerken. Het actief bezig zijn met media wil men steeds koppelen aan het waarnemen van kunst.

⁹⁴ Voor de concrete uitwerking van een dergelijke interactieve rondleidingsformule voor jongeren, verwijzen we naar de bespreking van het *MuHKA* in de veldanalyse en naar het bijhorende interview met Sophie Gregoir. (Bijlage 24)

Uitzonderlijk worden deze workshops ook begeleid door een kunstenaar die de leerlingen de kneepjes van het vak leert.

De meeste organisaties audiovisuele kunst met een educatieve werking bieden geen workshops aan, maar een filmprogramma voor scholen met een inleiding of nabespreking. Ook de organisaties hedendaagse beeldende kunst of audiovisuele kunst met een wandelparcours bieden geen workshops aan.⁹⁵

2. 5. 2. 3 De lesmap

Het educatief materiaal bestaat voornamelijk uit lesmappen, die voor of na een bezoek aan een instelling door de leerkracht gebruikt kunnen worden. Dertien organisaties maakten een lesmap voor leerkrachten van het secundair onderwijs.⁹⁶ Meestal wordt de map aan een tentoonstelling of aan een bepaalde film gekoppeld. Lesmappen krijgen ook vaak de naam *didactische map* of *pedagogisch dossier voor leerkrachten*. Soms worden ook kijkwijzers of lesmappen voor leerlingen aangeboden.

De inhoud van de lesmappen van de organisaties in de hedendaagse beeldende kunst is voor een groot deel gelijklopend. Ze kunnen door de leerkrachten voor of na het bezoek aan de tentoonstelling gebruikt worden en we kunnen de inhoud indelen volgens drie activiteiten: het geven van informatie, het stellen van vragen aan de leerlingen en het suggereren van opdrachten.

In de mappen wordt dikwijls informatie gegeven over de tentoonstelling en over de thema's, de kunstwerken en de kunstenaars die hierbij horen. Soms is er een overzicht van geschiedkundige feiten rond de tentoonstelling, of wordt een verklarende woordenlijst toegevoegd. De vragen die in de lesmappen worden gesteld en die voor de leerlingen bedoeld zijn, gaan dikwijls over de kunstwerken. Daarnaast peilen ze ook naar de eigen mening en naar de smaak van de leerlingen, waarbij alles aan de leefwereld en aan de ervaringen van de bezoekers wordt gekoppeld.

Verder worden in de mappen een hele reeks opdrachten gesuggereerd. Hierbij mogen leerlingen afbeeldingen opzoeken en een plakboek of documentatiemap aanmaken. Ze

⁹⁵ *Superstories* is hierop de uitzondering, waarbij ter afsluiting van een rondleiding een workshop kan gevolgd worden in het *Zaplab* van Z33.

⁹⁶ Dit zijn *S.M.A.K.*, *Bozar*, *Middelheimmuseum*, *Z33*, *BE-PART*, *Beaufort03*, *Lessen in het Donker*, *Jekino Educatie*, *Rasa*, *Wiels*, *Cultuurcentrum Mechelen*, *Internationaal Kortfilmfestival Leuven* en *Superstories*.

kunnen ook informatie opzoeken in boeken of op het internet. Er zijn heel wat creatieve opdrachten, waarbij jongeren mogen knutselen, ontwerpen, schilderen, een zelfportret of een foto maken en een verhaal verzinnen. Daarnaast kunnen leerkrachten hun groep aanzetten tot een filosofisch gesprek of debat. Een zeldzame keer worden ook kijkopdrachten gegeven, zoals het groeperen van afbeeldingen.

De lesmappen van de kunsteducatieve organisaties in de audiovisuele kunst bevatten een filmfiche en informatie over de film, de regisseur, de producent, het verhaal en de personages. Verder wordt ook de stijl en het thema van de film behandeld en wordt gepeild naar de reacties van de leerlingen.

2. 5. 3 Schoolprojecten en andere samenwerkingsverbanden

Naast organisaties die een educatief aanbod hebben voor scholen, zijn er enkele culturele instellingen die een samenwerkingsverband op lange termijn uitbouwen met een bepaalde school.⁹⁷

Langdurige samenwerkingsprojecten met scholen hebben soms de bedoeling om moeilijk bereikbare doelgroepen aan te spreken. Eerder in dit onderzoek vermeldden we al het kunsteducatief project *Kunstvakwerk*, waarbij ook leerlingen uit het technisch- en beroepsonderwijs werden betrokken. Dergelijke samenwerkingsinitiatieven zijn in de culturele sector geen uitzondering meer. Ook *Het Paleis* werkt momenteel voor een periode van twee jaar samen met het *Leonardo Lyceum Quellinstraat* in Antwerpen aan het project *Helden*. Het samenwerkingsproces zal worden afgesloten met een theatervoorstelling, gerealiseerd door leerlingen van allochtone afkomst met een taalachterstand. Het *Etnografisch Museum van Antwerpen* werkt samen met kinder- en jeugdschrijfster Marita de Sterck. Het *Ticuna-project* wil leerlingen en jongeren in contact brengen met verhalen van de Ticuna-Indianen van Brazilië, een volk dat geen geschrift heeft.

2. 5. 4 Kunsteducatieve methodes

Enkele organisaties uit de veldanalyse werkten methodes uit in verband met kunsteducatie of rond het actief omgaan met leerlingen in een culturele context. *De Veerman* ontwikkelde een methodiek met betrekking tot kunsteducatie aan de hand van een klaverbladmodel, dat

⁹⁷ De studievoormiddag van de *Cultuurbeurs voor Onderwijs* behandelde deze thematiek.

uitgaat van de mens en zijn vermogen tot waarnemen, ordenen en vormgeven. Vanuit dit model maakt *De Veerman* langdurige projecten met een duurzaam karakter voor scholen, waarbij zowel beleving, inzicht als kennis hand in hand gaan.⁹⁸

Het *MuHKA* werkte een rondleidingsmethodiek voor scholen uit en reikt methodes aan voor toekomstige leerkrachten. Zo wil men via het project *Dubbelfocus* leerlingen prikkelen om naar kunst te kijken, leerkrachten zelf leren kijken of jongeren leren begeleiden in hun kijken.⁹⁹ *Dubbelfocus* kan als dagactiviteit aangevraagd worden en bestaat daarnaast ook als publicatie. Ook *SKOOP!* is een actiedag voor leerkrachten met een begeleidende publicatie, die een antwoord biedt op hoe audiovisuele vorming aan jongeren en hun leerkrachten aangepakt kan worden.

2.5.5 Eindtermen

Veel culturele instellingen houden rekening met de opdracht en praktijken van scholen en met de eindtermen die voor alle scholen gelden.

Eindtermen zijn minimumdoelstellingen die door de Vlaamse Gemeenschap werden opgesteld en die door de scholen bij een meerderheid van de leerlingen van een bepaald studieniveau en van een bepaalde studierichting bereikt moeten worden. Het zijn de basiscompetenties die jongeren nodig hebben om in de maatschappij te kunnen functioneren. Ze kunnen vakgebonden of vakoverschrijdend zijn en richten zich op kwaliteiten met betrekking tot kennis, inzicht, attitudes en vaardigheden.

Vakoverschrijdende eindtermen zijn minimumdoelen die niet specifiek behoren tot een vakgebied, maar die door middel van meerdere vakken of onderwijsprojecten worden nagestreefd. Vakoverschrijdende eindtermen komen over de verschillende onderwijsvormen voor.¹⁰⁰

Door de invoering van de vakoverschrijdende eindterm *Muzisch – creatieve vorming* werd kunst en cultuur voor elke leerling via het onderwijs toegankelijk. Deze eindterm werd vanaf de tweede graad van het secundair onderwijs via alle vakken geïmplementeerd in het

⁹⁸ Voor meer informatie hierover verwijzen we naar het interview met Tjil Bossuyt (Bijlage 26) en naar Anckaert, 2007: 35 - 37.

⁹⁹ *MuHKA publiekswerking* in samenwerking met *CANON Cultuurcel*.

¹⁰⁰ Het betreft de termen *gezondheidseducatie, leren leren, milieueducatie, muzisch – creatieve vorming, opvoeden tot burgerzin* en *sociale vaardigheden*. Ze werden ingevoerd in de tweede en in de derde graad van het ASO, TSO, KSO en BSO in september 2002.

Vlaams onderwijscurriculum, vanuit het uitgangspunt dat kunst en cultuur een belangrijke rol speelt in het ontwikkelingsproces van alle leerlingen. Leerkrachten van elk vak moeten met deze eindterm rekening houden. (De Coninck, 2002: 165) We namen een overzicht op in een tabel.

Schema 1: Vakoverschrijdende eindterm muzisch – creatieve vorming

Tweede graad, de leerlingen:

1. exploreren muzisch-creatieve uitingen zoals muziek, toneel, literatuur, dans, schilder- en bouwkunst, design, interieurs, mode en kleding, gebruiksvoorwerpen enz. als elementen die het cultuurbeeld van een gemeenschap mee bepalen: als statussymbool, als uiting van een persoonlijke esthetische smaak of als functioneel element.
2. ervaren dat muzisch-creatieve uitingen een mondiaal verschijnsel zijn en voorkomen op veel verschillende plaatsen, zoals musea, galerijen, publieke plaatsen (metro, stations), openbare gebouwen, fabrieken, kantoren, religieuze plaatsen, private huizen, tuinen en parken,
3. erkennen de mogelijkheden van het gebruik van nieuwe technologieën (zoals ICT) en nieuwe media in en de impact van nieuwe materialen op verschillende muzisch-creatieve uitingen.
4. maken kennis met muzisch-creatieve productieprocessen en de activiteiten die deze processen ondersteunen.

Derde graad, de leerlingen:

1. staan open voor diverse muzisch-creatieve uitingen, zoals dans, design, muziek, architectuur,
2. ervaren muzisch-creatieve uitingen als een verrijkende inspiratie om te functioneren in de eigen leefwereld en om zich te kunnen inleven in die van anderen.
3. kunnen bij eigen muzisch-creatieve uitingen waarden en gevoelens betrekken, er vorm aan geven en dit als verrijkend ervaren.
4. zien in dat ten gevolge van nieuwe technieken en materialen de kunsten, de techniek en de wetenschappen meer en meer integreren.

Bron: <http://www.ond.vlaanderen.be>

De vakoverschrijdende eindtermen worden vaak door culturele instellingen gebruikt, omdat ze hiermee kunnen inspelen op de leefwereld van leerlingen. Ze zijn een gemakkelijke instap en een koppeling aan de werking van de school, waardoor ze drempelverlagend werken. Vaak wordt ook naar deze eindtermen verwezen in brochures die de educatieve werking van de culturele organisatie illustreren. Leerkrachten kunnen hierdoor zien dat voorstellingen of activiteiten perfect in hun leerplan passen. Soms wordt ook via een vakgroep leerkrachten in samenwerking met een culturele instelling nagedacht over een integratie van de eindtermen in het educatief aanbod.

Leerkrachten maken graag gebruik van projecten of initiatieven die naar de vakoverschrijdende eindtermen verwijzen, omdat op het einde van het schooljaar aandacht

moet besteed zijn aan een heel aantal van deze termen. Het bezoek aan een culturele instelling is meestal gekoppeld aan het behalen van de vakoverschrijdende eindterm *muzisch – creatieve vorming*. Culturele organisaties krijgen hierdoor niet enkel leerkrachten van esthetica of plastische vorming, maar van allerlei vakken en onderwijsvormen over de vloer. Meestal wordt de theoretische basis die leerlingen vanuit de school meekrijgen bij een bezoek aan een culturele instelling gekoppeld aan verschillende vaardigheden en attitudes. Leerlingen moeten luisteren, dingen opzoeken, creatief bezig zijn of met elkaar samenwerken. De taken die aan het culturele bezoek zijn gekoppeld worden soms ook aan verschillende vakken verbonden. Zo kan een spreek- of schrijfoefening deel uitmaken van het vak nederlands of kan een taak voor geschiedenis opgegeven worden.¹⁰¹

Meestal wordt verwezen naar de eindterm *muzisch – creatieve vorming*, maar soms kunnen ook andere eindtermen een inspiratiebron zijn. Het *Middelheimmuseum* heeft handleidingen uitgewerkt voor leerkrachten die zelf hun leerlingen door het museum willen gidsen. Ook hierin wordt telkens een lijst toegevoegd van relevante eindtermen, waarbij wordt verwezen naar de termen van algemeen-, technisch- en kunstsecundair onderwijs en naar de vakken aardrijkskunde en nederlands. Naast de vakoverschrijdende eindtermen van *muzisch – creatieve vorming* komen ook enkele termen van *opvoeden tot burgerzin, milieueducatie en sociale vaardigheden* voor.

Bij de organisaties die we opnamen in de veldanalyse komen verwijzingen naar de eindtermen voor in de rondleidingen, workshops en lesmappen.

In de interviews die voor de veldanalyse van dit onderzoek werden afgenomen, kregen de medewerkers de vraag of de organisatie in het educatief aanbod rekening houdt met vakgebonden of vakoverschrijdende eindtermen. Hieruit blijkt dat in het *MuHKA* voor de uitwerking van een educatief aanbod rekening wordt gehouden met de eindtermen en dat hiervoor niet enkel leerkrachten van muzische vakken worden aangetrokken. Ook het aanbod van *BE-PART Atelier* past perfect binnen de eindtermen en leerkrachten van verschillende vakken bezoeken de instelling. In het educatief aanbod van *Zap33* wordt steeds naar de leerplannen en naar de eindtermen van het basisonderwijs en van de eerste graad van het secundair onderwijs verwezen.

¹⁰¹ Informatie uit de voordracht van leerkracht Dirk Devogel (Koninklijk Atheneum II Antwerpen) tijdens de sessie *Museumverhalen* op de studievoormiddag van de *Cultuurbeurs voor Onderwijs*.

DEEL 4

DE ONTWIKKELING VAN EEN EDUCATIEF PAKKET VOOR HET SECUNDAIR ONDERWIJS

In dit deel gaan we dieper in op enkele praktische aspecten die Contour in overweging kan nemen bij de opstart en de verdere ontwikkeling van een educatief pakket voor secundair onderwijs. De klemtoon ligt op de communicatie.

Een eerste paragraaf peilt naar de visie van Contour met betrekking tot een educatieve werking. Daarna wordt nagegaan hoe een educatief aanbod specifiek naar secundaire scholen kan gecommuniceerd worden. We overlopen de negen stappen in de uitvoering van een communicatieplan en brengen een diepere focus op de doelgroep onderwijs. Vervolgens onderzoeken we de media en de kanalen van een communicatie naar deze doelgroep, waarbij we illustreren met een aantal voorbeelden uit de praktijk. We overlopen ook de communicatie van Contour tijdens een biënnalejaar. Een laatste paragraaf behandelt de haalbaarheid van een educatieve werking voor scholen in de organisatie. We onderzoeken de integratie, de evaluatie en de beschikbare middelen.

Telkens toetsen we aan de praktijk, via interviews met culturele organisaties en interviews met Contour zelf.

1. Visie van Contour met betrekking tot een educatief pakket

Om de mening van Contour met betrekking tot een educatief pakket te achterhalen, legden we de medewerkers enkele vragen voor, die peilen naar hun visie op een dergelijke werking. Meer bepaald stelden we de vragen waarom de organisatie een educatieve werking wil uitbouwen en welke doelgroepen en vormen van educatief aanbod hierbij beoogd worden.

De interesse van Contour met betrekking tot educatie werd aangewakkerd door enkele aanvragen van scholen in Mechelen, die de *Biënnale voor bewegend beeld* wilden bezoeken. De organisatie heeft reeds een gidsenwerking met een professioneel opgeleid team dat rondleidingen geeft tijdens deze tentoonstelling, maar aan een programma op maat van de

doelgroep 'jongeren' werd tot op heden nog niet gewerkt. Contour wil daarom enkele educatieve initiatieven uitbouwen voor jongeren uit het secundair onderwijs. Om het aanbod bij uitbreiding ook voor jeugd in een vrijetijdscontext toegankelijk te maken worden momenteel ook voor deze doelgroep initiatieven overwogen.

De organisatie beoogt enkele vormen van educatief aanbod, die aan de biënnale kunnen gekoppeld worden. Zo willen de medewerkers zeker een rondleiding voor jongeren organiseren, omdat het concept van de biënnale helemaal is opgevat als een wandeling. Een actieve workshop, waarbij jongeren zelf een film maken, vinden de medewerkers daarentegen niet echt bij de organisatie passen. Een beschouwende workshop in de vorm van een inleiding of een initiatie in de videokunst behoort wel tot de mogelijkheden. Contour ziet een lesmap tenslotte als een arbeidsintensieve investering die echter op termijn wel rendeert, omdat leerkrachten met een dergelijke map ook op eigen initiatief de tentoonstelling kunnen bezoeken. Een educatief pakket voor scholen moet verder aan de eisen van de leerkrachten voldoen, moet makkelijk werkbaar zijn en moet nieuwe doelgroepen aantrekken. Naast een aanbod voor jongeren tijdens de biënnale werd ook gedacht aan een permanente educatieve werking in de vorm van lezingen die tijdens het jaar kunnen plaatsvinden. (Interview met Contour, Bijlage 21)

2 Communicatie

Het succes van een educatief programma staat of valt met de communicatie die errond wordt gevoerd. In deze paragraaf gaan we na hoe een educatief aanbod naar secundaire scholen kan gecommuniceerd worden. We stellen geen concreet communicatieplan op voor Contour, maar geven enkele suggesties en informatie over hoe de organisatie hiermee kan omgaan. Een bekendmaking van het aanbod naar scholen is belangrijk om de interesse van directies en leerkrachten aan te wakkeren voor een biënnalebezoek. De verdere communicatie tijdens het bezoek moet voornamelijk inspelen op de voorkeuren van de leerlingen. Daarom namen we in deze paragraaf naast communicatie voor scholen ook een deel over communicatie voor jongeren op.

2.1 Het opstellen van een communicatieplan

Om een educatieve werking bij het beoogde publiek bekend te maken, kan een communicatieplan worden opgesteld. Hierbij bieden negen stappen een handige leidraad om communicatiestrategieën uit te werken.

Schema 2: Communicatieplan in negen stappen

1. Doelstellingen bepalen	WAT wil je bereiken binnen welke termijn?
2. Doelgroepen bepalen	WIE wil je bereiken?
3. De boodschap formuleren	WAT ga je communiceren?
4. Media en kanalen bepalen	WELKE MIDDELEN ga je inzetten?
5. Planning opmaken	WANNEER ga je wat communiceren?
6. Organisatie	WIE is verantwoordelijk voor het communicatieproces?
7. Budget	KOSTPRIJS bepalen van je communicatie
8. Monitoring	STEEKPROEVEN om te achterhalen wat je communicatie teweegbrengt
9. Evaluatie	In welke mate werden de communicatiedoelstellingen bereikt?

Bron: WEYTS, K. (2003), Communicatieplanning van theorie naar praktijk: p. 32.

De organisatie bepaalt best eerst enkele communicatiedoelstellingen, die een antwoord geven op de vraag waarom een specifieke communicatie moet worden opgezet en wat men hiermee wil bereiken. Deze communicatiedoelstellingen zijn afgeleiden van de algemene doelstellingen die de organisatie voorop stelt en ze zijn steeds te realiseren binnen een bepaalde termijn. Een voorbeeld van een communicatiedoelstelling voor Contour zou als volgt kunnen luiden:

De leerkrachten van de scholen die in de omgeving van Contour wonen vanaf maart aanzetten om zich in te schrijven voor de educatieve workshops, die tijdens de biënnale zullen plaatsvinden.

Om een goede communicatie uit te bouwen moet verder bepaald worden welke doelgroepen Contour beoogt of welk publiek de organisatie wil aanspreken. Contour wil voornamelijk aan publieksvernieuwing werken, waarbij een tot nu toe onbekende doelgroep zal worden aangesproken. Daarom is een grondige kennis van het publiek 'jongeren in schoolverband' en 'jongeren in de vrije tijd' een absolute voorwaarde.

De medewerkers van Contour zullen verder een specifieke boodschap moeten vastleggen, om met de doelgroepen te kunnen communiceren. Deze communicatieboodschap moet te onderscheiden zijn van andere boodschappen en moet daarom coherent, geloofwaardig, herkenbaar, begrijpbaar, zichtbaar, duurzaam en aanpasbaar zijn. Vooral in een communicatie naar jongeren toe is de manier waarop de boodschap wordt vastgelegd belangrijk.¹⁰²

Contour kan vervolgens een aantal media en kanalen bepalen om de boodschap over te brengen. De keuzes die hierbij gemaakt worden zijn afhankelijk van de doelstellingen, de doelgroep en de boodschap, maar ook van het beschikbare budget. Meestal wordt voor verschillende vormen van media gekozen in de vorm van een mediamix.¹⁰³

Een goede planning is verder essentieel in een communicatieproces en duidelijke afspraken zijn nodig over wie welke taken op zich neemt.

Tenslotte moet een realistische kostenbegroting aan het communicatieplan worden gekoppeld, waarbij de grote posten vooraf worden vastgelegd. Verder is ook een meting van de resultaten van de communicatieacties nodig en een evaluatie van het hele communicatieproces, waarbij wordt nagegaan in welke mate de communicatiedoelstellingen bereikt zijn. (Weyts, 2003: 33 – 67)

2.2 De doelgroepen van de communicatie

Het bepalen van de doelgroep is de tweede stap in een communicatieplan. In deze paragraaf gaan we wat dieper in op de doelgroepen die Contour wil bereiken. Heel wat publicaties, waaronder deze van Franky Devos, geven nuttige tips over communicatiestrategieën naar jongeren toe.¹⁰⁴ In dit onderzoek, dat een educatief aanbod voor onderwijs voorop stelt, is het echter belangrijk om voornamelijk de communicatie voor scholen te verduidelijken.

¹⁰² In een volgende paragraaf geven we hiervan enkele voorbeelden.

¹⁰³ De verschillende media en kanalen worden verder in dit deel besproken.

¹⁰⁴ De publicaties *Ambrassadeurs*, en *Jong en grijpbaar* focussen op communicatie naar jongeren.

2. 2. 1 Communicatie voor scholen

De communicatie van een educatieve werking voor scholen moet voornamelijk de directie en de leerkrachten bereiken. In de bekendmaking naar scholen kan een culturele organisatie hierbij best een aantal vuistregels respecteren.

Eerst moet bepaald worden welke scholen in de communicatie zullen betrokken worden. Zo kunnen enkel lokale scholen in de stad aangeschreven worden of men kan uit een groter aanbod van scholen kiezen. Bij de keuze van de scholen is het belangrijk om enkel de enthousiaste scholen te contacteren of scholen die in hun curriculum kunst, cultuur of iets dat overeenkomt met het educatief aanbod van de instelling hebben opgenomen. Men kan beter een intensief contact onderhouden met een kleiner aantal scholen dan een onpersoonlijke aanpak uit te werken die voor alle scholen dezelfde is.

Scholen krijgen vaak allerhande brochures van culturele activiteiten en van instellingen die een educatief aanbod aanprijzen. Exclusiviteit in het aanbod kan scholen stimuleren om toch deel te nemen. Originaliteit is trouwens niet enkel voor het aanbod nodig, maar ook voor de manier waarop dit aangekondigd wordt.

Men laat scholen best zo weinig mogelijk zelf inspanningen verrichten bij het kiezen van een aanbod. Daarom kan je als culturele instelling best alles kant en klaar afleveren en wordt gebruik gemaakt van de communicatiekanalen van de school. Hierbij moet echter niet automatisch op extra inzet van de school vertrouwd worden.

Het is erg belangrijk om met een aantal zelf uitgekozen scholen een langlopende relatie op te bouwen, die elk jaar opnieuw verstevigd wordt. Een culturele organisatie kan daarenboven blijven investeren in zijn schoolpartners door leerkrachten te verwennen en op regelmatige basis voor een gratis activiteit uit te nodigen.

In de omgang met scholen zijn vaste contactpersonen noodzakelijk. Dit kan bijvoorbeeld iemand van de directie zijn of één of meerder 'actieve' leerkrachten die het initiatief nemen om een educatieve uitstap te organiseren. (Bureau Promotie Podiumkunsten, 2005: 4 – 5)
Het individueel contact met leerkrachten is essentieel, maar ook zeer arbeidsintensief. (Interview met Franky Devos, Bijlage 27)

2. 2. 2 Communicatie voor jongeren

In een communicatieproces voor onderwijs zijn de directie en de leerkrachten het eerste aanspreekpunt. De promotie van het pakket zal dus naar hen gericht zijn. De communicatie die inherent is aan de culturele activiteit zelf is echter best op de leerlingen afgestemd en is identiek aan de communicatie voor jongeren in een vrijetijdscontext.

Omdat voor jongeren schoolse activiteiten niet aantrekkelijk zijn, moet alles wat doet denken aan het klassieke leerling-leerkracht model vermeden worden en kan de boodschap best niet op een belerende manier aangebracht worden. Verder hebben jongeren als het op kunst en cultuur aankomt eerder een conservatieve dan een avant-garde smaak, in tegenstelling tot de smaak voor commerciële producten. Herkenbaarheid van het culturele product, het spreken van begrijpelijke taal en een aansluiting bij de leefwereld zijn noodzakelijke ingrediënten in een communicatieproces voor jongeren. (Devos, 2004: 25)

2.3 Media en kanalen voor het secundair onderwijs

Naast het bepalen van de doelgroep is ook het vastleggen van de media en de kanalen waarlangs de boodschap het publiek kan bereiken een belangrijke stap in een communicatieplan. Om de specifieke communicatiemedia en -kanalen voor scholen van het secundair onderwijs weer te geven, zochten we naar voorbeelden die in de praktijk door culturele organisaties gebruikt worden. Daarnaast vonden we een aantal massamedia die voor secundaire scholen worden aangewend en onderzochten we communicatiemedia en – kanalen die in de scholen zelf worden gebruikt.

2. 3. 1 Voorbeelden uit de praktijk

We vroegen aan de medewerkers van enkele culturele organisaties hoe zij hun educatieve werking bekend maken en waaruit de communicatie en promotie voor scholen in hun instelling bestaat.

BE-PART Atelier verspreidt flyers naar scholen, waarop het programma voor basis- en secundair onderwijs wordt aangekondigd. Op het einde van elk schooljaar is er verder een infomoment voor leerkrachten en directies. De projecten die het volgende schooljaar op het programma staan, worden hierin toegelicht en de leerkrachten kunnen zich op dat moment

ook inschrijven voor de komende workshops. Ook de website van de instelling bevat informatie over de werking van *BE-PART Atelier*. Vooral de mond-tot-mond reclame is in het hele communicatieproces niet te verwaarlozen. Door naar scholen te gaan en bepaalde acties of projecten te ondernemen, kan de informatie onder de leerkrachten verspreid worden. (Interview met Dieter Debruyne, Bijlage 25)

In het *MuHKA* werken de afdeling *bemiddeling* en *communicatie* van de publiekswerking samen om het educatief aanbod te promoten. In 2008 werden alle mailadressen van het basis- en secundair onderwijs opgezocht. De workshops en films voor jongeren kregen een aparte flyer en de verdeling van deze media op strategische plaatsen was voelbaar in een stijging van het aantal reservaties. Verder werd zoals elk jaar in september een *museumnocturne voor onderwijs* georganiseerd met een feest en een receptie voor de leerkrachten. Het *MuHKA* was ook aanwezig op de *Cultuurbeurs voor Onderwijs* in Antwerpen en de medewerkers van het museum gingen een peterschap aan met de Arthurschool in Borgerhout. Hierbij werden een schooljaar lang gezamenlijke activiteiten en vorming georganiseerd voor het leerkrachten- en gidsenteam. (*MuHKA Jaarverslag 2008: 22 - 23*)

Op de website van de organisatie kan veel informatie over de educatieve werking voor onderwijs gevonden worden. De instelling stuurt ook een brochure voor onderwijs naar de scholen, waarin de werking van de educatieve dienst en het aanbod wordt bekend gemaakt en die soms de vorm van kaartjes of van een gadget aanneemt. Leerkrachten kunnen zich daarnaast ook abonneren op een elektronische nieuwsbrief en in *MuHKA-zine* wordt een pagina gewijd aan publiekswerking en onderwijs. Het *MuHKA* werkt verder samen met *Klasse*, de *lerarenkaart*, en *CANON Cultuurcel*.¹⁰⁵ (Interview met Sophie Gregoir, Bijlage 24)

Zap33 geeft elk jaar in mei een brochure uit voor scholen met een kalender van het lopende en van het volgende schooljaar. Hierin staat informatie over de tentoonstellingen, de thema's en de vakken, het aanbod en de prijs. *Zap-zine* is de nieuwsbrief van de organisatie, die vijf keer per jaar wordt uitgegeven en waarvoor leerkrachten zich kunnen inschrijven. De instelling organiseert ook een leerkrachtennamiddag en per tentoonstelling bekijken de

¹⁰⁵ De instelling ontwikkelde de actiedag *Dubbelfocus* voor leerkrachten en *Blikopener*, een spelpakket voor het basisonderwijs, in samenwerking met *CANON Cultuurcel*. In 2008 was er verder ook een samenwerking met *CANON Cultuurcel*, denktraject *Erfgoed en Secundair Onderwijs*, overlegplatform *MAS in jonge handen* en de *Commissie Onderwijs en Cultuur*.

medewerkers of er nog extra doelgroepen moeten aangeschreven worden of indien er nog extra materiaal naar klassen moet gaan. (Interview met Kaat Van Looken, Bijlage 20)

Voor de tentoonstelling *Beaufort03* werden relatief weinig acties op het vlak van communicatie ondernomen, omdat dit evenement in een slechte periode in de schoolkalender valt. Er wordt wel een mailing naar scholen en leerkrachten gedaan en daarnaast voert de organisatie promotie voor een *klassendag* voor leerkrachten. In enkele publicaties als *De Standaard*, *Knack*, *Plusmagazine* en *De Bond* wordt ook kort naar de educatieve werking van *Beaufort03* verwezen. (Interview met Colette Castermans, Bijlage 23)

Uit de interviews leiden we af dat er drie belangrijke kanalen zijn waarlangs culturele instellingen hun aanbod bekend maken bij secundaire scholen. Enerzijds zijn er de geschreven media, met flyers of brochures waarin het programma voor het onderwijs staat. Verder zijn ook de elektronische media populair, met een vermelding op de website van de organisatie, een mailactie naar scholen en een nieuwsbrief waarvoor leerkrachten zich kunnen inschrijven. Ook het rechtstreekse contact met de leerkrachten en de directie via leerkrachtendagen, - namiddagen of – avonden is belangrijk. Een bezoek aan de school of zelfs acties in samenwerking met leerkrachten en de mond-tot-mond reclame die hieruit volgt, zijn verder ook nuttige communicatiekanalen.

2. 3. 2 Massamedia voor scholen

Om een educatieve werking naar scholen bekend te maken heeft een culturele organisatie verder de keuze uit een aantal massamedia, waaronder enkele tijdschriften.

Klasse is een onderdeel van het *Agentschap voor Onderwijscommunicatie* van het ministerie van Onderwijs en geeft vier tijdschriften uit, waaronder *Klasse, maandblad voor onderwijs in Vlaanderen*. Dit tijdschrift wordt elke maand opgestuurd naar leerkrachten en naar al wie onderwijs verstrekt in Vlaanderen. Van het blad bestaat ook een versie voor de ouders van alle gezinnen met kinderen tot en met de eerste graad van het secundair onderwijs. In *Klasse* zit steeds een bijlage met informatie over allerlei instellingen of initiatieven die leerkrachten, al dan niet met hun klas, kunnen bezoeken. Deze initiatieven zijn verbonden aan de *Lerarenkaart*. *Maks!* is een tijdschrift voor leerlingen van het secundair onderwijs (14 tot 18 jaar), dat door *Klasse* wordt uitgegeven en dat via de school verspreid wordt. Hierin staan

een aantal culturele initiatieven die jongeren kunnen bezoeken en waarvoor ze via de *Leerlingenkaart* een reductie kunnen krijgen.¹⁰⁶

Zowel leerkrachten als leerlingen krijgen elk schooljaar een kaart, die hen verschillende voordelen levert. Met de *Lerarenkaart* kunnen onderwijzers voor allerlei evenementen en instellingen een prijsvermindering krijgen of ze kunnen ze zelfs helemaal gratis bezoeken op vertoon van de kaart. De activiteiten die met deze kaart voordelen opleveren worden steeds in het tijdschrift *Klasse* vermeld. Culturele instellingen doen hier vaak aan mee in de hoop ook hun leerlingen naar het aanbod te krijgen. Zowel de *Leerlingenkaart* als de *Lerarenkaart* hebben ook een website.

Verder zijn ook een aantal websites interessant voor de bekendmaking van een educatief aanbod. *UiTinVlaanderen.be* leek ons het meest interessant in de context van scholen, omdat deze site een aparte rubriek heeft waarin het culturele aanbod voor kinderen wordt opgenomen. Veel organisaties maken hiervan gebruik om ook hun educatief pakket voor jongeren en scholen bekend te maken. *KlasCement.net*, een website waarop leerkrachten informatie naar elkaar doorspelen, bevat een verwijzing naar *UiTinVlaanderen.be*.

Tenslotte vermelden we ook de cultuurbeurzen voor onderwijs. Op 13 mei organiseerde *Prospekta* samen met de stad Antwerpen de *Cultuurbeurs voor Onderwijs*. Hierbij konden verschillende culturele organisaties uit de provincie Antwerpen hun educatief aanbod bij het publiek bekend maken.¹⁰⁷ Cultuurbeurzen voor onderwijs zijn vanzelfsprekend een uitstekend communicatiekanaal voor instellingen die een werking voor scholen hebben.

2. 3. 3 Communicatiemedia- en kanalen in de school

Scholen hebben verschillende kanalen waarlangs ze informatie doorspelen naar leerkrachten en leerlingen. We bespreken enkele ideeën waarvan een culturele instelling gebruik kan maken. Hierbij is een nauwe samenwerking met de betreffende school een absolute vereiste.

¹⁰⁶ *GO! en co* is eveneens een tijdschrift voor leerkrachten. Dit huismagazine van het gemeenschapsonderwijs verschijnt viermaal per jaar. Elk personeelslid van de school krijgt hiervan een exemplaar toegestuurd. We vonden echter geen exemplaar waarin expliciet aandacht wordt besteed aan culturele evenementen.

¹⁰⁷ De eerste editie vond plaats in 2008, waarbij ook jeugdwerkers werden uitgenodigd op de *Cultuurmarkt voor Onderwijs en Jeugdwerk*.

Culturele organisaties kunnen een e-mail naar de school sturen, waarin het culturele evenement wordt aangekondigd. Het schoolbestuur kan dit op zijn beurt naar de leerkrachten verzenden. De directie van de school maakt vaak gebruik van e-mail in de communicatie naar de leerkrachten, waarin het cultureel evenement kan worden aangekondigd. Vandaag gebeurt het mailverkeer in vele scholen via *Smartschool*, een digitaal platform dat voornamelijk gebruikt wordt om materiaal tussen leerkrachten en leerlingen uit te wisselen. Daarnaast kan een culturele organisatie ook een e-mail rechtstreeks naar de leerkracht sturen. Het aanleggen van een leerkrachtendatabank met adressen is in deze context aanbevolen.

Affiches en flyers kunnen eveneens via of in de school verspreid worden. Ze kunnen met leerkrachten worden meegegeven of de organisatie kan ze zelf opgehangen in de nabijheid van of in de school. Deze media bevatten best enkel informatie over de educatieve werking voor scholen.

Via scholen kan ook een ambassadeurs- of vrijwilligerswerking worden opgestart. Een dergelijke werking wordt door culturele instellingen vaak gebruikt in de context van jongeren in de vrije tijd, maar een gelijkaardig initiatief kan ook perfect via het onderwijs gebeuren. Men kan via leerkrachten een aantal enthousiaste leerlingen benaderen, die mee helpen om ideeën uit te denken met betrekking tot communicatie. Zij kunnen bijvoorbeeld de website van de educatieve werking onderhouden en worden in ruil hiervoor uitgenodigd om tentoonstellingen of andere evenementen van de instelling te bezoeken.¹⁰⁸

Een laatste belangrijk kanaal zijn de leerkrachten zelf. Er kan een netwerk van enthousiaste leerkrachten uitgebouwd worden, die ook de mond-tot-mond reclame sterk kunnen bepalen. In elke school kan een leerkracht worden uitgekozen als aanspreekpunt. Culturele organisaties stellen vaak ook bij de opstart van een educatieve werking een werkgroep van leerkrachten samen, die kunnen helpen bij het uitdenken van initiatieven voor onderwijs en die een goede aansluiting van het materiaal bij de leerplannen mogelijk maken. (Bureau Promotie Podiumkunsten, 2005: 4 – 5)

¹⁰⁸ Franky Devos is echter niet erg te vinden voor een ambassadeurswerking van leerlingen. Projecten met ambassadeurs kunnen zich volgens de auteur beter niet te veel met school verbinden, omdat de activiteiten dan niet meer als leuk maar als verplicht worden gezien. (Devos, 2004a: 74)

Samenvattend kunnen we de communicatiemedia die culturele organisaties gebruiken in de bekendmaking van hun educatieve werking naar scholen van het secundair onderwijs als volgt indelen:

Tabel 8: Communicatiemedia voor het secundair onderwijs

Massamedia	Gedrukte media	Mondelinge media	Digitale media
Klasse voor Leraren	flyers	mond-tot-mond reclame	nieuwsbrief
Klasse voor Ouders	folders	schoolbezoek	e-mail
Maks!	brochures	leerkrachtenwerkgroep	website
Cultuurbeurs voor onderwijs	affiches	leerkrachtennamiddag	
UiTinVlaanderen.be	uitnodigingen	ambassadeurs	
Lerarenkaart.be		netwerk van leerkrachten	
Leerlingenkaart.be			

Bron: Eigen verwerking van gegevens

2. 4 De communicatie binnen de werking van Contour

De communicatie van Contour is in handen van een aantal externe medewerkers. V-G-S, het communicatiebureau van de organisatie, heeft al ervaring opgedaan in de culturele sector door een samenwerking met *Culturama* en het *STUK* in Leuven. (werkingsverslag 2008, 5) De grafisch vormgever van Contour is *Sfumato*, een bureau dat onder andere ook de publicaties *Smakers 2004*, *Smakers 2006*, *XS* en *Ambrassadeurs* ontwierp.¹⁰⁹ *Sfumato* staat ook in voor de algemene vormgeving en voor het ontwerp van de website. Het onderhoud van de website wordt verricht door *Minded Design*.¹¹⁰

V-G-S zorgt voor de communicatie, de marketing en de sponsorwerking. De organisatie stelt een strategie op, die aan een budget voor communicatie wordt gekoppeld. Hierin worden de media en de kanalen bepaald, en wordt advies gegeven over de doelgroepen. Verder worden de contacten met de pers verzorgd via een contactenboek.

¹⁰⁹ Voor de bespreking van de publiekswerking en de communicatie van Contour verwijzen we verder naar de situatieschets van Contour (deel1) in deze verhandeling.

¹¹⁰ Heel recent vernamen we dat Contour plannen heeft om in de nabije toekomst een intern personeelslid aan te nemen voor de communicatie en de publiekswerking. (Gesprek met Steven Op de Beeck op 12/05/2009)

Voor de bekendmaking van de *Biënnale voor bewegend beeld* gebruikt Contour een strategie die door het communicatiebureau wordt uitgetekend en die rekening houdt met de doelgroepen.

In het *Beleidsplan 2010 – 2013* vonden we een algemene communicatiestrategie voor de biënnale, en de *Subsidieaanvraag voor het geheel van de werking in 2008 en 2009* bevat een communicatiestrategie van de biënnale *Contour 2007*. Uit beide documenten leiden we af dat Contour van onderstaande communicatiemedia gebruik maakt om de tentoonstelling bekend te maken:

Tabel 9: *Communicatiemedia voor de biënnale van Contour*

Massamedia	Gedrukte media	Mondelinge media	Digitale media
De Witte Raaf	flyers	aanspreken van In&Uit Mechelen	nieuwsbrief
Paspartout	affiches	aanspreken van Dienst Cultuur	e-mail
(H)Art	folders	aanspreken van Cultuurraad	website
De Streekkrant	catalogus	aanspreken van middenstand	
Onder den Toren	bezoekersgids	aanspreken van verenigingen	
De Standaard Magazine	infopanelen	toeristische/culturele beurzen	
Focus Knack	wimpels	Gratis Dag van de Mechelaar	
Steps/De Zondag	tickets	persconferentie	
Etcetera	persmap/cd	rondleiding journalisten	
Rekto:verso:	grote affiches/bedrukking <i>De Lijn</i>	interviews	
Adrem quadri promotiekrant	banners		
website stad Mechelen	bedrukte bierviltjes		
Mechelen Blogt	placemats		
CultuurNet Vlaanderen	t-shirts		
Radio/Klara/RTV	potlood		

Bron: *Eigen verwerking gegevens uit Subsidieaanvraag voor het geheel van de werking in 2008 en 2009 en Beleidsplan 2010 – 2013 p. 22.*

Contour maakt gebruik van een uitgebreid gamma aan communicatiemedia voor de bekendmaking van de biënnale.¹¹¹ Voor elke biënnale worden advertenties in lokale en nationale massamedia geplaatst. De gedrukte media bestaan, naast materiaal dat nodig is voor de communicatie met het publiek, uit documentatie voor pers en media en uit

¹¹¹ Voor de bespreking van de media verwijzen we ook naar de situatieschets van Contour (deel 1), waarin een overzicht wordt gegeven van de complementaire producten die bij de biënnale horen.

promotiemateriaal. De biënnale wordt verder mondeling bekend gemaakt aan de Mechelse bevolking, maar ook aan een nationaal en internationaal publiek. De digitale media tenslotte bestaan uit een nieuwsbrief (nationaal en internationaal), die per trimester vanaf oktober in het jaar voor de biënnale worden verspreid en uit een website, die in de aanloop van de biënnale voortdurend wordt aangepast. Verder worden ook telkens e-mails verzonden naar belangrijke personen. Voor de communicatie naar scholen vond in 2007 een mailing plaats in mei en juni, die in september herhaald werd.

Door het gebruik van gerichte communicatiemediën voor de biënnale wil de organisatie de pers, het gespecialiseerd kunstpubliek, maar ook de stad Mechelen en haar inwoners aanspreken.

3. Haalbaarheid

In dit onderzoek is het belangrijk om naast de visie van Contour ook rekening te houden met de haalbaarheid van een educatieve werking. We bespreken de mogelijkheden van een integratie in de huidige werking, waarbij we nagaan wie zich op een educatieve werking kan toeleggen en hoe de initiatieven zullen geëvalueerd worden. Daarna onderzoeken we de beschikbare middelen voor een educatieve werking.

3.1 Integratie en evaluatie

De publiekswerking van Contour is momenteel in de handen van een aantal personen.¹¹² We stelden de vraag aan de medewerkers van Contour welk personeelslid de concrete uitvoering van een educatieve werking op zich kan nemen.

De personeelsleden van de organisatie voelen zich in feite niet in staat om een dergelijke werking bovenop hun dagelijkse activiteiten te nemen. De instelling beschikt over weinig voltijds personeel en een dergelijke werking zou dan in de handen vallen van de productieverantwoordelijke en één of enkele gidsen. Volgens Klaartje Brouns zijn een aantal gidsen wel geschikt voor dit soort werk, maar daarnaast kan de werking ook uitbesteed worden. Contour werkt nu ook voor elke biënnale samen met een externe curator en een

¹¹² Voor de bespreking van de publiekswerking van Contour verwijzen we naar de situatieschets van Contour (deel1) in deze verhandeling.

tentoonstellingsarchitect. De medewerkers zijn zich bewust dat een dergelijke vraag ook afhangt van het soort educatief pakket, de grootte ervan en het aantal financiële middelen. (Interview met Contour, Bijlage 21) Zoals reeds vermeld vernamen we recent dat Contour plannen heeft om in de nabije toekomst een intern personeelslid aan te nemen voor de communicatie en de publiekswerking. (Gesprek met Steven Op de Beeck op 12 mei 2009)

We stelden daarnaast ook aan enkele medewerkers van andere culturele instellingen de vraag hoeveel mensen zich bezig houden met de educatieve werking en hoeveel dit er zijn in verhouding tot het totaal aantal medewerkers. In het *MuHKA* bestaat de publiekswerking uit een groot aantal mensen. De eigenlijke educatieve werking wordt gedragen door de afdeling *bemiddeling*, die bestaat uit drie stafmedewerkers, een verantwoordelijke voor het balie- en suppoostenteam, het baliepersoneel en twee medewerkers die instaan voor de reservaties en de gidsenverdeling van de rondleidingen. Verder zijn er vijftien gidsen, die ook museumspelen uitwerken en die een kinder- en jongerenfolder maken.¹¹³ In de afdeling publiekswerking werkt een kwart van het totaal aantal medewerkers. In *BE-PART* is een educatief medewerker verantwoordelijk voor het Atelier, die samen met een coördinator instaat voor het uitvoerend werk en de begeleiding van de workshops. In *Z33* werken negen voltijdse stafmedewerkers en één halftime stafmedewerker educatie. Deze coördinator wordt gesteund door een vrijwilligerswerking met gidsen, waarvan een deel ook educatief bezig is. Samen vormen zij een werkgroep educatie, die drie à vier keer per jaar samenkomt. De dagelijkse werking van *Vzw Ku(n)st (Beaufort)* wordt gedragen door een projectsecretariaat en bestaat uit drie voltijdse medewerkers; een directeur, een boekhouder en een hoofd communicatie, pers en publiekswerking. De educatieve werking van de organisatie is in handen van dit laatste personeelslid. (Interviews Bijlage 18, 20, 24 en 25)

Naast een goede integratie zal de educatieve werking ook op geregelde tijdstippen moeten geëvalueerd en opgevolgd worden. De medewerkers van Contour stelden een evaluatie van de educatieve werking voor na de biënnale. Na elke *Biënnale voor bewegend beeld* vindt een grondige evaluatie plaats met de Raad van Bestuur, de Algemene Vergadering en het Artistiek Comité. Voor de evaluatie van de werking hadden de medewerkers van Contour

¹¹³ Verder bestaat de publiekswerking ook uit een afdeling communicatie, met een afdelingshoofd en vijf stafmedewerkers.

ook reeds contact met Kris Vermeulen, die eerder al de educatieve werking van *Mechelen in vrouwenhanden* in 2005 verzorgde. Contour is ook bereid om leerkrachten en leerlingen te laten meehelpen om bepaalde aspecten van de werking terug te koppelen. (Interview met Contour, Bijlage 21)

Voor het onderzoek naar de evaluatie van de educatieve werking gingen we eveneens ten rade bij enkele culturele instellingen en vroegen we aan de medewerkers hoe zijn hun educatieve werking evalueren. In *BE-PART Atelier* wordt voortdurend geëvalueerd met de educatieve medewerker, de coördinator educatie, de medewerkers van de organisatie en de kunstenaars. Ook in het *MuHKA* is er een constante evaluatie gedurende het schooljaar, waarbij de educatieve medewerkers overlopen wat wel en wat niet werkt en waarbij de reacties van het publiek worden nagegaan. *Zap33* vergadert na afloop van elk project met de projectcoördinator, de medewerkers en de gidsen, waarbij naar hun reacties wordt gevraagd en naar de reacties van de scholen. Na elk project is er ook een vergadering binnen de werkgroep educatie. *Zap33* heeft daarnaast ook een pedagogisch begeleider, die regelmatig scholen bezoekt om eventuele problemen te melden. Voor de tentoonstelling *Beaufort* vond voorlopig nog geen evaluatie plaats, maar *vzw Ku(n)st* is wel van plan om hier in de nabije toekomst werk van te maken. (Interviews Bijlage 20, 23, 24 en 25)

3.2 Budget

Volgens de medewerkers van Contour is er voorlopig nog geen budget opgemaakt voor een educatieve werking, maar hiervoor kunnen wel middelen worden vrijgemaakt. (Interview met Contour, Bijlage 21) We geven een overzicht van de mogelijke kosten bij de uitbouw van een goede educatieve werking voor jongeren in een onderwijscontext.

De grootste kosten zullen zich voornamelijk voordoen op het vlak van communicatie, promotie en personeel. In een vorige paragraaf voegden we een tabel toe met mogelijke communicatiemedia voor de bekendmaking van een educatieve werking voor secundaire scholen. (Tabel 8) Vooral de gedrukte media maken een groot deel van de kost uit met een aparte flyer, folder, brochure en affiche. Verder zijn er ook kosten voor advertenties in massamedia als *Klasse* en *Maks!*. Voor de aanmaak van educatief materiaal, waaronder een lesmap voor leerkrachten, zullen de kosten beperkt zijn. Een dergelijke map wordt meestal

enkel in digitale vorm op de website geplaatst. Soms zijn ook kopieën van de map op aanvraag beschikbaar.

Heel wat geld gaat verder naar personeel. Zo moet iemand zich toelagen op het onderhouden van contacten met de scholen en met individuele leerkrachten, het aanpassen van een aparte rubriek voor onderwijs op de website van de organisatie, het versturen van mails naar de directie en de leerkrachten, schoolbezoeken en andere activiteiten.

Veel hangt af van de mate waarin de educatieve werking belangrijk wordt geacht voor de instelling. Men moet er echter rekening mee houden dat de publiekswerking en de educatieve werking als onderdeel hiervan, het uithangbord is van de organisatie, en daarom wel een investering waard is.

In de interviews met enkele culturele organisaties vroegen we welk deel van het budget wordt voorzien voor de educatieve werking. Het lijkt ons niet zinvol om de absolute bedragen met elkaar te vergelijken, aangezien het totaalbudget van deze organisaties veel van elkaar verschilt. Telkens bleek dat het budget voor educatie klein tot zeer klein is ten opzichte van het totale budget. Omdat *BE-PART Atelier* één van de drie pijlers in de werking van de organisatie is en elk van de drie pijlers als even belangrijk wordt beschouwd, maakt educatie in deze organisatie wel een volwaardig onderdeel van de werking uit. (Interview met Dieter Debruyne, Bijlage 25)

4 Besluit

Een aantal praktische aspecten dienen overwogen te worden in het welslagen van een educatief programma voor het onderwijs. In de communicatie naar scholen vormen leerkrachten en directie initieel het belangrijkste aanspreekpunt. Om een educatieve werking naar hen bekend te maken kunnen culturele instellingen gebruik maken van een aantal media en kanalen die aan een school verbonden zijn of van een aantal massamedia voor scholen. Rechtstreekse en informele communicatie is in het contact met scholen erg belangrijk. Voor dit soort informatieoverdracht kan men best mondelinge media aanwenden. Om de relatie met leerkrachten te behouden kunnen schoolbezoeken plaatsvinden. Ook speciale manifestaties voor leraren, zoals leerkrachtennamiddagen, kunnen de verhouding bevorderen. Verder kan gerichte communicatie via e-mail verkregen

worden door het aanleggen van een leerkrachtendatabank. Een netwerk van leerkrachten kan de uitwisseling van mondelinge informatie tussen scholen bevorderen en een aanwezigheid op cultuurbeurzen voor onderwijs is noodzakelijk om contacten te maken.

Het aantal personeelsleden dat zich op een educatieve werking toelegt varieert sterk in het culturele veld. Uit interviews voor het veldonderzoek bleek dat het personeelsbestand voor educatie wisselt van drie educatieve medewerkers tot één medewerker die naast de educatie ook de rest van de publiekswerking en de communicatie verzorgt. Een deel van het budget voor educatie gaat naar promotiemateriaal voor scholen, maar de grootste kosten worden gemaakt in het onderhoud van relaties met scholen. De kost voor de aanmaak van educatief materiaal, waaronder de lesmappen voor leerkrachten of leerlingen, kan laag gehouden worden.

DEEL 5

AANBEVELINGEN EN ALGEMEEN BESLUIT

1 Aanbevelingen

Dit deel van het onderzoek poogt een antwoord te bieden op enkele vragen die verbonden zijn aan de opstart en aan de verdere uitbouw van een educatief pakket voor jongeren van het secundair onderwijs binnen de organisatie Contour. We formuleren een aantal aanbevelingen aan de hand van enkele vragen en stellen zo een stappenplan op met een aantal stadia waarover Contour zich kan bezinnen. Het is in geen geval de bedoeling om wetmatigheden te verkondigen. We willen een houvast bieden in de opstart en de verdere uitwerking van een educatief pakket voor onderwijs.

1. Waarom is er nood aan een educatieve werking voor scholen?
2. Welk publiek binnen het onderwijs willen we aanspreken?
3. Welke vormen van educatief aanbod willen we aanbieden en hoe zal het aanbod worden uitgewerkt?
4. Op welke manier zal de educatieve werking naar scholen bekend gemaakt worden?
5. Hoe gaan we het educatief aanbod in de huidige werking implementeren en hoe zal de evaluatie gebeuren?
6. Wat zijn de beschikbare middelen voor een educatieve werking voor scholen?

1. 1 Waarom is er nood aan een educatieve werking voor scholen?

In eerste instantie zal Contour zich moeten afvragen waarom de organisatie een educatieve werking voor scholen wil uitbouwen. *Wat heeft de instelling te betekenen voor scholen en wat betekenen scholen voor Contour? Wat is de meerwaarde van een educatieve werking voor scholen voor de organisatie?*

- Veel culturele instellingen willen op termijn meer doelgroepen aanspreken. Eén van de doelstellingen van Contour is eveneens hedendaagse kunst met bewegend beeld voor een zo breed mogelijk publiek toegankelijk maken. De aandacht gaat momenteel uit naar jongeren in de context van de *Biennale voor bewegend beeld*. Bij de uitwerking van een educatief aanbod richten cultuurhuizen zich vaak op jongeren in een onderwijscontext, omdat scholen hier frequent naar vragen. Ook Contour kreeg reeds enkele aanvragen van scholen uit de omgeving. Indien de organisatie een grote en diverse groep jongeren wil laten deelnemen aan de biennale is een educatief programma voor het onderwijs een geschikt instrument. Via een aanbod voor leerlingen kan de instelling immers jongeren bereiken met zeer uiteenlopende sociale en culturele achtergronden, opvoeding en interesses. Daarnaast maken leerkrachten ook graag gebruik van een cultureel aanbod omdat ze hiermee kunnen inspelen op de eindterm *muzisch – creatieve vorming*.

Toch bleek uit het veldonderzoek dat veel organisaties zich niet exclusief op scholen richten en daarenboven wordt ook vanuit literatuur en in het beleid naar een aanbod voor jongeren in de vrije tijd verwezen.

1. 2 Welk publiek willen we binnen het onderwijs aanspreken?

Contour zal ook een specifieke doelgroep binnen het secundair onderwijs moeten vastleggen. De organisatie koos in functie van dit onderzoek voor een ruime opdeling in leerlingen van de leeftijdsgroep 12 tot 18 jaar binnen het secundair onderwijs.

- We raden aan om eerst een keuze te maken uit de bestaande onderwijsvormen binnen het secundair onderwijs, namelijk algemeen-, technisch-, beroeps-, kunst- en bijzonder secundair onderwijs. Binnen deze vormen kan verder naar vakken gezocht worden die het best bij de biennale aansluiten.

- Verder zal ook de leeftijdscategorie gespecificeerd moeten worden. De meeste van de geïnterviewde instellingen uit het veldonderzoek maken vooraf geen onderscheid in leeftijd of onderwijsvorm en passen hun aanbod aan in functie van de groep en van de praktische uitvoering, de tijd en het budget. Toch raden we Contour aan om reeds in een vroeg stadium over meer afgebakende leeftijdscategorieën na te denken, zodat het aanbod hierop kan worden afgestemd. Op voorhand kan via een publieksonderzoek nagegaan worden voor welke leeftijd een bepaald aanbod werkt.

- Een publieksonderzoek kan opgezet worden om een correct beeld te krijgen van de verwachtingen en van de agenda van de doelgroep. Contour kan hiervoor een aantal scholen uit Mechelen of uit de directe omgeving aanspreken. In dit onderzoek kunnen zowel leerkrachten als leerlingen betrokken worden via enkele interviews of via een enquête. Beiden zullen immers in contact komen met de educatieve werking.¹¹⁴
- We raden aan om reeds van bij de opstart leerkrachten bij het proces te betrekken. Hiervoor kan Contour bijvoorbeeld een leerkrachtenwerkgroep samenstellen, die de verwachtingen over het aanbod kenbaar maakt.
- Het publieksonderzoek dat nodig was bij de aanvang kan op langere termijn plaatsmaken voor een blijvend contact met leerlingen en leerkrachten, via een netwerk van leraren die zich als aanspreekpunt van de school beschikbaar stellen. Individuele contacten met leerkrachten zijn in het hele proces essentieel, maar ze zijn ook heel arbeidsintensief.

1. 3 Welke vormen van educatief aanbod voor scholen willen we aanbieden en hoe zal het aanbod worden uitgewerkt?

Voor de uitwerking van een educatief aanbod voor leerlingen van het secundair onderwijs heeft Contour de keuze uit een aantal werkvormen. Het veldonderzoek leverde ons drie veelvuldig gebruikte voorbeelden op. We geven enkele ideeën over hoe deze vormen op de organisatie kunnen afgestemd worden.

- De interactieve rondleiding is een populaire formule voor scholen, waarbij een bijzondere rol is weggelegd voor de gids. Interactie en dialoog staan in deze rondleiding centraal en er wordt steeds gezocht naar aanknopingspunten bij de leefwereld van de jongeren. Contour biedt reeds rondleidingen met gidsen aan, maar voorlopig worden deze uitsluitend voor volwassenen georganiseerd. Een interactieve rondleiding met jongeren vereist van hen echter een totaal andere aanpak. We raden sterk aan om een schoolse benadering te vermijden, zeker bij leerlingen die een technische- of beroepsopleiding volgen. De rondleiding moet voor leerlingen voornamelijk aangenaam zijn. Uit het veldonderzoek bleek verder dat in de interactieve rondleidingen doorgaans allerlei activiteiten en opdrachten worden afgewisseld met informatie over het kunstwerk. Via het kunstwerk, dat in de

¹¹⁴ Voor deze verhandeling werden geen interviews afgenomen met leerkrachten en leerlingen, omdat het onderzoek eerder een analyse is van wat in het veld aanwezig is. In een verdere stap bij de concrete uitbouw van een werking is een dergelijk contact wel noodzakelijk.

rondleiding steeds centraal staat, kunnen leerlingen kennismaken met de beeldtaal. Voor de concrete uitwerking van een interactieve rondleiding kan Contour enkele methodes uit het veld raadplegen. We verwijzen naar het *MuHKA*, dat interactieve rondleidingsmethodes ontwikkelde.

In de rondleidingen moet een evenwicht gevonden worden tussen een aangenaam bezoek voor de leerlingen en een bezoek dat ook aan de verwachtingen van de leraren voldoet. We vermelden hiervoor reeds de leerkrachtenwerkgroep, die verder ook naar een eventuele aansluiting bij eindtermen of bepaalde vakken kan zoeken. Bij een interactieve rondleiding is het verder nuttig om voor scholen het aantal kunstwerken te beperken. Voor leerlingen is het vaak moeilijk om zich lang te concentreren en daarnaast hebben scholen een beperkt tijdsbestek. De gidsen kunnen daarom beter op een aantal kunstwerken focussen, die niet noodzakelijk de topstukken uit de tentoonstelling zijn. In deze context kan ook voor themarondleidingen geopteerd worden, die het voordeel bieden dat een bepaald thema kan aansluiten bij de leefwereld van de leerlingen. Ook leerkrachten kunnen via thema's een gemakkelijke aansluiting vinden bij hun vak.

Naast de interactieve rondleiding is ook de workshop een vaak voorkomende vorm in het aanbod voor secundaire scholen. Deze werkvorm kan een optie zijn na een bezoek aan de tentoonstelling. Workshops kunnen doorgaans zowel actief als beschouwend zijn.

- De meeste instellingen uit het veldonderzoek laten jongeren via een actieve workshop met filmmateriaal experimenteren, waarbij wordt gefocust op een dynamische kennismaking met het medium en op een betere omgang van jongeren met de nieuwe media en met de hedendaagse beeldcultuur. Indien Contour voor een actieve workshop opteert, kan de organisatie hiervoor ten rade gaan bij een kunsteducatieve instelling die zich specialiseert in audiovisuele kunst. Er kan ook worden samengewerkt met één of meerdere kunstenaars uit de biënnale, waarbij leerlingen bijvoorbeeld eerst indrukken opdoen bij de kunstwerken van de tentoonstelling en daarna aan de slag gaan met een videokunstenaar. Een technische invalshoek is voornamelijk aangeraden bij het werken met leerlingen uit het technisch onderwijs. Een actieve workshop kan een omkadering zijn bij de tentoonstelling, maar moet bij een schoolbezoek best kort gehouden worden. Scholen rekenen voor de hele uitstap wegens beperkt budget en tijd doorgaans maximum één dag.

- Contour kan naast een actieve workshop ook voor een beschouwende workshop voor scholen opteren. De meeste instellingen uit het veldonderzoek die werken rond audiovisuele

kunst belichten in hun beschouwende workshops voor leerlingen de aspecten van de filmgeschiedenis of de beeldtaal van de film. Meestal wordt via een filmbespreking ook een filmanalyse gegeven. Indien Contour voor een beschouwende workshop opteert, kan de kapel *Cjour* gebruikt worden voor de concrete uitvoering, waarbij films of fragmenten van films geprojecteerd kunnen worden als een omkadering van de tentoonstelling. In een dergelijke beschouwende workshop kunnen leerlingen naar videokunst kijken en kennismaken met de specifieke beeldtaal die verschilt van de commerciële beeldtaal, of de workshop kan ook louter als een inleiding op de tentoonstelling gebruikt worden. Kunstenaars uit de biënnale kunnen in een dergelijke workshop aan het woord gelaten worden. Leerlingen met kunstenaars in contact brengen kan heel educatief zijn en komt ook minder schools over.¹¹⁵

- Lesmappen zijn handig voor leerkrachten die de tentoonstelling zonder gids willen bezoeken of die een inleiding of nabespreking in de klas willen geven. In de lesmap kan Contour praktische informatie geven over de tentoonstelling en het bezoek hieraan, maar ook over de kunstenaars en de kunstwerken. Verder kan de map tips voor een interactieve omgang met de leerlingen bevatten, met vragen en opdrachten rond de kunstwerken. In een lesmap kan ook verwezen worden naar verschillende vakken en eindtermen om vak- en onderwijsoverschrijdend te werken.

Naast een bespreking van het aanbod geven we Contour ook enkele tips voor een concrete uitwerking van de werkvormen.

- Uit veldonderzoek bleek dat het educatief aanbod voor onderwijs rond audiovisuele kunst wel groot is, maar dat het zich voornamelijk bij de kunsteducatieve organisaties situeert. Door deze instellingen wordt echter zelden met projecten rond videokunst gewerkt. Anderzijds is het educatief aanbod van de organisaties die wel rond videokunst werken heel beperkt of zelfs niet aanwezig. Contour kan zich voor de uitwerking van een aanbod daarom best inspireren op de organisaties die in de beeldende kunst actief zijn en die tentoonstellingen rond videokunstenaars organiseren. De uitwerking met betrekking tot een

¹¹⁵ Contour kan ook een interactieve rondleiding met een actieve en beschouwende workshop combineren. We denken aan een inleiding, waarbij een kunstenaar een beschouwende visie geeft op videokunst en op zijn of haar eigen werk. Vervolgens kan een interactieve rondleiding doorheen het parcours van de biënnale gemaakt worden. De dag kan worden afgesloten door actief met de kunstenaar aan de slag te gaan.

‘andere manier van kijken’ en rond het aanleren van specifieke kijkvaardigheden, die door de kunsteducatieve organisaties gehanteerd wordt, kan echter wel gebruikt worden. Hiervoor kan ook literatuur met betrekking tot audiovisuele vorming in het onderwijs worden geraadpleegd. Concreet kunnen we naar de website *INgeBEELD III* verwijzen, waarin leerlingen van het secundair onderwijs de audiovisuele taal verkennen en naar de website *PIXELme* van Rasa, waarin ook opdrachten rond videokunst worden gegeven. Voor de concrete uitwerking van een educatief pakket voor scholen kan Contour ook een aantal methodes van andere organisaties raadplegen in de omgang met leerlingen. In dit onderzoek vonden we voornamelijk de methodes van het *MuHKA* en *De Veerman* inventief en hanteerbaar. Contour kreeg ook een aanvraag voor een bezoek van een technische school (*TSM*). Een educatief aanbod voor leerlingen van het technisch onderwijs is echter niet vanzelfsprekend. Voor een concrete uitwerking verwijzen we eveneens naar de aanpak van *De Veerman*, die deze leerlingen vanuit hun fascinatie voor techniek bij projecten kan betrekken.

- Uit het onderzoek naar jongeren en cultuurparticipatie bleek dat zij meestal niet te vinden zijn voor initiatieven die te sterk naar een schoolse aanpak neigen. Contour heeft het voordeel dat een filmbezoek bij jongeren op de eerste plaats staat in de culturele agenda. Jongeren voelen zich in elk geval sterk aangesproken door bewegende beelden. Toch raden we de organisatie een vlotte omgang met het medium videokunst aan. In het interview met de medewerkers van Contour was sprake van een lezing. Dergelijk aanbod raden we in deze context af, gezien het minder goed in een educatieve werking voor jongeren past en omdat we deze werkvorm ook niet terugvonden in het veldonderzoek.

- Uit het veldonderzoek bleek dat de meeste organisaties in de uitwerking van een workshop, rondleiding of lesmap een aansluiting zoeken bij de vakoverschrijdende eindtermen en in het bijzonder bij de term *muzisch – creatieve vorming*. Vakoverschrijdende eindtermen zijn zowel voor leerlingen als voor leerkrachten een gemakkelijke instap en een koppeling aan de werking van de school, waardoor ze drempelverlagend werken. Via deze termen kan bovendien niet enkel op kennisoverdracht, maar ook op de ontwikkeling van vaardigheden en attitudes worden ingespeeld. Contour kan van de eindterm gebruik maken, maar zorgt er ook best voor dat het aanbod hierdoor niet te belerend wordt voor de leerlingen.

- Contour heeft ook de keuze om in de ontwikkeling van een eigen aanbod met een kunsteducatieve organisatie samen te werken. Kunstencentrum Z33 in Hasselt werkte bijvoorbeeld initieel samen met de kunsteducatieve organisatie *Art Basics for Children (ABC)* en ook het *Middelheimmuseum* maakte projecten met *De Veerman* en *Piazza dell' Arte*.
- Als laatste vermelden we nog dat Contour een hele reeks partnerorganisaties heeft in Vlaanderen, waarvan een aantal instellingen een sterke educatieve werking voor scholen hebben. Een interactie met enkele van deze cultuurhuizen is mogelijk en kan heel wat tijd en energie uitsparen.

Tenslotte geven we ook enkele praktische aanbevelingen met betrekking tot een educatief aanbod.

- Vaak vinden leerkrachten de samenstelling van de groepen bij rondleidingen en workshops te klein. Culturele organisaties maken meestal een indeling in groepen van ongeveer vijftien jongeren, omdat dit voor hen het best werkbare aantal is. Omdat scholen echter doorgaans een beperkt budget en weinig tijd hebben, willen leerkrachten met zoveel mogelijk leerlingen aan de activiteiten deelnemen. Een doordachte planning in de context van de reservaties kan een dergelijk probleem voorkomen. Daarnaast moet het exacte moment van de dag waarop activiteiten plaatsvinden duidelijk naar leerkrachten gecommuniceerd worden. De tijdsregeling is bepalend voor het wel of niet deelnemen van scholen en het programma moet in het uurrooster van de school passen. In deze context kan Contour er ook best op letten dat de biënnale aan het begin van het schooljaar plaatsvindt (tot 18 oktober 2009) en dat leerkrachten op dat moment nog niet goed weten aan welke leerstof binnen het leerplan ze de inhoud van de tentoonstelling kunnen koppelen.

1. 4 Op welke manier zal de educatieve werking voor scholen bekend gemaakt worden?

In de communicatie van de educatieve werking voor scholen zal Contour zich voornamelijk naar de directie en de leerkrachten richten. De organisatie stelt hiervoor best op voorhand een communicatieplan op.

- Scholen krijgen vaak ontzettend veel brochures van culturele instellingen. Contour kan zichzelf laten opmerken door exclusiviteit in het aanbod en in de communicatie. Alles dient

verder kant en klaar afgeleverd te worden, zodat scholen zo weinig mogelijk zelf inspanningen moeten leveren. Omdat scholen meestal niet zelf op zoek gaan naar informatie, kan Contour best zoveel mogelijk gebruik maken van de communicatiemedia- en kanalen van de school.

- In een communicatieplan voor onderwijs is het rechtstreekse contact met scholen en leerkrachten heel belangrijk. Contour kan een langlopende relatie uitbouwen met een aantal scholen uit de omgeving. Hiervoor kunnen de scholen gecontacteerd worden die reeds interesse voor een educatieve werking toonden, bijvoorbeeld het *Scheppersinstituut* of *TSM*. In deze scholen zijn een aantal vaste contactpersonen noodzakelijk. Dit zijn best leerkrachten die initiatief nemen voor een culturele uitstap, bijvoorbeeld leerkrachten esthetica of geschiedenis. Binnen een kleine scholengroep kan zo een netwerk van leerkrachten worden uitgebouwd.

Contour heeft verder de keuze uit enkele communicatiemedia voor scholen.

- Gedrukte media: Naast de affiches en folders die voor de biënnale worden gemaakt is het nuttig om ook een aparte brochure voor scholen te ontwerpen. Affiches kunnen door leerkrachten in de school opgehangen worden of Contour kan ze zelf in de buurt van scholen bevestigen. Verder zijn er gedrukte uitnodigingen voor scholen nodig.

- Digitale media: In de context van de biënnale wordt nu reeds een nieuwsbrief verstuurd. Hierin kan een overzicht gegeven worden van de educatieve werking en leerkrachten kunnen zich hierop abonneren. Net als flyers en brochures is de website het uithangbord van de educatieve werking. Er kan dus best in een aparte rubriek op de website informatie gegeven worden over het aanbod voor onderwijs. De rubriek wordt best *up to date* gehouden. Leerkrachten kunnen via een koppeling een lesmap of ander educatief materiaal downloaden. Daarnaast moet elk jaar een mailing naar scholen plaatsvinden en kunnen ook leerkrachten persoonlijk gemaïld worden.¹¹⁶ Het is handig om een leerkrachtenbestand met gegevens aan te maken.

- Mondelinge media: Het aanwenden van mondelinge media is in de context van scholen erg belangrijk. De mond-tot-mond reclame wordt sterk bevorderd door regelmatige schoolbezoeken. Veel cultuurhuizen uit het veldonderzoek organiseren

¹¹⁶ Voor de communicatie naar scholen vond in 2007 reeds een mailing plaats in mei en juni, die in september herhaald werd.

leerkrachtenmiddagen. We raden Contour aan om in dit verband een gratis rondleiding of nocturne voor leerkrachten in te richten.

- Massamedia: Indien Contour ook andere scholen wil bereiken die zich niet in Mechelen of in de directe omgeving situeren, kan de organisatie het gebruik van massamedia voor scholen overwegen. We raden hiervoor een advertentie aan in *Klasse voor leraren*. Contour kan in dit verband ook gebruik maken van de *Lerarenkaart*. Een kleine rubriek op de website van *UiTinVlaanderen* kan eveneens helpen. Verder kunnen we aanwezigheid op de cultuurbeurzen voor onderwijs sterk aanbevelen.¹¹⁷

1. 5 Hoe gaan we het educatief aanbod in de huidige werking implementeren en hoe zal de evaluatie gebeuren?

Vervolgens moet bepaald worden welk personeelslid zich over een educatieve werking zal ontfermen. We bekijken hiervoor een mogelijke implementatie in de huidige werking.

- In Contour werken slechts twee voltijdse medewerkers, die elk een rijkelijk gevulde agenda hebben. Omdat zij een dergelijke werking onmogelijk bovenop hun takenpakket kunnen nemen, kan Contour opteren voor een uitbesteding van de educatieve werking. Een uitbesteding is echter enkel mogelijk voor de eigenlijke productie van het educatief aanbod en voor de communicatie hier rond. Zo kan Contour bijvoorbeeld een beroep doen op een kunsteducatieve organisatie of op een communicatiebureau. Omdat een educatieve werking voor scholen echter een constante opvolging nodig heeft raden we Contour aan om een extra personeelslid voor de educatieve werking aan te nemen. Er zijn immers contacten met de scholen en met individuele leerkrachten nodig, een aparte rubriek voor onderwijs moet op de website onderhouden worden, er moeten mails naar de directie en de leerkrachten verstuurd worden en scholen moeten bezocht worden. Het aspect van evaluatie en opvolging valt bij een uitbesteding grotendeels weg. De investering in een extra personeelslid zal hoogstwaarschijnlijk groter zijn dan een uitbesteding, maar het resultaat zal ook veel beter zijn. In het ideale geval kan een educatief medewerker zich over de werking ontfermen. Uit de interviews van het veldonderzoek bleek dat in organisaties met een educatief medewerker het programma voor scholen veel beter was uitgewerkt en beter werd opgevolgd dan in organisaties die dit niet hadden. Enkele organisaties uit de

¹¹⁷ Contour was reeds opgenomen in de brochure van de *Cultuurbeurs voor Onderwijs* die op 13 mei 2009 plaatsvond.

veldanalyse, Z33 en *MuHKA*, doen voor de werking ook een beroep op een aantal gidsen die meehelpen bij de uitbouw van een educatief aanbod.

De evaluatie van de educatieve werking kan tenslotte met de hele organisatie na de biënnale plaatsvinden, maar hiervoor kan ook de hulp van een werkgroep leerkrachten ingeroepen worden.

1. 6 Wat zijn de beschikbare middelen voor een educatieve werking voor scholen?

Vanzelfsprekend zal Contour ook rekening moeten houden met het budget voor een educatieve werking voor scholen. In het kader van dit onderzoek leek het ons onmogelijk en ook niet zinvol om concreet cijfermateriaal aan een dergelijke werking te koppelen, aangezien we enkel een correct zicht hadden op de rekeningen van 2008, een jaar waarin geen biënnale plaatsvond. We kunnen daarentegen wel een beeld geven van de grootste uitgaven voor een educatieve werking voor scholen.

- Op het vlak van communicatie en promotie zal voornamelijk geld besteed worden aan een aparte folder of brochure en affiche voor scholen en, indien gewenst, aan advertenties in massamedia voor het onderwijs. Indien Contour opteert voor een extra personeelslid, zal dit de grootste investering zijn. Vanzelfsprekend hangt het budget ook af van het belang dat Contour hecht aan een educatieve werking en van het aanbod dat de organisatie zal ontwikkelen. Contour kan zelf de kost tussen een extra personeelslid en een uitbesteding afwegen.

- Daarnaast kan Contour ook steeds een subsidie voor de educatieve werking aanvragen via het kunstendecreet. Kunstenorganisaties die kunsteducatieve activiteiten als een cruciaal luik van hun werking zien, kunnen bij een subsidieaanvraag de educatieve werking als een optie aanduiden. Dit luik kan dan in het globaal budget verrekend worden en de overheid kan hiermee rekening houden bij het bepalen van het subsidiebedrag.

2 Algemeen besluit

Dit onderzoek behandelt de mogelijkheid voor de uitbouw van een educatieve werking voor jongeren van het secundair onderwijs binnen Contour. De parallel hieraan verlopende scriptie van Stefanie Pape onderzocht de mogelijkheden tot een werking voor jongeren in de vrije tijd. Algemeen kunnen we een besluit formuleren met betrekking tot de ontwikkeling van een educatief pakket voor jongeren van 12 tot 18 jaar binnen een onderwijs- en vrije tijdscontext.

In het licht van de praktische haalbaarheid van een educatief programma raden we de organisatie een extra personeelslid aan. Contour kan ook zelf de kost tussen een interne publieksmedewerker en een uitbesteding afwegen.

Een onderzoek van het culturele veld wijst uit dat een interactieve benaderingswijze van jongeren een rode draad vormt doorheen het educatief aanbod. Hierbij fungeert de begeleider als een intermediair tussen de toeschouwer en het kunstwerk en komt een open dialoog in de plaats van een eenzijdige benadering. We raden ook Contour aan om een dergelijke methode te ontwikkelen binnen de huidige gidsenwerking. Uit het onderzoek naar jongeren en cultuurparticipatie bleek verder dat jongeren meestal niet te vinden zijn voor initiatieven die te sterk naar een schoolse aanpak neigen. Daarom kan Contour best een belerende omgang met de kunstwerken vermijden.

Tenslotte wijzen we op het belang van een duidelijke en gerichte communicatie naar de beoogde doelgroepen. Het aanbod moet voldoende zichtbaar zijn om tot een deelname te stimuleren.

BIBLIOGRAFIE

Uitgegeven bronnen:

Boeken:

ANCKAERT, L. (red.) (2007), *Kunsteducatieve vormingsprocessen*, Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 71 p.

BAMFORD, A. (2007), *Kwaliteit en consistentie. Kunst- en cultuureducatie in Vlaanderen*, Brussel: CANON Cultuurcel, 96 p.

CJP Vlaanderen (2007), *Smakers. Jongeren en cultuur 2006*, Brussel: CJP en Afdeling Jeugd, 144 p.

CJP Vlaanderen (2009), *Smakers. Jongeren en cultuur 2008*, Brussel: CJP en Afdeling Jeugd, 142 p.

DEVOS, F. (2004a), *Ambrassadeurs. Over jongeren, cultuur en communicatie*, Brussel: CultuurNet Vlaanderen, CJP en CANON Cultuurcel, 95 p.

DEVOS, F. (2007), *KIES*. Bijna 150 aanbevelingen voor een MAS in jonge handen*, Antwerpen: MAS, 31 p.

GOEGEBUER, A. (2004), *Audiovisuele vorming in het Vlaamse onderwijs 2004*, Gent: IAK vzw, 218 p.

LADDA VZW (2007), *Talkie Walkie. Jongerensubcultuur 4 believers / non-believers*, Leuven: Uitgeverij Acco, 159 p.

MORBEE, A. (2006), *Koken met Cookies. Handleiding voor het opzetten van een kunsteducatief erfgoedproject in secundaire scholen*, Leuven: Marc Collier, 67 p.

MORBEE, A. (2007), *Kunstvakwerk. Handleiding voor een optimale samenwerking tussen een museum en een vaktechnische school*, Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 71 p.

PEETERS, E. (red.) (2008), *Beeldend Vlaanderen. Een gids met 147 organisaties beeldende kunst*, Gent: Dirk De Wit, 64 p.

VAN CAMPENHOUT, D. (2005), *Ambrassadeurs 2. Over jongeren, cultuur en communicatie. Een duik in de praktijk*, Brussel: CultuurNet Vlaanderen, CJP, CANON Cultuurcel, 64 p.

VAN HULLE, J. (red.) (2008), *Gedeeld/verbeeld. Eindrapport van de commissie onderwijs cultuur*, Brussel: CANON Cultuurcel, 94 p.

VAN OOST, O. (2009), *Mind the Gap! The Sequel. Een onderzoek naar het vrijetijdsaanbod voor jongeren in Vlaamse en Nederlandse musea*, Leuven: AmuseeVous, 110 p.

WAUTERS, R. en VAN HULLE J. (2008), *Audiovisueel onderwijs: de knop omdraaien*, Brussel: CANON Cultuurcel, 80 p.

Reader:

ANCIAUX, B. (2001), 'Kunsteducatie en beleid. De verhouding van cultuur en onderwijs', 121 – 125 in DE GROOF J., SCHECK W. M. e.a. (red.), *Cultuur en participatie. Opleiding, vorming, begeleiding*, Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 223 p.

SCHRAMME, A. (2001), 'Klas, kunst en cultuur', 141 – 151 in DE GROOF J., SCHECK W. M. e.a. (red.), *Cultuur en participatie. Opleiding, vorming, begeleiding*, Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 223 p.

Artikels:

CLOOSTERMANS, M. (2009), 'Beeldende kunst 'in het wild' in *Beaufort03 Zeemagazine 2009*, 31.03.2009.

DEVOS, F. (2004b), 'Cultuurbeleving is geen leerstof' in *De Standaard Online*, 11.05.2004.

SMITS, W. (2005), 'De participatie van jongeren in de vrijetijds-, sociale en culturele ruimte' in *UVV-info*, 22, (4): 8-11.

VANDERPOORTEN, M. (2004), 'In elk kind zit creativiteit' in *De Standaard Online*, 13.05.2004.

VAN GREMBERGEN, P. (2004), 'Cultuur voor alle jongeren' in *De Standaard Online*, 17.05.2004.

Elektronische bronnen:

ANCIAUX, B. (2004a), *Beleidsnota Cultuur 2004 – 2009*, (online), <http://docs.vlaanderen.be/portaal/beleidsnotas2004/anciaux/cultuur.pdf>, gelezen op 4.03.2009.

ANCIAUX, B. (2004b), *Beleidsnota Jeugd 2004 – 2009*, (online), <http://jsp.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2004-2005/g101-1.pdf>, gelezen op 4.03.2009.

ANCIAUX, B. (2008a), *Smaakmaker. Beleids- en actienota over cultuureducatie voor smakers en makers binnen het Vlaams cultuur- en jeugdbeleid*, (online), http://www.cjism.vlaanderen.be/cultuurbeleid/docs/nota_cultuureducatie_def_web.pdf, gelezen op 17.02.2009.

ANCIAUX, B. (2008b), *Beleidsbrief Cultuur 2008*, (online), <http://www.ministeranciaux.be/attachments/1195133114842/Cultuur.pdf>, gelezen op 30.03.2009.

Bureau Promotie Podiumkunsten (2005), *Format Jeugdtheatermarketing. Versie juni 2005*, (online), <http://www.promotiepodiumkunsten.nl/Beheer/DynamicMedia/documenten/downloads/formatjeugdtheatermarketing.pdf>, gelezen op 20.05.2009.

DE CONINCK, C., MAES, B., SLEURS, W. e.a. (2002), *Over de grenzen. Vakoverschrijdende eindtermen in de tweede en derde graad van het secundair onderwijs*, (online), http://www.ond.vlaanderen.be/DVO/publicaties/over_de_grenzen/OVER_DE_GRENZEN.pdf, gelezen op 24.05.2009.

DE GRAUWE, J. (2005), *Het beleid van de kunsteducatie in Vlaanderen. Een algemene schets, casestudy en kritische analyse*, (online), <http://www.veerman.be/jelle.pdf>, gelezen op 26.02.2009.

SAEY, P., VAN EECKHAUT, M. (2003), *Publieksbegeleiding in de praktijk*, (online), http://www.cultuurnet.be/sites/default/files/webform/publicaties/Publieksbegeleiding_praktijk.pdf, gelezen op 8/05/2009.

SAEY, P., VAN EECKHAUT, M. (2006), *Bemiddeling tussen cultuuruiting en publiek in cultuurhuizen. Van educatie naar bemiddeling*, (online), http://www.ibknet.be/files/BemiddelingCultuuruitingenpubliek_SaeyEeckhaut_Muhka.pdf, gelezen op 24.04.2009.

VAN DER AUWERA, S., SCHRAMME, A. e.a. (2007), *Erfgoededucatie in het Vlaamse onderwijs. Erfgoed en onderwijs in dialoog*, (online) <http://onderwijs.vlaanderen.be/publicaties/eDocs/pdf/271.pdf>, gelezen op 2/03/2009.

VANDERPOORTEN, M. en ANCIAUX B. (2002), *Protocol van samenwerking met betrekking tot cultuur en onderwijs*, (online), http://www.ond.vlaanderen.be/schooldirect/bijlagen0201/protocol_CO.pdf, gelezen op 20.05.2009.

VAN HECKE, M. (2004), *Cultuur en Onderwijs*, (online), http://depot.vti.be/dspace/bitstream/2147/275/7/GrandTour_Lezing_CultuurEnOnderwijs_MiekeVanHecke.pdf, gelezen op 20.05.2009.

VLAAMS MINISTERIE VAN ONDERWIJS EN VORMING (2008), *Onderwijs in Vlaanderen. Een brede kijk op het Vlaamse onderwijslandschap 2008*, (online) <http://www.ond.vlaanderen.be/publicaties/eDocs/pdf/103.pdf>, gelezen op 2.03.2009.

VLAAMS THEATER INSTITUUT (2007), *Courant #83. Dossier onderwijs en cultuur*, (online), <http://www.vti.be/files/courant83.pdf>, gelezen op 21.04.2009.

VOS, I. (2003), *Cultuurparticipatie en maatschappelijk kwetsbare groepen*, (online), <http://www.cultuurnet.be/sites/default/files/webform/publicaties/CMKG.pdf>, gelezen op 4.03.2009.

WEYTS, K. (2003), *Communicatieplanning van theorie naar praktijk*, (online), <http://www.cultuurnet.be/sites/default/files/webform/publicaties/cvtnp.pdf>, gelezen op 8.05.2009.

Onuitgegeven bronnen:

CONTOUR MECHELEN, *Inhoudelijk en financieel beleidsplan 2008 & 2009 en geactualiseerd beleidsplan 2008*, ongenummerd.

CONTOUR MECHELEN, *Aangepast beleidsplan 2008 – 2009*, ongenummerd.

CONTOUR MECHELEN, *Beleidsplan 2010 – 2013*, 68 p.

CONTOUR MECHELEN, *Subsidieaanvraag voor het geheel van de werking in 2008 en 2009 in het kader van het Kunstendecreet*, 94 p.

CONTOUR MECHELEN, *Werkingsverslag 2008*, 22 p.

CONTOUR MECHELEN, *Financieel jaarverslag 2007*, ongenummerd.

MUHKA, *Jaarverslag 2008*, 151 p.

SINNAEVE, I., VAN NUFFEL, K. EN SCHILLEMANS, L. (2004), 'Jeugd en vrije tijd. Thuis tv-kijken, voetballen of naar de jeugdbeweging?' in: D. BURSSSENS, S., DE GROOF, H., HUYSMANS, I. (eds.), *Jeugdonderzoek belicht. Voorlopig syntheserapport van wetenschappelijk onderzoek naar Vlaamse kinderen en jongeren (2000 – 2004)*, onuitgegeven onderzoeksrapport, K. U. Leuven, Vrije Universiteit Brussel en UGent, 59 – 80 p.

VERSTRAETEN, J. (2005 – 2006), *Een communicatieplan voor Contour Mechelen vzw*, onuitgegeven masterverhandeling, Universiteit Antwerpen, 162 p.

Lesmappen en andere documentatie voor onderwijs:

BEAUFORT03 (2009), *Lesmap Kunst aan zee*, 24 p.

BEAUFORT03 (2009), *Brochure Kunst aan zee*, ongenummerd.

BE-PART ATELIER (2008), *Lesmap Masterclass/Workshop Secundair onderwijs met kunstenaar Viola Groenhart*, ongenummerd.

BE-PART ATELIER (2008), *Brochure onderwijs*, ongenummerd.

BOZAR STUDIOS (2009), *Lesmap Da Van Dyck a Bellotto. Magnificenza alla corte dei Savoia. Luister aan het Hof van Savoye*, (online),
<http://www.bozar.be/downloads/sabauda/nl.pdf>, gelezen op 11.03.2009.

BOZAR STUDIOS (2008), *Bozar Studios 2008 – 2009. Scholen. Basisonderwijs en secundair onderwijs*, (online),
http://www.bozar.be/downloads/studios/08-09brochure_scholen_NL.pdf, gelezen op 23.04.2009.

JEKINO EDUCATIE, *Lesmap No Network Jekino*, (online),
<http://www.jekino.be/distributie/films/nonetwork.html>, gelezen op 8.04.2009.

JEKINO EDUCATIE (2009), *Film en media voor kinderen, jongeren en hun begeleiders*, 31 p.

LESSEN IN HET DONKER, *Infopakket Film voor de tweede en derde graad secundair onderwijs*, (online),
http://www.kuleuven-kortrijk.be/renwv/moviemaker/extra/INFOPAKKET_SECUNDAIR.pdf,
gelezen op 25.03.2009.

LESSEN IN HET DONKER, *Lesmap Paradise Now*, (online),
<http://www.lesseninhetdonker.be/media/downloads/Voorbeeldmap%20Paradise%20Now.pdf>,
gelezen op 25.03.2009.

MIDDELHEIMMUSEUM, *Kijkoefening Je kwam, je keer en je zag*, (online),
http://www.middelheimmuseum.be/docs/Stad/Bedrijven/Cultuur_sport_recreatie/CS_Musea/Middelheimmuseum/Werkbladen%20leerkrachten/Werkmap_JeKwam.pdf, gelezen op 11.04.2009.

MIDDELHEIMMUSEUM, *Werkmap Kijken – structureren – ordenen*, (online),
http://www.middelheimmuseum.be/docs/Stad/Bedrijven/Cultuur_sport_recreatie/CS_Musea/Middelheimmuseum/Werkbladen%20leerkrachten/Werkmap_Kijken_structureren_ordenen.pdf, gelezen op 11.04.2009.

MUHKA_MEDIA (2008), *Filmaanbod voor onderwijs (schooljaar 2008 – 2009)*, 30 p.

S.M.A.K. (2009), *Lesmap Mark Manders*, (online),
http://www.smak.be/docs/Lesmap_secundair.pdf, gelezen op 18.03.2009.

S.M.A.K., *Kijkwijzer. Een pedagogische handleiding voor het secundair onderwijs*, 55 p.

TRIËNNALE HASSELT VZW (2009), *Superstories didactische map*, (online),
<http://www.superstories.be/press/LEERKRACHTENMAP.pdf>, gelezen op 1.04.2009.

TRIËNNALE HASSELT VZW (2009), *Superstories Kijkwijzer*, ongenummerd.

WIELS, *Pedagogisch dossier voor leerkrachten*, (online), http://www.wiels.org/site2/dbfiles/mfile/700/768/pedagogisch_dossierNL1.pdf, gelezen op 12.03.2009.

ZAP33, *Educatie Exces (13 februari tot 21 mei)*, intern document.

ZAP33 (2009), *Lesmap PLACE@SPACE. (re)shaping everyday life*, ongenummerd.

ZAP33 (2009), *Brochure Mooi niet*, ongenummerd.

Geraadpleegde websites voor het veldonderzoek:

Argos, <http://www.argosarts.org>

Artefact, <http://www.artefact-festival.be>

BE-PART, <http://www.be-part.be>

Beaufort03, <http://www.beaufort03.be>

Beursschouwburg, <http://www.beursschouwburg.be>

Bozar, <http://www.bozar.be>

Brussel Biënnale, <http://www.uitinbrussel.be/evenement/brussel-bi-nnale>

BUDA, <http://www.budakortrijk.be>

Cinemamed, <http://www.cinemamed.be>

Cinema Zed, <http://www.cinemazed.be>

Contour, <http://www.contourmechelen.be>

Courtisane, <http://www.courtisane.be>

Cultuurcentrum Mechelen, <http://www.cultuurcentrummechelen.be>

De Kunstbank, <http://www.dekunstbank.org>

De Veerman, <http://www.veerman.be>

EMAF, <http://www.emaf.de>

ERROR ONE, <http://www.errorone.be>

H30, <http://www.freewebs.com/hdertig>

Imagica, <http://imagica.vgc.be>

Internationaal Kortfilmfestival, <http://www.kortfilmfestival.be>

Jekino, <http://www.jekino.be/index.html>

Kunst en Zwalm, <http://www.kunst-en-zwalm.be>

Lessen in het Donker, <http://www.lesseninhetdonker.be>

Middelheimmuseum, <http://www.middelheimmuseum.be>

Mooss, <http://www.mooss.org>

MuHKA, <http://www.muhka.be>

Netwerk, <http://www.netwerk-art.be/nl>

Rasa, <http://www.rasa.be>

S.M.A.K., <http://www.smak.be>

Superstories, <http://www.superstories.be>

Vidéoformes, <http://www.videoformes-fest-engl.com>

Wiels, <http://www.wiels.org/site2/home.php>

Z33, <http://www.z33.be>

E-mails

Argos Centre for art & media, Paul, 15/03/2009

BE-PART Atelier, Dieter Debruyne, 19/03/2009

EMAF, Alfred Rotert, 31/03/2009

ERROR ONE, Ria Van Landeghem, 22/03/2009

STUK (Artefact), Annelies Mommen, 25/03/2009

BIJLAGEN

Bijlage 1

Activiteitenlijst

In deze bijlage namen we een lijst op van de activiteiten die we van 16 februari tot 29 mei ondernamen in de context van het praktijkproject. Voor het praktijkgedeelte van de thesis waren we van februari tot mei enkele dagen in de week aanwezig op het hoofdkantoor van Contour. Daarnaast hebben we ook een aantal activiteiten verricht in het kader van het praktijkproject, die hieronder opgelijst worden.

Maandag 2 februari 2009: Kennismakingsgesprek Contour met Steven Op de Beeck, Klaartje Brouns en Véronique Lambert. Afbakening van het onderzoeksonderwerp.

Dinsdag 17 februari 2009: Workshop onderzoeksmethoden

Woensdag 18 februari 2009: Lunchgesprek met voorzitter Etienne Van de Bergh over het ontstaan van de organisatie

Woensdag 18 februari 2009: Workshop onderzoeksmethoden

Donderdag 19 februari 2009: Workshop onderzoeksmethoden

Maandag 2 maart 2009: Vergadering met Klaartje Brouns en Steven Op de Beeck over de stand van zaken met betrekking tot het praktijkproject

Woensdag 11 maart 2009: Vergadering met Klaartje Brouns en Etienne Van den Bergh waarin de taken voor ContourLight besproken worden

Vrijdag 13 maart 2009: Technische vergadering met betrekking tot de kunstwerken van ContourLight.

Vrijdag 13 maart 2009: Vergadering met de medewerkers van H30

Maandag 16 maart 2009: Geholpen bij de voorbereiding van de tentoonstelling ContourLight

Dinsdag 17 maart 2009: Geholpen bij de voorbereiding van de tentoonstelling ContourLight

Woensdag 18 maart 2009: Geholpen bij de voorbereiding van de tentoonstelling ContourLight; S'avonds bijwonen van het gidsenmoment.

Donderdag 19 maart 2009: Geholpen bij de voorbereiding van de tentoonstelling ContourLight

Vrijdag 20 maart 2009: Geholpen bij de voorbereiding van de tentoonstelling ContourLight. Vergadering draaiboek ContourLight met Etienne Van den Bergh en Klaartje Brouns.

Zaterdag 21 maart 2009: Geholpen bij de voorbereiding van de tentoonstelling ContourLight; S'avonds logistieke ondersteuning en onthaal van de genodigden bij de opening van ContourLight.

Woensdag 25 maart 2009: Gesprek met promotor Véronique Lambert over de stand van zaken met betrekking tot het praktijkproject.

Dinsdag 31 maart 2009: Interview met Kaat Van Looken, Z33

Donderdag 2 april 2009: Interview met Steven Op de Beeck en Klaartje Brouns, Contour

Maandag 6 april 2009: Interview met Dirk Terryn, CANON Cultuurcel

Dinsdag 7 april 2009: Interview met Colette Castermans, Beaufort03

Woensdag 8 april 2009: Interview met Sophie Gregoir, MuHKA

Donderdag 9 april 2009: Interview met Dieter Debruyne, BE-PART

Dinsdag 14 april 2009: Interview met Tijn Bossuyt, De Veerman

Donderdag 16 april 2009: Interview met Franky Devos, Kunstencentrum BUDA, auteur Ambrassadeurs en Kies*

Donderdag 16 april 2009: Gesprek met promotor Véronique Lambert over de stand van zaken met betrekking tot het praktijkproject.

Donderdag 23 april 2009: Interview met Elise Van Beurden en Geert Poelaert, Jekino Educatie

Maandag 27 april 2009: Vergadering met Steven Op de Beeck over de stand van zaken met betrekking tot het praktijkproject.

Dinsdag 28 april 2009: Interview met Guy Redig, kabinetschef cultuur, jeugd en participatie Vlaams Ministerie van CJSM

Vrijdag 8 mei 2009: Gesprek met promotor Véronique Lambert over de stand van zaken met betrekking tot het praktijkproject.

Woensdag 13 mei 2009: Bijwonen Cultuurbeurs voor Onderwijs, Prospekta. Voormiddag studievoormiddag, namiddag interactieve beurs.

Bijlage 2

Chronologische lijst van interviews

Datum	Organisatie	Respondent	Functie
31 maart 2009	Z33	Kaat Van Looken	coördinator educatie
2 april 2009	Contour	Steven Op de Beeck Klaartje Brouns	directeur productieverantwoordelijke
6 april 2009	CANON Cultuurcel	Dirk Terryn	aanspreekpunt interculturaliteit, media en literatuur en projectleider voor <i>INgeBEELD</i> en <i>De dagen van de literatuureducatie</i>
7 april 2009	Beaufort03	Colette Castermans	hoofd communicatie, pers en publiekswerking
8 april 2009	MuHKA	Sophie Gregoir	stafmedewerker afdeling bemiddeling
9 april 2009	BE-PART	Dieter Debruyne	stafmedewerker BE- PART Atelier
14 april 2009	De Veerman	Tjil Bossuyt	zakelijk en artistiek leider
16 april 2009	Kunstencentrum BUDA	Franky Devos	directeur
23 april 2009	Jekino Educatie	Elise Van Beurden Geert Poelaert	stafmedewerker media-educatie, coördinator workshops stafmedewerker media-educatie, coördinator <i>MakingMovies</i>
28 april 2009	Kabinet van de Vlaamse minister van Cultuur, Jeugd, Sport en Brussel	Guy Redig	kabinetschef cultuur, jeugd en participatie

Bijlage 3

Medewerkers Contour

Algemene Vergadering:

Etienne Van den Bergh (voorzitter)
Frank Nobels(ondervoorzitter)
Heidi Denijn (ondervoorzitter)
Marie-Louise Grouwet (ondervoorzitter)
Frans Lefever
Luc Van Hoogenbemt
Jacques Morrens
Koen Leemans
Lies Verleyen
Luc Martens
Bart De Nijn
Kristl Strubbe

Raad van Bestuur:

Etienne Van den Bergh
Frank Nobels
Heidi De Nijn
Marie-Louise Grouwet
Frans Lefever
Jacques Morrens
Koen Leemans
Lies Verleyen

Dagelijks Bestuur:

Etienne Van den Bergh
Heidi De Nijn
Jacques Morrens
Marie-Louise Grouwet

Artistiek Comité:

Lut Pil
Cis Bierinckx
Luc Coeckelberghs
Bert De Leenheer
Hans Martens
Jacques Morrens
Etienne Van den Bergh
Johan Van Steenkiste

Voltijdse medewerkers:

Steven Op de Beeck (directeur)
Klaartje Brouns (productieverantwoordelijke)

Freelancers, interims, vrijwilligers, stagiairs:

Curator
Tentoonstellingsarchitect
Fotograaf
Auteurs van artikels van catalogi
Vertalers
Decorbouwer
Schermmaker
Bedrijfsrevisor
Lettering
Firma's: V-G-S (communicatie), Sfumato (grafisch vormgever), MIXX bvba (installaties), Verschaeren & Mertens (boekhouding), ODIT (ICT)
Gidsen
Suppoosten
Poetsvrouw
Kunstenaars
Stagiairs

Bijlage 4

Partnerorganisaties Contour

Europa

Centre for Contemporary Art, Vilnius (Litouwen)

EMAF, European Media Art Festival, Osnabrück
(Duitsland)

Invideo, Milaan (Italië)

OK, Centrum für Gegenwartskunst, Linz
(Oostenrijk)

Vidéoformes, Clermont-Ferrand (Frankrijk)

WRO, Wroclaw (Polen)

Kunsthogescholen

Sint Lukas, Brussel

Sint Lucas, Gent

Staatliche Hochschule für Gestaltung-ZKM,
Karlsruhe (Duitsland)

Ecole Supérieure d'Art de Clermont Communauté
(Frankrijk)

Institut für Bildende Kunst und

Kulturwissenschaften Linz (Oostenrijk)

Vilnius Academy of Fine Arts (Litouwen)

Estonian Academy of Arts, Tallinn (Estland)

Goldsmiths College, Londen (Groot – Britannië)

AKI ArtEZ Academie voor Beeldende Kunsten,
Enschede (Nederland)

Mechelen

CC Mechelen (De Garage / bkSM)

de Jazzolder vzw

Festival van Vlaanderen – Mechelen vzw

Galerie Transit

Kunstencentrum nOna

MMMechelen

Dijlefeesten

H30

Vlaanderen

Arqos Centrum voor Kunst en Media (Brussel)

BAM Instituut voor beeldende, audiovisuele en
mediakunst (Gent)

BE-PART Platform voor Actuele Kunst (Waregem)

Beursschouwburg Kunstencentrum (Brussel)

Buda Kunstencentrum (Kortrijk)

Courtisane Filmfestival (Gent)

FLACC (Genk)

HISK, Hoger Instituut voor Schone Kunsten (Gent)

MuHKA, Museum van hedendaagse kunst
Antwerpen (Antwerpen)

Netwerk Centrum voor Hedendaagse Kunst (Aalst)

Stadsdichter van Antwerpen (Antwerpen)

Verenigde Organisaties Beeldkunst (Gent)

Z33 (Hasselt)

Bron:

CONTOUR MECHELEN, *Beleidsplan 2010 – 2013*, p. 20

<http://www.contourmechelen.be>

Bijlage 5

Overzicht van enkele cijfers resultatenrekening 2008

Inkomsten (EUR)		Uitgaven (EUR)					
Subsidies		Artistiek		Communicatie en promotie		Personeel	
Meerj. subsidie V. G.	212.995,76	Art.pr.kost binnenland	8.730,27	Dienst zelfst. basis publi.	1.000	Vrijwilligers	8.072,12
Proj. subsidie V.G.	1.017,60	Art.pr.kost buitenland	196.813,93	Promotiekosten	21.501,22	Dienst zelfst. basis tech.	150
Subsidie Gemeente	30.000	Kl. vergoedingsregeling	400			Div. diensten zelfst. bas.	1.127,67
Subsidie buitenland	117.123,01	Dienst zelfst. basis art.	30,13			Sociaal secretariaat	433,15
Andere subsidies	22.500	Interim artistiek	1.273,61			Boekhouding	7.725,97
						Bedrijfsrevisor	2.500
						Interim onderh. logistiek	140,94
						Interim administratief	677,82
						Bedienden	45.098,85
						Maaltijdcheques	366,25
						RSZ-bijdrage	15.305,22
	383.636,37		207247,94		22.501,22		81.597,99

Bron: CONTOUR MECHELEN, *Werkingsverslag 2008*, ongenummerd.

Bijlage 6

Overzichtstabel veldanalyse

Organisatie	Doelgroep	Aanbod secundair onderwijs	Educatief materiaal secundair onderwijs
Lessen in het donker <i>Brugge</i>	S	filmprogramma	lesmap voor leerkrachten, infopakket secundair onderwijs
Imagica <i>Brussel</i>	K, J, S	workshops, dagactiviteiten	
Jekino Educatie <i>Brussel</i>	K, J, S, G	actieve en beschouwende workshops, filmbesprekingen	lesmap voor leerkrachten, lessenpakket <i>INgeBEELD</i>
De Veerman <i>Antwerpen</i>	K, J, S	kunsteducatieve programma's, projecten, workshops	publicaties, methodes
Mooss <i>Leuven</i>	K, J, S, G	workshops, participatieprojecten, <i>Moossmobielen</i> en <i>Moossproducten</i>	
De Kunstbank <i>Brussel</i>	K, J, S	tentoonstellingsprojecten	publicaties bij de tentoonstellingsprojecten
Rasa <i>Sint Niklaas</i>	K, S, G	tentoonstellingen met rondleiding	kunstkoffers, werkmappen, naverwerkingsmap voor leerkrachten
MuHKA <i>Antwerpen</i>	K, J, S, G	interactieve rondleidingsformules, workshops, dagprogramma	
S.M.A.K. <i>Gent</i>	K, J, S, G	interactieve rondleidingsformules, atelier, dagprogramma's	lesmap voor leerkrachten, kijkwijzer
Bozar Studios <i>Brussel</i>	K, J, S, G	rondleidingsformules, aanbod theater, literatuur en dans, filmvoorstellingen, workshops, aanbod op maat	lesmap voor leerkrachten
Middelheimmuseum <i>Antwerpen</i>	K, J, S, G	interactieve rondleiding, creatief atelier, dagprogramma	lesmap voor leerkrachten, werkbladen voor leerlingen, gidshandleiding voor leerkrachten
Z33 <i>Hasselt</i>	K, J, S	interactieve rondleiding, workshop, ontleenkoffer	lesmap voor leerkrachten, kijkwijzer voor leerkrachten en leerlingen
BE-PART <i>Waregem</i>	K, J, S	interactieve rondleiding, workshop, masterclass, projecten op maat	lesmap voor leerkrachten

Wiels <i>Brussel</i>	K, J, S	interactieve rondleiding, creatief atelier	pedagogisch dossier voor leerkrachten
Cultuurcentrum Mechelen	J, S	rondleiding, workshop	lesmap voor leerkrachten
MuHKA_media <i>Antwerpen</i>	K, J, S, G	Film Top 10, Film à la carte, filmlezingen	
Internationaal Kortfilmfestival Leuven	K, J, S	kortfilmcompilatie, filmprogramma op maat	pedagogisch dossier <i>DichtVorm</i>
EMAF <i>Osnabrück</i>	S	schooldag met workshop	
Vidéoformes <i>Clermont-Ferrand</i>	S	filmprogramma, wedstrijd	
Beaufort03 <i>Oostende</i>	K, S	lesmap voor leerkrachten	lesmap voor leerkrachten, <i>Logboek van Kapitein Beaufort</i>
Superstories <i>Hasselt</i>	S	interactieve rondleiding, workshop	kijkwijzer voor leerkrachten en leerlingen, didactische map voor leerkrachten

Legende: K = kinderen, J = jongeren, S = scholen, G = gezinnen

Bijlage 7

Kunsteducatieve organisaties audiovisuele kunst

Aifoon¹³

Europees Jeugdfilmfestival²

FilmMagie Educatief²

Imagica¹²

Jekino Educatie¹²³

Kidscam¹²³

Kinoscola²

Lessen in het Donker¹²

Open Doek¹²

Polymorf films²

Videokontakt¹²

W*a*f!²

1 = Organisaties FOK

2 = Goegebuer

3 = Smaakmaker

Bron:

<http://www.kunsteducatie.be/>

GOEGEBUER, A. (2004), *Audiovisuele vorming in het Vlaamse onderwijs 2004*, Gent: IAK vzw, 218 p.

ANCIAUX, B. (2008), *Smaakmaker. Beleids- en actienota over cultuureducatie voor smakers en makers binnen het Vlaams cultuur- en jeugdbeleid*, Brussel: Ministerie van cultuur, jeugd, sport en Brussel, 76 p.

Kunsteducatieve organisaties

ABC¹²³

Artforum¹³

Atelier Cirkel³

BAS¹

Crefi³

Danskant¹³

De kring³

De Kunstbank¹³

De Kunstvogel¹

De Veerman¹³

Graffiti²³

Jeugd en Dans³

Jeugd en Muziek¹³

Jeugd en Poëzie¹³

Kamo¹³

Koning Kevin¹³

Kong²

Kunst in zicht¹²

Larf!³

Mooss¹²³

MUS-E¹³

Musica¹³

Mu-Zee-Um¹

Noise gate³

Piazza dell' Arte¹²³

Rasa¹³

Spelewei²

Villa Basta¹²

Villanella/de Kunstbende³

Wisper¹²³

zZmogh¹³

Bijlage 8

Organisaties hedendaagse kunst

Actionfields Temporary Art Gallery

Argos

Beaufort - Kunst aan zee

BE-PART

Beursschouwburg

Brussel Biënnale

CCNOA

Constant

Contour Mechelen

Croxhapox

De Elektriciteitscentrale

De Garage

deSingel Internationale kunstcampus

ERROR ONE

Etablissement d'en face projects

Existentie vzw

Extra City

Firefly

FLACC

FoAM

Forum+

Foto Museum Provincie Antwerpen

Frans Masereel Centrum

fst forward

Galerie Kunst-Zicht

IMAL

In-Between Gynaika vzw

Ithaka LOKO cultuur

KIOSK

Komplot

Kunst & Zwalm vzw Boem

Kunstencentrum BUDA

Kunstenfestivaldesarts

Kunstmuseum aan zee

Lab[au]/Mediaruimte

LLS 387

Lokaal 01

M van Museum Leuven

Middelheimmuseum

MuHKA

Museum Dhondt-Dhaenens

Museum Dr. Guislain

Netwerk

NICC

Objectif Exhibitions

OKNO

Paleis voor Schone Kunsten BOZAR

Pocketroom

Provinciaal Cultuurcentrum Caermersklooster

Recyclart

Roger Raveelmuseum

Ruimte Morguen

S.M.A.K.

SECONDroom

Sint-Lukasgalerie Brussel

STUK

Super Stories Triënnale Hasselt vzw

Time festival

Vanhaerents Art Collection

Verbeke Foundation

Vlaams-Nederlands Huis deBuren

Voorkamer

Vooruit

Vrijstaat O.

Wiels

Witte Zaal

Z33

Zebrastraat

Bron: PEETERS, E. (red.) (2008), *Beeldend Vlaanderen. Een gids met 147 organisaties beeldende kunst*, Gent: Dirk De Wit, 64 p.

Bijlage 9

Organisaties of festivals audiovisuele kunst

1 Minuut Film & Sound Awards

Argos

Argos Festival

Artcinema Off Off

Artefact

Bozar Cinema

Buda Kortrijk Kunstencentrum

Bulletproof Cupid

Cinema ZED

Cinemamed

Contour Mechelen vzw

ErrorOne

Festival Van de Animatiefilm

Film Plateau

Firefly Films

Het Grote Ongeduld!

Internationaal Filmfestival van Vlaanderen - Gent

Internationaal Fotofestival Knokke-Heist

Kunstencentrum Vooruit

Maxim Quintelier

Mu.Zee

Nova (Cinema)

Walkingvoice.tv

Zap-O-Matic

Zinnema, Vlaams huis voor amateurkunsten in Brussel

MuHKA media

Bron: Website BAM, <http://www.bamart.be> , databank

Bijlage 10

Lesmap Lessen in het Donker

Bron: LESSEN IN HET DONKER, *Lesmap Paradise Now*, (online),
<http://www.lesseninhetdonker.be/media/downloads/Voorbeeldmap%20Paradise%20Now.pdf>, gelezen op 25.03.2009.

Doelgroep: 3^e graad secundair onderwijs

Paradise Now

Ontwikkeld voor de derde graad van het secundair onderwijs in samenwerking met Open Doek en Jekino Educatie

Indeling van de map:

1. Filmfiche
2. Over de regisseur
3. Reacties verzamelen bij de leerlingen
4. De 5 W-vragen
5. Bespreking van de belangrijkste personages
6. Stijlkenmerken
7. Focus op... de dialogen!
8. Thematiek
9. Een schets van het Israël-Palestina conflict
10. Bibliografie
11. Fiche voor de leerlingen

1. Filmfiche geeft informatie over de film (Synopsis, technische fiche, festivalprijzen, in het kort)

2. Over de regisseur en de productie behandelt de totstandkoming van de film (Filmografie, Aanleiding of inspiratie voor de film, Research op drie manieren, Thriller, De productie, Enkele leuke weetjes)

3. Reacties verzamelen bij de leerlingen geeft een aantal voorbeeldvragen die aan de leerlingen kunnen gesteld worden, waarbij onder meer naar de eigen mening en smaakvoorkeur wordt gepeild (Vond je de film goed of niet goed? Waarom?). Verder worden een aantal onderwerpen opgesomd die aanleiding kunnen geven tot een nabespreking, bijvoorbeeld het conflict Israël Palestina.

4. 5 W - vragen zijn vragen die kunnen gesteld worden om het verhaal samen te vatten (wie, wat, waar, waardoor, wanneer)

5. Bespreking van de belangrijkste personages bespreekt de hoofdpersonages

6. Stijlkenmerken behandelt enkele stijlelementen die de film karakteriseren (fotografie, ritme, stijl, weinig muziek)

7. Focus op...de dialogen! illustreert een aantal conversaties tussen de personages

8. Thematiek behandelt het conflict tussen Israël en Palestina

Verder is er een **Fiche voor de leerlingen** waar nog enkele vragen worden gesteld, waaronder:

- "Sometimes the most courageous act is what you don't do." ... is een oneliner vanop de site van de film. Wat betekent deze zin?

- Speel een journalist en vat de film samen aan de hand van de 5 W-vragen: WIE-WAT-WAAR-WANNEER-WAAROM?

Bijlage 11

Lesmap Jekino Educatie

Bron: JEKINO EDUCATIE (2009) Lesmap No Network Jekino, (online),
<http://www.jekino.be/distributie/films/nonetwork.html>, gelezen op 8.04.2009.

Doelgroep: vanaf 10 jaar

No Network

Indeling van de map:

1. Filmfiche
2. Na de film: eerste reacties
3. Regisseur, producent & scenarist
4. Het verhaal
5. De personages
6. IJsland
7. Beeldtaal: Green screen
8. Beeldtaal: Filmen in sneeuw en ijs
9. Beeldtaal: Dieren in de spotlights
10. Lesbrieven voor de leerlingen

1. Filmfiche: korte inhoud, technische kaart, filmprijzen, in de pers, vóór je naar de film vertrekt...

2. Na de film: eerste reacties: Enkele vragen die peilen naar de indrukken van de leerlingen, opdracht: bespreek enkele vragen en neem dit op als videoboodschap op de gsm

3. Regisseur, producent & scenarist: over Ari Kristinsson

4. Het verhaal: bespreking van het verhaal, werkelijkheid versus fantasie, een aantal vragen aan de leerlingen over de film, opdracht: bespreek in groepjes wat de belangrijkste wendingen waren in het verhaal

5. De personages: Kalli, Ellen, Maria en Tomas, De geest, vragen aan de leerlingen over de personages

6. IJsland: Informatie over IJsland, geef een korte voordracht over een natuurfenomeen in IJsland, zoek op wat een legende is

7. Beeldtaal: Green screen: uitleg over het Green screen, opdracht: maak een foto van iemand voor een effen achtergrond en bewerk met photoshop

8. Beeldtaal: Filmen in sneeuw en ijs: Informatie over hoe de film tot stand kwam in koude weersomstandigheden

9. Beeldtaal: dieren in de spotlights: Over filmen met levende dieren, vragen aan de leerlingen

10. Lesbrieven voor de leerlingen: Nog enkele weetjes en citaten

Bijlage 12

Lesmap S.M.A.K.

Bron: S.M.A.K. (2009), *Lesmap Mark Manders*, (online), http://www.smak.be/docs/Lesmap_secundair.pdf, gelezen op 18.03.2009.

Doelgroep: secundair onderwijs

Mark Manders

Dit is een samenvatting van een lesmap die ontwikkeld werd bij de tentoonstelling van *Mark Manders* die liep van 13-12-2008 tot 22-02-2009 in het Stedelijk Museum voor Actuele Kunst te Gent.

Indeling van de map:

1. Inleiding: De kunstenaar Mark Manders
2. Verwerking
3. Bijlagen

1. Inleiding: De kunstenaar Mark Manders

Biografie: Informatie over de kunstenaar

Woord en beeld: Informatie over de werkwijze en de visie van de kunstenaar

De nacht: Informatie over de symbolen zwart, dood en nacht in het werk van de kunstenaar

Materiaal: Informatie over het materiaalgebruik in het werk van de kunstenaar

Speels: Informatie over het speelse karakter van het werk van de kunstenaar

It's not about the five: Informatie over het gebruik van het getal vijf in het werk van de kunstenaar

2. Verwerking

Filosofisch gesprek: Suggesties voor de begeleiding van een filosofisch gesprek over het biografische in het werk van de kunstenaar

Opdracht: biografie: Een aantal vragen die het gesprek op gang kunnen brengen, zoals "Wat is een "ik"? Uiterlijk, innerlijk of een mix van beiden?"

Opdracht: zelfportret: Een aantal vragen over een zelfportret

Doe-opdrachten: Maak je eigen zelfportret

Mark Manders en de poëzie: Link leggen tussen woorden en beelden aan de hand van werken, of titels van de kunstenaar of aan de hand van woordkaarten.

Give me five!: Leerlingen kiezen een getal en verzamelen afbeeldingen en informatie hierover. Dit kan leiden tot een creatieve voorstelling van het gekozen getal

3. Bijlagen

Woordkaarten

Informatie over begeleiden filosofisch gesprek

Afbeeldingen van zelfportretten van hedendaagse kunstenaars

Bijlage 13

Lesmap Bozar Studios

Bron: BOZAR STUDIOS (2009), *Da Van Dyck a Bellotto. Magnificenza alla corte dei Savoia. Luister aan het Hof van Savoye*, (online), <http://www.bozar.be/downloads/sabauda/nl.pdf>, gelezen op 11.03.2009.

Doelgroep: basisonderwijs / secundair onderwijs

Da Van Dyck a Bellotto. Magnificenza alla corte dei Savoia. Luister aan het Hof van Savoye

Dit is een samenvatting van een lesmap die hoort bij de tentoonstelling *Da Van Dyck a Bellotto*, die liep van 20-02-2009 tot 24-05-2009 in het *Paleis voor Schone Kunsten* te Brussel.

Indeling van de map:

1. Het Europa van de grote monarchieën. Historische en aardrijkskundige aantekeningen
2. Het huis van Savoye
3. De collectie: van het rariteitenkabinet tot de grote kunstcollecties
4. De Europese schilderkunst van Renaissance tot aan de Franse Revolutie
5. Het Hofportret
6. Het Caravaggisme
7. De Vlaamse schilders en Italië
8. Woordenlijst
9. Activiteitenfiche basisonderwijs
10. Activiteitenfiche secundair onderwijs
11. Bibliografie

De eerste zeven hoofdstukken bevatten een tekst die een theoretische en geschiedkundige achtergrond schetst rond de tentoonstelling. Hierna volgt een verklarende woordenlijst met een uitleg van belangrijke begrippen uit de geschiedenis en uit de kunstgeschiedenis, die van belang zijn bij de tentoonstelling.

10. Activiteitenfiche secundair onderwijs

Het tiende hoofdstuk bevat een activiteitenfiche voor het secundair onderwijs:

Europa: Een kaart van Europa tijdens de nieuwe tijd. Er worden vragen gesteld over de naties en over het Hertogdom Savoye.

De reis: Vragen over de reis naar Italië, gekoppeld aan de leefwereld van de jongeren en aan de verplaatsing tijdens de nieuwe tijd.

Een ander ritme: In boeken en op het internet moeten leerlingen op zoek gaan naar hoe er vroeger en nu gereisd wordt.

De schilder en zijn atelier. Radertjes van een KMO in de nieuwe tijd: Informatie over kunstenaars en hun ateliers in de nieuwe tijd.

Ieder zijn stiel! Vergelijking tussen creatieve werknemers van nu en die van een schildersatelier tijdens de nieuwe tijd.

De schildergenres: Enkele van de tentoongestelde schilderijen worden afgebeeld. Groepeer ze per genre, geef de volgorde van belangrijkheid en geef je eigen genre voorkeur.

Een schilderijenverzameling: Afbeelding van een schilderij met een schilderijenverzameling. Een aantal vragen over het schilderij.

Verzameling??: Vragen over verzamelen gekoppeld aan de leefwereld van de jongeren.

Stel je eigen schilderijenverzameling samen: Een verzameling aanleggen van reproducties van werken die je bevallen vanuit kranten, het internet, postkaarten, ..

Een prinselijk portret: Vragen bij een afbeelding van een ruitersportret van Antoon Van Dyck

De schilder: Informatie over de schilder Antoon Van Dyck

Het werk: Informatie over het ruitersportret van Van Dyck

Het portret vandaag: Vragen over de officiële portretten van vandaag. Opdracht: maak een digitale foto van je buur in de klas. Bewerk thuis de foto zodat die één of meer positieve eigenschappen van de persoon benadrukt. Maak in de klas een portretgalerij.

Bijlage 14

Lesmap Middelheimmuseum

Bron: MIDDELHEIMMUSEUM, *Werkmap Kijken – structureren – ordenen*, (online), http://www.middelheimmuseum.be/docs/Stad/Bedrijven/Cultuur_sport_recreatie/CS_Musea/Middelheimmuseum/Werkb_laden%20leerkrachten/Werkmap_Kijken_structureren_ordenen.pdf, 11.04.2009.

Kijken – structureren – ordenen

Dit is een samenvatting van een werkmap voor leerkrachten om de interactieve rondleiding *WYSIWYG* met de klas voor te bereiden.

Doelgroep: 1^e tot en met 3^e graad

Onderwerp: Beelden creatief ordenen

Uitgangspunt: Verschillende afbeeldingen die de leerlingen eventueel zelf hebben meegebracht (tijdschriften, fotoverzameling,...)

Werkvorm: groepswork of met hele klasgroep

Klasopstelling: plaats op banken of op de grond om foto's te ordenen

Didactisch materiaal: afbeeldingen

Doelstellingen:

1. vaste kijkpatroon doorbreken. Telkens op een andere manier naar de beelden kijken
2. door selectiecriteria te veranderen telkens op verschillende manieren ordenen
3. de eigen subjectiviteit inzien door confrontatie met andermans ordening
4. interpretatie varieert naargelang het eigen standpunt tegenover de afbeelding
5. inzien dat kijken een actief proces is

Opdracht

Leg de afbeeldingen bij elkaar en sorteer zo snel mogelijk

Kies hoeveel stapeltjes er zullen komen

Klassikale bespreking: hoe werd er gesorteerd

Leg alle afbeeldingen terug bij elkaar en sorteer opnieuw volgens andere categorieën

Opnieuw bespreking

Variatie: keer de afbeeldingen om, zodat je ze ondersteboven ziet. Bij de ordening worden de zuiver vormelijke aspecten belangrijker

Herhaal dit principe, tot de creativiteit van de leerlingen uitgeput is

Besluit

Vraag de leerlingen naar hun bevindingen. Wat is volgens hen de relevantie van de voorbereiding?

Antwoord: Op deze manier kijk je niet volgens een vast patroon naar de werken. Je bekijkt de dingen op een andere manier. Kijken is een actief proces dat verrassend en leuk kan zijn.

Bijlage 15

Lesmap Middelheimmuseum

Bron: MIDDELHEIMMUSEUM, *Kijkoefening Je kwam, je keer en je zag*, (online), http://www.middelheimmuseum.be/docs/Stad/Bedrijven/Cultuur_sport_recreatie/CS_Musea/Middelheimmuseum/Werkbladen%20leerkrachten/Werkmap_JeKwam.pdf, gelezen op 11.04.2009.

Je kwam, je keek en je zag

Dit is een samenvatting van een werkmap voor leerkrachten om de interactieve rondleiding *WYSIWYG* met de klas na te verwerken.

Doelgroep: 1^e tot en met 3^e graad

Onderwerp: kijken naar en documenteren van een beeld uit de collectie

Uitgangspunt: een beeld uit de collectie

Werkvorm: individuele huistaak: kijken, opzoeken, schrijven

Klasopstelling: niet van toepassing

Didactisch materiaal: afbeelding van beeld, documentatie, werkblad als handleiding

Doelstelling

Algemeen

1. evalueren in hoeverre de kijkvaardigheid van de leerlingen verbeterd is
2. kijkvaardigheid oefenen

Specifiek

1. zelfstandig een stukje tekst kunnen schrijven
2. zelfstandig en kritisch informatie kunnen verzamelen
3. gevonden informatie kunnen synthetiseren en persoonlijk verwerken
4. mening kunnen vormen en formuleren

Opdracht

Geïnspireerd door de rondleiding kiest elke leerling een kunstenaar waarover hij of zij een documentatiemap aanlegt. Er wordt aandacht besteed aan meer dan één kunstwerk.

Bespreking van één werk. Vertrekkend van het kijken naar een werk. Er wordt gebruik gemaakt van een standaard vragenstelling.

Korte biografie van de kunstenaar

Korte beschrijving van stijl en oeuvre

Eventueel andere disciplines (schilderen,...)

Afbeelding (en)

Besluit: kritische bespreking

Documentatie

Kan op het internet gevonden worden of in het documentatiecentrum van het *Middelheimmuseum*.

Bijlage 16

Lesmap Z33

Bron: Z33 (2009), *Lesmap PLACE@SPACE. (re)shaping everyday life*, ongenummerd.

Doelgroep: basisonderwijs / secundair onderwijs

Dit is een samenvatting van een *zapmap* of didactische map die hoort bij de tentoonstelling *PLACE@SPACE. (re)shaping everyday life* die liep van 16-03-2008 tot 25-05-2008 in Z33 te Hasselt.

Indeling van de map:

1. Ter inleiding...
 2. De tentoonstelling
 3. Voorbereiding in de klas
 4. Bezoek aan de tentoonstelling voor klassen
 5. After-expo moment in de klas
 6. Slot
- Bijlage: eindtermen

1. Ter inleiding...

Uitleg over de tentoonstelling en over het didactisch materiaal hierbij.

2. De tentoonstelling

Uitleg over het concept *nieuwe technologieën* van de tentoonstelling.

3. Voorbereiding in de klas

De tentoonstelling is ontstaan vanuit vier overkoepelende thema's, die nader worden toegelicht:

1. *Lokaal-globaal*: uitleg bij het begrip *globalisering*, debatteer over de positieve en negatieve gevolgen van globalisering in de klas.
2. *Privaat-publiek*: Spanningsveld tussen de private en de publieke ruimte. Stel een videocamera op in de klas, die naar de leerlingen is gericht. Tel samen met de leerlingen het aantal camera's in de stad. Laat de leerlingen hun schoolbank individualiseren tijdens een creatieve opdracht.
3. *Zichtbaar-onzichtbaar*: Een aantal boeken worden voorgesteld om rond dit onderwerp te werken in de lessen Nederlands. Een boekbespreking in de taallessen, een stamboom van sociale netwerken in de lessen levensbeschouwing, een eigen kledingstuk ontwerpen in de lessen creatieve expressie,...
4. *Narrating-creating*: De kunstenaars in de expositie helpen ons interactief onze plaats in de ruimte te verkennen.

4. Tentoonstellingsbezoek voor alle klassen

Uitleg over het verloop van de rondleiding.

5. After-expo moment in de klas

Concrete uiteenzetting in de klas:

1. *Lokaal-globaal*: Neem een typisch element uit je eigen cultuur, de omgeving waar je bent opgegroeid, mee naar school om aan je medeleerlingen te tonen. Ontwerp nieuwe communicatievormen.
2. *Privaat-publiek*: Maak een gezamenlijk schilderwerk op een groot vel papier. Ontwerp je eigen flat met een schoendoos. Maak je eigen driedimensionale plekje.
3. *Zichtbaar-onzichtbaar*: Ontwerp of knutsel een vernuftige moderne vlinder met verschillende materialen. Fotografeer het onzichtbare, de vergeten plekjes in het dorp.
4. *Narrating-creating*: Nabespreking van de tentoonstelling. Een verhaalvertelling als basis voor een creatieve opdracht over onze plaats in de ruimte.

6. Tot Slot

Bijlage: Eindtermen

Bijlage 17

Lesmap BE-PART Atelier

Bron: BE-PART ATELIER (2008), *Lesmap Masterclass/Workshop Secundair onderwijs met kunstenaar Viola Groenhart*, ongenummerd.

Doelgroep: secundair onderwijs

Masterclass/Workshop Secundair Onderwijs met kunstenaar Viola Groenhart

Indeling van de map:

1. Introductie BE-PART + Masterclass/Workshop
2. Introductie kunstenaar Viola Groenhart
3. Workshop "Storytelling"
4. Praktisch

1. Introductie BE-PART + Masterclass/Workshop

2. Introductie kunstenaar Viola Groenhart: informatie over de kunstenaar

3. De workshop "Storytelling": De workshop bestaat uit twee delen.

Deel 1: Tentoonstelling Willy De Sauter en Virginie Bailly + film Zidane:

Informatie over de tentoonstelling in BE-PART. Aansluitend bekijkt de groep de film *Zidane* van Douglas Gordon en Philippe Parreno. Na de film is er een filmsbespreking: wat denk je over Zidane, wat is het verschil met de montage van een gewone voetbalmatch, wat deden de kunstenaars met het geluid, ...

Deel 2:

A. Introductie Viola Groenhart en bespreking van de workshop:

Viola stelt zichzelf voor en toont filmfragmenten en foto's van haar werk. Hierbij worden enkele vragen gesteld: wat doen camerabewegingen en montage met hoe je je voelt, wanneer is een lange cameratake boeiend, Hoe kan een stilstaand beeld toch boeiend zijn,...

B. Actie! Fotoshoot: Er wordt gewerkt naar het voorbeeld van de foto's van Jeff Wall, die een heel verhaal in slechts één foto vertellen. Met de klas wordt naar een locatie in de buurt gegaan. Een deel van de klas speelt een voetbalwedstrijd na, maar stilstaand. Een ander deel legt deze scène met speciaal opgestelde camera's vast. Op voorhand wordt het scenario met de klas bepaald. Er worden foto's gemaakt van drie scènes: het begin van de wedstrijd, de wedstrijd in actie en het veld na de wedstrijd. Na de foto-opnames wordt teruggekeerd naar BE-PART. Aan de hand van een beamerprojectie kan een eerste indruk opgevangen worden. Een week na de opnames worden de foto's, digitaal bewerkt en op groot formaat afgedrukt door Viola Groenhart, afgeleverd bij de school.

4. Praktisch: timing, locatie, kleding/props, begeleiding, kostprijs, contact

Bijlage 18

Lesmap Beaufort03

Bron: BEAUFORT03 (2009), *Lesmap Kunst aan zee*, 24 p.

Doelgroep: lager secundair onderwijs.

Dit is een samenvatting van een lesmap die hoort bij de tentoonstelling *Beaufort Inside, HERINNERINGEN. Kunstenaars aan de Belgische kust van 1830 tot 1958*, die liep van 28-03-2009 tot 04-10-2009 in het *Kunstmuseum aan zee te Oostende*.

Indeling van de map:

1. Afficheskunst
2. De zee
3. Kunstenaarskringen, mecenasen en salons
4. De ideale stad
5. Kunstenaars in ballingschap/exil

1. Afficheskunst

Affiches maken deel uit van de dagelijkse leefwereld van de leerlingen. Dit vormt het vertrekpunt om een beeld te geven van de geschiedenis van de afficheskunst ter promotie van de Belgische kust. Opdracht voor of na een bezoek aan Beaufort Inside: Toon enkele affichebeelden aan de leerlingen. Laat ze zelf op zoek gaan naar sterke affichebeelden. Bekijk ze gezamenlijk in de klas en bespreek of ze dit een goede of slechte affiche vinden. Kies één product uit en laat hen zelf een affiche maken hierover.

Algemene geschiedenis afficheskunst. Affiches Belgische kust.

2. De zee

Bespreking van de kunstenaars Leon Spilliaert, James Ensor, Loius Artan de Saint-Martin, Guillaume Vogels, Henri-Victor Wolvans

Opdracht: Vragen rond de kunstwerken. Welke schilderijen spreken jou aan en waarom,...Trek na het bezoek naar de zee en laat de leerlingen hun impressie van de zee tekenen.

3. Kunstenaarskringen, mecenasen en salons

Uitleg mecenas en voorbeelden van bekende mecenasen. Uitleg over de salons.

Opdracht: Het mecenaat is van alle tijden. Je kan deze denkspise verder uitbreiden naar de mediawereld of op straat. Ook de kunst voor het goede doel. Vragen over het mecenaat van de leerlingen zelf. Wie willen ze steunen, waarom,...

4. De ideale stad

Uitleg over het idee van de ideale stad en de kunstenaars/architecten/regisseurs die hier rond werkten. Luc Deleu zet deze traditie verder (Beaufort Outside).

Opdracht: Steden gaan steeds meer op elkaar lijken, maar er zijn ook verschillen. Licht deze thema 's toe in de klas. Laat de leerlingen hun ideale stad bedenken. Plakboek aanleggen met prenten. Maak de stad in een collagetechniek in combinatie met tekeningen.

5. Kunstenaars in ballingschap/exil

Uitleg over het ballingschap tussen WO I en WO II. Voorbeelden van kunstenaars die de kustreek als toevluchtsoord namen. Xu Bing, Brigada Ramona Parra, Sven 't Jolle en Philip Aguirre Y Otegui werken ook rond dit thema (Beaufort Outside)

Opdracht: Enkele vragen over exil en verloren of eigen identiteit. Knip enkele krantenfoto's uit en laat de leerlingen hier een titel bij verzinnen of een kort verhaal. Bespreek dit. Lees dan het echte artikel. Deze opdracht kan je nog meer toespitsen op henzelf door hen een zelfportret te laten maken. Wie ben je? Kan je dit tonen in één doos? Toon met jou doos wie jij bent!

Bijlage 19

Lesmap SuperStories

Bron: TRIËNNALE HASSELT VZW (2009), *Superstories didactische map*, 18 p.

Doelgroep: basisonderwijs / secundair onderwijs

Dit is samenvatting van een didactische map rond de tentoonstelling *SuperStories*. 2e triënnale voor beeldende kunst, mode en design van 07-02-2009 tot 10-05-2009 in Hasselt.

Indeling van de map:

1. Inleiding
2. Voorstelling van het project
3. Voorbereiding in de klas
4. Bezoek aan de tentoonstelling
5. After – expo moment in de klas
6. Tot slot
7. Bijlage: eindtermen
8. Contact
9. Partners
10. Map

1. Inleiding: Informatie over de educatieve formules

2. Voorstelling van het project: Het verhaal als thema, het scenario van SuperStories, informatie over de drie locaties

3. Voorbereiding in de klas: Mogelijke doe- en denkopdrachten ter voorbereiding. De plaats die de leerlingen geven aan verhalen, voor de lessen Nederlands kunnen de aspecten van een verhaal besproken worden (personages, verloop,...) en metaforen en associaties

4. Bezoek aan de tentoonstelling: Informatie over het verloop van de rondleiding met de gids of de leerkracht, leerlingen worden uitgedaagd te kijken, te ervaren, te bevragen en te communiceren.

5. After – expo moment in de klas: Leerlingen vertellen hun eigen beleving van de tentoonstelling, uiteenlopende vragen kunnen gesteld worden, stilstaan bij de mening van de leerlingen, verdere opzoekingen over de kunstenaars en de werken, creatieve les over de tentoonstelling aan het vak PO verbinden.

6. Tot slot: Slotwoord aan leerkrachten

7. Bijlagen: eindtermen: Eindtermen artistieke opvoeding en vakoverschrijdende eindtermen

8. Contact: contactgegevens

9. Partners

10. Map: Kaartje

Bijlage 20

Interview Z33, dinsdag 31 maart

Kaat Van Looken, coördinator educatie

1) Zap33 is de educatieve werking van Z33. Waarvoor staat de naam? Hoe lang bestaat de werking?

Z33 staat voor Zuivelmarkt 33, de afkorting van het adres. Voor de educatieve werking gingen we op zoek naar een naam die hier bij past, en dat is *Zap* geworden. *Zap* heeft iets flitsend en geeft de mogelijkheid van een keuze aan. Er is een bepaald menu waarbinnen je kan zappen. En natuurlijk vonden we de naam ook goed klinken. Hij begint ook met een Z. De werking bestaat nu vier à vijf jaar.

2) Wat karakteriseert de educatieve werking het meest? Waar wordt voornamelijk belang aan gehecht?

Bij ons staan *ervaren* en *beleven* centraal. Wanneer je met kunst in contact komt, worden er heel veel prikkels in gang gezet en daarop moeten we kunnen inspelen. We proberen een bezoek en een kennismaking met heel veel prikkelende dingen te organiseren, zodat dit een uitdagende ervaring wordt, die veel verder gaat dan louter waarnemen. Reflectie is hiervan een belangrijk onderdeel. Een gesprek voeren en samen filosoferen is belangrijk om een kunstwerk te kunnen begrijpen. We willen echt proberen om in de taal van het kunstwerk thuis te komen. Voor de doelgroep onder dertien en veertien jaar vinden we het ook belangrijk dat de nodige creatieve impulsen worden gegeven, dat ze met die ervaring hun eigen creativiteit kunnen aanspreken.

3) Hoeveel mensen houden zich bezig met de educatieve werking? Hoeveel zijn dit er in verhouding tot het totaal aantal medewerkers?

Z33 heeft twintig betaalde medewerkers. Daarvan is de helft onderhoudstechnisch- en onthaalpersoneel en de andere helft is staf. Ikzelf werk halftime bij de tien mensen staf. Educatie is bij ons een kleine niche, daar zit slechts een halftime equivalent op. De anderen zijn fulltime. Ze coördineren projecten. Er is een artistiek directeur, een zakelijk directeur, een boekhouder en een vormgever. Verder is er ook een vrijwilligerswerking. Ik heb een werking uitgebouwd met gidsen, waarvan een deel ook educatief bezig is. We vormen samen een werkgroep die drie à vier keer per jaar samen komt. Meestal zijn we met een zestal mensen op zo'n bijeenkomst.

4) Wat is het aanbod van de educatieve werking?

Een school kan hier heel wat op het menu vinden.

Er is een lesmap voor leerkrachten. Hierin staan suggesties om een tentoonstellingsbezoek goed voor te bereiden en goed na te werken. Hierin staat ook wat een leerkracht mag verwachten van een tentoonstellingsbezoek, er zijn verwijzingen naar de eindtermen etc.

Verder is er ook een leerkrachtennamiddag. Bij elke tentoonstelling houden we één VIP namiddag voor leerkrachten, met een gratis rondleiding. Hierbij stellen we het educatief materiaal ook gratis ter beschikking.

Voor alle leerlingen van tien tot veertien jaar is er een gratis kijkwijzer, de *zapflap*. Hiermee kunnen kinderen zelfstandig een tentoonstelling bezoeken, of ze kunnen de kijkwijzer ook nadien naar huis meenemen om te overlopen, samen met een aantal creatieve opdrachten.

Er is een interactieve rondleiding voor scholen. De gidsen hebben een gidsenmap waarmee ze een eigen rondleiding voor volwassenen maken. Maar voor scholen schrijven we zelf die rondleiding uit. In deze rondleidingen zitten *doe-activiteiten*, *zitstops* en zoekopdrachten. We maken een keuze uit de kunstwerken en we laten de kinderen zelf aan het woord. De ervaring en de waarneming van de kinderen staat centraal. We gaan ook een gesprek met hen aan over wat ze zien.

Naast rondleidingen bieden we ook workshops aan. Je kan nooit een workshop doen zonder een rondleiding. De workshop is een optie die je bij de rondleiding neemt. Hierin wordt dieper ingegaan op een aantal kunstenaars en op verschillende werkvormen. We proberen verschillende technieken en methodes aan te reiken die scholen niet gebruiken, om zo toch een zekere meerwaarde te bieden. We blijven dit ook koppelen aan het waarnemen van kunst. Heel vaak zijn dat creatieve activiteiten, maar soms is er ook een schrijfopdracht of drama. We hebben gewerkt met filmpjes en met fotografie. Bij een tentoonstelling die over openbare ruimte ging, zijn we ook ooit de stad in gegaan, om een aantal activiteiten te doen die met de kunstwerken te maken hadden.

Alles wat ik nu heb opgesomd heeft te maken met de tentoonstellingen. Er zijn drie grote tentoonstellingen per jaar. Door gebrek aan tijd doen we dit niet voor de kleine tentoonstellingen. Ook leert de ervaring dat scholen niet zo snel naar de kleinere projecten komen.

Toch wilden we er ook voor zorgen dat Z33 iets permanent kon aanbieden, dat niet gebonden is aan een tijdelijke tentoonstelling, en waarmee we een aantal doelstellingen bereiken voor scholen die zich veel moeilijker kunnen verplaatsen. Daarom hebben we een ontleenkoffer gemaakt, de *Mooi Niet Box*. Een schrijver en een kunstenaar hebben voor ons een boek gemaakt, *Mooi Niet*. Hierbij hebben we een pakket ontwikkeld, dat hedendaagse kunst in de klas brengt onder de vorm van producties, DVD's, en ook een paar originele kunstwerken. Het is een kunstbad van twee weken waarbij kinderen na het lezen van het boek de echte kunstenaars leren kennen en dan daaruit een keuze gaan maken om een tentoonstelling samen te stellen, die eindigt met een vernissagefeestje en de opening van een tentoonstelling. Dit pakket is nu operationeel en gaat naar scholen. Nu hebben we ook de ambitie om in andere provincies bij een aantal steunpunten of kunsteducatieve organisaties dit pakket te gaan voorstellen.

5) Waaruit bestaat het educatief materiaal voor scholen concreet?

De rondleiding, de workshop, de lesmap, de leerkrachtennamiddag en *Mooi Niet*.

6) Waarin verschilt het aanbod voor scholen van het andere educatieve aanbod (kinderen, jongeren, verenigingen/groepen)?

We hebben bijna geen buitenschools aanbod. Ik bied wel *Zappy Birthday* aan; verjaardagsfeestjes in Z33 . En in de zomer bieden we een soort *crea-stage* aan of een kamp van twee of drie dagen of vijf halve dagen rond de tentoonstelling, *Mooi Niet* en al het materiaal, om jongeren hier wat bezig te houden. Daarnaast zijn het dezelfde ingrediënten voor gezinnen als voor scholen: een rondleiding, een workshop, en dan vooral de *kijkwijzer*.

7) Waarmee werd rekening gehouden bij het ontwikkelen van educatief materiaal voor scholen? (leeftijd, onderwijsvorm, andere) Wordt er rekening gehouden met eindtermen/ontwikkelingsdoelen?

Voor *Mooi Niet* hebben we een specifieke doelgroep. Het boek is te lezen door leerlingen van twaalf tot dertien jaar, en het hele leermiddel bij uitbreiding voor tien tot veertien jarigen. In de toekomst willen we ook iets voor kleuters doen. Er is eigenlijk vrij weinig reliëf in het aanbod. Als leerlingen voorbij veertien jaar zijn moet je ze niet meer bij het handje nemen met een *kijkwijzer* of een workshop. We vragen dan enkel aan de gidsen om hun rondleidingsstijl zo goed mogelijk aan te passen. Vanaf veertien jaar zijn het dus eigenlijk vooral rondleidingen.

Ik refereer altijd naar de leerplannen en de eindtermen van het lager onderwijs en van de eerste graad van het secundair onderwijs.

Ik denk dat we alle onderwijsvormen bereiken. Bij de rondleidingen wordt de onderwijsvorm op voorhand aan de gidsen gecommuniceerd. Er is een verschil tussen leerlingen ASO en BSO, maar ik vind het moeilijk om daar heel afgeijnde verschillen in te maken. Voor kinderen is het verschil groter. Gidsen ondervinden dat zelf wel. Dan schrijven we in de interactieve rondleiding "Kinderen van ongeveer 10 jaar".

8) Wordt het aanbod voor scholen aan bepaalde vakken gekoppeld?

Dat wordt per tentoonstelling bekeken. Voor een tentoonstelling over arbeid bijvoorbeeld spraken we een handelschool aan. Voor een tentoonstelling over licht, haalden we er leerkrachten fysica bij. We zoeken daar dan extra eindtermen bij. We nodigen ook leerkrachten van andere vakken uit om vakoverschrijdend te werken. Voor *Mooi Niet*, bijvoorbeeld, gaat het over taaleindtermen. De gewone eindtermen zijn eigenlijk vooral die van muzische vorming. In het secundair onderwijs heet dat artistieke opvoeding en plastische opvoeding.

9) Hoe zijn jullie concreet begonnen aan de uitwerking van een educatieve werking? Kan u dit proces beschrijven?

Dat kan ik niet helemaal zeggen, omdat ik nog net geen drie jaar in dienst ben. Misschien is het een trend, een behoefte om een zo breed mogelijk publiek aan te spreken. Ikzelf vind dat we scholen zo veel mogelijk buiten

het schoolgebouw moeten krijgen, om die leefwereld zo rijk mogelijk te maken. Als kunstencentrum win je eraan om jonge mensen aan te spreken. Als we jongeren nu enthousiast kunnen maken, dan dragen ze dat wel mee. De laatste jaren werd ook het kunstendecreet door de overheid gevaloriseerd. Dat wil zeggen dat niet alleen wij, maar de hele sector ervan overtuigd geraakt dat dit een doelgroep is die de moeite waard is om rond te werken.

10) Hoe maakt u de werking van Zap 33 bekend? Waaruit bestaat de communicatie/promotie rond Zap33 ?

Eén maal per jaar sturen we in de maand mei een brochure die de hele kalender van een heel jaar en van het volgende schooljaar aangeeft. Hierin staat welke tentoonstelling je mag verwachten en over welke thema's en welke vakken het gaat. We tonen ons vaste aanbod en de prijs, we geven informatie rond de rondleiding, de workshop, de *kijkwijzer*, de lesmap, de leerkrachtenmiddag en zo voort. We hebben ook een *ZAP- zine*; een nieuwsbrief die vijf keer per jaar doorgaat. Om de twee maanden dus ongeveer, behalve in de zomer. Leerkrachten kunnen zich hiervoor inschrijven. Per tentoonstelling wordt verder ook bekeken of er extra doelgroepen moeten worden aangeschreven, of er nog extra materiaal moet verspreid worden en of er extra fiches naar klassen gaan.

11) Werden de educatieve projecten reeds eerder geëvalueerd of aangepast? Hoe gebeurt de evaluatie en door wie?

Na elk project gebeurt er door de projectcoördinator een evaluatie. Aan hem geven de medewerkers door wat goed en minder goed gewerkt heeft en waar bepaalde problemen zaten. We bestuderen de reacties van de medewerkers en van de scholen. Het gebeurt dus eigenlijk vooral door twee vergaderingen: één overleg met de projectcoördinator en één overleg met de werkgroep educatie. De aanloop naar het nieuwe project is het moment om het lopende en het aflopende project te evalueren. Dit doen we één keer per project met de gidsen en één keer hier in huis. Bij *Mooi Niet* is er ook een gastenboek; een soort evaluatie voor leerkrachten en voor de kinderen. Ik heb ook een pedagogisch begeleider die regelmatig scholen bezoekt, om te horen waar er problemen zijn.

12) Welk deel van het budget wordt voorzien voor de educatieve werking?

Ik denk dat mijn vaste budget voor de werkingskosten nog geen 1/10de is. Tegenover andere sectoren, NGO's, en vzw's, is dat niet slecht als werkingskost. Maar de bedragen die je voor een project nodig hebt overstijgen dat vele malen. Ik denk dat 1/10de nog veel te veel is. We hebben verschillende subsidiekanalen en ik zie nooit het hele plaatje.

Bijlage 21

Interview Contour, donderdag 2 april

S Steven Op de Beeck, directeur

K Klaartje Brouns, productieverantwoordelijke

1) Waarom heeft Contour nood aan een educatief programma?

S We kregen veel aanvragen van scholen. Blijkbaar is er veel interesse om Contour met jongeren te bezoeken. Binnen Contour was eigenlijk nooit gewerkt aan een programma op maat van die doelgroep.

2) Welke vorm van educatieve werking heeft Contour voor ogen? Bijvoorbeeld een lesmap, een workshop, een rondleiding?

K Al deze formules spreken me wel aan. Ik zou sowieso gaan voor een rondleiding, waarbij een aantal werken op voorhand geselecteerd zijn. Een workshop in de zin van een film maken, zie ik niet echt als ons ding. Daar heb je trouwens *Jekino* voor. Een workshop onder de vorm van een initiatie in de videokunst of een inleiding zie ik wel zitten. Een lesmap is het meest arbeidsintensief, maar rendeert ook het meest omdat leerkrachten dan ook op eigen initiatief komen. Ik zou dus gaan voor de drie formules, en dit stapsgewijs opbouwen.

S Ik zou vooral gaan voor een rondleiding, omdat het concept van Contour ook helemaal is opgevat als een wandeling. Een workshop zie ik niet direct zitten, omdat het eerder gaat om het *kijken naar, denken over* en *begrijpen van* de kunstwerken, eerder dan over het maken van een film. Ook tussen de kunstenaars zitten geen *do-it-yourself* cineasten. Maar natuurlijk zijn we geen experts hierin. We willen gewoon een antwoord geven op de vraag die we nu krijgen van scholen.

3) Hebt u al een idee over hoe u die educatieve pakketten in de organisatie gaat integreren? Welk personeelslid(leden) zal de concrete uitvoering van een educatieve werking op zich nemen?

S Dat hangt af van het soort pakket en van de grootte. Het hangt ook af van factoren als "kunnen we dit binnen onszelf doen, hebben we hiervoor de financiële middelen of kunnen we hiervoor extern werken". Als jullie zeggen: "Dat is voor jullie het meest geschikte educatieve pakket, en je gaat er die of die mensen voor moeten inschakelen", dan gebeurt dat. Maar we zitten niet te smachten om dat er allemaal zelf nog bij te nemen.

K We kunnen het uitbesteden, zoals we nu ook met een externe architect en met een curator werken. We zouden het ook aan de gidsen kunnen overlaten. We hebben er enkele die dit werk wel kunnen doen. Maar als blijkt dat één van de gidsen niet voldoet, dan moeten we gewoon naar andere oplossingen zoeken.

4) Heeft u al een idee over hoe educatie zal worden ingepast in de huidige werking van de organisatie qua timing, frequentie en locatie? (enkel bij de biënnale, voor de gehele werking,...)

K Als ik uitga van een ideaal scenario dan zou ik het opstaren naar de biënnale toe, juist omdat de inhoud hier zo bepalend is. In de niet-biënnale jaren is er wel een mogelijkheid tot een werking. Dan kunnen Etienne en ik bijvoorbeeld een lezing geven.

S We krijgen de aanvragen voor een educatieve werking occasioneel en niet als onderdeel van de werking. Ik zou alles op de biënnale zetten, omdat je hierin kan groeien. Je kan altijd nog iemand op publiekwerking of op communicatie zetten. We zien het dus echt wel op lange termijn. Ik wil niet teveel tijd versnipperen tussen de biënnales.

5) Welke doelgroep heeft u voor ogen met een educatieve werking? (leeftijd, onderwijsvorm)

S Iedereen is welkom, vooral de jongeren die we vanuit een affectie voor film, bewegend beeld, en videoclip over de streep kunnen trekken. Als we die brug ergens kunnen slaan, maakt de context school of vrije tijd niet uit. Het heeft ook te maken met de manier van grafische communicatie. Binnen een groeiscenario kan er niet genoeg volk naar de biënnale komen. Maar dit moeten we natuurlijk stapsgewijs opbouwen. Je kan zo bijvoorbeeld al heel *low budget* beginnen met een soort kopieënmap en dit dan opbouwen.

K Het is niet zozeer dat we een budget hebben van waaruit we een doelgroep selecteren. Het is meer organisch waarbij we iets tegenover de vraag stellen. We kunnen bijvoorbeeld samenwerken met *H30* of met *Opa Malyn*. Het heeft ook veel te maken met communicatie en met aanwezig zijn.

6) Op welke manier zal een educatieve werking bekendgemaakt worden / hoe gaat u de werking communiceren?

S De scholen moeten aangeschreven worden. Verder ook verenigingen of de jeugddienst van Mechelen. Via de stadsdiensten kunnen we wel een ondersteuning krijgen denk ik. Misschien zijn er in de toekomst ook bepaalde media, waaronder de *iPOD*.

K Via *Prospekta* of via de klassen. Je moet niet enkel de leerkrachten bereiken, maar ook de directie. Maar we hebben nu met *TSM* en met *Scheppers* sowieso al met een paar duizend leerlingen. *Via via* misschien ook. Ik denk vooral aan de jeugddienst. Je kan een link krijgen op hun website.

7) Wat zijn de beschikbare financiële middelen voor een educatieve werking? Wat mag het kosten?

S De financiële middelen worden afgedwongen. Als jullie met een mooi plan afkomen, kunnen we er meer voor vrijmaken. Hoe groot of hoe klein iets wordt, wordt niet meteen vastgezet. Als je daar prioriteit aan wil geven dan kan dat ook. Maar nu zie ik het gewoon stapsgewijs. Ik heb daar geen getal op geplakt op dit moment. Het zit ergens in de financiële marge die we nog houden. Want jullie gaan wel met een idee komen aandraven, maar dat moet natuurlijk nog vorm krijgen en uitgevoerd worden. Ik beseef ook dat we heel laat zijn als we de scholen willen aanschrijven. Dan moet je hen ook tonen wat je kan aanbieden. Maar niets is verloren, we zijn sowieso toch al bezig met de biënnale van 2011.

K Het is de bedoeling om een start te hebben. Om te zien hoe en wat... en dat je dan vertrekt.

8) Hoe zullen de aangeboden diensten geëvalueerd/opgevolgd worden?

K Na elke biënnale is er sowieso een grondige evaluatie. Ik weet dat we nu al heel laat zijn voor de scholen, maar na 2011 is er meer tijd en kunnen we de dingen die beter moeten uitgewerkt worden behandelen.

S Het wordt geëvalueerd met de Raad van Bestuur, de Algemene Vergadering en het Artistiek Comité. Ik heb trouwens ook een aantal leerkrachten en jongeren gehad die zich kandidaat stelden om mee dingen uit te werken of terug te koppelen. Kris Vermeulen heeft zich ook al opgegeven. Hij had eerder al de educatieve werking van *Mechelen in vrouwenhanden* in 2005 gedaan en de link met alle Mechelse scholen gemaakt.

9) Wat zijn de belangrijkste eisen die Contour stelt aan een educatief pakket?

K Dat het werkbaar en bruikbaar is, dat het voldoet aan de eisen van de leerkrachten waarmee je werkt, en dat het problemen uitsluit door het maken van keuzes.

S Het moet functioneel zijn en het moet nieuwe jongeren en nieuwe doelgroepen aantrekken. Het moet ook goed gecamoufleerd zijn, zodat jongeren de werken kunnen lezen als beeld, en niet als kunst.

Bijlage 22

Interview CANON Cultuurcel, maandag 6 april

Dirk Terryn, aanspreekpunt interculturaliteit, media en literatuur. Projectleider *INgeBEELD* en *De dagen van de Cultuureducatie*.

1) CANON is de Cultuurcel van het Vlaamse Ministerie van Onderwijs. Hoelang bestaat de werking al? Wat was de reden van de oprichting?

Canon cultuurcel werd ongeveer vijftien jaar geleden opgericht. In eerste instantie was dit een cel die een pakket had voor het onderwijs, waarin in een map heel wat kunst- en cultuuractiviteiten stonden. Als school kon je die map bestellen en dan kreeg je met de steun van de overheid de mogelijkheid om bepaalde workshops in je school te laten plaatsvinden. Het ontstaan heeft eigenlijk te maken met het feit dat we in Vlaanderen een apart ministerie van Cultuur en van Onderwijs hebben. Men voelde vrij snel aan dat er een cel nodig was om de brug te maken tussen die twee ministeries. In eerste instantie is dit ingevuld vanuit een soort keuzemap, een aanbod. Maar dit is meer en meer geëvolueerd naar een beleidscel; een orgaan dat op vele fronten, van de service naar leerkrachten tot beleidsthema's, een aanbod heeft gedaan.

2) Kan u kort schetsen wat de werking van de CANON Cultuurcel precies inhoudt?

Canon Cultuurcel is doorheen de jaren geëvolueerd naar een cel die verankerd is in het beleid en die een minister adviseert wat betreft cultuur. Daarnaast heeft de cel nog altijd die eerste *core business*, namelijk het ondersteunen van de school, de leerkrachten en de directies bij een cultuurproject en bij creatieve projecten op school. Aan de ene kant houdt dit het concrete subsidieerwerk in onder de vorm van *Dynamo*, van oudsher de subsidieregeling en sinds kort aangekondigd als *Dynamo 3*. Aan de andere kant is er het beleidwerk, het overleg met heel veel verschillende steunpunten, met de collega's van Cultuur, met de collega's van de administratie die het beleidsvoorbereidend werk doen richting minister van Cultuur. Met de minister hebben we ook een structureel overleg. Dit betekent concreet ook onderzoekwerk. Vroeger was dit eerder sporadisch en ondersteunend werk, maar dat is heel sterk geëvolueerd. Als je op het beleid wil gaan wegen, moet je dat ook doen vanuit een gedegen achtergrond, en onderzoek kan daar veel in betekenen.

3) Een doel van de Cultuurcel is het informeren en sensibiliseren van leerkrachten en scholen rond cultuureducatie. Wat doen jullie concreet om dit doel te bereiken?

We organiseren een aantal studiedagen en gaan vooral in overleg met de pedagogische begeleiding. Zoals je weet is het onderwijs in Vlaanderen niet een inhoudelijke materie van het ministerie, maar een aansturing door de scholen zelf. De scholen kiezen er meestal voor om zich te groeperen, in wat heet *koepels*. Koepelorganisaties staan in voor de inhoudelijke aansturing van het onderwijs. Als je iets wil op het vlak van kunst- en cultuureducatie, kan je het nooit zonder hen. Je kan wel eens een actie opzetten vanuit een

onderzoek, omdat je merkt dat er een bepaald hiaat is. Rond media hebben we dat gedaan, omdat werken met filmmateriaal veel geld kost. De sensibilisering is daar ontzettend belangrijk.

4) *Het stimuleren van de ontwikkeling en de verspreiding van educatieve pakketten is een doel van CANON Cultuurcel, maar wat wordt hier precies onder verstaan en hoe gebeurt dit?*

Dat doel hebben we in het verleden meer gedaan en dat is sterk geëvolueerd. Die evolutie is in 2004 begonnen, maar is de laatste twee jaar nog veel sterker neergezet. Wij ontwikkelen enkel pakketten als uit onderzoek blijkt dat hier een geweldige nood aan is en als in die markt geen pakketten ontwikkeld zijn. Anders gaan we kijken waar het probleem ligt. Zijn die pakketten te duur of te moeilijk bereikbaar? Kunnen we geen andere actie doen waardoor die goeie pakketten een kans krijgen? Ontwikkeling van materiaal is, zoals bij *INgeBEELD*, eerst een onderzoek waarin een serieuze bevraging van leerkrachten is, en dan ontwikkeling vanuit een zo groot mogelijke samenspraak met de verschillende koepels. Die zetten we dan bijvoorbeeld in een stuurgroep om dat materiaal op te volgen.

5) *Spitst de werking zich enkel toe op initiatieven voor leerkrachten en scholen of werken jullie ook samen met culturele organisaties en hoe verloopt dit precies?*

We werken veel samen met culturele organisaties, maar we gaan niet met één culturele organisatie werken. Dat deden we in het verleden meer. We hebben er voor gekozen om bijvoorbeeld samen te werken met een steunpunt, dat een taak heeft naar verschillende organisaties toe. Het gevaar dat zich voordoet als je werkt met één organisatie, is dat je een heel aantal andere in de kou laat staan en hun expertise onvoldoende afweegt, zodat je fouten maakt. Ofwel ben je een sporadische subsidiënt ofwel ga je voor een structurele samenwerking. Dat betekent dat je sommige sporadische samenwerkingen ook stopzet. We werken op dit moment niet meer met sporadische organisaties. Selectie was één van de moeilijke punten. Je zou alle organisaties kunnen selecteren die door de Vlaamse Overheid voor Cultuur zijn uitgekozen, en dus het hebben van subsidies als criterium nemen. Maar dat zijn er ook nog heel veel. We doen soms wel een open oproep naar organisaties. Voor *INgeBEELD3* bijvoorbeeld, heeft de organisatie *Mooss* de ontwikkeling volledig gerealiseerd, in onderaanneming met andere organisaties of individuen, die bepaalde onderdelen hebben ontwikkeld. In onze laboratoriumprojecten kan in principe elke culturele organisatie een cultureel project indienen. Een externe jury oordeelt hier dan over volgens duidelijk vastgelegde criteria. Voor de rest hebben we er alle belang bij om met alle organisaties te kunnen samenwerken en in overleg te gaan, en niet te werken met een paar gefavoriseerde organisaties.

6) *CANON Cultuurcel bevordert de samenwerking en interactie tussen scholen en culturele organisaties. Wat kan er volgens u verbeteren in de samenwerking tussen scholen en culturele organisaties? Waar zijn de voornaamste pijnpunten?*

Een vraag die scholen heel sterk hebben is wat een organisatie voor hen kan betekenen. Ik denk dat scholen van een overheid verwachten dat die op termijn in staat is om organisaties in een soort databank te presenteren met een feedbacksysteem. Wat ze niet begrijpen is dat de vorige databank een verzameling was

van het aanbod. Ze verwachten dat een overheid ook moeite doet om een school te helpen in het wegwijs maken in dat aanbod. Dat is ongelofelijk moeilijk, want wat voor de ene school kwaliteit is, is dat misschien niet voor de andere. Hoe kan je ook vermijden dat bepaalde organisaties die in het verleden op onze website stonden, de link met onze website gebruiken om zich naar scholen toe te profileren als “goedgekeurd door de Vlaamse Gemeenschap”. Hierdoor creëer je heel wat verwarring. Scholen denken dat dit een kwaliteitscriterium is, terwijl ze gewoon deel uitmaken van een databank, waar iedereen op mag staan. Daardoor heb je wel heel veel verschillende gradaties in kwaliteit.

We hebben nu een eerste stap gezet door onze databank te ontsluiten voor organisaties die door de overheid erkend zijn, als een eerste vorm van selectie. Maar dit moeten we uitbreiden. Ook een individuele kunstenaar kan een fantastische meerwaarde betekenen voor een school.

7) Worden voornamelijk projecten van scholen ondersteund of ook projecten van culturele organisaties voor scholen?

We willen uiteraard dat scholen een beroep doen op culturele organisaties. Scholen moeten beseffen dat ze door de *Dynamo-pot* meer geld kunnen hebben voor culturele projecten. Scholen moeten hier zelf over gaan nadenken. Ik denk dat het niet goed zou zijn om vanuit het onderwijs *formats* te gaan stimuleren die culturele organisaties dan voor scholen maken. Binnen scholen is er een ontzettende nood aan visieontwikkeling en die kan je hierdoor stimuleren. Een extern potje geld kan zo een stimulans zijn voor een school om na te denken over wat eigenlijk gewenst wordt.

8) CANON heeft de ambitie om het thema cultuureducatie een plaats te geven in een beleidscontext. Gaat het hier enkel om het rapport Bamford (beleidstraject rond cultuur in het onderwijs) of zijn er nog andere initiatieven?

We hebben in 2004 een onderzoek rond audiovisuele vorming uitgevoerd. Daarna is er een onderzoek rond erfgoed gebeurd. Het rapport van Bamford is eigenlijk hierna gekomen. Er zijn ook een paar interne onderzoeken geweest. Het verdere gevolg van het onderzoek naar audiovisuele vorming is bijvoorbeeld dat we wat er in de lerarenopleiding gebeurt laten monitoren, zodat we een zicht krijgen op de pijnpunten, de valkuilen en de winstpunten in de lerarenopleiding. De laatste twee jaren hebben we twee onderzoeken per jaar laten doen. En Bamford is daarin niet het meest diepgaande onderzoek, maar het was belangrijk om eens door een externe met veel internationale expertise te laten kijken wat nu eigenlijk de stand van zaken is.

9) Eén van de opmerkingen van Bamford en van de Commissie onderwijs cultuur was dat er te weinig structureel overleg is tussen onderwijs en cultuur. Er is volgens beide rapporten een gebrek aan communicatie. Wat is uw visie hierop?

Er is een structureel overleg tussen *CANON Cultuurcel* en een bepaalde werkgroep binnen de dienst Cultuur. We hebben binnen Onderwijs een zeer nauwe samenwerking gehad met ons kabinet en met onze minister. Ik weet niet of dat op dezelfde manier is gebeurd bij de collega's van Cultuur. Daar is overleg natuurlijk zeer belangrijk. Ik denk dat zo'n commissierapport zich niet uitspreekt over welke minister goed gefunctioneerd

heeft, maar ik denk dat daar wel een punt zit. Er is zeker genoeg overleg geweest. De laatste jaren doen we dat eigenlijk zeer contentieus. De vraag is hoe dat overleg wordt geïmplementeerd in het beleid. Ik kan wel zeggen dat we dat binnen Onderwijs op een zeer constructieve manier hebben kunnen doen.

10) Kan u iets meer vertellen over Dynamo?

Via *Dynamo* kunnen scholen tot maximum 1.500 € per project aanvragen bij ons. Vroeger was dat één keer per jaar; nu meermaals. De thema's van de projecten kunnen uiteenlopend zijn, dit hoeft niet alleen kunst en cultuur te zijn. Maar cultuur kan in een zeer brede betekenis bekeken worden, bijvoorbeeld iets doen rond gezondheid is eigenlijk ook al cultuur. Ook *democratische school* en alle dingen rond burgerzin hebben te maken met een schoolcultuur waarin je wil leven. Er zijn dus linken mogelijk. Wat die projecten tot goede projecten maakt, is dat ze creatief zijn. Uiteindelijk worden al die projecten op een of andere manier muzisch, creatief en cultureel. *Dynamo* bereikt jaarlijks zo'n vijfhonderd scholen waar een tweehonderdvijftig tal projecten van geselecteerd worden. De minister heeft het budget daarvoor verdubbeld, waardoor veel meer scholen een project kunnen indienen. Vijfennegentig procent van de directies kent *Dynamo*, dus dat is een heel goed bereik.

Nu kunnen we ook veel meer gaan coachen en zelf eens vanuit Canon naar de school gaan en praten met leerkrachten. Vaak horen we al aan de telefoon dat mensen fantastische ideeën hebben, maar dat ze het op een of andere manier niet op papier krijgen. Culturele organisaties zijn hier vanuit hun expertise wel een belangrijke factor, niet vanuit een soort standaard verhaal of vanuit een *format*, maar luisterend naar wat ze voor deze school kunnen betekenen. Er zijn al organisaties die zo werken, die de lat veel hoger leggen en die met de school een traject uitzetten.

11) INgeBEELD is een actief lessenpakket van CANON en de organisatie Jekino. Hier heeft CANON zelf een project ontwikkeld in plaats van een bestaand project te ondersteunen. Gebeurt het vaker dat CANON zelf projecten aanbiedt al dan niet in samenwerking met een culturele organisatie?

Jekino is de organisatie die het pakket verdeelt en die ook mee heeft geïnvesteerd. Als overheid hebben wij geen inkomstenrekening. We hebben ervoor gekozen een aantal pakketten gratis te verdelen tijdens vorming. Maar daarnaast hebben we ervoor gekozen om te werken met een soort uitgever. Degene die hier de meeste meerwaarde kon bieden, was *Jekino*. Hiervoor hebben we ook eerst een oproep gedaan. *Jekino* is daar telkens, soms als enige en soms als beste uit de bus gekomen. *Jekino* heeft het dus niet helemaal zelf gerealiseerd.

INgeBEELD 1 is gemaakt door een auteursgroep die wij hebben samengesteld. Voor *INgeBEELD 2* hebben we een oproep gedaan om verschillende deelpakketten te realiseren. Verschillende organisaties en individuen hebben hierin een aandeel gehad. En *INgeBEELD 3* is volledig opengetrokken voor de cultuureducatieve markt. De *hosting* wordt op dit moment ook door *Jekino* gedaan, maar ook hier is weer een open oproep rond gedaan. We proberen dus altijd zo veel mogelijk de expertise die aanwezig is te realiseren. Maar soms heb je natuurlijk ook een factor tijd. *INgeBEELD 1* is eigenlijk snel gerealiseerd. Het veld had al een onderzoek gemaakt en we mochten niet te lang wachten voor een concrete invulling van wat er gevraagd werd. Dan duurt het nog een

jaar, want zo'n auteursgroep moet kunnen samenwerken, bij elkaar komen, beginnen schrijven, denken en beeldmateriaal verzamelen. En *INgeBEELD 4* is ook altijd via gunningen uitbesteed.

12) Eén van uw functies bij CANON Cultuurcel is aanspreekpunt voor media. Wat houdt dit precies in?

Dit verloopt beleidsmatig en gaat van het opvolgen en de ontsluiting van het *VRT dossier* en het meedenken in het *BOM Vlaanderen traject* tot het opvolgen van *INgeBEELD* vanuit een stuurgroep en het mee realiseren van nascholing rond *INgeBEELD*. Voor de leerkrachten en de scholen hebben we dat gedaan via *REN Vlaanderen* en dat moet ook opgevolgd en geëvalueerd worden. Voor de lerarenopleiding bieden we gratis vorming op maat aan. Het gaat hier over een team van docenten, niet over de studenten. We willen mediaopleiders meer bekwaamheid geven in het mediaverhaal door vorming op maat aan te bieden vanuit *INgeBEELD*

Bijlage 23

Interview Beaufort03, dinsdag 7 april

Colette Castermans, hoofd communicatie, pers en publiekswerking

1) Beaufort03 heeft een educatieve werking. Waren er ook educatieve initiatieven bij de andere edities? Hoelang bestaat de educatieve werking al?

Voor de triënnale van 2006 hebben we twee luiken uitgewerkt. Een groot luik was voor het grote publiek bedoeld, namelijk jonge gezinnen en grootouders met kinderen. We hadden een zoektocht georganiseerd in de kustgemeenten. Ook hier in het museum hebben we een educatief luik gehad, dat we de *prikkelkamer* noemden. Dat was het verhaal van een kunstenaar die zijn creativiteit verloren was en die aan de hand van antwoorden en vragen de kinderen stimuleerde om tot een heel boeiend gesprek te komen. In feite was het een heel boeiend *doe-atelier*, van ongeveer anderhalf uur.

Vandaag hebben we twee luiken. Een luik dat is toegespitst op het buitengebeuren, en één op het binnengebeuren.

2) Wat karakteriseert de educatieve werking het meest? (Waar wordt voornamelijk belang aan gehecht?)

Bij ons is het altijd van belang dat kinderen heel actief betrokken worden. We proberen hen een opdracht te geven waarbij ze zich onmiddellijk betrokken voelen. Maar kinderen doen niet altijd alles alleen. Daarom spitsen we ons in een tweede niveau toe op de ouders en op de grootouders. We kiezen voor de leeftijdsgroep zeven tot vijftien jaar.

3) Hoeveel mensen houden zich bezig met de educatieve werking? Hoeveel zijn dit er in verhouding tot het totaal aantal medewerkers?

Dat moet je vanuit de situatie van het projectsecretariaat bekijken. We zijn met drie vaste mensen. Ikzelf ben hoofd communicatie publiekswerking en dan is er nog de directeur en een boekhoudster. Als het project van start gaat, komen er meestal projectcoördinatoren bij. Maar wanneer we het hebben over de publiekswerking of de educatieve werking, komt er eigenlijk niemand bij.

4) Waaruit bestaat het educatief materiaal voor scholen concreet? Is er ook een aanbod dat niet op scholen is gericht, maar op jongeren en vrije tijd?

We hebben een leerkrachtenmap, die bedoeld is voor het lager middelbaar en die we opsturen naar de leerkrachten. Voor de rest hebben we niets anders, het is echt puur papiermateriaal en dat is ook budgettair ingegeven. We werken met een laag budget, dus hebben we geprobeerd om toch op een goede manier een inleiding te geven op *Beaufort*. Hierbij moesten we ook een keuze maken tussen lager middelbaar of hoger

middelbaar. We hebben voor het lager middelbaar gekozen, omdat dat altijd de meest vatbare groep is voor dergelijke projecten. Voor jongeren en vrije tijd is er enkel *Kapitein Beaufort*, voor jongeren tussen zeven en vijftien jaar.

5) Er is een lesmap voor leerkrachten over de tentoonstelling *Beaufort Inside*. Bestaat er ook iets dergelijks voor de buitententoonstelling? Indien niet, zijn er plannen voor een educatieve werking voor (secundaire) scholen rond de buitententoonstelling?

Nee dat bestaat niet, maar dat wordt ook niet zo veel gevraagd. Er is een opmerkelijk verschil tussen de binnen- en de buitententoonstelling. Als er een lesmap wordt opgevraagd is dat meestal rond de tentoonstellingen binnen; en buiten trekt men zijn plan. Je mag ook niet vergeten dat het bezoek buiten voor die scholen heel duur is. Ze moeten een bus inleggen om een hele dag op stap te gaan en ze moeten een picknick voorzien. Blijkbaar is dat voor hen een zwaar kostenplaatje en je ziet duidelijk dat men toch eerder naar binnen trekt. Voor Contour in Mechelen is dit een kleine oppervlakte, maar wij hebben een zestig tot zeventig kilometer lange kust. Het verhaal is voor ons dus wel anders.

Voor de buitententoonstelling gaan we geen scholen krijgen, tenzij we het gratis doen. Maar we moeten zelf ons budget met heel veel zware inspanningen toerijgen. Je kan wel tot een bepaald niveau gratis gaan, maar je kan niet alles gratis maken. Je kan de bus niet gratis geven.

6) Kan u wat uitleg geven bij het educatief initiatief rond 'Het logboek van Kapitein Beaufort'?

Voor *Het logboek van kapitein Beaufort* heb ik geprobeerd de kustgemeenten opnieuw in het Beaufortverhaal te betrekken. We hebben tien kustgemeenten gekozen en we zijn hierbij op zoek gegaan naar verschillende belangrijke invalshoeken, zoals geschiedkundige- en aardrijkskundige feiten. Elk verhaal rond elke kustgemeente laten we eindigen met één opdracht rond een Beaufort kunstwerk. *Het logboek van kapitein Beaufort* is geïllustreerd door Klaas Verplancke, een bekende illustrator. Tien auteurs hebben een verhaal geschreven in het logboek. *Het logboek van kapitein Beaufort* wordt gekocht en men gaat het vrij bezoeken. Onze rol daarin is veel minder of bijna nihil geworden. Want met zo'n klein projectsecretariaat is dat anders niet haalbaar. We hebben een uitloper gemaakt van *Het logboek van kapitein Beaufort*, door een theater; een soort spel te maken. Je hebt een kapitein hier in het museum die kinderen verwelkomt en die een verhaal vertelt, en dan wordt er rond een paar werken gegaan in het museum en afgerond met een atelier.

7) Wordt bij het ontwikkelen van educatief materiaal voor scholen rekening gehouden met leeftijd, onderwijsvorm, andere? Wat zijn jullie doelgroepen?

We werken heel graag met jongeren tussen zeven en vijftien jaar, omdat dit de meest vatbare groep is. Jongeren tussen vijftien en zesentwintig jaar bereiken we bijna niet met *Beaufort*. Hierover zijn studies gemaakt door de hogeschool van West-Vlaanderen, afdeling Cultuur. Men is met die jongeren op stap gegaan en men heeft hen een aantal vragen laten beantwoorden, bijvoorbeeld hoe Beaufort overkwam, hoe zij dit ervaren. Ze vonden het wel leuk maar het is geen noodzaak voor hen, ze hebben andere prioriteiten.

8) Wordt er rekening gehouden met eindtermen/ontwikkelingsdoelen of wordt het aanbod aan bepaalde vakken gekoppeld?

Neen, daarvoor zouden we een werkgroep met leerkrachten moeten oprichten, maar daar hebben we jammer genoeg geen tijd voor. Ik zal dat in de toekomst wel moeten doen. Ik weet dat dit met de Ensor tentoonstelling in 1999 wel is gebeurd. Toen is er vanuit klassen een werkgroep samengesteld met de educatieve dienst hier. Dan zijn er verschillende mapjes gemaakt voor het secundair onderwijs. Dat is ook in samenwerking met de onderwijsinspectie gebeurd.

9) Hoe zijn jullie concreet begonnen aan de uitwerking van een educatieve werking? Kan u dit proces beschrijven?

Je bent bezig met een tentoonstelling en je probeert daar iets rond te maken. Wat meezit voor ons is natuurlijk het *buiten-gegeven*. Het is sowieso al recreatief, het is zon, het is zee. Dat maakt het voor ons wel gemakkelijk. Ik denk niet dat er veel vertrekpunten zijn. Je hebt je gegeven en je probeert hiermee iets uit te werken. Je hebt een doelgroep voor ogen en je werkt daar naartoe, meer is het niet. Als je teruggrijpt naar je werkgroepen, dan heb je inderdaad de inhoud van Beaufort die je gaat presenteren. Met discussie komt er dan heel wat uit de bus. Dan maak je mappen en dat komt dan op het productiesecretariaat. Iedereen is mee en iedereen moet zijn plan trekken. We proberen het zo goed mogelijk te doen.

10) Hoe maakt u de educatieve werking van Beaufort03 bekend? Waaruit bestaat de communicatie/promotie ?

Voor scholen hebben we geen specifieke acties gedaan. Enkel een mailing, maar daar stopt het in feite mee. Beaufort valt ook op een heel slechte periode voor scholen. We beginnen in april en daarna is het al paasvakantie. In mei en juni zijn het examens met heel wat vakantiedagen, waarin er niet echt veel belangstelling is voor Beaufort. En dan heb je de grote vakantie tot september met ook andere activiteiten. Dus voor ons valt Beaufort zeer slecht in de schoolkalender. We doen wel aan reclame en acties voor *Klassendag* en zo. De leerkrachten worden dan ook uitgenodigd.

We hebben *Plusmagazine* voor de grootouders en met *De Bond* bereik je de gezinnen. Natuurlijk geven we alles ook gewoon mee met de mediapartners, *De Standaard* en *Knack*. We trekken het educatieve ook open naar een breder publiek toe.

11) Werden de educatieve projecten reeds eerder geëvalueerd of aangepast? Hoe gebeurt de evaluatie en door wie?

Neen, voorlopig niet. Als er nog wat edities geweest zijn, zal dat moeten gebeuren. Er zijn zo veel mogelijkheden en heel veel cultuureducatieve mensen die je hierbij kan betrekken. Je moet ook met alle verschillende partners rekening houden. Je moet het opentrekken naar de kust. Het is moeilijk om al die

mensen daarbij te betrekken; een werk van heel lange adem. Bij Beaufort is het budget een probleem en het duurt ook altijd heel lang vooraleer je de inhoud kent. Je hebt ook maar zo'n korte tijd om het voor te bereiden. Misschien moeten we nu na de derde editie toch een keer de verschillende dingen bekijken en evalueren. De zoektochten zoals 2006 bijvoorbeeld, wil ik niet meer doen. Je had per kustgemeente een tiental vragen die werden geafficheerd. Dat vraagt dus een continue opvolging. Je moet continu gaan kijken of alles er nog hangt en uiteindelijk krijg je meer klachten van het publiek. Zo wil ik het dus niet meer, tenzij het op een andere manier georganiseerd wordt. Dit geldt trouwens ook voor de kunstwerken.

12) Welk deel van het budget wordt voorzien voor de educatieve werking?

Zeer weinig. Het echte bedrag ken ik niet, maar als je echt iets wil doen is het heel weinig. In vergelijking met anderen is het misschien veel, maar het educatieve deel blijft toch wel klein. De reden hiervoor is misschien dat *educatief* wat schools overkomt, daarom noem ik het liever publiekswerking. Eigenlijk is dit jammer, want het educatieve en de publiekswerking maken de basis uit van je evenement en zijn de twee beste kanalen om iets mee te geven. Als je er niet genoeg promotie rond voert kan je je verhaal niet vertellen. Als je daarop wordt beperkt, dan mis je een belangrijk deel. Het is overal zo, en conservatoren hebben daar heel weinig oor naar. Ze zien het verkeerd. Ze denken dat als het budget naar het educatieve gaat, dat het dan niet naar het artistieke gaat. Dat is jammer.

Bijlage 24

Interview MuHKA, woensdag 8 april

Sophie Gregoir, stafmedewerker afdeling *bemiddeling*

1) Hoelang bestaat de educatieve werking van het MuHKA?

Het MuHKA is in 1987 met de publiekswerking gestart, samen met de oprichting van het museum.

2) Wat karakteriseert de educatieve werking het meest? (Waar wordt voornamelijk belang aan gehecht?)

Karakteristiek is in eerste instantie onze naam. We hebben het over publiekswerking en niet over educatieve werking, omdat we dit breder zien dan louter educatie. In de publiekswerking heb je enerzijds de afdeling *bemiddeling*, waarvan ik een medewerker ben. Onder *bemiddeling* sorteert alles wat in het museum gebeurt om het contact en het gesprek tussen de bezoeker en de toeschouwer mogelijk te maken. Dit bestaat uit de signalisatie, de titelbordjes maken bij de kunstwerken, teksten schrijven, museumspelen maken, methodieken over rondleiden uitwerken, veldonderzoek, zitcomfort, pakketten uitwerken, formules bedenken, enzovoort. Daarnaast heb je de afdeling *communicatie*, die zich ontfermt over alles wat buiten de muren van het museum gebeurt. De afdeling maakt het aanbod, de tentoonstellingen en de werking kenbaar. Hiervoor zijn er brochures, de maandfolder van *MuHKA _ media*, advertenties in tijdschriften, de website, uitnodigingen en persdossiers.

Verder is het ook belangrijk voor het museum om een ontmoeting mogelijk te maken tussen bezoekers, kunstwerken en kunstenaars. We laten mensen nadenken over de vraag wat kunst voor hen betekent.

3) Hoeveel mensen houden zich bezig met de educatieve werking? Hoeveel zijn dit er in verhouding tot het totaal aantal medewerkers?

Er is een afdelingshoofd van de publiekswerking, drie stafmedewerkers *bemiddeling*, een vijftal stafmedewerkers *communicatie* en een groep van een vijftiental freelance gidsen. De gidsen geven rondleidingen, maar werken ook mee museumspelen uit, schrijven teksten bij kunstwerken uit de collectie en maken een kinderfolder en een jongerenfolder. De afdeling *bemiddeling* heeft ook een verantwoordelijke voor het balie- en suppoostenteam, en we hebben ook een team van een tiental mensen baliepersoneel. Daarnaast zijn er ook nog twee mensen die de reservaties en de gidsenverdeling van de rondleiding doen. De afdeling publiekswerking bestaat ongeveer uit een kwart van het totaal aantal mensen. Het MuHKA heeft vier afdelingen: publiekswerking, presentatie, ABCD of Archief Bibliotheek Collectie en Depot en de boekhouding.

4) Waaruit bestaat het educatief materiaal voor scholen concreet?

Scholen kunnen bij ons terecht voor een vrij bezoek, waarbij ze hetzelfde aanbod hebben als de individuele bezoeker. Daarnaast kunnen ze ook een rondleiding boeken met een gids. Hierbij hebben ze een keuze. Er zijn rondleidingen op maat, waarbij we rond een door hen opgegeven thema werken. Daarnaast is er een introductie op kunst of hedendaagse kunst. De rode draad die hierbij wordt genomen is afhankelijk van de tentoonstelling. Dit kan gaan over thema's, over materialen en technieken, over alle basiselementen van de kunst. Scholen kunnen ook een themarondleiding kiezen. Voor het secundair onderwijs zijn de thema's *kunst en maatschappij*, *kunst en taal*, *kunst en ondernemen*, en *kunst en iconografie*. Deze thema's werden uitgewerkt door het gidsenteam en door de stafmedewerkers van de publiekswerking. Het uitgangspunt waren thema's waar scholen vaak rond werken, waar men veel mee kan doen in verschillende lessen en die heel vaak vakoverschrijdend zijn.

Het begrip *interactieve rondleidingsformule* hoor je tegenwoordig veel. Hierbij wordt vertrokken vanuit de dialoog "wat betekent kunst voor jou?". Van hieruit betrek je het publiek in het kijken naar de kunst. Eerst is er een verwelkoming, waarin iedereen zich voorstelt en waarin naar de verwachtingen gepolst wordt. Dit doen we door een vraaggerek of door een stellingen spel. We geven soms ook een kijkopdracht of we laten hen een voorwerp beschrijven. Jongeren geven we ook altijd een opdracht die ze in groep uitwerken. Dat kan een zoekopdracht zijn, waarbij vertrokken wordt van een citaat, of een stuk muziek, een voorwerp of een beeld waarbij ze dan een kunstwerk zoeken. Van hieruit wordt dieper ingegaan op het kunstwerk, de kunstenaar en het verhaal erachter. De gids vult dan aan met informatie die ze niet uit het beeld kunnen halen. Je hebt het verhaal van de kunstenaar en het verhaal van de bezoeker; beiden staan naast elkaar.

Voor scholen zijn er ook workshops. Ze duren tweeëneenhalf uur; één uur langer dan de rondleiding. Bij de workshop worden eerst anderhalf uur indrukken opgedaan, waarbij kunstwerken verkend worden en waarbij leerlingen vertellen wat ze zien en ervaringen uitwisselen. Daarna worden die indrukken vormgegeven en zichtbaar gemaakt op verschillende manieren, afhankelijk van de tentoonstelling en van het tijdsbestek. Dit kunnen collages, tekeningen, installaties en performance zijn. Geen video's, want dat lukt niet op die tijd.

Daarnaast zijn er ook de dagprogramma's in samenwerking met het *Middelheimmuseum*. Zo heb je *kunst en vliegwerk* met in de voormiddag een rondleiding in het *MuHKA* en in de namiddag een korte rondleiding in het *Middelheimmuseum* en een workshop. Een workshop kunnen mensen en groepen hier ook doen, maar daar wordt in een atelier rond beeldhouwtechnieken gewerkt. Bij ons is geen atelier ruimte, maar geven de kunstwerken de inspiratie.

We hebben voor het secundair onderwijs ook een filmaanbod via *MuHKA_media*. Hierbij kunnen scholen zelf een film kiezen, of ze kiezen een film uit de top tien van vorig jaar. Deze films sluiten aan bij de leefwereld van de jongeren, of ze bevatten een thema dat kan behandeld worden in de lessen. Daarnaast kunnen scholen ook een film kiezen uit tien thema's, die gekoppeld zijn aan filmgenres of aan thema's die vakoverschrijdend werken.

Groepen kunnen gewoon naar een film komen kijken of ze starten met een korte introductie, waarin de film wordt toegelicht en een aantal kijkwijzers worden meegegeven. Een film lokt ook reacties uit, of vragen, of discussie en daar kan dan over nagepraat worden. We werken ook samen met partners. Zo hebben we voor het secundair onderwijs *De week van de Franse film* en *De week van de Duitse film*. We werken ook samen met

Filmmagie, die een aantal films per jaar programmeren voor scholen. Ook met het *Europees jeugdfestival*, maar dat aanbod is meer op het basisonderwijs gericht.

Daarnaast zijn er ook filmlezingen die eigenlijk een introductie in de filmtaal zijn. *Gelaagde beelden* vertrekt vanuit kunstfilms maar ook vanuit alle beelden die we zien, bijvoorbeeld reclame, internet, of feuilletons. Hierbij wordt gekeken naar wat er verborgen zit. Deze beelden geven vaak onderliggende boodschappen mee. *Beeldspraak* gaat over taal en over de bouwstenen van film. De lezingen zijn voor elke richting van het secundair onderwijs. Een aanbod voor alle richtingen en leeftijden is ook bewust gekozen voor alle rondleidingen. In de uitwerking gaat men zich wel aanpassen aan de groep.

We geven geen educatieve pakketten mee aan scholen. Wanneer we iets interessant hebben, doen we een mailing of organiseren we een dag waarop we de tentoonstelling voorstellen voor leerkrachten. Informatie over de kunstwerken staat op de website. We hebben wel *Dubbelfocus* voor leerkrachten, over het kijken naar kunst en over het begeleiden. Hierin staat ook inspiratie voor opdrachten. De tekst staat ook op de website. Voor de gidsen is er een documentatiemap met uitleg over de kunstwerken, de kunstenaars, thema's en achtergronden bij elke tentoonstelling en bij de collectie.

5) Is er ook een aanbod dat niet op scholen is gericht? Waarin verschilt dit aanbod voor scholen van het andere educatieve aanbod?

Een aanbod dat niet op scholen is gericht is een belangrijk werkpunt geweest in de vorige jaren. We wilden ook voor de individuele bezoeker iets maken. Hiervoor bestaan een aantal *formats*, bijvoorbeeld een *wandelgesprek* waarbij op zondag een uurtje met de gids wordt rondgewandeld in de tentoonstelling of in de collectie. Hierbij wordt een dialoog aangegaan over kunst of over een bepaald thema. Het wandelgesprek is gratis. Er is ook een *museumontbijt* voor gezinnen. Eerst wordt een ontbijt gegeven en daarna gaan de kinderen naar een workshop en volgen de volwassenen een rondleiding. Groepen kunnen ook een interactieve rondleiding aanvragen. Het interactieve hanteren we altijd. Bij scholen is dit vanzelfsprekend, maar niet bij elke groep volwassenen. Als we merken dat mensen zich onzeker voelen om in dialoog te gaan, dan wordt er meer door de gids verteld. Verder zijn er ook nog de publieksopeningen, die voor iedereen toegankelijk zijn met een feest, lezingen en soms ook met de kunstenaars.

Voor kinderen tot twaalf jaar is er ook het *verjaardagsfeestje*, waarbij ze eerst een rondleiding krijgen in het museum en daarna pannenkoeken. De *MUST-ruimte* is voor gezinnen, begeleiders en kinderen tot twaalf jaar. Het is een ruimte met spellen om de tentoonstelling en de collectie te verkennen. Er zijn ook boeken en verschillende modules om het kijken en het associëren te prikkelen. Alles is hier eerder gericht op reflectie. Het is dus geen atelierruimte.

6) Wordt bij het ontwikkelen van educatief materiaal voor scholen rekening gehouden met leeftijd, onderwijsvorm, andere? Wat zijn jullie doelgroepen?

De pakketten worden verschillend ontwikkeld voor kleuteronderwijs, basisonderwijs en secundair onderwijs. Het thema *Iconografie* wordt voor kinderen wel vervangen door *kunst en zintuigen* en *gevoelens*. Op die

manier worden leerlijnen doorgetrokken. Wat we bewust niet doen, is het aanbod specifiek voor ASO, TSO of BSO uitwerken. We hebben ook geen bewuste doelgroepen, omdat we voor iedereen iets interessants willen geven.

7) Wordt er rekening gehouden met eindtermen/ontwikkelingsdoelen of wordt het aanbod aan bepaalde vakken gekoppeld?

We houden wel rekening met de eindtermen en met wat er gaande is in het onderwijs. Het is natuurlijk heel interessant om niet enkel leerkrachten van musische vakken aan te trekken. Als je wiskunde geeft kan je kijken naar maat, ritme of verhoudingen. Eigenlijk kan je altijd wel een aansluiting vinden vanuit een vak of een leergebied. Dit kan op maat gemaakt worden. Er wordt gekeken naar de kunstwerken en die worden dan hieraan gekoppeld.

8) Hoe zijn jullie concreet begonnen aan de uitwerking van een educatieve werking? kan u dit proces beschrijven?

Heel belangrijk in onze publiekswerking is het feit dat we werken met een multidisciplinair team, waarin zowel mensen uit de kunsthistorische wereld zitten, als uit het sociaal cultureel werk, kunst en cultuur, pedagogie of psychologie. Dat is vanaf het begin zo geweest. De interactieve rondleiding is ook eerst gestart met scholengroepen, en dan later verder ontwikkeld naar volwassenen. Een nieuwe ontwikkeling is ook de samenwerking met communicatie. We zitten dan echt op de rand tussen communicatie en bemiddeling.

De rondleidingsmethodiek is ook voor een deel uit pedagogische modellen gegroeid, vanuit parameters als betrokkenheid, welbevinden en ervaring. De gidsen werken in hun opleiding met observatieformulieren en reflectieformulieren voor rondleidingen. Dit werd dan gebruikt voor het basisonderwijs. Nu zijn we bezig met het ontwikkelen van observatie en reflectie voor het secundair onderwijs. Dat blijft een proces dat continu verder ontwikkeld wordt.

9) Hoe maakt u de educatieve werking van MuHKA bekend? Waaruit bestaat de communicatie/promotie ?

Sowieso heb je de website. In september hebben we meestal ook een brochure voor het onderwijs, soms in de vorm van kaartjes of een gadget, waarin we onze werking en het aanbod in de kijker zetten. Er zijn ook aparte brochures voor individuele bezoekers. Elk jaar in september organiseren we een lerarennocturne waarop iedereen uitgenodigd wordt met een feest en een receptie.

We werken ook samen met partners, bijvoorbeeld *Klasse* en de *lerarenkaart*, beurzen voor onderwijs en cultuur en *CANON Cultuurcel*. Voor basisonderwijs hebben we ook een elektronische nieuwsbrief, waarop heel wat leerkrachten geabonneerd zijn. In het *Muhka-zine* is altijd een pagina voor publiekswerking en onderwijs.

10) Werden de educatieve projecten reeds eerder geëvalueerd of aangepast? Hoe gebeurt de evaluatie en door wie?

De evaluatie gebeurt eigenlijk heel de tijd. We werken enerzijds met het ritme van de tentoonstellingen en de collectiepresentaties. Daarvoor wordt dan een communicatie en bemiddeling uitgewerkt. Dan heb je ook het ritme van het schooljaar, waarin het aanbod voor de scholen wordt uitgewerkt en waar studiedagen en lezingen worden gegeven. Alles wat we doen evalueren we zelf op wat wel en niet werkt en op wat de reacties zijn en de respons van het publiek.

11) Welk deel van het budget wordt voorzien voor de educatieve werking?

Dat staat in het jaarverslag op de website.

Bijlage 25

Interview BE-PART, donderdag 9 april

Dieter Debruyne, medewerker *BE-PART Atelier*

1) *BE-PART Atelier is de educatieve werking van BE-PART. Hoe lang bestaat de werking?*

Ik ben eigenlijk een medewerker van de vzw *Klein verhaal*. We zijn hier terechtgekomen toen de provincie het concept van *BE-PART* ontwikkelde. Er waren drie evenwaardige pijlers: de tijdelijke tentoonstelling, de kunstenaars in residentie en de atelierwerking. Voor de educatieve werking, het atelier, werd een wedstrijd uitgeschreven voor vzw's of organisaties die met educatieve projecten bezig waren rond actuele kunst. Wij waren hier al geruime tijd mee bezig. We hadden al projecten in de *Beursschouwburg* in Brussel en in het *Groeninghemuseum* in Brugge. In Mechelen waren er projecten rond architectuur. We hebben toen een voorstel voorgelegd en we hebben de wedstrijd gewonnen. In de zomer van 2004 zijn we effectief beginnen werken en in september, bij de eerste tentoonstelling, kwamen er al mensen over de vloer. Omdat het via de provincie loopt, moesten we elk jaar opnieuw een plan indienen, afgestemd op de tentoonstellingen die hier gebeuren, rond kunstwerken die hier passeren of rond kunstenaars in residentie. Na zo veel jaar gebeurt de goedkeuring niet meer jaarlijks, maar driejaarlijks. We zijn nu tot 2012 goedgekeurd. Nu kunnen we ook wat op langere termijn spreiden en lijnen uitzetten.

2) *Wat karakteriseert de educatieve werking het meest? (Waar wordt voornamelijk belang aan gehecht?)*

Het ervaringsgericht werken, zonder pasklare antwoorden te bieden op dingen. Het voeling krijgen met dingen, de blik verruimen. Dat onderscheidt ons van een academie, die echt toespitst op het aanleren van vaardigheden. We vertrekken van het medium, en gaan daarmee experimenteren. Als jongeren dit interesseert kunnen ze verder in een academie terecht om de technische kennis uit te diepen. Belangrijk zijn ook de *crossovers* tussen disciplines. In de actuele kunst gebeurt het wel meer dat schilderkunst bijvoorbeeld naast video staat. De media en de disciplines stromen wat door elkaar. Linken maken tussen dingen is belangrijk, voeling krijgen met disciplines, met hedendaagse kunst, zonder hierbij pasklare antwoorden te geven. Het is meer kiezen en goesting krijgen om meer dingen te gaan ontdekken.

3) *Hoeveel mensen houden zich bezig met de educatieve werking? Hoeveel zijn dit er in verhouding tot het totaal aantal medewerkers?*

Ik ben de verantwoordelijke voor het Atelier, maar concepten en ideeën worden altijd teruggekoppeld naar de rest van de vzw. Andere medewerkers buigen zich er ook altijd nog eens over en alles wordt zo scherper afgesteld. Ik leg dan een voorstel voor aan de coördinator, die dan ook nog eens kan bijsturen. Voor het uitvoerend werk en voor de begeleiding van de workshops zijn we met twee medewerkers.

4) Waaruit bestaat het educatief materiaal voor scholen concreet?

Bij elke nieuwe tentoonstelling werken we voor het kleuter- en basisonderwijs een interactieve rondleiding uit. Hieraan is een interactieve workshop gekoppeld, die hier doorgaat. Bij elke nieuwe tentoonstelling moet je dus een heel nieuw programma bedenken en een nieuwe rondleiding in elkaar boksen. Veel scholen kennen die constante ondertussen al. Ze weten dat er op een schooljaar ongeveer drie tentoonstellingen zijn, en dat ze hiervoor kunnen intekenen.

Voor het basisonderwijs gaan we ook zelf naar scholen, al of niet met een kunstenaar erbij. Een voorbeeld hiervan zijn de *speelplaatsacties*; interventies op de speelplaats. Dit kunnen filmpjes zijn of het kan gaan rond dans, beweging, tekenen of architectuur. De opzet ervan is ook om nieuwe scholen te leren kennen. Wij leren de school kennen en de leerkrachten, en de directie en de leerlingen leren ons kennen. Op die manier komt de school later ook bij ons over de vloer. Dit is de laatste twee jaar de manier waarop we werken.

Voor het basisonderwijs hebben we eigenlijk ook al de *masterclass*, die eigenlijk ontwikkeld is voor het secundair onderwijs. Hierbij leggen we met een kunstenaar een intensief parcours af, dat hier kan doorgaan of in de school; liefst de combinatie. Het kan een reeks zijn van minstens twee dagen of in samenspraak met de leerkrachten en naargelang middelen zin en tijd soms wat langer. We proberen altijd op maat te werken. We stellen ons programma af op de leerkrachten en op de doelgroep. Leerkrachten kunnen ook feedback geven. Wij bezitten de expertise en mensen uit het onderwijs kunnen altijd bij ons aankloppen om mee na te denken over programma's. Zo hebben we samen met leerkrachten basisonderwijs het programma op die doelgroep afgestemd.

Voor het secundair onderwijs zijn het vooral *masterclasses*, die verschillende vormen hebben gehad. Een professionele hedendaagse kunstenaar duikt vanuit zijn manier van denken in de klas en bouwt een verhaal, zowel inhoudelijk als vormelijk. Zo brengen leerlingen een eigen gekleurd antwoord op hetgeen waardoor ze geprikkeld worden.

Film is ook een medium dat we meermaals gebruikt hebben bij de *masterclass*. Met beelden worden sculpturen, maar ook 3D animaties gemaakt. In de vrije tijd hebben we ook al film en schilderkunst naast elkaar gezet. Ik denk dat je sowieso film niet kan ontwijken als je met hedendaagse kunst bezig bent, het is een medium dat constant op verschillende manieren terugkeert.

De opzet van de *masterclass* en van de workshop is dat je eerst dingen gaat ondervragen, bekijken, laten prikkelen, ondervinden, een verhaal ontdekken, een verhaal horen, met elkaar bezig zijn erover, maar dan ook zelf de camera in de hand nemen. Die combinatie is het belangrijkste. Het is ontdekken en zien, zodat je jezelf kan voeden en het werk kan laten inspireren.

5) Is er ook een aanbod dat niet op scholen is gericht? Waarin verschilt dit aanbod voor scholen van het andere educatieve aanbod?

We werken hiervoor met dezelfde filosofie. Dit kunnen bijvoorbeeld vakanties zijn waarbij we met een vijftiental jongeren vier dagen aan de slag gaan met een bepaalde discipline onder begeleiding van een

kunstenaar. Begin februari hebben we een sociaal artistiek project afgerond in een wijk in Waregem, met het Atelier en een aantal partners. De vzw *Klein verhaal* was de coördinator. Dit was een project waarbij de hele wijk werd aangesproken. Het is belangrijk om niet enkel op scholen te mikken, maar ook naast de schoolse activiteiten te blijven werken.

6) Wordt bij het ontwikkelen van educatief materiaal voor scholen rekening gehouden met leeftijd, onderwijsvorm, andere? Wat zijn jullie doelgroepen?

We hebben geen doelgroepen, omdat we zo divers mogelijk willen werken. Dit kan gaan van basisonderwijs tot het bijzonder secundair onderwijs. Zowel ASO als KSO, TSO, BSO en BuSO zijn al aan bod gekomen.

Ook in leeftijd maken we geen onderscheid. Voor de masterclass bijvoorbeeld hebben we zowel met de eerste graad van het secundair onderwijs gewerkt als met de achttien jarigen. Dit ging zelfs tot het zevende jaar BSO, waartussen ook éérentwintig jarigen zitten.

Het is wel belangrijk dat ons programma echt wordt afgestemd op de groep. Er kan dus nooit één concept zijn. Het programma wordt op basis van de feedback van de groep en van de leerkrachten scherpgesteld. Ook bij de *masterclass* ondervinden we wat er goed werkt en wat minder goed werkt, waar we moeten bijsturen. Zo blijf je niet krampachtig aan een vaste lijn vasthouden.

7) Wordt er rekening gehouden met eindtermen/ontwikkelingsdoelen of wordt het aanbod aan bepaalde vakken gekoppeld?

Eigenlijk spelen we dat niet uit. We zijn er rotsvast van overtuigd zijn dat hetgeen waarmee we bezig zijn perfect past binnen die eindtermen. Leerkrachten blijven vrij om dat in te vullen zoals zij willen, maar ze kunnen dit ook door ons laten invullen.

Het gebeurt wel dat we ook leerkrachten van andere vakken over de vloer krijgen. We hebben al leerkrachten wiskunde gehad en leraars grieks of latijn. Zelfs een leerkracht economie. Dat zijn mensen die bij ons terecht komen of die we tijdens een parcours tegenkomen en die het idee lanceren in de klas, omdat de leerlingen hier wel nood aan hebben. In zo'n geval zijn het meestal wel erg geëngageerde mensen.

8) Hoe zijn jullie concreet begonnen aan de uitwerking van een educatieve werking? Kan u dit proces beschrijven?

Toen we de wedstrijdvraag voorgelegd kregen, hadden we hier veel speelruimte in. We hebben met onze ervaring een eerste plan uitgezet. We leerden het onderwijs in de regio kennen en we breidden die kring uit. Het begint bij het leren kennen van de kern rondom ons. Je kan bijvoorbeeld wel een fantastisch programma uitwerken, maar als niemand je kent... . We gingen dus bij hen over de vloer met *flyers*, met tekst en uitleg en met *tryouts*. Na vijf jaar zijn er toch een aantal dingen scherper gesteld. Veel kan op een andere manier ingevuld worden. Door ervaring en door experiment wordt alles sterker.

9) Hoe maakt u de werking van BE-PART Atelier bekend? Waaruit bestaat de communicatie/promotie rond BE-PART Atelier ?

We gebruiken sowieso *flyers*. In het begin hadden we zelfs bij elk project een aparte *flyer*, maar dat was dan meer in het kader van de communicatie naar andere tentoonstellingen. Nu proberen we soms programmalijnen uit te zetten op één *flyer*. Bij ons programma voor het basisonderwijs 2009-2010, bijvoorbeeld, is het de bedoeling dat we op het einde van het jaar een infomoment doen voor de leerkrachten, en hiervoor hebben we ook een *flyer*. Zo kunnen leerkrachten zich al voorbereiden op plannen voor het volgend schooljaar. Verder staat altijd informatie op de website, hoewel we hiermee binnen het strakke kader van de provincie West Vlaanderen zitten. Er wordt aan gewerkt om het geheel wat aantrekkelijker en flexibeler te maken. Leerkrachten kunnen bij ons ook terecht via de website van *Klein verhaal*. Daarnaast heb je ook de mond-tot-mond reclame. Tijdens de *speelplaatsacties* ga je aan de praat met leerkrachten en leren ze de werking kennen. Dat verspringt zelfs van leerkrachten basisonderwijs naar leerkrachten secundair onderwijs. Dit werkt zo goed dat je na een tijd zelfs niet meer elke school hoeft te bezoeken.

10) Werden de educatieve projecten reeds eerder geëvalueerd of aangepast? Hoe gebeurt de evaluatie en door wie?

We evalueren eigenlijk constant. Ik sta in het midden van de werking en kan met de rest van de vzw teruggokkelen en ervaringen delen. Ook de coördinator zie ik dagelijks. Hij kan feedback geven en voorstellen doen. Ook met de kunstenaars waarmee we samenwerken is er een evaluatie. Heel vaak zijn dit nieuwe mensen. Achteraf wordt dan met hen bekeken wat er goed gegaan is en wat minder goed.

11) Welk deel van het budget wordt voorzien voor de educatieve werking?

De drie pijlers van de werking zijn bij ons even belangrijk. Ik denk dat we daarmee wel mooi zitten in vergelijking met andere musea. Het Atelier wordt hier echt als een pijler gezien en niet als iets dat bij de werking komt.

Bijlage 26

Interview De Veerman, dinsdag 14 april

Tijl Bossuyt, zakelijk en artistiek leider

1) Kan u kort schetsen wat de werking van De Veerman precies inhoudt?

De Veerman ontwikkelde een methodiek met betrekking tot kunsteducatie aan de hand van een klaverbladmodel. We werken hierbij altijd vanuit de driehoek van de waarneming en het ordenen en vormgeven van de waarneming. Met betrekking tot kunst heb je hierbij vier gebieden of niveaus.

Eenzijds heb je het persoonsgerichte, waarin een aantal essentiële menselijke vaardigheden zitten die je moet ontwikkelen. Dit zijn bijvoorbeeld voorstellingsvermogen, creativiteit en expressievermogen. Het materiele of het gerealiseerde product is hierbij ondergeschikt aan de persoon. Daarnaast kan je werken rond thema's en inhouden, waarbij wat je wil zeggen en hoe je het wil zeggen belangrijke elementen zijn. Dit begint bij *ik-gerelateerde* thema's, over *ik-jij* thema's en maatschappelijke thema's, tot en met filosofische en religieuze thema's. Een derde deel zijn de kunsttalen en hun vocabularium. Elke kunsttaal heeft een eigen vocabularium en een grammatica. Je moet de parameters waaruit die taal is opgebouwd kennen. Dans heeft zo bijvoorbeeld een eigen grammatica, het werkt in een ruimte en er is een lichaam aanwezig gedurende een bepaalde tijd en met een bepaalde energie. Zowel moderne als klassieke dans kan je herleiden tot die parameters. Het product is hier wel belangrijk omdat je de parameters moet aflezen vanuit het productmatig denken.

Tenslotte heb je allerlei werkvormen en technieken. Werkvormen zijn bijvoorbeeld improvisatie; techniek is bijvoorbeeld een grafische techniek. Hier komt het productgerichte heel sterk aan bod.

Bij het maken van een zelfportret bijvoorbeeld, combineer je heel wat persoonlijke dingen met inhoud. Je geeft het ook vorm met een taal en je gebruikt een techniek en een werkvorm.

De Veerman maakt vanuit deze methode langdurige projecten met een duurzaam karakter. We werken heel breed, voor elke doelgroep en voor elk publiek. Dit kan onderwijs zijn, vrije tijd en soms ook voor bedrijven. Het klaverblad is altijd het uitgangspunt, waarbij de vrager bepaalt hoeveel van de gebieden we gaan doorlopen. In het ideale geval zijn dit ze alle vier.

2) De Veerman ontwikkelt en coördineert onder andere kunsteducatieve programma's. Kan u hier iets meer rond vertellen?

We maken programma's als we merken dat hier een nood aan is. Of het ontstaat uit observaties, uit ergernissen, uit discussies, of uit beleidsvoerend werk. Zo hebben we *Vlaggen en wimpels* voor het onderwijs zelf geïnitieerd, omdat er een probleem was met de concentratie scholen in ons maatschappelijk weefsel. We hebben zo ook een programma ontwikkeld rond erfgoed en erfgoededucatie. Samen met de musea van Brugge hebben we hier rond wat onderzoekend werk gedaan dat wellicht zal leiden naar een nieuw project. Dan heb je

ook het voorbeeld van de technische scholen, waar nooit iets wordt gedaan rond architectuur. Toch zullen veel van deze leerlingen later in de bouwsector terechtkomen.

Daarnaast ontwikkelen we ook veel projecten op vraag. Zo vragen musea ons soms om iets te ontwikkelen of er ontstaan coproducties. We deden bijvoorbeeld met *Amuz* een project rond schoolkinderen en zestiende eeuwse polyfone muziek. We gaan dan met hen samen zitten en het project wordt samen met hen ontwikkeld. We willen ook altijd dat er iets achterblijft als het project is afgelopen. Zo zorgt *Garant* voor de publicatie van onze projecten. Die boeken zijn meestal heel praktisch opgesteld, zodat mensen die het project ook zelf willen doen, de methode kunnen overnemen.

Een derde aspect zijn onze onderzoeksactiviteiten. Meestal weten we wel wanneer ergens een nood aan is, maar hebben we hier maar vage contouren over. Dan gaan we zelf soms wat experimenteren. Hier kruipt heel wat tijd en energie in, maar je haalt er op langere termijn veel kwaliteit uit.

3) Heeft de organisatie bepaalde doelgroepen (leeftijd, onderwijstype) voor ogen bij het ontwikkelen van kunsteducatieve programma's?

Als organisatie denken we niet doelgroepgericht, omdat dit eigenlijk zijn failliet al heeft bewezen. Dit wil niet zeggen dat je binnen een bepaald project niet voor een doelgroep kan werken. In projecten werk je dikwijls met een doelgroep omwille van de praktische uitvoering en omwille van tijd en budget. Als het project voor een bepaalde doelgroep werkt, kan het ook voor anderen werken, maar dan aangepast aan de omstandigheden op dat moment. De beste groepen zijn gemengde leergroepen. We hebben nu ook een periode achter de rug met een minister die zeer doelgericht wou denken. Heel zijn participatiebeleid was op doelgroepen gericht. Dit heeft veel invloed op wat je kan en mag ontwikkelen. Je moet het ook kunnen verantwoorden naar zijn beleid toe.

We gaan dus niet van doelgroepen uit, maar we moeten met dit gegeven wel rekening houden. Er is veel geschreven over de doelgroepgerichtheid en over het failliet ervan.

4) Houdt de organisatie bij het ontwikkelen van programma's voor scholen rekening met eindtermen of ontwikkelingsdoelen of wordt het aanbod aan bepaalde vakken gekoppeld?

We houden hier soms wel rekening mee als het programma voor scholen is. In Vlaanderen hebben we heel progressieve eindtermen. De leerplannen zijn al wat minder progressief. En dan kom je bij de klassituatie, die alles nog beperkter maakt. In heel wat gevallen houden we daar absoluut rekening mee, maar we gaan altijd uit van de breedte van de eindtermen. Studenten hebben er geen last van dat je breed gaat, maar de instituten hebben evaluatie mechanismen die niet klaar zijn om die breedte aan te gaan. Binnen die spanning beweegt je project en het hangt sterk af van de vraag van scholen hoe je je op die lijn gaat bewegen. Wil de school iets dat met punten kan geëvalueerd worden of willen ze iets met breed leren voor de leerling? Van hieruit kan je jezelf positioneren en alles op elkaar afstemmen. Als je jezelf als kunsteducatieve organisatie binnen het onderwijs waagt, dan moet je de eindtermen kennen en dan moet je de leerplannen gelezen hebben.

5) Hoe gaat u te werk bij het maken van zo'n programma?

Als het programma op vraag is, luisteren we zeer goed naar de opdrachtgever. Als die een project wil doen, moeten we verder vragen stellen en ontleden waarop men zit te wachten. Meestal zijn dit dingen waar soms jaren werk en heel veel tijd in kruipt. We maken dit dus realistischer en we gaan samen met de opdrachtgever op zoektocht om iets te ontwikkelen. Als we zelf iets ontwikkelen, stellen we onszelf ook die vragen. Dan volgt een brainstorm fase met de mensen die we het meest geschikt vinden om rond dat onderwerp te werken. Omdat we zelden uitgaan van standaards, zijn onze producten duur. Maar je kan hier en daar wel iets lenen uit vorige projecten, stramienen en methodieken. Er is dus een denktank die een voorstel doet, dat met de opdrachtgever bekeken wordt en dat uiteindelijk in uitvoering wordt gebracht. Op het einde evalueren we alles vrij diepgaand samen met de opdrachtgever op inhoud, vorm, organisatie en kostprijs.

6) De Veerman ontwikkelt en verspreidt ook methodes in verband met kunsteducatie. Welke methodes zijn dit?

Allereerst hebben we het basisprincipe van het klaverblad. Daarnaast zijn we ook sterk bezig met de methodiek rond creativiteitsontwikkeling. We merken dat de roep naar creativiteit heel groot is, maar dat mensen niet goed weten hoe creativiteit werkt. We gaan na wat de hedendaagse wetenschap hierover zegt. We hebben al een aantal stramienen bedacht waarop je dat kan stimuleren, bijvoorbeeld de verhalenmethode *Kom op Verhaal*, *Vlaggen en wimpels* en *Cookies* voor de erfgoedmethode. De ontwikkeling tot eigenlijke projecten gaat over meerdere jaren. Dan schrijven we alles op en de methodiek kunnen we dan meedelen aan anderen. Bij de methode van *Kom op verhaal*, die via het vertellen van verhalen aan kleuters maximale ruimte geeft om hun creativiteit te ontplooien, merkten we dat dit zeer goed werkt bij veertien tot zestien jarigen. Nu gaan we dus kijken welke aanpassingen er nog nodig zijn om de methode bij deze leeftijdsgroep te laten werken. De methodes die we zo ontwikkelen, beïnvloeden ook onze andere projecten die we in opdracht doen. In al onze workshops zit dus wel een methodiek.

Soms proberen we de methoden ook theoretisch uit te leggen en historisch te kaderen. We bekijken bijvoorbeeld hoe het hele kunsteducatieve werk is geëvolueerd van de Verlichting tot nu, en welke stappen er gezet zijn. Als je dit kader niet hebt, dan ben je maar wat bezig en dat heb ik niet graag. Je moet weten vanwaar je komt, om te weten waar je verder naartoe gaat. Het kennen van het kader is belangrijk.

7) De Veerman doet daarnaast veel onderzoek naar kunsteducatie. Wat zijn de belangrijkste bevindingen?

Het echte wetenschappelijk onderzoek doen we altijd in samenwerking met universiteiten. Dikwijls gebeurt dit door thesisstudenten of assistenten. Nu zijn we heel sterk bezig rond *assessment* en evaluatie. Wanneer heeft de mens iets geleerd en hoe werkt dat dan, hoe breng je dat in beeld? Dit werk moet nog meer toegespitst worden, zodat we bruikbare *tools* kunnen maken. Soms vragen universiteiten ons ook om onderwerpen te leveren. Voor de ontwikkeling van *Vlaggen en Wimpels* werden we de eerste jaren begeleid door de Universiteit van Gent. Vanuit antropologisch onderzoek werd dit mee geëvalueerd. Je krijgt heel veel feedback

en je kwaliteit gaat ook heel sterk omhoog. Daarnaast hebben we ook veel projectgroepen waar het onderzoeksmatige ook voor een deel in zit.

8) Wat is uw mening met betrekking tot het beleid rond kunst - en cultuureducatie? Zijn er knelpunten? Wat kan er verbeteren?

In de legislatuur van minister Anciaux is heel veel gebeurd, omdat kunsteducatie vanuit het Kunstendecreet een plaats heeft gekregen.

Het vreemde van de hele situatie is dat Onderwijs vindt dat zij met kunsteducatie moeten bezig zijn. *CANON Cultuurcel* gaf vorige maand een congres over kunsteducatie, waar geen enkele kunsteducatieve organisatie op uitgenodigd was. Ondanks de vele pogingen om Onderwijs en Cultuur dichter bij elkaar te brengen, zijn we alleen maar verder en vijandiger van elkaar komen te staan. Dat is vooral een administratief en beleidsmatig sturingsprobleem, dat gecreëerd werd door beide velden niet bij elkaar te zetten. Deeltijds kunstonderwijs, bijvoorbeeld, zit bij onderwijs en daardoor kunnen ze niet breed gaan. Volwassenen die muzikales volgen voor hun plezier, moeten toch examens doen. Kunsteducatieve organisaties daarentegen kunnen veel vrijer en breder programmeren, maar worden gecontroleerd door de *commissie kunsteducatie*. Kunsteducatie moet vanuit een breder filosofisch standpunt bekeken worden, wil het uiteindelijk iets vanzelfsprekends en iets alledaags worden. De kunsteducatie moest de laatste jaren heel doelgericht zijn en alle problemen van de samenleving oplossen, maar daarvoor dient kunst niet.

Daarnaast is de financiering ook ondermaats. Men heeft musea verplicht om een kunsteducatieve dienst te hebben, de publiekswerking, maar dat zou van elke kunstinstitelling moeten geëist worden. Het moet ook om vijftig procent van het budget gaan, en niet om de vijf procent die het nu is. Het toegang verlenen tot de kunsten moet tot de *core business* behoren. Je moet er niet voor zorgen dat de zitjes bezet zijn, maar dat mensen dit in hun dagelijks leven integreren. Musea zijn nu erg aan het veranderen, zoals het *MAS* of het *Museum voor Schone Kunsten*. Daar kan je nu evenementen doen, die soms niets met een museum te maken hebben. Vroeger en ook nu nog heeft een museum de naam van saai te zijn. Zolang dat zo blijft zijn we fout bezig met ons kunst- en kunsteducatief beleid. Het beleid laat dit te weinig over aan het veld zelf en structureert meer van bovenaf.

Kunsteducatieve organisatie worden binnen het Kunstendecreet ook veel te weinig betaald. Als je jezelf als dergelijke organisatie wil positioneren op de markt, moet je dat bedrag verdubbelen.

8) Vandaag is er veel discussie over enerzijds een cultureel aanbod voor jongeren in het onderwijs en anderzijds in de vrije tijd. Zowel auteur Franky Devos als minister Anciaux pleiten voor een contact met cultuur via de vrije tijd. De Veerman richt zich voornamelijk op scholen. Wat is uw motivatie hiervoor?

Een groot deel van onze projecten zijn voor scholen, omdat dit een goede toegangspoort is. Het aanbod voor vrije tijd is inderdaad minder groot, maar zeventig procent van de organisaties die in jeugdwerk zitten, zitten ook in onderwijs. Het is een goede toegangspoort en het houdt je organisatie financieel levend. Als je enkel vrije tijd doet, krijg je het moeilijker.

Ik houd wel van die horizontale wandel van mensen door alle categorieën heen. Maar de vraagprojecten komen heel dikwijls uit het onderwijs zelf, hoewel we de laatste tijd ook gemeentes krijgen. Als men het over jongeren heeft, heeft men het meestal over jongeren in georganiseerd verband, die gemakkelijk te bereiken zijn; de school dus of jeugdwerk of deeltijds kunstonderwijs.

Het heeft dus iets dubbel. We proberen de hele lijn te bespelen en kiezen hierbij niet voor onderwijs, maar je moet de toegangspoorten bespelen die er zijn. Een jongere steekt nu eenmaal zeventig procent van zijn tijd en energie in school en dat doet hij tot zijn vijftienvijf jaar.

9) Hoe ziet een ideaal cultureel aanbod voor scholen er volgens u uit?

Voor mij betekent dit dat een school doordrongen is van cultuur op dagelijkse basis en dat alle vakken als een cultureel gegeven beschouwd worden. Ook wiskunde is cultuur. Het is geen kunst maar het heeft kunstafgeleiden, die op elk niveau zijn te vertalen. Een dergelijk plan zou ik graag eens ontwikkelen voor een school. Een goed cultuurprogramma voor een school zit verweven met vanalles en nog wat. De kunsten moeten daar een goede plaats in hebben en moeten progressief evolueren naar gelang de leeftijd. In een kleuterklas kan je bijvoorbeeld niet hetzelfde doen als met achttien jarigen. Tegenwoordig kennen jongeren bepaalde essentiële symbolen en levenswijzen niet meer, die ze nodig hebben in het leven. Scholen moeten er alles aan doen om dat als een totaalpakket aan te bieden. Vooral het secundair onderwijs is een verkapt systeem van vakken geworden. Scholen moeten een geïntegreerd beleidsplan hebben dat cultureel gedragen is. Het cultuurbeleidsplan zou de grote drager moeten zijn van alles wat hierop geënt wordt, en niet een aanhangsel. Als je dit als lapmiddel bekijkt, wordt onderwijs cultuurdodend.

10) In het huidige aanbod van culturele organisaties voor jongeren in een schoolcontext komen meestal 'interactieve' rondleidingen, workshops en lesmappen voor. Welke vorm vind u de meest effectieve?

Dat vind ik heel arm. Wij proberen steeds met scholen trajecten af te lopen. In de *Wereldschool* bijvoorbeeld zijn we nu twaalf jaar bezig, in Maasmechelen negen jaar en in Genk vijf jaar. Dan merk je pas dat je iets bereikt. Ik geloof heel sterk in langdurige en ingrijpende trajecten. Dat vraagt veel geld en inspanning van ons en we kunnen dus ook geen standaard pakketten afleveren.

We maken ook weekprojecten voor scholen. Zo werken we een week met een lagere schoolklas en iedereen verklaart ons zot, terwijl we liever zelfs twee weken hadden.

Waar ik niet tevreden over ben is dat die projecten soms los staan van de rest. Nu wordt er teveel vanuit systemen gedacht. Voor scholen is het daarom vaak organisatorisch lastig. Die praktische kant houdt ons sterk tegen.

10) Kan u iets meer vertellen over het erfgoedproject Cookies ?

Cookies is een erfgoedproject, waarbij we erfgoed proberen te verbinden met alle vakken in het onderwijs. Het is speciaal voor onderwijs bedacht, hoewel het ook daarbuiten kan gebruikt worden. Deelnemers mogen een

erfgoedthema uit hun omgeving kiezen. En dat gaan we dan langs alle mogelijke activiteiten uitspitten. We gaan na wat je hiermee in alle vakken kan doen. We voegen daar ook de kunstvakken aan toe, waarin we met kunstenaars rond het thema gaan werken. Vanuit de exploratie wordt een kunstzinnige weergave gegeven van de gedachten over dat erfgoed. Dat is de opzet van *Cookies*.

In een school mag je in realiteit al blij zijn als je hier een vijftal vakken rond krijgt. Meer wordt moeilijk als je dit georganiseerd wil krijgen. Dikwijls is het breder bedacht dan dat het uitgevoerd wordt. Mensen hebben nog steeds het vooroordeel dat kunst schoonheid moet tonen en ze krijgen het lastig als je rond kunstzinnige reflectie op een thematiek doorgaat. Die brede integratie via artistieke inbreng vinden leerkrachten bijzonder. We ontdekken dat mensen vaak erg engdenkend zijn in hun vak.

11) Vooral jongeren uit het ASO waarvan de ouders een hoge opleiding hebben genoten, participeren aan cultuur. Toch ontwikkelt De Veerman kunsteducatieve programma's voor TSO en BSO. Wat is uw motivatie hiervoor en kan u de programma's wat nader toelichten?

In het hele participatiedebat wordt sterk gefocust op een aantal groepen, en evidenties laat men hierbij liggen. Men heeft nog altijd het idee dat *de arbeider* niet aan kunst en cultuur doet. Maar dat is onzin, er zijn veel arbeiders die in hun vrije tijd lezen, musea bezoeken en met culturele dingen bezig zijn. Je mag niet van het atypische uitgaan!

Ook voor TSO en BSO scholen gaat men ervan uit dat de jongeren niet in cultuur geïnteresseerd zijn. En als ze al geïnteresseerd zijn, gaat het enkel om graffiti spuiten en rappen. Hier zitten zeker ook mensen die andere dingen doen. Als je kijkt naar wat er in die scholen gebeurt qua culturele programma's is dat bedroevend. Men doet dit wel soms, maar men gaat ervan uit dat ze dit toch niet interessant vinden.

Op beleidsniveau had Frank Vandenbroucke wel een stimulerend programma, en dan tekenden wij ook meteen in om een aantal programma's te doen. In het *Middelheimmuseum* hebben we een vrij groot experiment gedaan met jongeren uit de metaalsector, de bouw, sanitair, houtbewerking en elektriciteit. We hebben hier rond een fantastische tentoonstelling gehad. Voor dit programma hebben we heel lang gezocht naar een link tussen deze jongeren en het museum. Het *Middelheimmuseum* staat vol techniek en de jongeren houden erg van hun praktijklessen. De jongeren uit de richting bouw en ruwbouw hebben een kunstwerk met flessen gemetst en een trap die nergens heen leidt. De leerlingen van carrosserie hebben een *joert* opgetrokken uit autodeuren. De leerlingen van sanitaire installaties hebben een fontein gemaakt uit afgedankte sanitaire toestellen. Ook voor de docenten was dit project interessant. Het heeft uiteindelijk anderhalf jaar geduurd.

In Sint-Niklaas hebben we *Drummen voor cultuur* gedaan met het cultuurcentrum en leerkrachten van TSO en BSO, vanuit verschillende scholen. We hebben eerst met de leerlingen gewerkt en dan met de leerkrachten. Daarna hebben we de leerkrachten gecoacht om met hun leerlingen verder te werken. Dit project hebben we twee jaar na elkaar kunnen doen.

Ook *Cookies* hebben we met leerlingen uit TSO en BSO gedaan. Blijkbaar krijg je die jongeren geïnteresseerd in die thematieken, maar je moet het uitgangspunt altijd aan hun wereld koppelen.

Kom op verhaal hebben we met een TSO school gedaan, rond literatuur. Voor een school die werkt rond druktechnieken hebben we een project gedaan met poëzie in samenwerking met het *poëziecentrum*, met

WOCK en met het *Huis van Alijn* in Gent en met daarnaast een aantal schrijvers. De bedoeling was om hen van poëzie te laten proeven en om hen te laten schrijven. We hebben gezocht naar gedichten uit de wereldliteratuur en naar gedichten die sterk bij hun leefwereld aanleunen en die over dagdagelijkse dingen gingen. We zijn dan in het *Huis van Alijn* gaan rondwandelen, en in bepaalde interieurs werd een gedicht voorgebracht. Daarna gingen we schrijven vanuit hun dagelijkse leefwereld.

Je vertrekt dus meestal vanuit de persoon en je maakt een verbinding naar de inhoud toe. Uiteindelijk zit je op een kruispunt waar het interessant wordt, zowel voor de deelnemers als voor de docenten.

Bijlage 27

Interview Franky Devos, donderdag 16 april

Franky Devos, directeur BUDA Kunstencentrum Kortrijk

1) Het obligate karakter van een schoolbezoek haalt het prikkelende van cultuur en kunst onderuit, maar veel organisaties maken juist wel gebruik van de school. Waarom kiezen culturele instellingen massaal voor een op het onderwijs gericht aanbod?

Gemakzucht en de cijfers halen blijken de belangrijkste reden voor het merendeel van de organisaties. We blijven dit maar op deze stompzinnige manier doen en dat heeft te maken met het feit dat hier niet op een deftige manier wordt over nagedacht in de culturele sector. BUDA heeft ook een filmzaal, waar we drieduizend jongeren halen per jaar, maar die cijfers interesseren mij niet. Wat me interesseert is hoe we jongeren met een soort liefdegevoel naar die cinema krijgen. Daar gaat het over, en niet over het feit dat de zitjes gevuld zijn. Dit debat wordt nooit gevoerd, omdat mensen dat te moeilijk vinden en omdat ze de weg van de minste weerstand volgen. Als het over kinderen gaat, heb ik een totaal ander standpunt over het onderwijs. Maar nu hebben we het over jongeren, dat wil zeggen de leeftijdsgroep van vijftien tot vijfentwintig jaar. Ik ben vrij scherp als het gaat over jongeren en onderwijs en cultuur, maar dat ben ik voor kinderen helemaal niet.

2) Waarom worden er in de context van de vrije tijd vooral workshops georganiseerd voor kinderen tot 12 jaar, en daarna niet meer? Heeft dit dan geen nut meer?

Ook hier kiest men weer de weg van de minste weerstand. Het aanbod voor jongeren boven de zestien jaar is groot op andere domeinen, zoals sport. Cultuurorganisaties slagen er niet in om een soort alternatief te vinden. Wel als het gaat over kortlopende projecten, zoals theaterstages tijdens de vakantie. Maar dan wordt enkel het segment van de geïnteresseerden bereikt, dus vijf tot zes procent van de leeftijdsgroep. Voor de doelgroep twaalf tot zestien jarigen is het aanbod sowieso zeer laag. Nochtans denk ik dat de zelfstandigheid en het zelf invullen van de vrije tijd eerder vanaf veertien jaar begint. Twaalfjarigen blijven nog sterk in het patroon hangen dat ze ontwikkeld hebben in de lagere school. De groep van twaalf tot veertien kan je heel sterk binden aan je organisatie, omdat je ze net overzet naar een milieu dat vrij volwassen is. Een ambassadeurswerking in een museum, cultuurhuis of kunstencentrum vinden twaalfjarigen echt super, terwijl dit voor zestien jarigen al minder *cool* is. Een jonger persoon besmet ook meer vriendjes. Een zestien jarige maakt veel meer individuele keuzes. De doelgroep versmalt dan tot de puur geïnteresseerden.

3) Cultuureducatie is teveel gekoppeld aan de verplichte sfeer van lesroosters en klasuitstappen. Het resultaat is dat jongeren hierdoor op latere leeftijd niet meer aan cultuur gaan participeren. Hoe kan dit concreet opgelost worden?

Het interessante aan scholen is het feit dat je een verzameling hebt van veel jongeren die daar een groot deel van hun tijd verplicht doorbrengen. Dat is handig, maar ook niet meer dan dat. Je kan ze met cultuur in contact brengen door gebruik te maken van het collectief van die jongeren, maar je mag hierbij geen gebruik maken

van het educatief systeem van de school. Het gaat dan over wat je op de speelplaatsen kan doen. Je kan ook inbreken in lessen, maar dan niet via de leerkracht, maar via externen, door jongeren zelf die een paar jaar ouder zijn dan die groep waar je gaat spreken.

Je kan de school en de leerkrachten ook ontzettend goed gebruiken omdat zij een goed zicht hebben op hoe het cultureel smaakprofiel van hun leerlingen in elkaar zit. Ik ben een voorstander van de studie van Mark Elchardus in *Abrassadeurs*. Hij verdeelt de groep van vijftien tot vijfentwintig jarigen onder in vier smaakprofielen. Ik vind die theorie ook het bewijs dat de klassieke aanpak onzin is. Je hebt geen klas hebt vol *cultureel correcten of alternatievelingen*, maar een mix van smaakprofielen. Dat wil ook zeggen dat bij de klassieke aanpak altijd drie vierde van je publiek er niets aan heeft. Ik denk dat we naar een soort aanbod moeten evolueren waarin we samenwerken met het onderwijs, waarbij scholen ons helpen om het juiste aanbod naar de juiste leerlingen toe te leiden. In BUDA willen we bijvoorbeeld in de drie filmzalen een parallelprogramma opmaken. Om tien uur starten er drie films: een film voor de *amusementzoekers*, een film voor de *cultureel correcten* en een film voor de *alternatievelingen*. Scholen mogen dan leerlingen sturen, maar de leerlingen bepalen zelf naar welk soort film ze willen gaan. Op die manier gaan veel meer jongeren met een goed gevoel de filmzaal buiten. Met amusement is niets fout, we moeten van dat imago van een elitaire cinema af.

Een tweede voorbeeld is een project dat ik aan het begeleiden ben voor Kortrijk rond cultuur en jongeren voor alle huizen in de stad. Veel van die organisaties hebben het gehad en willen niet meer die bussen leerlingen laten komen en in hun zalen zetten. We gaan een cultuurdag maken voor de ganse stad, waarbij we alle jongeren op de grote markt voor een ontbijt uitnodigen. En dan kunnen ze zelf kiezen uit een veel breder aanbod van concerten, theater, film en dansproducties. Ik hoop dat we op die manier het juiste publiek bij de juiste voorstelling krijgen. Als programmatoren moeten we dan zorgen dat we een heel goed evenwicht hebben tussen de vier smaakprofielen, en we moeten dit op een intelligente manier proberen te communiceren, met de bedoeling dat jongeren de schouwburg of het theater leren ontdekken als een fantastische plek. En dan is ook heel dat educatieve luik weg.

4) Veel culturele instellingen koppelen hun aanbod aan bepaalde vakken, ontwikkelingsdoelen en eindtermen. Benadrukt dit volgens u niet nog meer het schoolse karakter van de activiteiten?

Ik beweer niet dat er niets over kunst en cultuur in het onderwijs mag gegeven worden, maar dat zit op het niveau van het hoofd. Dat is weten wie Samuel Beckett is en hoe zijn theaterstukken geschreven zijn. Het is natuurlijk wel belangrijk dat ze dit weten, maar je wakkert hun liefde voor theater hier niet mee aan. Je moet die twee domeinen uit elkaar halen. Er is uiteraard een kennis nodig en je moet een zeker achtergrond hebben over literatuur, maar dat gaat je zin om te lezen niet aanwakkeren. Geef dus maar les in het onderwijs, maar ik ga mijn zalen en mijn artiesten niet meer ter beschikking stellen om de lessen te documenteren. In XS staat er een studie van de universiteit van Maastricht, waarbij heel goed de opsplitsing wordt gemaakt tussen kennis over kunst en cultuur en de ervaring ervan. In een school waar de kennis over kunst en cultuur groot is, is daarom de affiniteit hiermee niet altijd even sterk. Je kan als basisschool beter op een actieve manier met schilderen bezig zijn. Kinderen ontwikkelen dan een veel grotere affiniteit voor schilderkunst.

5) U stelt voor om van de school een ontmoetingsplatform voor cultuur te maken, waarbij jongeren enkel buiten de schooluren met kunst en cultuur in contact komen. Toch participeren jongeren meer aan cultuur dan volwassen dertigers juist dankzij de school. Veel jongeren komen trouwens in heel hun leven maar één keer met kunst in contact en dat is via een schooluitstap. Wat is uw visie hierop?

Juist omdat dit maar één keer gebeurt, kan je het jezelf toch niet permitteren om daar de bal verkeerd te slaan? Als ze dus al naar de cinema komen, wil ik dat minstens tachtig procent naar buiten komt met een “wauw”gevoel. De verantwoordelijkheid die het onderwijs en culturele organisaties hierin hebben is gewoon moordend. Ik denk dat we drie keer een kans hebben, en dan is het gedaan, dan ben je ze kwijt. Dan heb je niets gewonnen, integendeel, dan is de schade onwaarschijnlijk. Ik pleit dus voor een zeer grote samenwerking tussen het onderwijs en de programmatoren. Dan kunnen leerlingen nog altijd met een school naar een cultuurcentrum gaan, maar niet meer in klasverband. Organisatorisch ga je dan een mix moeten maken. Ik heb vaak discussies met leerkrachten, omdat zij vinden dat je de leerlingen ook de breedheid van die dingen moet laten zien. Ik heb meer vertrouwen in een soort smaakevolutie bij de jongeren zelf. Iemand die al tien keer naar een *amusementstoestandje* is geweest, zal de elfde keer wel zeggen: “Ik heb het gehad”. Mensen evolueren, niet van het experimentele naar het meest *mainstream*, maar juist omgekeerd. De culturele smaak van jongeren wordt dikwijls overschat. Iets alternatiefs en vernieuwends zal wel voor jongeren zijn. Maar jongeren zijn super conservatief als het over artistieke zaken gaat. Toon hen dus maar de grote dingen met veel licht en veel geluid, dan gaan ze na een tijd vanzelf wel naar iets anders.

We moeten stoppen met ons te laten verleiden door die dwingelandij dat iedereen er naartoe moet gaan. Het blijft een soort nichemarkt. Je moet niet proberen om dit voor iedereen verplicht te maken. Cultuur is niet voor iedereen. Alsof een mens niet perfect gelukkig kan zijn zonder dat hij ooit een boek heeft gelezen of naar theater is geweest. Slechts zeven à acht procent van de doelgroep vijftien tot vijftentwintig jarigen bezoekt regelmatig een cultureel gebeuren. Dan heb je nog twintig tot dertig procent latent geïnteresseerden die je dan kan lijmen via *formats* en festivals. Meestal komen ze dan zelfs gewoon voor dat *format* en zie je ze daarna niet meer terug. Ik koester ik die illusie dus niet.

6) Vooral jongeren uit het ASO waarvan de ouders een hoge opleiding hebben genoten, participeren aan cultuur. Hebt u enig idee hoe ook meer jongeren uit het TSO en uit het BSO naar cultuur geleid kunnen worden, wetende dat het 'schoolse' voor hen absoluut niet aantrekkelijk is?

Ik ben hier een groot voorstander van. De *cultureel correcten* en de *alternatievelingen* zitten vooral in het ASO. Het grote probleem is dat er geen aanbod is voor de jongeren van het BSO en van het TSO. Er wordt gewoon heel weinig theater en dans gemaakt die voor hen aantrekkelijk is. Je hebt dus zeer goede makers nodig, die hiermee om kunnen. Zo zijn er helaas niet veel, maar ik denk dat je er wel in kan slagen. Pasternak, bijvoorbeeld, een Hongaars choreograaf, maakt heel spectaculaire en fysieke dingen op techno muziek. Ik zou daar graag een hele bus BSO leerlingen binnendroppen. Die jongeren gaan dat echt straf vinden. We moeten daar gewoon niet romantisch over doen en ook een geschikt aanbod voor hen zoeken. Deze jongeren kan men

dan best via de school naar cultuur leiden, omdat ze hiervoor van thuis uit niet gestimuleerd worden. Via de school kunnen we wel iets voor hen doen, maar niet via de klas.

7) CANON Cultuurcel stimuleert creatieve projecten vanuit het onderwijs en wil vooral leerkrachten stimuleren om initiatieven te nemen. Vind u dat culturele projecten het best via het onderwijs of via culturele instellingen georganiseerd worden?

Ik heb hierbij geen echte voorkeur. In het ideale geval gebruikt men het netwerk van kunstenaars om in dialoog met de leerkrachten ervoor te zorgen dat de jongeren op de juiste plaats terecht komen. We gaan het niet uit de handen van de leerkrachten slaan, maar ook niet uit die van de cultuurcentra. Hoe meer er op dit vlak gebeurt, hoe beter. Maar dan wel onder de voorwaarden die ik eerder vermeld heb.

8) In de publicatie *Ambrassadeurs* blijven de motivatiefactoren van jongeren om te participeren quasi onbelicht. Wat zijn volgens u factoren die jongeren stimuleren om aan het culturele leven te participeren?

Ik denk dat bij iedereen het programma ondergeschikt is aan het feit dat je met vrienden en gelijkgezinden ergens heen gaat. We gaan dikwijls ergens heen omdat we daar mensen gaan tegenkomen. Die sociale component moet ook gecommuniceerd worden via originele *formats*.

BUDA heeft bijvoorbeeld het *format* om de kunstwerken die hier in de werkplaats gemaakt worden aan het publiek te tonen. De meest spectaculaire is *Kortrijk congé*, een festival van één nacht dat om negen uur 's avonds begint en om zeven uur 's morgens eindigt. Alleen al de formule van de "nacht" is geweldig. Voor zes euro kan je een hele nacht naar dansvoorstellingen, toneelvoorstellingen of concert gaan. Heel die formule zorgt ervoor dat je een groot en jong publiek zot maakt om dingen te doen die ze anders nooit zouden doen. Mijn ander project heet *Fresh*. Dat zijn drie dagen in mei, waarbij dat we voornamelijk dingen bundelen die hier gemaakt zijn in de studio's en in de zalen. Ik heb hier een parcours in gestopt. Je koopt een kaartje voor één avond en je komt om zeven uur tot elf uur 's avonds. Zo moet je niet kiezen, maar kom je gewoon een hele avond. Door zo'n parcoursformule ben je vijf uur op stap met een groep, waarbij je ook onderling begint te praten en te reflecteren over de voorstellingen. En dat kan al genoeg zijn om een andere invalshoek op de voorstelling te krijgen. Dit zijn allemaal secundaire dingen, die op zich niet veel met het programma te maken hebben, maar er wel voor zorgen dat mensen zich er veel beter toe verhouden.

9) In het huidige aanbod voor jongeren in een schoolcontext komen meestal 'interactieve' rondleidingen, workshops en lesmappen voor. Welke vorm vind u de meest effectieve?

Al deze formules zijn eigenlijk gemaakt voor mensen die al geïnteresseerd zijn, het zijn verdiepende activiteiten. Er moet een basis zijn om de verdieping daar onder te steken, die fout wordt vaak gemaakt. We moeten jongeren in eerste instantie kunnen verleiden voor de voorstelling op zich. Je moet hier ook heel eerlijk in zijn. Heb je hier geen voorstelling voor, zeg dat dan ook. Je hebt zo van die formules als "achter de coulissen van". Ik heb hier niets op tegen, maar je brengt mensen daar niets over cultuur mee bij. Het is een andere fascinatie die je hiermee aanwakkert. Een bezoek aan een pianobedrijf bijvoorbeeld, zal je geen liefde voor

piano of klassieke muziek doen krijgen. Al die onderbouwde dingen zijn goed voor mensen die een grote honger hebben. Met het gewone reguliere programma is hun honger onvoldoende gestild. Maar iemand die niet wil, zal hierdoor geen honger krijgen.

10) Hoe ziet een ideaal cultureel aanbod voor scholen er volgens u uit?

Het is niet klassikaal en het bespeelt de vier smaakprofielen. Het slaagt erin om via de contacten tussen het onderwijs en de programmatoren een goede match te maken naar het geschikte publiek voor de geschikte voorstelling.

11) Welke netwerken of kanalen zijn het meest effectief om jongeren te bereiken in de vrije tijd?

Sociale netwerksites als *Facebook* zijn zeer goed omdat dat ze vooral inspelen op het secundaire aspect van vriendengroepen. Ik ben verder een voorstander van *guerilla* campagnes, die de standaard folder overstijgen. Je kan jongeren hierin zelf een rol laten spelen. Ze zijn creatief genoeg om zelf een guerrillamarketing campagne te bedenken, en het voordeel hiervan is dat het goedkoop is. Het vraagt wel veel tijd en je hebt op korte tijd veel mensen nodig, maar dat is ook juist de sterkte.

Flyers, hoe klassiek ook, zijn ook heel effectief. Je moet wel met de juiste mensen flyereren; liefst jongens, die een paar jaar ouder zijn dan de doelgroep die je beoogt. Het nadeel van flyereren in jeugdhuisen is dat je daar een publiek hebt dat sowieso al overbevraagd is, en dat zich al actief inspant voor dat jeugdhuis, zodat er heel weinig tijd over blijft voor andere activiteiten. Ik denk eerder aan stations en plaatsen waar je een grote doorloop krijgt van jonge mensen. Het kan ook via scholen, maar dan niet via de leerkracht Nederlands... .

12) Welke netwerken of kanalen zijn het meest effectief om jongeren te bereiken in een schoolcontext?

Hier kan de communicatie wel via de leerkracht, omdat je juist via hen je aanbod moet *matchen*. Maar dan moet er wel een totaal andere vorm van brochure zijn.

Ik heb net een gesprek gehad met een tiental leerkrachten van de *Pleinscholen*, die massaal naar ons filmaanbod komen. Als ik hen mijn analyse vertel, geven ze me gelijk. Maar ze zeggen er meteen ook bij dat dit hen voor grote problemen stelt. We willen met hen mee zoeken naar oplossingen. Het individueel contact met leerkrachten is essentieel, hoewel het ook zeer arbeidsintensief is.

13) Hoe ziet de educatieve werking van BUDA eruit?

BUDA heeft geen educatieve werking voor jongeren. De educatieve werking voor volwassenen zit hem in de *format*, maar ook in het stimuleren van gesprek over kunst en cultuur, inleidingen, interviews met de makers en nagesprekken. Dit heeft ook te maken met het feit dat we én een werkplaats voor kunstenaars zijn, én een festivalorganisator. En we hebben een filmaanbod. Het meest cruciale maar ook het meest verdoken is die

werkplaats. Hoe kan je ervoor zorgen dat je het publiek voor een stuk medeplichtig maakt aan die creatieplek voor kunstenaars?

Ik heb een werkgroep gestart, *Compañeros*, die één keer per maand worden uitgenodigd om naar een toonmoment of naar iets van de kunstenaars te komen kijken, los van de festivals. Dit kan gaan van een toonmoment van een kwartier, tot een soort *avant-première*. Voor een aantal kunstenaars is net die feedback een grote meerwaarde om naar Kortrijk te komen. Waar we wel nog veel werk aan hebben is een stuk educatieve omkadering voor die groep. We willen hen een taal aanreiken om op een goeie manier over een voorstelling te praten.

Bij BUDA is er niet echt iets voor jongeren, maar wel puur voor geïnteresseerden. We moeten hier eerlijk in zijn. We hebben gewoon geen aanbod voor jongeren. Wij zijn een creatieplek van jonge makers en het aanbod hangt dus niet af van programmatoren, maar van wat de kunstenaar op dat moment wil doen. We zetten wel sterk in op omgevingsfactoren. Als er bijvoorbeeld een festival is, vragen we aan mensen uit het Kortrijkse om het café in te richten en uit te baten. Hierdoor krijg je een parallel publiek van mensen die naar de voorstellingen komen, met daarnaast een goed draaiend café. We zijn aan het zoeken hoe we nu veel meer dan vroeger die overstrom kunnen maken. Mensen komen voor een groot stuk voor het café of voor de dj die daar staat, maar ze kunnen ook naar de voorstelling achter de hoek gaan kijken. Je vertrekt in elk geval vanuit goede *vibes*. We willen vooral het secundaire publiek lokken via de bar, en niet via de voorstelling zelf.

Bijlage 28

Interview Jekino, donderdag 23 april

E: Elise Van Beurden, stafmedewerker media-educatie, coördinator workshops

G: Geert Poelaert, stafmedewerker media-educatie, coördinator *MakingMovies*

1) Om welke reden werd Jekino opgericht?

G: Jekino is een afscheuring van *Jefi*, de jeugdfilm afdelingen van de *Bond van Grote en Jonge Gezinnen*. Toen waren er lokale afdelingen of clubs, die regelmatig voorstellingen, al dan niet met een omkadering, organiseerden. Een aantal clubs hebben zich ongeveer dertig jaar geleden afgesplitst van de *Bond van Grote en Jonge Gezinnen* en zijn zelfstandig begonnen.

2) Kan u kort schetsen wat de werking van Jekino precies inhoudt?

G: Toen er nog lokale clubs waren, zorgde *Jekino Brussel* voor de programmatie, de affiches en geschreven documenten waarop de plaatselijke verantwoordelijken zich konden baseren om activiteiten uit te werken voor kinderen. Nu is dit geëvolueerd en zijn er twee *Jekino's*. *Jekino Distributie* koopt films en filmrechten uit de hele wereld van films die zich voornamelijk richten naar kinderen en jongeren. Die worden uitgebracht in bioscopen en cultuurcentra's, zowel in vrije voorstellingen als in schoolvoorstellingen. Heel recent worden ook films uitgebracht op DVD die gekocht kunnen worden door particulieren. Daarnaast is er de aparte vereniging *Jekino Educatie*, een landelijke jeugddienst die zorgt voor de uitwerking van alles rond *Jekino Distributie*. Dat zijn bijvoorbeeld lesmappen voor leerkrachten en voor de vertoners, de cultuurcentra. Cultuurcentra geven inleidingen op film en richten kaderactiviteiten in op basis van de lesmappen. Daarnaast zijn er een aantal workshops, zowel actief als beschouwend, voor kleuters tot en met begeleiders van kinderen en jongeren. Workshops kunnen plaatsvinden rond een bepaalde film, maar er zijn er ook actieve over het omgaan met de camera en het creatief uitdrukken aan de hand van beelden.

3) De workshops en vormingen van Jekino zijn mobiel en worden naar de vrager gebracht. Krijgen jullie veel aanvragen van scholen en waarom doen scholen een beroep op de organisatie?

E: Ja, er zijn heel veel scholen die ons contacteren voor de workshops, al dan niet via een cultuurcentrum. Sommige cultuurcentra programmeren ook zelf en nemen dan iets van ons op in hun schoolbrochure. Daarnaast contacteren scholen ons ook rechtstreeks. Samen vormt dit een behoorlijk deel van onze werking. Eén van onze troeven is het feit dat we gespecialiseerd zijn in film en media. Andere kunsteducatieve organisaties doen iets in alle musische domeinen en hebben allemaal wel een aanbod media, maar ons aanbod is natuurlijk veel uitgebreider.

4) Is er een verschil in het aanbod binnen en buiten de schoolmuren?

E: Het aanbod staat open voor beiden, behalve *Filmfrutsels*, dat we exclusief voor vrije voorstellingen reserveren. Alle andere initiatieven kunnen voor beiden, mits een paar aanpassingen. Het grote verschil is dat voor vrije tijd heel vaak langer wordt gewerkt. Een school heeft niet altijd de tijd of het geld om een hele filmweek in te richten, wat voor vrije tijd wel het geval is. De duur van de workshops is dus zeker een groot verschil. Scholen opteren meer voor dagactiviteiten.

G: Een workshop van *Studio Jekino* is duur om te maken en in een school probeer je op één dag heel dat proces kort aan te raken en uit te proberen. In de vakantie is dit vaak over een paar dagen gespreid en hierbij kan je dieper gaan.

E: Doordat de workshops langer duren, heb je meer ruimte en wordt de inhoud ook helemaal anders. In scholen is wat ze meekrijgen op één of twee dagen heel gebald.

5) Wordt de workshop afgestemd op de doelgroep (leeftijd, onderwijsvorm) bij een aanvraag van een school? Wordt hierbij bijvoorbeeld rekening gehouden met eindtermen, ontwikkelingsdoelen?

E: We hebben een aanbod voor kleuters tot de leerkrachtenopleiding en de pedagogische studiedagen. We focussen niet meteen op een bepaalde groep. Wat we wel merken is dat er heel wat vraag is naar culturele activiteiten bij de allerkleinsten, terwijl dat vroeger een beetje een vergeten doelgroep was. In het middelbaar wordt het aanbod vaak aan iets gekoppeld. Het zit bijvoorbeeld in de GIP's (geïntegreerde proeven) of in een projectweek of in specifieke vakken, zoals plastische opvoeding. Vaak trekt in het middelbaar één leerkracht van één specifiek vak aan de kar. Er wordt ook vaak met leerkrachten samengewerkt. Als ze iets vragen wordt dit op maat gemaakt en wordt hierbij overlegd.

6) Waar wordt het meeste belang aan gehecht bij het uitwerken van de workshops?

E: De focus verschuift meer en meer van het leren kijken naar een actieve houding, het zelf correct leren omgaan met de media. In het begin ging het vooral om de kritische houding en het leren kijken.

7) Tussen het aanbod van workshops komen zowel actieve als beschouwende workshops voor. Kan u iets meer vertellen over de beschouwende workshops voor jongeren tussen 12 en 18 jaar?

E: De beschouwende workshops gaan rond filmanalyses en filmbesprekingen. Hierbij wordt eerst klassikaal naar de film gegaan. Daarna volgt een uitgebreide vorm-technische bespreking; een thematische bespreking laten we over aan de leerkracht zelf. Voor het middelbaar is dat de beschouwende workshop, voor het lager *Bouwstenen van de film*. Hierin leren kinderen wat kikkerperspectief en vogelperspectief is en welk effect dit op het beeld heeft, aan de hand van een aantal fragmenten uit de film. In *Het ABC van de film* wordt de oorsprong van de film besproken en de voorlopers, met een aantal actieve oefeningen. De enige echte

theoretische workshop die we hebben is *Filmfrutsels*, waarin fragmenten herbekeken worden en vergeleken worden met andere films.

8) Wat houden de workshops *Filmfrutsels* en *Studio Jekino kortfilm* precies in?

E: Dat zijn twee heel verschillende dingen. *Filmfrutsels* wordt enkel in de vrije tijd aangeboden. Hiervoor maken we gebruik van cultuurcentra die films programmeren op zondag voormiddag. Er wordt een opstelling in verschillende stations gemaakt, die kinderen samen met hun ouders kunnen doorlopen. Dit wordt bijvoorbeeld in de hal van een cultuurcentrum opgesteld, met een boekenhoek, een hoek met flipboekjes en een mobiel filmmuseum met een aantal uitvergroete thaumatropen en zoötropen uit de voorlopers van de film. We hebben ook een animatiebox, een machine waarmee je op een eenvoudige manier een animatiefilmpje kan maken. Bovenin zit een camera en onderaan twee grote rode knoppen, waarmee je een opname kan maken die je rechtstreeks kan bekijken. Er is ook altijd een knutselhoek bij, waar je allerhande filmgerelateerde frutsels kan maken. In de knutselhoek staat vaak ook een camera, waarbij je in en uit beeld kan bewegen en waarbij je rechtstreeks kan zien wat er gebeurt.

G: Bij de camera's staan eenvoudige opdrachten, die je zonder begeleiding kan doen. Er zijn ook boeken over hoe film wordt gemaakt, boeken over filmgeschiedenis en kijkdingen.

E: Vaak is het publiek hiervoor heel divers. Tieners zouden hier ook zeker plezier mee hebben.

G: Bij de animatiebox bijvoorbeeld gaan jongeren gaan echt verhalen maken, en komen ze vijf keer terug om nog iets te proberen.

E: Dat is ook zo voor het aanbod boeken. Je hebt heel eenvoudige kijkboeken, maar ook boeken over het ontstaan van de film en over stunts en trucs in de film. Het is echt de bedoeling dat zo veel mogelijk publiek hieraan kan meedoen.

E: *Studio Jekino kortfilm* is een kortfilm maken met kinderen. We beginnen met een brainstorm, waarbij een verhaal wordt uitgewerkt. Daarna wordt een eenvoudig storyboard uitgetekend en worden de rollen verdeeld, jij bent de cameraman, jij de regisseur,... zodat ze echt de functies en de stappen binnen het filmproces leren kennen. Dit werkt zowel voor scholen als in de vrije tijd redelijk goed.

G: Het nadeel van *Studio Jekino* op school is dat het kort is en dat een klas meestal iets te groot is om met één begeleider te doen. Voor de vrije tijd zijn er maximum twaalf of vijftien jongeren per begeleider, gespreid over een paar dagen. Een school werkt vaak met een beperkt budget en wil de activiteiten met alle leerlingen doen.

9) Kan u wat meer uitleg geven bij het lessenpakket *INgeBEELD*? Gaat *Jekino* ook voor *INgeBEELD IV* samenwerken met *CANON Cultuurcel*?

E: Het lessenpakket *INgeBEELD* is er gekomen naar aanleiding van een grootschalig onderzoek dat was uitgeschreven door het Ministerie van Onderwijs is uitgeschreven. Dit ging over hoe er met audiovisuele media wordt omgegaan in Vlaanderen. Uit dit onderzoek bleek dat heel wat leerkrachten interesse hebben om hiermee te werken, maar dat ze schrik hebben om eraan te beginnen. Als ze audiovisuele media gebruiken, is dit vaak op een illustratieve manier en niet op een creatieve manier.

Ze zijn vragende partij voor een lesmap of iets concreet om eraan te kunnen beginnen. Vanuit het Ministerie kwam dan de opdracht om de lesmap te maken voor kleuter- (*INgeBEELD 1*), basis- (*INgeBEELD 2*) en secundair onderwijs (*INgeBEELD 3*). Momenteel wordt gewerkt aan *INgeBEELD 4* voor de lerarenopleiding. Hiermee hebben we inhoudelijk niets te maken, maar we zijn wel op de hoogte van wat ze aan het doen zijn. Misschien zullen we wel worden ingezet bij een navormingsaanbod rond *INgeBEELD*.

G: *INgeBEELD 1* en *2* hebben we mee geschreven en uitgegeven als distributeur. Dat is een pakket dat naar scholen wordt opgestuurd. Van de website *INgeBEELD 3* doen we enkel de hosting.

10) *Werkt Jekino ook samen met culturele instellingen en hoe verloopt die samenwerking dan?*

G: Het aanbod wordt ook naar culturele instellingen en cultuurcentra gebracht.

E: We hebben heel veel te maken met culturele instellingen, die afnemers zijn van ons aanbod. Zowel van de films als van de workshops. Ik denk dat er zeker al momenten zijn geweest dat er in samenwerking met een organisatie iets gemaakt, maar hiervan kan ik niet echt een concreet voorbeeld tonen.

G: Voor Astrid Lindgren was er een samenwerking met MuHKA_media.

E: We hebben ook een structurele samenwerking met *Lessen in het donker*. Het lessenmateriaal wordt door drie partners samen aangemaakt. Het is te gek om naast elkaar te gaan werken en dubbel werk te verrichten en het is natuurlijk ook een verrijking. Ook het *Jeugdfilmfestival* in Antwerpen is een geprivilegeerde partner van *Jekino*. Jaarlijks worden veel premières gedaan, met een omkadering en een workshops van ons.

11) *Contour Mechelen vzw, wil een educatief luik uitbouwen rond videokunst. Welk soort aanbod zou u in deze context ontwikkelen, indien u met deze organisatie zou samenwerken?*

E: Ik denk dat alle werkvormen die we hier gebruiken wel in zekere zin toe te passen zijn. Het hangt ervan af wat ze precies willen; papieren lesmappen, actievere workshops of een interactieve rondleiding. Er zijn verschillende mogelijkheden.

G: Je kan scholen naar videokunst laten kijken en de maker zelf aan het woord laten. De kinderen loslaten op de kunstenaar kan heel educatief zijn.

E: ...of de kunstenaar met hen aan de slag laten gaan.

Bijlage 29

Interview Guy Redig, dinsdag 28 april

Guy Redig, kabinetschef cultuur, jeugd en participatie

1) Welke rol speelt het cultuurbeleid inzake cultuurparticipatie en jongeren? Welke beleidsinstrumenten worden hiervoor ontwikkeld en geïmplementeerd?

Eigenlijk stel je hier een vraag naar twee vormen van beleid, namelijk het cultuurbeleid en het jeugdbeleid. Deze ontmoeten elkaar soms, maar zijn qua aard van beleidsvoering zeer verschillend. Cultuurbeleid is een sectoraal beleid en vertrekt vanuit het omgaan met cultuur. Jeugdbeleid is een categoriaal beleid, dat vertrekt vanuit een bevolkingsgroep en vanuit het integrale leefwereldperspectief van jonge mensen, waarbij ook cultuur wordt tegengekomen. Beiden ontmoeten elkaar op een beleidskruispunt of een beleidsrotonde, waarbij er allerlei maatregelen, visies, projecten, en instellingen zijn die die combinatie maken. Binnen het cultuurbeleid als containerbegrip zijn er elementen die heel specifiek naar jeugd zijn gericht, waaronder het jeugdbibliotheekbeleid. Cultuurcentra hebben ook vaak een aparte kinderen en/of jongerenprogrammatie. Binnen het kunstenbeleid zijn er vaak ook heel specifieke spelers, bijvoorbeeld de jeugdtheaters die ook toneel voor kinderen of jongeren brengen. Ook bij muziek zijn er dergelijke projecten. Bij erfgoed is dit misschien iets minder, hoewel we ook hier met de 1 euro maatregel aandacht besteden aan jeugd. Natuurlijk is er ook het aparte luik binnen de kunsten, de kunsteducatie, waar ook zeer specifieke spelers zijn die een toeleidingsrol vervullen naar jonge mensen. Binnen cultuur zijn er dus heel veel dingen. Binnen Jeugd is er het decreet van het Vlaamse Jeugdbeleid, waarin ook een luik cultuureducatie zit met specifieke spelers. Maar ook binnen andere vormen van jeugdwerk zie je dat er af en toe zeer specifieke spelers zijn. *Cultureel Jongeren Paspoort* is daar één van, maar zelfs bij jeugdbewegingen wordt soms ook projectmatig aandacht besteed aan diverse elementen van cultuur. Het is dus een heel breed landschap, waarbij op het vlak van de regelgeving specifieke aandacht is voor jongeren in het kunstendecreet, in het jeugddecreeet en zelf ook in het erfgoeddecreeet.

De achterliggende visie waarop dit gebaseerd is, is dezelfde als degene waaronder het volledige cultuurbeleid schuilgaat. Eerst en vooral moet je een zo goed mogelijk aanbod hebben, dat divers is op vlak van heel veel parameters, dat territoriaal gespreid is, en dat verschillend is op het vlak van communicatiesystemen, artistieke, kunstzinnigheid en visie op kunst. Dit eerste spoor moet je zowel voor de hele bevolking als voor de jeugd hebben. De diversiteit van smaken in het publiek moet ook aanslaan in functie van de diversiteit van wat geboden wordt. Daarnaast moet je er ook voor zorgen dat bruggen geslagen worden, dat er voldoende aansluiting is en dat voldoende publiek ook in zijn diversiteit bereikt wordt. De twee sporen van aanbod en bereik zijn ook in het jeugd- en cultuurbeleid even valabel aanwezig.

2) In de nota *Smaakmaker over cultuureducatie in het Vlaams cultuur- en jeugdbeleid* kiest minister Anciaux ervoor de klemtoon te leggen op het derde milieu van de vrije tijd. Waarom?

Hierin staat dat cultuureducatie aanwezig is in elke pedagogische omgeving van kinderen en jongeren, dus ook in het gezin, op school, op het werk en zeker ook in de vrije tijd. Het Bamford rapport, dat een beetje een aanstoker is geweest om onze eigen visie te geven, beperkt zich tot het perspectief onderwijs. Het onderwijs is ongelofelijk belangrijk om in te spelen op de smaken van kinderen en jongeren via de verplichte tijd. Wat wij echter merken is dat je in het discours over cultuureducatie na twee zinnen altijd op het onderwijs botst. Het eerste milieu van het gezin is het belangrijkste, maar daarop hebben we als overheid het minst greep. In het derde milieu van de vrije tijd zijn wij wel heel actief, maar dit wordt vaak vergeten. Eigenlijk zou dit naast het tweede milieu moeten staan. Men gaat telkens maar terug naar de school, ook omdat het woord educatie al wat schools klinkt. Wij zeggen neen omwille van tal van redenen. Het aantal uren dat jongeren niet op school of in het gezin zitten, bijvoorbeeld, is groter. Daarnaast is de kwaliteit van die tijd, de mate waarin je wat je daar opdoet aan ervaringen ook blijft nazinderen, veel nadrukkelijker dan enkel in de verplichte tijd. In de school moet je naar een theater-, film- of dansvoorstelling of naar een museum. Dat kan perfect klikken als het goed wordt aangepakt. Toch zou het wel eens kunnen dat dit sterker werkt in de vrije tijd, die informeler is, waar meer vrije keuzes zijn en waar de autonomie groter is. Als je het hebt over de duurzaamheid van de inspanningen, is de kans dat het blijft plakken veel groter dan in de verplichte tijd. Het is geen pleidooi tegen de schoolcontext, maar er zit wel een stukje frustratie achter dat we er hopelijk niet te zwaar hebben ingeschreven. Men gaat eigenlijk al te vaak voorbij aan het derde milieu, dat qua kwaliteit en hoeveelheid misschien even of zelfs belangrijker is dan het tweede milieu. Maar dit doet geen afbraak aan het onderwijs, integendeel.

Het was eigenlijk een oproep om ook de visie die men heeft op kunst- en cultuureducatie te veranderen. Je gaat op een heel andere manier om met mensen die autonoom beslissen om ergens naartoe te gaan. Dit is een heel ander klimaat dan schoolvoorstellingen, je moet dit op een andere manier doen. Je kan hiervoor een andere methodiek ontwikkelen, misschien een veel rijkere methodiek. Hiervoor hebben we eigenlijk een beetje een lans gebroken. Een bijkomend punt is dat de mensen die cultuur en kunsteducatie in het onderwijs aanbieden, eigenlijk vrijetijdsactoren zijn. Het zijn actoren die uit de vrijetijdswereld voortgekomen zijn en die hun aanbod in de vrije tijd aanbieden, maar tegelijk actief zijn in het onderwijs. Hun basis is echter vaak het cultuurbeleid en het jeugdbeleid, en niet het onderwijsbeleid. Vertrekkend vanuit de visie naar onderwijs en naar welzijn, moeten we onze eigen visie op cultuur behouden. We mogen ons niet laten koloniseren door een onderwijsvisie of een welzijnsvisie, die maatschappelijk veel krachtiger is, die veel meer mensen tewerk stelt, die meer geld heeft en die door iedereen belangrijker wordt gevonden. Welzijn en onderwijs zijn de mastodonten van het beleid en wij zijn maar het kleine broertje. Toch is die eigen visie op cultuur, los van onderwijs en welzijn, belangrijk om te koesteren.

3) Welke rol speelt het cultuurbeleid inzake cultuureducatie en jongeren? Welke beleidsinstrumenten worden hiervoor ontwikkeld en geïmplementeerd?

Het is altijd belangrijk om te weten in welke fase van de cyclus cultuureducatie zit. Soms denken we dat educatie een tijdelijke fase is om daarna volop te genieten. Maar dat is flauwe kul, eigenlijk is het een perpetuum. Daarom hebben we ons ook altijd verzet om cultuureducatie alleen maar bij de jeugd te gebruiken.

Het is iets permanents. Als ik niet geëduceerd wordt, zal ik wellicht een aantal dingen nooit kunnen ontdekken of smaken. Cultuureducatie is in elke fase van het leven, maar ook in elk element van cultuurbeleid belangrijk. Je kan dit niet isoleren, het is een soort eeuwige cyclus die je moet volgen. In alles wat je doet zou je cultuureducatie als een specifiek onderwerp moeten aansnijden. Door die vanzelfsprekendheid waren we bij cultuureducatie wellicht de expliciete aandacht verloren. Met *Smaakmaker* hebben we hier terug de spot op gezet. We hebben ook vastgesteld hoe divers die aandacht wel is, hoe veel spelers er zijn, hoe veel methodes. We hebben een foto geconstrueerd, waar we al onze spelers en systemen op hebben gezet. Die foto; dat kadertje moeten we bijhouden. Daarom willen we hiervoor zowel met de administratie als binnen het particuliere veld, meer systematische aandacht behouden. Niet enkel de expliciete educatieve spelers zijn actief. In alle cultuurhuizen, kunstenhuizen, bij de jeugd, in het sociaal-cultureel werk en in de amateurkunsten zitten ook belangrijke initiatieven voor cultuureducatie, die soms uit het beeld verdwijnen. We moeten een soort netwerk creëren dat sterk genoeg is om al die diverse rond dat zelfde onderwerp bij elkaar te brengen. Dat is de uitdaging waar we na *Smaakmaker* voor staan en waar we iets mee willen doen.

4) Hoe kan kunst- en cultuureducatie beter verankerd worden in het beleid?

Dit kan zeker nog beter verankerd worden, hoewel het nu ook al redelijk goed verankerd is met regelgevingen en decretale kapstokken. We zijn blij dat er niet één decreet over cultuureducatie is, want dit zou heel slecht zijn. Het is heel goed dat het overal gespreid zit en dat het niet binnen één allesomvattende regelgeving zit. Maar je moet er wel voor zorgen dat het niet zo verwatert dat niemand het nog ziet. Om het verder te verankeren gaan we de administratie veel explicieter opdrachten geven om daaraan te werken. Aan het *VTi* gaan we een tijdelijke opdracht van drie jaar geven om de spelers in een netwerk te brengen en om ervoor te zorgen dat er een plan klaarligt om die verankering op een andere en misschien betere manier te garanderen.

5) Via welke kanalen kan men subsidies aanvragen voor kunst- en cultuureducatieve initiatieven? Welk deel van het budget gaat hiernaar uit?

Via het kunstendecreet, met daarin het luik kunsteducatie, kan je projectmatige en structurele subsidies aanvragen. Ook in het jeugddecree heb je een luik cultuureducatie, waar ook structurele en projectmatige subsidies mogelijk zijn. Binnen erfgoed en amateurkunsten heb je ook projectenregelingen waar ook educatieve projecten perfect mee kunnen. Voor alle projectmatige subsidieregelingen kunnen cultuureducatieve projecten ingediend worden.

In *Smaakmaker* hebben we een berekening van het budget gemaakt. Hierbij kan je alle expliciete spelers op een rijtje zetten en hun subsidiebedrag optellen. Andere gesubsidieerde huizen als het *KMSK* of het *MuHKA* staan echter niet onder cultuureducatie, hoewel in hun enveloppen een ruim deel voor educatieve projecten zit. Voor heel veel werkingen kan je soms heel moeilijk de lijn trekken tussen educatie en communicatie. We hebben daarom een extrapolatie gemaakt van een aantal hypotheses; dat er in een gemiddelde culturele instellingen x aantal procent aan educatie gegeven wordt. Zo zijn we tot een zestig miljoen gekomen. We hebben dat dus wel berekend, maar sommige dingen zijn gewoon niet te schatten.

6) Hoe moet ik mij de samenwerking tussen het ministerie van Cultuur en Onderwijs concreet voorstellen? Welke initiatieven werden reeds ontwikkeld via deze samenwerking?

Iedereen mekkert hierover, maar eigenlijk is dit niet zo'n probleem. Onderwijs heeft *Canon cultuurcel*, voor ons een fantastische interface tussen wat aan aanbodzijde in de cultuurwereld zit, en wat ze in de scholen kunnen gebruiken. Dit is eigenlijk een soort deuropener en een bemiddelaar voor het aanbod van cultuur binnen onderwijs. Verder hopen we dat mensen in het onderwijs veel hart en ziel hebben voor cultuureducatie. Met *Canon* hebben we een bijzondere intermediaator die ons hier kan helpen. *Canon* is een onderwijsinitiatief, dat niet door ons gesteund of gestuurd wordt en waar we mee samenwerken. Daarnaast denk ik dat we in de toekomst samen de *Dag van de Cultuureducatie* gaan organiseren. Ik denk dat er ook veel bilaterale contacten zijn tussen een aantal van onze instellingen en onderwijsinstellingen. Het is dus eigenlijk een levende praktijk.

7) Waar vindt u zelf dat de samenwerking tussen Cultuur en Onderwijs nog kan verbeteren? Welke initiatieven moeten nog ontwikkeld worden via deze samenwerking?

Er wordt veel meer over geschreven dan eigenlijk het probleem is, maar ik mag het ook niet te gemakkelijk maken. Het DKO, bijvoorbeeld zit bij Onderwijs maar heeft eigenlijk ook veel troeven om bij cultuur te staan. Het speelt zich eigenlijk af in de vrije tijd, maar de methodes zijn erg onderwijsachtig. Dat is iets waar de samenwerking niet voldoende gestroomlijnd is.

Iets anders is de visie op Onderwijs, en zeker op school. Ik wil niets karikaturiseren, maar ik vind dat onze scholen meestal nog altijd reservaten zijn van oubollige kennisoverdracht. Ik geloof in de mogelijkheden van het fenomeen *brede school*. In al onze dorpen zijn er aparte scholen, bibliotheken, cultuurcentra's en concertgebouwen. Terwijl je je perfect zou kunnen inbeelden dat een school een integraal deel uitmaakt van een cultuurcentrum of van een museum. Ik denk hierbij aan wat deSingel doet in Antwerpen. Eigenlijk zou heel de visie op hoe wij jonge mensen opvoeding geven drastisch mogen veranderen. Maar dat gebeurt niet doordat de ministers van Cultuur en Onderwijs gaan samenzitten en dat oplossen. Het vraagt een mentaliteitsverandering op lange termijn.

Op het operationele en directe niveau zijn er dus niet zo veel problemen. Maar wel op het vlak van de visie op de verhouding onderwijs / cultuur. Misschien is die op het niveau van sommige geesten wel rijp, maar onze samenleving is daar nog niet aan toe.

8) Welke concrete veranderingen met betrekking tot het beleid zijn er doorgevoerd na het verschijnen van het rapport Bamford?

Bij ons zijn er geen veranderingen doorgevoerd. Wel hebben we *Smaakmaker* gemaakt omdat Bamford ons had wakker geschud. Bamford is een heel boeiende dame, maar ze weet absoluut niet wat er in Vlaanderen gebeurt. Ze heeft totaal geen zicht op ons vrijetijdssysteem en op wat wij allemaal doen in het jeugdbeleid. Zij is een Angelsaksische vrouw en daar loopt vrije tijd en onderwijs door elkaar. Bij ons is dat niet zo. Er staat een Berlijnse muur tussen. Zij had dus helemaal niet het juiste perspectief op Vlaanderen. Voor Onderwijs zullen er misschien wel dingen relevant zijn, maar niet voor het cultuurbeleid. Daarom waren we wel een beetje reactief

met *Smaakmaker*, maar in essentie hebben we hiermee nog eens alles op een rijtje gezet. We hebben de mensen er nog eens bewust van gemaakt dat we een eigen visie hebben die niet onderwijs- of welzijnsgestuurd is, maar die gestuurd is vanuit Cultuur of vanuit Jeugd. We gaan een klein beetje meer aandacht besteden in ambtenaren en in het *VTi*, aan dat wat meer gezamenlijk in het licht moet gehouden worden. Dat is eigenlijk het enige dat veranderd is, want voor de rest waren we wel tevreden met wat zich ontwikkelde op het terrein.

9) Welke leeftijd heeft de doelgroep jongeren volgens Cultuur?

Jeugd is voor ons van nul tot vijftientig jaar en bestaat uit kinderen en jongeren. Dat gaat ergens tussen dertien, veertien of vijftien jaar in elkaar over. Als je het iets fijner neemt, heb je kinderen, tieners en jongeren. Als je het nog fijner neemt heb je de voorschoolse leeftijd, de kleutertijd, de lagere school en de middelbare school. En het meest fijne is de ontwikkelingspsychologie, de verschillende levensfasen. Wij nemen arbitrair als grens vijftientig jaar.